

Сергій ДЗЮБА, Марія ПУЧИНЕЦЬ,
Віталій НАЗАРЕНКО, Григорій ВОЙТОК

Чернігів у вогні

«Зметем орду, відправимо до пекла!»

**Журналісти газети «Чернігівщина» – про війну з російськими
загарбниками і героїчну оборону Придесення**

Упорядник, літературний редактор – Катерина Махлай
Консультанти – Валентин Буряченко та Вадим Мисник

Спільний проект газети «Чернігівщина: новини і оголошення», ОК «Північ»
Збройних Сил України і Міжнародної літературно-мистецької Академії України,
яка об'єднує письменників, журналістів, перекладачів, науковців, державних та
громадських діячів із 70 країн.

ЧЕРНІГІВЩИНА
новини і оголошення

Чернігів
Газета «Чернігівщина»: новини і оголошення»
Міжнародна літературно-мистецька Академія України
Видавництво «Десна Поліграф»
2022

УДК

Д-43

Д-43

Сергій Дзюба, Марія Пучинець, Віталій Назаренко та Григорій Войток (автори), Катерина Махлай (упорядник), Валентин Буряченко та Вадим Мисник (консультанти). **Чернігів у вогні. «Зметем орду, відправимо до пекла!»**: Журналісти газети «Чернігівщина» – про війну з російськими загарбниками і героїчну оборону Придесення. – Чернігів: Газета «Чернігівщина: новини і оголошення»; Міжнародна літературно-мистецька Академія України; Видавництво «Десна Поліграф», 2022. – 472 с.

ISBN XXX-XXX-XXX-XXXX-XX-X

Ця книга – справді унікальна, адже її автори та персонажі пережили нашестя лютої російської орди, мужньо боронили рідний край і зараз разом наближають нашу Перемогу над ненависним ворогом. Попри всі шалені обстріли ракетами, артилерією і «Градами», й такі жорстокі бомбардування (нелюди скидали з літаків на місто 500-кілограмові бомби), Чернігів героїчно вистояв, а загарбники щезли, немов примари... Кожен рядок цієї вражаючої книжки буквально написаний кров'ю, тому вона нікого не залишить байдужим. Причому книжку створено під час запеклої війни, незадовго після описаних подій. Згодом ці матеріали вивчатимуть науковці, їх читатимуть учні та студенти.

«Бо це – вже наша сучасна історія, не лакована, не вкрита якимось штучним, помпезним глянцем, не вигадана, а справжня, трагічна та героїчна водночас. Історія, якою ми з вами можемо справедливо пишатися, – переконаний легендарний водій ЗСУ Сергій Мартин («Зозо»). – Тож я – надзвичайно гордий, що мешкаю в місті-герої Чернігові».

На обкладинці: Відважні бійці групи «Кліщі» ОК «Північ» ЗСУ

Книжка побачила світ за сприяння генерального директора ТОВ «Земля і Воля», Героя України **Леоніда Яковишина** та директора Української громади Сіднею, викладача університетів і центральної української школи в Австралії, кандидата наук із літературознавства **Софії Мицак**.

© Дзюба С. В., Пучинець М. О., Назаренко В. І.,
Войток Г. А., тексти, 2022

© Газета «Чернігівщина: новини і оголошення»

ISBN XXX-XXX-XXX-XXXX-XX-X

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

У блокадному Чернігові

*Ця дівчинка – свята, і лик її – суворий;
Та зболена душа всміхається мені...
На проклятій війні не виживають зорі,
А вічно молоді лиш люди на війні.*

Ми з дружиною Танею зовсім не готувалися до цієї війни... Взагалі, ми й раніше заздалегідь не запасалися продуктами та ліками. Зазвичай купували не цілу паляницю, а тільки половину, щоб наступного дня придбати децицю свіжого буханця. Всього було потроху – якраз стільки, скільки потрібно.

За день до початку війни мій тест на ковід виявився позитивним, також захворіла й Тетянка... А 24 лютого ворожі війська вже рвалися до Чернігова. Наш будинок виявився недалеко від передової, тож снаряди, ракети та міни окупантів вибухали постійно, вдень і вночі, а в двір прилітали осколки. А ще ж нас щоночі бомбили з літаків, скидаючи жажливі фугасні авіабомби вагою півтонни тротилу.

Люди похилого віку, жінки та діти майже увесь час мешкали в підвалах своїх будинків, дехто по змозі ночував у бомбосховищах. А ми з Танею жили вдома – вирішили нікуди не ховатися, адже серйозно нездужали. Без-

перервні шалені обстріли не давали оговтатися (якось уночі нарахував 77 вибухів), тому я спав лише по півтори-дві години на добу.

Невдовзі в будинку зникли світло, вода, каналізація, опалення, зв'язок, Інтернет... Власне, досі, через два місяці війни, коли я пишу ці рядки, в оселі ще немає води й не працює каналізація. Також перестав їздити громадський транспорт. Але я й раніше чимчикував на роботу і повертався додому пішки, ходив по 10 кілометрів щодня, щоб трохи відпочити від напруженої роботи за комп'ютером. Отож наразі під обстрілами ходив по воду (спочатку аж за п'ять кілометрів від дому) та стояв у чотиригодинних чергах за продуктами, – як і всі, хто мужньо пережив блокаду в рідному місті. Знаю, у багатьох не було й газу, і люди щодня готували їжу на подвір'ї.

Майже всі невеличкі продуктові крамнички одразу зачинилися, багато найнеобхідніших продуктів стали дефіцитом, практично зникли ліки... Проте знайшлася дійсно героїчна жінка, котра буквально під снарядами привозила найголовніше – хліб. Та вона – людина напрочуд скромна, попросила мене не згадувати її прізвище, адже просто не могла вчинити інакше. Проте для всіх нас, хто мешкав неподалік, це була справжня дорога життя! Коли я вперше під час війни ніс від неї додому свіжий, ще такий теплий та запашний білий буханець, у мене паморочилася голова й хотілося одразу ж з'їсти його увесь...

Руїни школи № 21

*

*

*

До війни я практично не знав своїх сусідів – звісно, вітався з ними, однак ми наразі не спілкувалися. Так зазвичай трапляється у великому місті, де люди надто заклопотані та закручені життям, котре минає, як один день. Часто ніколи й угору глянути! Але, опинившись без електроенергії (лягали в ліжку зарано, тільки-но стемніло) та всіх інших благ цивілізації, у ворожому оточенні, ми по-справжньому здружилися! Навіть під час обстрілів нерідко збиралися біля під'їзду й обговорювали новини – дехто мав радіоприймачі на батарейках. Підтримували та підбадьорювали одне одного. І виявилось, що у нас – прекрасні сусіди, дуже шляхетні, чуйні та працелюбні люди! Всі вони трималися мужньо та благородно, не нарікали на долю, а молилися за рідний Чернігів, за Україну та за наших героїчних бійців.

Взагалі мешканці нашого міста в усьому підтримували військових, як тільки могли, допомагали їм. Я бачив, як буквально під кулями працювали комунальники – лагодили щент розбиті, зруйновані комунікації, вивозили сміття; як щодня рятували життя поранених наші лікарі, котрі теж опинилися в нестерпних умовах, бо окупанти прицільно обстрілювали медичні заклади, зокрема дісталось й обласній лікарні...

Тому я щиро переконаний: всі, хто пережив блокаду Чернігова, – наші вояки, які самовіддано і безстрашно боронили місто, та жителі, котрі в цих пекельних умовах поводитися напрочуд гідно й патріотично, – це справжні герої! Саме завдяки героїчній обороні Чернігова вистояв і Київ.

І зараз наші бійці, які лікують поранення та контузії, рвуться на фронт (буквально неможливо втримати!) – просять медиків швидше «підлатати» їм здоров'я, щоб захисники Вітчизни могли далі громити ненависних окупантів та гнати їх з української землі. Отож я щиро пишаюся своїм містом і такими хоробрими земляками!

*

*

*

У дні бездушної блокади та навіжених обстрілів і бомбардувань дуже важливо було усвідомлювати, що Батьківщина пам'ятає про нас, чернігівців. Тому мешканці щиро раділи, коли Президент держави присвоїв Чернігову високий, почесний і, безперечно, заслужений статус міста-героя. Всі зітхну-

ли з полегшенням, коли в місті з'явилися водовозки, що за графіком поставали нас щодня питною водою; коли почали вивозити сміття.

Від усієї душі дякую волонтерам, котрі, попри дуже велику небезпеку, старалися допомогти з продуктами. Зокрема, Олена Романенко власноруч (я ж навіть не просив, бо намагався зайвий раз не турбувати друзів і знайомих) принесла сумку найпотрібнішого аж до моєї оселі – ледь її дотягнула!

Сердечно дякую і своїй чудовій, талановитій колезі Марії Пучинець та її чоловікові Євгену; друзям, улюбленцям Чернігова, співачкам, виконавцям моїх пісень та лікарям Інні й Тетяні Чабан; турботливим сусідам Паші й Тоні, які також вчасно виручили з продуктами. Сусід Толя Кобець подарував цілу бібліотечку власних книжок, бо я й дня не можу прожити без книги, проте всі бібліотеки зачинилися. Фінансово допоміг Герой України, видатний аграрій, генеральний директор ТОВ «Земля і Воля» Леонід Яковичин.

Велике спасибі дорогій сестричці Валюші та нашим близьким! Взагалі, дякую всім, хто цікавився нашим самопочуттям, співчував і підтримував.

Неймовірно розчулила маленька, трирічна Аня, котра відшукала біля сусіднього під'їзду мій загублений гудзик від плаща, що відірвався по дорозі, а я не звернув увагу... Взагалі, Аня та її восьмирічна сестричка Настя щодня поліпшували настрій усім сусідам своїми щирими та сонячними посмішками. Підбадьорював приязний, добродушний пес Рекс, схожий на великого собаку Кур'єра з моєї казкової трилогії «Душа на обличчі» про пригоди кленового бога Кракатунчика...

А сусід і приятель Леонід Мельник поділився «гуманітаркою» і показав криницю, де можна брати воду (бо спочатку я носив її здалеку, з П'яти Кутів, а також з-за озера в Ялівщині, а потім брав зі вщент зруйнованого будинку, на спаленому обійсті в Олександрівці). Саме Льоня запропонував мені щодня заряджати мобільний телефон у підвалі їхнього будинку, де з'явився генератор.

Відтоді я міг постійно спілкуватися зі своїми близькими та друзями – з усієї України й закордону. Бо, тільки-но з'явився зв'язок, як мені заходилися телефонувати знані письменники, науковці, перекладачі, журналісти з США, Англії, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Швейцарії й інших держав – члени нашої Міжнародної літературно-мистецької Академії України, яку я очолюю. І тепер я постійно, щодня розповідаю правду про війну та ситуацію в країні.

Розказував про криваву ворожу блокаду та героїчну оборону Чернігова, надіслав фотографії наших зруйнованих шкіл, дитсадків, кінотеатру, готелю «Україна», стадіону, житлових багатоповерхівок... Всі зарубіжні друзі були вражені свідченнями очевидця подій та обіцяли постійно інформувати людей за кордоном.

А коли вдома нарешті з'явилося світло й запрацював Інтернет, мені взагалі додалося роботи. Щодня надходить по 200-300 листів з усього світу! Так я познайомився й заприятелював з Його Високістю, принцом Нерейдесом де Бурбоном із Франції, принцесою Ловелін Ейо з Нігерії та багатьма іншими міжнародними діячами, які щиро підтримали Україну. Тому такі мої зусилля виявилися не даремними.

Спілкуюся і з колегами з Росії та Білорусі, котрі позитивно ставляться до України і хочуть мати об'єктивні новини, а не лицемірні й цинічні вигадки Кремля про суто «миротворчу спецоперацію». І це – в той час, коли окупанти по-звірячому катують, вбивають, гвалтують, грабують, вщент руйнують наші міста і села, поводяться набагато гірше, ніж навіть гітлерівці в 1941-му!

Вже дев'ятий рік поспіль, у самому центрі Європи, на очах в усього світу, відбувається геноцид українського народу. Бо ми фактично самотужки боронимо державу від всесвітнього, пекельного й бездушного зла, рятуємо людство від страшної, смертельної небезпеки. Однак ті, хто реально міг би допомогти, та й узагалі не допустити цієї марної й жахливої війни, поки що поводяться, як нікчемні, жалюгідні боягузи, яких я просто зневажаю.

Таким фарисеям кажу відверто: якщо на ваших очах коїться страшний злочин, якому ви могли б запобігти, а ви лише спостерігаєте за цим і нічого не робите, то ви – такий же злочинець, як і той, хто коїть цей злочин.

* * *

Пам'ятаю, ще на початку 90-х, коли була ейфорія з приводу нашої Незалежності, я виступав у Києві, в Українському домі. Адже саме переїхало зі США легендарне видавництво «Смолоскип» і започаткувало престижний літературний конкурс, а невдовзі вже нагороджувало перших лауреатів. Тоді поталанило мені, Сергієві Жадану, Ользі Сумській, тепер – народній артистці України, що зіграла Роксолану в популярному телесеріалі...

Оскільки директор «Смолоскипу» Осип Зінкевич був дуже відомою та шанованою людиною, він вирішив опікуватися нашою творчою молоддю;

Готель «Україна» у центрі міста

тому на свято завітали багато видатних особистостей: Ліна Костенко, Юрій Мушкетик, Володимир Дрозд, Ірина Жиленко, Микола Жулинський, Євген Гуцало, Іван Драч, Анатолій Погрібний...

Майоріли українські прапори, атмосфера в залі була піднесеною!.. Я прочитав свого вірша (приємно, що потім похвалила Ліна Костенко). Раптом, несподівано для себе, я заговорив, що дуже люблю Україну, але не вірю, що, наче за помахом чарівної палички, тут незабаром настане розквіт. Навпаки, нас очікують важкі часи.

Буде війна – Росія неодмінно нападе на Україну, бо так і не змириться з нашою свободою... Будуть руїна й занепад... І триватиме так сорок років – стільки Мойсей водив євреїв пустелею, доки з них таки вивітрилося рабство. Авжеж, українцям притаманні багато позитивних рис, проте ми маємо й дуже великий негатив. Ми – недружні, а це породжує заздрість і продажність!.. Так триває з часів Київської Русі, коли монголо-татарська орда облягла Чернігів, а Київ та інші князівства тільки спостерігали за цим! Саме тому ми – слабкі, і справді настане війна, адже нападають на слабших, а не на сильніших...

Я говорив, ніби мені хтось диктував ці слова; Тетянка мене смикала за штанину (що ж це я тут промовляю замість того, аби просто подякувати за нагороду?!), та я не зупинявся, казав про своє. У залі настала тиша, а потім дехто мені навіть зааплодував. Це запам'яталося.

Відтоді мене нерідко запитували з приводу цього виступу, і я щоразу підтверджував: «Усе так і відбувається, хіба ви не бачите?» Звісно, не вважаю себе якимсь пророком, я – звичайна людина, однак, можливо, поети дещо інакше, проникливіше, вразливіше відчувають цей світ?

Втім, я вірю, знаю, що, попри все, Україна вистоїть у боротьбі з лютим ворогом. Хоча за свободу буде заплачено кров'ю і стражданнями мільйонів людей. Зараз в Іспанії вийшла світова поетична антологія «Золота книга миру», де є й такі мої рядки, створені в блокадному Чернігові, під бомбами та снарядами.

Україна переможе!

*Ми – незламні,
бо створені з любові;
тому ще ніхто й ніколи
не скорив український народ;
вороги не зможуть
знищити наш прапор
із неба та сонця.*

*Бог – завжди з нами!
Ми пишаємося Україною,
священною землею
наших батьків
та героїчних предків,
і боронитимемо Вітчизну
до останньої краплі крові.*

*Боже всемогутній,
ми просимо у Тебе
тепер лише одного –
нашої великої Перемоги
над нелюдами,
демонами зла,
які вийшли з пекла.*

*А ми віродимо наші
зруйновані міста та села,
які стануть ще кращими,
і Україна, котра врятує
увесь світ, розквітне,
мов у прекрасній казці
зі щасливим фіналом!*

Сергій Дзюба,
редактор газети «Чернігівщина»

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Герої оборони Чернігова

Чернігів у вогні «Зметем орду, відправимо до пекла!»

Група «Кліщі» (ОК «Північ» ЗСУ)

Командир «Кліщів» Андрій Требух: «Ще ніхто й ніколи не зумів підкорити український народ!»

Герой оборони Чернігова, командир групи «Кліщі», підполковник Андрій Требух постійно воює з 2014 року. 24 лютого Андрій Валерійович, легендарний «Кліщ», уже відчайдушно бився з окупантами у Рівнополлі. Відтоді його бійці, яких за хоробрість називають «навіженими», щодоби виконують по 4-5 найскладніших бойових завдань.

Його надзвичайно поважають навіть досвідчені, найкращі вояки – за кришталеву чесність, принциповість і прямолінійність. Адже «Кліщ» не любить напівтонів: біле він називає завжди білим, а чорне – чорним. Ним щиро захоплюються, йому довіряють. Він – завжди поруч: мужній, впевнений, рішучий, цілеспрямований, надійний. Висококваліфікований професіонал, який щодня дивиться в очі смерті, однак готовий воювати: скільки знадобиться, до перемоги, – заради майбутнього наших дітей.

Підполковник Андрій Требух

– Пане Андрію, Ви народилися в 1977-му на Дону, в Ставрополі, тобто за національністю – росіянин?

– Я – з козачого роду. Дон і Кубань – це споконвічні українські землі, там – дуже багато українців, які оселилися там ще на початку XVIII століття. Там – довкола, по суті, українські міста та села! І коли дехто говорить, що це – мовляв, «житниця Росії», то це сталося виключно завдяки нашим козакам, працелюбним переселенцям з України, які вміють багато і успішно трудитися на землі. Мене, до речі, там називали «хохлом», і я, ще зовсім малим, кидався щоразу в бійку, бо для мене це звучало образливо... Ні, я – козак і справжній українець!

Мені – 44 роки, народився 26 липня. У трьохлітньому віці я з родиною переїхав мешкати до Чернігова, котрий одразу став для мене рідним. Власне, тут народилися мої діти: в мене – три доньки: Оля, Даша та Катя – найменша, їй – дев'ять рочоків. У мене – чудова дружина Наталка. Безмежно люблю та шаную своїх батьків. Закінчив наразі Міжрегіональну академію

управління персоналом, факультет правознавства. Ми з дружиною за фахом – юристи.

– Знаю, у Вас – знаменитий дід!

– Дідусь, Андрій Костянтинович, був моряком. Ветеран Другої світової війни – супроводжував конвої. Тричі тонув. У Баренцовому морі американці підібрали його – витягнули багром, як небіжчика... Але він – вижив! Маршал Будьонний нагородив його за хоробрість іменною шаблею.

Взагалі, сім'я – це моя релігія. Родинні цінності мають для мене дуже велике значення!

– Ким Ви працювали раніше?

– Я служив у міліції. У мене – двадцять років такого стажу. Працював у кримінальному розшуку опером, у річковій та залізничній міліції – виконував різні спеціальні роботи.

– Ви – чемпіон із рукопашного бою.

– Авжеж, я був капітаном збірної МВС з рукопашного бою. І ми стали чемпіонами міжнародних спартакіад. Звісно, я постійно займаюся спортом.

– У 2014-му Ви пішли на війну, яка відтоді не припиняється для Вас.

– На війну я потрапив у складі МВС. Моїм начальником був полковник Терновий, який загинув. Вічна пам'ять! Тоді я приїхав до Маріуполя, а потім воював по всьому Донбасу... Побував і в тому котлі під Дебальцевим, котрий намагалися замкнути «сепари», щоби оточити наші війська. У підсумку, було політичне рішення, в рамках Мінських домовленостей... Проте, чесно кажучи, було дуже образливо у мене на душі, бо ми ж вигризли у ворогів буквально кожен метр рідної української землі. І я цілком усвідомлював, що на цьому війна не закінчиться!

Я займався розвідкою, коректуванням вогню, доставкою полонених, ще «полював» там на ворожих снайперів... У 2015-му став заступником комбата десантно-штурмового батальйону. Тоді у нас тривалий час був з окупантами своєрідний «пінг-понг»: з восьмої години вечора і до самісінького ранку ми обстрілювали позиції одне одного. Ми стріляли із ЗУ – зенітних установок, а далі підключалися наші міномети, танки та САУ... Це – щоночі, а щодня ми обмінювалися мінами. Однак потім, після Мінських домовленостей, почалося поступове відведення наших танків та мінометів. Хоча «сепари», як

і раніше, люто гатили по нас! То ми просто пішли вперед і, попри все, відвоювали нові позиції.

– Вас було важко поранено...

– Так, у 2017-му. Контузія. Відтоді я – інвалід другої групи. Проте, як і раніше, бороню Україну. Я відчував, що буде повномасштабна війна. Це було цілком зрозуміло для професіонала. Тільки наївна людина могла не бачити та не усвідомлювати відвертої загрози! На самому кордоні вороги проводили навчання, зокрема в Білорусі, і росіян там ставало все більше. Потім вони там збудували автобан. А військові знають, що його можна використовувати і як злітну смугу. Коли на кордоні з'явилися літаки рашистів, у мене вже не було жодного сумніву...

У перші два дні війни в моїй оселі побували 17 людей. Друзі приводили також і своїх знайомих. Довіряли моєму фронтовому досвіду, тому говорили: «Ми хочемо захищати Чернігів та Україну, візьміть нас із собою». Так наразі й виникла наша група, яку називають «Кліщі». Бо у мене позивний – «Кліщ».

Трофейна зброя згодиться ЗСУ

– Цей позивний – ще з АТО, з Донбасу?

– Авжеж. Я захоплював полонених, і для «сепарів» це стало кошмаром.

– Знаю, вони навіть таблички розвішували, попереджали таким чином своїх: «Обережно, тут – кліщі!».

– Просто вони не знали, що так зухвало в їхньому тилу діє одна людина – ось таким чином я тоді «розмножився» і мене стало багато! – посміхається. – Взагалі ж, кліщ – дуже наполегливий, цілеспрямований, небезпечний, і не зрозуміло, де й коли він вилізе... Так у мене з'явився позивний, до якого я за всі ці роки поступово звик. Зараз наша група «Кліщі» – підрозділ Збройних Сил України.

– У перший день війни Ви вже воювали в Рівнопіллі!

– Ми отримали бойове завдання – дізнатися, що там тепер відбувається, і пустити ворогам першу кров. Вирушили вчотириох: «Бармен», «Боцман», снайпер Толя (колишній міліціонер, прийшов до нас зі своєю мисливською зброєю) і я. У Рівнопіллі ми побачили окупантів і повоювали з ними. А потім ми проскочили між їхніми «Тигром» і БМП. Вони просто не очікували такої нахабності! Тож ми вціліли, вискочили під самим носом у рашистів і встигли вчасно повідомити нашому штабу координати ворожої колони, котра рвалася до Чернігова. І доблесні українські артилеристи повністю знищили її – понад сто одиниць техніки: танки, бронемашини «Тигр», бронетранспортери... Там усе палало – відправили проклятих орків до самісінького пекла!

Відтоді ми займалися розвідкою, були в протитанковому резерві, також вивозили з оточеного Чернігова поранених бійців та дітей, доставляли зброю і розробляли для цього маршрути. Ще вирушали в тил ворога – допомагали нашим партизанам. Було ще багато найрізноманітніших бойових завдань, які ми виконували. А нині дружно перекваліфікувалися на саперів, бо після орків залишилася величезна кількість усіяких небезпечних «сюрпризів»!

– У Брусилові «Кліщам» вдалося вивезти важкопораненого партизана.

– Ми постачали зброю партизанам – вирушали в тил ворога. Ми цих людей уже знали, зустрічалися з ними, переконалися в їх надійності. Тому,

коли дізналися, що поранено «Скрипку» (позивний цього партизана), одразу поспішили на допомогу, вивезли його буквально під носом у рашистів. І ще по дорозі повідомили лікарям його групу крові, і «Морпех» уже нас зустрів із медичною машиною. Операція пройшла успішно, і я дуже радий, що нам вдалося його врятувати – нещодавно зустрівався з цим мужнім добродієм, він одужує.

Ще один пам'ятний епізод, коли Шестовицький міст підірвали й вороги налагодили понтонну переправу. Але ніхто не очікував, що ми проберемося туди, під міст, і спрямуємо на них безпілотник. Однак нам вдалося! Правда, ми тоді розворушили осине гніздо й рашисти нас переслідували аж до самої Іванівки. Втім, ми благополучно дісталися до своїх. Там разом із нами діяла і група відомого розвідника «Хаскі» – теж відчайдушні українські бійці... Про все це можна розповідати безкінечно, адже на війні бійці ризикують щодня, і таких епізодів – багато.

Також ми дуже часто супроводжували енергетиків, котрі все лагодили після обстрілів. І «Основа» нас просила допомогти... Робимо все можливе. Чудово, що от з'явилася така гуманітарна ініціатива – «Збройні сили України підставляють плече». Працює загартована команда: «Бармен», «Танкіст», «Мисливець», «Де Голль», «Док», «Редактор», «Рятівник», «Лауреат» і «Антоній». Ми, військові, приїжджаємо до жителів, які пережили окупацію, спілкуємося з людьми, досвідчений лікар проводить консультації, ми обстежуємо і розмінуємо землі. Це – важливо! Війна не закінчилася, та мешканці багать, що вони – не самотні, бо ми завжди готові їх захищати.

– Чим, на Вашу думку, російські офіцери відрізняються від наших?

– У рашистів – то взагалі не офіцери. Бо що найголовніше для офіцера? Не зарубки на прикладі, скільки знищено ворогів. Найважливіше – скільки ти врятував своїх солдатів та мирних мешканців. Я щодня по 5-6 разів дивлюся нашим бійцям в очі. Я ж постійно цікавлюсь їхнім життям, самопочуттям та здоров'ям. По суті, все про них знаю, навіть про їхні родини... Завжди прагну в усьому їх підтримати, допомогти, підбадьорити.

І щодня, за першої-ліпшої нагоди, проводжу ретельне навчання, щоби вони розширювали свій кругозір, вдало освоювали нове сучасне озброєння – це і дрони, й протитанкові «Джавеліни»; займалися спортом; були справжніми, досвідченими професіоналами й водночас – яскравими особистос-

тями. Бо все це – дуже важливо, на війні не буває дрібниць, адже через якусь прикру недбалість може загинути людина... І я ж ніколи не ховаюся за спинами бійців, а навпаки прагну бути в епіцентрі всіх подій. Вони бачать, що командир – завжди поруч; так само, як всі, воюю, виконує найскладніші, найнебезпечніші бойові завдання. Тому в нашій групі лиш одна людина пропала безвісти (це Сергій Ткаченко, позивний «Шахіст», ми його зараз скрізь шукаємо) та двоє поранених. Це при тому, що ми щодня ризикуємо життям! До речі, у мене теж були хороші командири, яким я дуже вдячний за все, чому вони мене навчили.

Натомість російські офіцери зовсім не переймаються підлеглими. Вони фактично нічого не знають про них. Їм – просто байдуже. Бо для них солдати – це «гарматне м'ясо». Вони не дивитимуться в очі батьків загиблого, їм це ні до чого. Вболівають лише за свою шкуру, за власне збагачення...

А ми, українці – справді, патріотичні, адже чітко знаємо, за що воюємо. Ми не хочемо бути жалюгідними, нікчемними рабами та холопами, існувати в постійному страху. Тому ще ніхто й ніколи не зумів підкорити український народ! Я воюю за майбутнє наших дітей, щоб усі вони жили у вільній країні,

З бойовими побратимами

щоб отримали гарну освіту й працювали на благо України та щиро пишались своєю державою.

– «Кліщів» недаремно називають «навіженими» – за вашу надзвичайну сміливість та самовідданість. Втім, Ви хоча б іноді відчуваєте страх?

– Коли з ворожого літака скидають бомбу вагою пів тонни тротилу, я розумію, що можу загинути. Та ніякої паніки немає. Моє завдання – навчити людей виживати на війні. Однак я хвилююся за наших дітей. На жаль, кожен такий день відкидає нас на кілька років назад – економіку держави... Взагалі, викрадається майбутнє дітей! Це – й стреси, величезні нервові навантаження. Тож нове покоління швидше постаріє. А я хочу, щоб діти були щасливими!

– Вас дуже складно здивувати. Але є щось таке, що Вас надзвичайно вразило?

– Я навіть плакав... Раніше, чесно кажучи, я особливо не спілкувався з сусідами. Однак під час війни вони дуже позитивно відкрилися для мене, ми справді навчилися бути разом! Чернігів бомбили та обстрілювали рашисти – несамовито, жорстоко. Тоді вже не було води, світла, каналізації, опалення, зв'язку, Інтернету... Сусіди сиділи в підвалі, не знали, що станеться далі, але, уявіть собі, зібрали сто тисяч гривень для захисників Чернігова – військових! Я приходжу, а вони простягають мені ці гроші на потреби армії... Змучені та змарнілі, виснажені й знервовані, ці мирні люди вирішили віддати, можливо, останнє, що у них було! Звісно, я не взяв цих грошей. А потім зайшов у свою квартиру і гірко заплавав, просто заривав...

Коли я попросив волонтерів привезти памперси, дитяче харчування та жіночі прокладки, вони пожартували: «У тебе там коханки завелися?». Кажу: «От приїздіть і побачите». Вони привезли, і з підвалів враз почали виходити молоді жінки з немовлятами – деякі дітки там буквально й народилися... Ці мами з таким трепетом все це брали, з такою вдячністю. Що вони пережили! І волонтери, коли все це побачили, не могли стримати сліз... Я тоді їм кажу: «Ось – мої коханки. Всі ці мами, діти, котрі під обстрілами пережили ворожу блокаду – вони всі мої, я вболіваю за всіх і захищатиму їх до останньої краплі крові».

Надзвичайно люблю наш Чернігів, хочу жити в ньому і після війни. Я сподіваюся, що мої доньки його відбудовуватимуть.

– Звісно, зараз у Вас зовсім немає часу. А які захоплення були до війни?

– Люблю риболовлю – в Стрижень на вулиці Єськова майже три тонни мальків випустив. Займаюся спортом. Багато уваги приділяв донькам, щоб вони вчили іноземні мови, займалися музикою, були всебічно освіченими. Я їх і стріляти навчив – якраз напередодні війни. А донька мене вчила грати на фортепіано... Також люблю часом пограти в карти, у преферанс, щоби мізки працювали. Преферанс – це взагалі улюблена гра багатьох офіцерів.

– Всі ми мріємо зараз про Перемогу над ворогом. Але маєте особисту мрію?

– Взагалі, моя мрія здійснилася, та її вкрали. Я з дитинства мріяв стати військовим. Сидіти на вечірці при параді, з бойовими орденами й медалями, і щоб поряд лунала прекрасна музика, звучали душевні пісні... І так було – я сидів на затишному та мальовничому березі Стрижня з чарочкою коньяку, а донька мені грала на піаніно. Це було так зворушливо, чарівно, розчулювало мене до глибини душі! Зараз згадую і на серці – тепліше... Дай, Боже, щоби повернулися ті благословенні часи!

– Все буде добре, я в це вірю.

– Так. Але, після всього пережитого, хочеться, щоб Україна не просто перемогла, а очистилася від усіляких негідників – продажних корупціонерів, недолугих пристосованців, щоб вони знову не вкрали наше майбутнє.

Спілкувався Сергій Дзюба

Позивний «Танкіст»: «Щоб освоїти «Абрамс», мені треба три дні»

Життя 32-річного прилучанина Дмитра Балабухи поділилося навіть не навпіл, а на трое: війна – в'язниця – війна. Влітку 2014-го року він стояв на порозі військкомату, а в лютому 2015-го року, після навчання в «Десні», відправився воювати на Схід у складі легендарної 72-ї окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжців. За три роки Дмитро пройшов шлях від командира танка до командира танкового взводу. У 2017-му році отримав важке поранення в голову і, пройшовши складний курс операційного лікування, збирався відправитись на реабілітацію. Втім, замість реабілітації в Польщі прокурори та судді відправили його на 8 років в тюрму. І хоча історія з судовим процесом над Дмитром Балабухою отримала всеукраїнський розголос і колосальну підтримку суспільства, однак не врятувала офіцера-танкіста від ґрат. Втім, все змінилось буквально в один день, коли росія вторглася з широкомасштабним наступом в Україну.

Дмитро Балабуха

Життя на «до» і «після»

Багато хто з нас ділить так своє життя, особливо ті, для кого воно різко змінилося з початком широкомасштабного та підступного вторгнення російських військ. Для Дмитра Балабухи (позивний «Танкіст»), який ніколи не планував стати професійним військовим і працював у банківській сфері, ось те «до» звучить у двох іпостасях – війна і тюрма. Він не злавив зі свого Т-64БВ майже три роки – аж доки не отримав важке поранення в голову поблизу Авдіївської промзони – на той час однієї з найбільш гарячих точок на Донбасі.

Попри те, що лікарі констатували відкриту черепно-мозкову травму із вдавненим переломом (уламки кісток потрапили і у міжчерепну тканину),

Дмитро не хотів їхати з передової, а попросив медиків просто зашити рану та продовжив бойові виїзди. Незабаром у нього почалися пекельні головні болі, він потрапив у госпіталь, де неабияк здивував лікарів тим, що ще взагалі ходить. Йому зробили операцію, встановили пластину, дали відпустку для подальшого лікування та мали відправити на реабілітацію до Польщі. Але вирушити туди Дмитро так і не встиг... Як, власне, і пройти МСЕК (медико-соціальна експертна комісія, – Ред.) для встановлення інвалідності.

Трагедія, яка згодом кардинально змінить життя українського офіцера, трапилась 10-го лютого 2018-го року на зупинці неподалік метро «Чернігівська» у Києві, де танкіст чекав маршрутку на Прилуки. Дмитро підійшов на початок черги. Пояснив, що хоче спитати, чи може їхати за посвідченням УБД. Більший і старший 35-річний Руслан Юрченко виштовхав ветерана з черги, вдарив кілька разів по голові, по обличчю. Перебуваючи в стані афекту, танкіст витягнув ніж та поцілів супернику в серце. Про те, що він не пам'ятає, як завдав удар, Дмитро Балабуха говорив і у судах. Також він просив вибачення у сім'ї загиблого і зауважував, що не планував того, що сталося, та не хотів вбивати. Деснянський суд міста Києва засудив Дмитра Балабуху до дев'яти років позбавлення волі. Пізніше Апеляційний суд пом'якшив вирок на рік, а Верховний Суд, розглянувши справу, залишив попередній вирок без змін: вісім років з поверненням військового звання лейтенанта.

Відбувати покарання Дмитра Балабуху відправили до Менської виправної колонії, розташованої у селищі Макошине, що на Чернігівщині. Здавалося, що життя закінчилося, але настало ще одне «після».

Із вікна колонії було видно ворожу техніку

26 лютого 2022-го року – день, який знову змінив долю не лише офіцера-танкіста Дмитра Балабухи, але і ще сорока трьох учасників АТО, які відбували покарання в Менській виправній колонії.

«Не знаю, як в інших колоніях, але 26 лютого ситуація в колонії змінилась кардинально, тому що вже об 11-тій годині ранку в селище почала заходити великими кількостями ворожа техніка. Я рахував її дотемна. На рахував 790 одиниць і на тому зупинився, – пригадає Дмитро. – Ближче до сутінків вони почали запускати в наш бік освітлювальні ракети, підїхали під зону і встановили «Мсту» (самохідну 152-міліметрову гаубицю), якою «працювали» в бік Чернігова. По нас, учасниках АТО, рішення вже було прийняте на рівні Президента, але не було документального підтвердження. Мене і Сергія Торбіна випустили першими. Варто наголосити, що в колонії була паніка, адже зайшли російські війська, які почали ставити свої органи управління та блокпости».

У цій ситуації не розгубився начальник колонії Тарас Григорович Голуб, який до останнього допомагав звільненим атовцям, випустив їх на власний ризик і страх.

«Він був до останнього з нами, до останнього надавав цінні вказівки, вивів нас із «зони», налагодив контакт із місцевою теробороною, порадив нам не йти групою, – розповідає «Танкіст». – На той час ми зрозуміли, що ворог скрізь, і в нас є лише один напрямок, яким можна було дістатися Мени – це залізничні колії. Дочекавшись ранку, ми невеликими групами по 10 чоловік висунулись в напрямку колишнього райцентру. Нас вийшло 44 людини, всі учасники АТО».

Партизанський рейд ворожими тилами

У Мені хлопці отримали своїх кураторів, які видали зброю та давали дані про наявність ворожих позицій, які треба було «відпрацювати». Переважно «відпрацьовували» ворожу техніку.

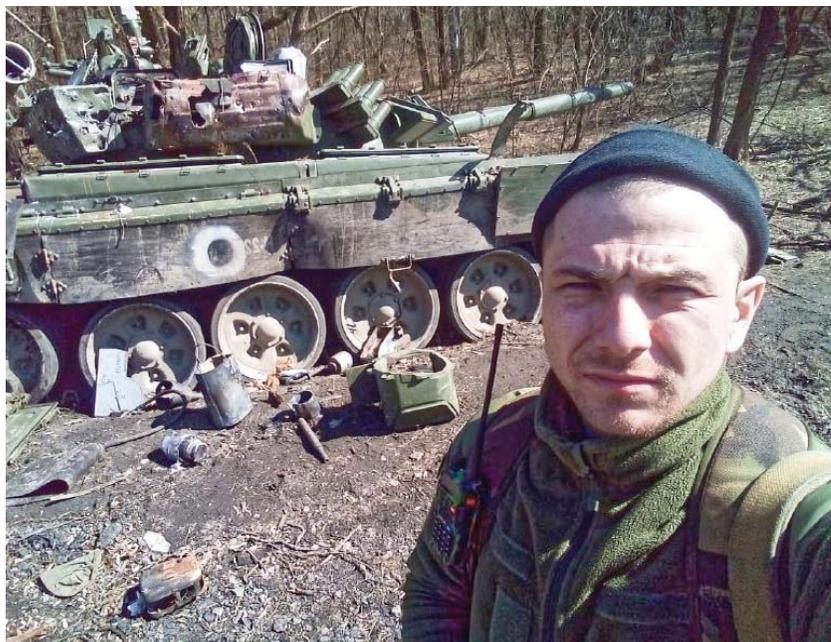
«Це були здебільшого зразки старої техніки, – оцінює оснащення ворога офіцер. – Ми бачили, як першими йшли дозорні, а за ними вже колони, але техніка була з неповними екіпажами. Ті танки, в які я заглядав,

були забиті речами та снарядами під самі люки. Скоріше за все, вони йшли маршем, і сиділи там переважно водії-механіки. Йшли з поганим знанням місцевості, адже багато блукали і мали проблеми на переправі».

З 27-го лютого по перше березня звільнені з Менської виправної колонії учасники АТО фактично діяли як партизанський загін, спалюючи ворожу техніку.

«Чим палили?» – запитую в офіцера.

«Звичайними «коктейлями Молотова», тому що техніка була покинута, вони її просто залишали. Наша група, зокрема, дорогою до Чернігова, встигла спалити два «Гради», три танки та БТР-70, а БМП підпалили місцеві – ми його залишили, бо він стояв близько до будинків. Ще один танк не спалили, бо також стояв під хатою. Місцеві його намагались завести, але безуспішно. Деякі «КаМАЗи» люди повиятували з боєприпасами до «Градів», танків і з особистими речами окупантів», – каже Дмитро.

Знищений ворожий танк

Першого березня загін вирушив у бік Чернігова.

«Нам допомагав з евакуацією міський голова Мени, і він якимось чином дав команду вести нас на підірвані мости до Киселівки – сказав, що нас там зустрінуть. Ми приїхали в Березну, і добре, що місцеві попередили, що туди не можна їхати, бо там вже давно були росіяни», – пригадує казус, який міг коштувати життя бойовій групі.

Дістатись до Чернігова можна було лише через переправу. Бійці мусили чекати два дні, доки зійде лід і переправа стане можливою. І ось – нарешті Ковчин! За пів години їх вже везуть автобусом у напрямку Чернігова, втім, у саме місто заїхати не вдалося, бо під Количівкою вже точились стрілецькі бої. На Чернігів проривались пішки.

«Йшли, як група циган, з торбами, – жартує танкіст. – Дійшовши до Чернігова, я побачив прапори України, наших військових у формі і видихнув із полегшенням. На блокпосту стояв офіцер, який мене знав звідкись, сказав, що підтримував мене на судах. Нам допомогли дістатися військкомату, а там сказали, що обстріли, штати заповнені, розходьтєся по справах. Добре, що серед військових було багато знайомих, тимчасовий прихисток ми знайшли у хлопців з ОУН. Два дні я там побув, і мене забрали безпосередньо в підрозділ розвідки, в групу «Кліщі».

Оборона Чернігова була дуже грамотною

Перший бойовий виїзд танкіста відбувся у складі протитанкового підрозділу.

«Мене разом із трьома побратимами – «Доком», «Барменом» та «Мисливцем» – відправили для посилення позицій Нацгвардії в Количівці. Це був передовий блокпост, – розповідає Дмитро Балабуха. – Приїхали з самого ранку. Обстріли припинялись від сили на 3-5 хвилин. У нас навіть не було часу, щоб заварити чай. Це був крайній наш блокпост, ми чекали наступу, на цьому напрямку мав бути танковий прорив з окупованої противником

Іванівки. Ми працювали протитанковим резервом разом із нацгвардійцями, яких там було дуже мало».

Зрештою, нашим військовим вдалося втримати позиції, незважаючи на переважаючі сили ворога.

«Сили у противника, звісно, були більші, але бойовий дух і патріотизм не дали їм прорвати нашу оборону. Хлопці з Першої Сіверської танкової бригади – це круті воїни. Я з ними безпосередньо перетнувся в мікрорайоні Бобровиця, де наш підрозділ виїжджав на розвідку. Ми відпрацьовували район села Вознесенське, треба було перевірити деяку наявну інформацію. Перша танкова – це не Рембо, яких показують по телевізору, а звичайні дядьки, яких я бачив на Донбасі у 2015-16 роках. Це – професіонали, які знають свою справу, люди з бойовим настроєм. Пригадується, за сім метрів від будинку, де вони ночували, прилетіла авіабомба – всім реально пощастило, але ніхто й не думав відступати. Отака сила духу! Взаємодію ж налагоджували переважно на особистих зв'язках, дуже багато знайомих, багато людей було з бойовим досвідом. Так, можливо, в нас щось там і не виходило, але вісім років війни на Сході не минули для нас даремно».

Досвідчений офіцер схвально відгукується про організацію оборони Чернігова: «Працювали дуже злагоджено і армія, і територіальна оборона. У 2015 році я такого не бачив на Сході. Є, звісно, деякі недопрацювання, але все одно».

– Не скучаєш за танком?

– Я насправді чекаю повернення у свою 72-гу бригаду, буду повертатись у рідний танковий батальйон. На той час я фізично не міг дістатися Києва і вирішив воювати тут, по місцю, робити що вмію. Адже нас в Академії навчали не лише воювати танками, а й розвідці, мінній безпеці й багатьом іншим речам», – відповідає офіцер.

Як тільки припинились активні бойові дії, група «Кліщі», до якої прикnuв Дмитро Балабуха, взялась розмінувати територію.

«Останнім часом до нас звертаються з місцевих адміністрацій та рад, просять банально подивитись пасовище, поле, будинки. Все, що в наших силах, ми, звісно, розмінуємо, забираємо і відвозимо, а що велике, то фіксуємо геолокаційні дані і передаємо їх в ДСНС – у них величезні черги, всього не встигають робити», – говорить про саперські будні «Танкіст».

– Як склалася доля тих 43-ох чоловік, що виходили з колонії?

– По-різному. Спочатку всі були тут, зараз хто де. Практично всі в бойових підрозділах, а хто ні, ті сидять вдома в резерві військкомату, всі наготові. Для розуміння: коли ми виходили групами з колонії, то планували навіть голіруч танки захоплювати, здобувати в бою зброю.

– На судах у тебе була безпрецедентна підтримка: ветеранів, офіцерів, волонтерів. Наскільки взагалі у цій ситуації відчувається подібна підтримка?

– Вона є суттєвою і дійсно відчутною. Коли ти постійно перебуваєш у стресі, то наявність у судовій залі людей, які тебе підтримують, присутність рідних, розслабляє. До слова, мене підтримували не лише на судах, постійно в місця позбавлення волі надходили передачі та посилки. Там цього реально не вистачає, банально елементарних речей, і от скільки я пробув у місцях позбавлення волі, всі чотири роки мене підтримували – і Спілка

До бою готові

ветеранів війни з росією, і дівчата з «Національного корпусу». Ця підтримка – це можливість тримати зв'язок зі світом, не закриватися в собі. Перші місяці я взагалі думав, що моє життя закінчилося, що я потрапив у яму, з якої неможливо вибратись. Ці люди підштовхували мене до думки про те, що все поправимо, питали про плани на життя тощо.

– Тобто, як би це не саркастично звучало, але можна сказати, що війна дала другий шанс?

– Це такий шанс... Не хотів би я такого шансу. Я б краще досидів спокійно свій термін, але, оскільки на нашу землю прийшла біда, то для мене – честь і обов'язок захищати свій народ. І робитиму я це доти, доки останній чобіт окупанта не зійде з нашої землі, я воюватиму до кінця. А воювати я вмю, я спеціаліст своєї справи.

– Просто цікаво: якщо порівняти наші Т-64 БВ і їхні Т-72, у кого перевага?

– Якщо порівняти з Т-72, то наші танки кращі – насамперед за рахунок озброєння і захисту. Але у них краща ходова частина і двигун.

– Взагалі чи відчувається страх у танку?

– У першу мою кампанію, у перший виїзд, я відчував цей страх. Десь більше чи менше цей страх відчувається. Ти розумієш, що в наступі ти їдеш перший, тебе чути за 3-4 кілометри. У тій самій Авдіївці в мене взагалі були передові позиції за 400 метрів до їхніх окопів. Я розумію, що мене може дістати кожне РПГ, не говорячи вже про ПТУРи і решту. Танки в міських умовах – це, звісно, більші ризики, але знову ж таки все залежить від тактики, а от в степу – це найбільш грізна зброя. Ти б'єш прямим пострілом на 5 кілометрів і попадаєш. Ти все бачиш. Так, у нас старіші танки, але оптика в нас крута і зум хороший. Ти потрапляєш туди, куди цілиш. Взагалі у танкових баталіях дуже важлива тактика. На мою думку, розміщувати танки на передовій і утримувати ними оборону – це бути мішенню, це лише справа часу, коли тебе знищать. Багато офіцерів російської армії навчались у нас, тому тактика у нас приблизно була однакова, втім, за ці вісім років війни ми почали її змінювати, що нас і врятувало.

– Коли американці передадуть нам свої «Абрамси», якщо буде можливість пересісти на них, то наскільки швидко зможеш цей танк освоїти?

– Дуже швидко. Думаю, не більше трьох днів. Там немає нічого такого.

У наших танкових військах досвід приходиться по швидкому виправленню неполадок. Навчитись керувати і стріляти – це два чи три дні, а вже потім все приходиться з досвідом.

– Дмитре, коли буде перемога?

– Це моя особиста думка, але я думаю, що ця війна затягнеться і буде ще довго. Але я вірю, що чим більше буде вмотивованих бійців, тим швидше настане наша перемога. Насамперед треба розуміти, хто наш ворог: це – країна з безмежними людськими, природними, грошовими ресурсами і технікою. До того ж росія – це країна, яка постійно воює, у них є також професіонали. Однак їхня головна помилка полягає в тому, що вони нас недооцінили, вони ніколи не воювали з таким сильним супротивником, як українська армія. Насправді у нас немає іншого вибору, тільки перемагати, але і в них також немає дороги назад. Якщо вони програють, то росія зникне з карти світу. Тут або ми, або вони. Тому я переконаний, що ця війна реально надовго, і я також переконаний, що ми в цій війні переможемо. А закінчиться вона розпадом росії. Чим швидше на фронт надійде сучасна зброя, тим швидше ми закінчимо війну».

Спілкувався Віталій Назаренко

Вивіз медиків із Халявина під носом у окупантів

Руслан Ніконов (позивний «Док») мав мирну професію і не служив в армії. Проте вже в 2014-му здійснив близько ста поїздок в АТО – став волонтером. З самого початку ворожої блокади Чернігова він пішов захищати рідне місто та Україну від рашистів. Саме цей відчайдушний добродій врятував наших медиків, коли окупанти вже входили в Халявин. Коли рашисти розбомбили автомобільний міст, він зумів під шаленими обстрілами відпливти на баржі та переправити її до своїх. Вирушав у розвідку, передавав зброю партизанам у ворожому тилу, вивозив дітей та поранених... Нині герой розміновує Придесення.

Руслан Ніконов

– Руслане, у Вас – дві вищі освіти та цілком мирні професії.

– Я народився в Чернігові. Тато керував лісопилкою, а мама працювала товаровознавцем. Закінчив Чернігівський технологічний університет (інженер металозварювальних конструкцій), маю також вищу економічну освіту. 9 травня мені виповнилося 50 років. Справді, раніше я не служив у війську... Та в 2014-му, під час віроломної російської агресії, зайнявся волонтерською діяльністю. Близько ста разів їздив на Донбас, просто не міг інакше.

23 лютого я збирався купити продукти в магазині, але потім передумав. Увечері було тихо, спокійно та малолюдно. Раптом у мене з'явилося недобре передчуття, що станеться лихо! На світанку подзвонив друг Льоша: «Спиш? Україну бомблять!» Заправив машину... Дружина Марина вишикувала дітей (Саша – одинадцятикласниця, молодшій Мілані – дев'ять років): «Пообіцяй, що не підеш на війну». Я, щоб її якось заспокоїти, відповів: «Не піду». Купив продукти (взагалі, у мене раніше була надмірна вага – близько 140 кілограмів, то тепер я правильно харчуюся; вже 20 років не вживаю алкоголь і 15

років не курю]. Запитав у близьких, друзів та сусідів, кому треба допомогти, речі перевезти...

У мене лишився будинок від мами, тож переїхали туди. І невдовзі там було 20 людей! Донька привела шкільного приятеля, його маму та бабусю. З'явилися донька мого компаньйона з дитиною (адже я до війни працював приватним підприємцем). Ще тьотя моя... Заїхав на роботу та сказав колегам, що вони можуть евакуюватися, хто хоче.

Але увесь час міркував про те, що робитиму далі. Розумів, що, попри обіцянку дружині (хоча зазвичай дотримуюся слова), цього разу не витримаю – піду захищати Україну! Тут знову подзвонив приятель Льоша: «Знайшов досвідчених людей, які вже воювали, знають, що робити. Однак давай не по телефону. Приходь сюди. Все буде добре», – і назвав адресу. Отож я зібрався й прийшов туди... Там було близько п'ятнадцяти людей. Дехто з'явився зі своєю зброєю. Лишився ночувати в цій оселі.

На той час, у перший день цієї повномасштабної війни, «Кліщ» (Андрій Валерійович Требух), який став нашим командиром, «Бармен», «Боцман» та снайпер Толя прийняли перший свій бій із рашистами у Рівнопіллі... І це був подвиг, адже вони повідомили координати ворожої колони, яка рвалася до Чернігова. Й наші артилеристи її вчасно накрили та знищили! Якби не це, орки могли вдертися в місто, і тоді б почалися вуличні бої... Розумієте, це – перший день, було ще немало безладу і якоїсь невизначеності. Проте «Кліщ» мав великий бойовий досвід в АТО, він чітко знав, що робить і, як завжди, діяв рішуче.

Так я й потрапив до підрозділу Збройних Сил України. Наступного дня одержав зброю.

– І отримали своє перше завдання!

– Потрібно було з'їздити до села Товстоліс і швидко дізнатися, що там коїться. Хто там – наші чи чужі? Яка обстановка?.. Ми поїхали з кумою на «Ланосі». З'ясували: наша тероборона вночі вела бій із ворожою розвідкою. Побачив спалений рашистський «КамАЗ». Зустрів друга Гришу Байдакова, який теж пішов на фронт. Дізнався про все, повідомив. І туди одразу виїхали наші танки та БМП – одним словом, встигли... Також привезли з Льошею на блокпост бетонні блоки (ФБС) в мікрорайон ЗАЗу, екскаватор копав траншеї, а я керував процесом технологічно. Там уже відбувалися бої...

До речі, я бачив, як самовіддано працює на крані «Сивий» (таке у нього прізвисько), котрий увесь час займався тут укріпленнями та загорожами. Це – справжній герой! Ще хочу назвати Миколу Миколайовича Моската, Андрія Миколайовича Рибаківа, які також мужньо трудилися під обстрілами.

– Що Ви відчували тоді? Вам було страшно?

– Розумієте, я скільки всього набачився в 2014-му, не раз потрапляв під обстріли... Під час першої ж своєї поїздки на Донбас буквально нарвався на отих «зелених чоловічків» на Луганщині. А в мене – гуманітарка, наш синьожовтий прапор... Думаю: «Оце так – не встиг розпочати, як уже приплив...» Але Бог милував! Тому страху вже не було. Я хвилювався за своїх близьких, за дітей. А до ворога відчуваю лише злість і ненависть. Вони прийшли сюди, на нашу землю, тільки руйнувати і вбивати!

Війна – це важка щоденна робота. Бо ніколи не знаєш, що може статися за мить. Ти нібито збираєшся перепочити вночі, однак раптом отримуєш нове завдання, яке треба негайно виконувати. Нам дуже пощастило з командиром! «Кліщ», Андрій Валерійович Требух, усе передбачає на кілька ходів наперед. Тож у нього – неймовірна, феноменальна інтуїція! Втім, я усвідомлюю, що в нього за плечима – величезний бойовий досвід. Чесно кажучи, я не завжди розумію його задуми, проте, що дуже важливо, я цілком довіряю командирі, бо знаю – мине час і з'ясується, що він вчинив правильно.

Ми займалися розвідкою, були в протитанковому резерві, передавали зброю нашим партизанам у тилу ворога, вивозили поранених бійців та дітей, а зараз займаємося розмінуванням. Про все не розкажеш...

– Знаю, що Ви порятували наших медиків – вивезли їх під самим носом окупантів із Халявіна.

– Вороги вже були зовсім близько... Тому мені головний лікар віддав свій білий халат, мене, уявіть собі, навіть на роботу до них зарахували. І нам вдалося, попри все, вирватися звідти автомобілями «швидкої»... Пощастило! І добре, що потім на українському блокпості автівки вже наші не розстріляли. Бо рашисти – в Халявіні, гатять по Чернігову, і раптом звідти мчать машини! А що, як росіяни захопили там автомобілі «швидкої»? Втім, нерви у наших бійців витримали, і все завершилося благополучно. А головний лікар тоді пообіцяв: «Якщо колись захочеш – ми тебе приймемо на роботу». Думаю, завершиться війна, ми з ним зустрінемося, посидимо, вип'ємо кави...

– Ви розуміли, настільки це небезпечно, навіть авантюрно? Ви ж були буквально на волосинці від загибелі!

– Чесно кажучи, розумів, однак думав не про себе, а про медиків, як їх порятувати, вивезти звідти... Хтось же мав це зробити, ризикуючи власним життям. То чому не я? Але, повторюю, це – не якийсь ефектний бойовик, як у всіляких кінострічках, а насамперед – дуже тяжка, навіть рутинна робота. До речі, саме тому в мене й з'явився позивний «Док». Це – так, ніби жартома, бо я ж – не лікар. Втім, випадок – пам'ятний, таке вже ніколи не забудеш!

– Скажіть, Ви, чоловік, боєць, на війні плакали?

– Плавав. Було... Знаєте, мої близькі й усі, хто жив спочатку в нашому будинку, переїхали потім у село, де було безпечніше. Вони там оселилися в хатах – аж 20 людей. І я відпросився у командира, щоб привезти їм продукти. Вже до-вокола скрізь були рашисти – в Михайло-Коцюбинському, Шестовиці, Ягідному, Іванівці... Залишалася єдина дорога життя – через Анисів, котру вороги постійно обстрілювали. Я завантажив автівку вщерть продуктами і поїхав буквально через поле.

По дорозі підібрав юних хлопця й дівчину, вони вже ледь ішли, несли дуже важку сумку й зовсім вибилися з сил. Навіть не знаю, як їх вдалося тоді запхати в машину! Якби щось таке треба було зробити в мирному житті, я б просто не зміг, це – нереально. Але дівчина згорнулася калачиком, хлопчина також утиснувся і так ми доїхали – під пекельними обстрілами. Боженька нас порятував!

Проте, коли я повертався назад, то натрапив там, у лісі, на труп молодшої жінки, а трохи далі – на трупи ще двох жінок похилого віку... Розумієте, я ж раніше бачив наших загиблих бійців. Але то – чоловіки, воїни. А тут – просто беззахисні, мирні жінки, в яких влучили ворожі снаряди. І я не зміг стримати сліз...

– Розкажіть, будь ласка, як Ви з друзями вирвали з-під обстрілів баржу та переправили її до наших.

– Рашисти розбомбили наш головний міст через Десну. А треба ж було якось перевозити вантажі. На човнах – довго і важко. Ну, скільки можна було помістити в човен – кількох людей і кілограмів триста, хай навіть п'ятсот, але ж цього – недостатньо. Але там була баржа, якою можна було переправляти одразу п'ять тонн. Тобто буквально за два рази перевезти цілу фуру – десять тонн вантажів. На це завдання ми вирушили разом із колегами – їхні позивні «Морпех», «Танкіст» і «СМС».

Правда, до баржі було вкрай важко дістатися їй, тим більше, ще потім допливти на ній на наш бік... Там же довкола суцільне місиво – вибухали міни! Однак вона була конче потрібна. Тому ми щодуху мчали пішохідним мостом удень, і кілька разів могли загинути – шалені вибухи лунали поруч... «Танкіст», котрий важить 65 кілограмів, ще й ніс 20-кілограмову каністру та мчав швидше за мене. А я й не знав, що можу так швидко бігати!

І ось такий, справді, неймовірний контраст – перший по-справжньому сонячний і чарівний весняний день, прекрасний краєвид, якщо говорити про природу, замочки любові, які там традиційно чіпляють на мосту закохані, й водночас – дикунські, жорстокі снаряди, що падали та вибухали навкруги і нищили, трощили все!

А нам треба було дійти, залити в бак бензин, завезти оту баржу... Втім, ми ж зовсім не знали отаку техніку, адже жодного разу не плавали на ній! А обстріли того дня були кошмарні – ну, просто якийсь Армагеддон... Тому ми з друзями усвідомили, що не допливемо до своїх вдень, потрібно діяти вночі.

Повернулися, а потім, коли вже повністю стемніло, ми з «Танкістом» вирушили туди знову. Якимось дивом відчалили, розвернули катер-баржу й попливли. Розуміли, що можуть і наші влучити у тій вакханалії. Однак добре все закінчилося – вціліла баржа й ми разом із нею! І це – лише один епізод із нашого життя на війні.

– Ви вирушали і в тил ворога – возили зброю партизанам.

– Так, переправлялися через річку плотами й добиралися до них... Там теж були серйозні хлопці, котрі вміють воювати. Молодці! А ще вони пекли для мешканців хліб, організовували гуманітарну допомогу, діставали ліки та надавали правдиву інформацію про перебіг війни. Адже рашисти постійно брехали людям, казали, що Україні – кінець і вже, мовляв, скорилися Київ та Чернігів. Тобто їхня мета на окупованих територіях – усіляко принижувати, пригнічувати та тероризувати жителів. Загарбники поводитися жажливо!

А партизани натомість, як могли, підтримували людей. Там був такий Вітя – оце герой, безстрашній та самовідданий! Власне, він і організував той спротив ворогу. Пам'ятаю, Віктор за власні гроші купив три тонни борошна, щоб мешканці не голодували. Там же було багато людей похилого віку, старенькі дідуся та бабусі, німечні, дехто вже й ходити не може, лише лежать у хатах...

Власне, Вітя – людина працелюбна. Він жив у достатку, тож на початку війни міг на все плюнути та накивати п'ятами... Однак він пішов воювати й дуже багато зробив для селян, завжди достойно поведився! А потім, коли вже ситуація змінилася і рашисти забралися геть, якийсь мерзотник нашкрябав на нього наклеп... То ми його захистили, адже добре знаємо цього геройського добродія. Авжеж, ми своїх не здаємо.

До речі, є ще один Віктор – свята людина! Справа в тому, що окупанти вже вдиралися в село, де тоді знаходилися мої близькі та друзі, які переїхали з Чернігова. Отож я звернувся до командира, щоб він мене відпустив, і я там зміг організувати евакуацію людей. Проте ми тоді саме готували «сюрприз» для ворога... Тому «Кліщ» подзвонив своєму другу Вікторові та попросив його допомогти. І той одразу виручив – двадцятьох мешканців перевезли по Дніпру на човнах. А це ж був березень, рання весна, лід тільки-но зійшов... Їх могли окупанти розстріляти. Літали ворожі безпілотники... Втім, Віктор зі своїми волонтерами впорався, а потім ще й довів людей до Києва. Дуже йому вдячний!

– Загарбників вигнали з Чернігівщини, проте ця підла війна триває...

– Я вірю в Перемогу українського народу над російськими фашистами. Ми захищаємо свою землю і зараз щодня стаємо сильнішими, на відміну від проклятих загарбників. Світ підтримує нас, тому жодних сумнівів – Україна нездоланна! Так, ми неодмінно відбудуємо всі наші зруйновані міста та села. Мине час, і незалежна, вільна Українська держава розквітне. Все буде добре!

– А у Вас є особиста мрія?

– Дуже люблю рідну природу, наші мальовничі краєвиди. Я побував у різних країнах, однак переконаний, що вдома – найкраще! У мене – дача на хуторі, то мені більше нічого й не потрібно. Ловлю рибу – власне, не заради риби, бо це – дійсно чудовий відпочинок, прекрасне спілкування з природою.

Ще я придбав старий автомобіль «Міцубісі Деліка», то хочу його наразі відновити та залюбки мандрувати Україною – поїхати до озера Синевир, в гори Карпати, а завершити таку подорож на Херсонщині, на Чорному морі... Бо мені подобається екологічний туризм. Натомість почуваю себе незатишно у великих містах, там – надто метушливо, гамірно, некомфортно. Море людей, які увесь час кудись поспішають... Тому рідне місто Чернігів для мене – звісно, найкраще, найдорожче, улюблене. Житиму тільки тут!

Спілкувався Сергій Дзюба

Прізвище класика, а позивний генерала: Микола Гоголь змінив крісло начальника на автомат

Через неординарне прізвище побратими дали йому позивний, співзвучний з прізвищем відомого французького генерала – «Де Голь». А із тезкою – класиком української літератури Миколою Гоголем – у них співзвучні не лише ім'я та прізвище, але й походження. Обоє – з давніх козацьких родів. До війни Микола Олександрович Гоголь обіймав посаду директора успішного чернігівського комунального підприємства «Паркування та ринок», перед тим – займав посаду в структурі Державної зернової продовольчої корпорації. З початком повномасштабного вторгнення на терени України російських загарбників Микола Гоголь пішов до військкомату та взяв до рук зброю. Пішов воювати, бо вважає захист Батьківщини обов'язком кожного чоловіка.

Микола Гоголь

– Миколо Олександровичу, Ви – нетиповий боєць, займали одну з високих посад у місті – начальника прибуткового комунального підприємства. Припускаю, що при такому статусі можна було уникнути мобілізації, виїхати, як багато хто з Ваших колег чи силовиків. Що спонукало у перші дні агресії стати до лав ЗСУ?

– Хтось же повинен... Для чого ми тоді живемо? Батьківщину треба захищати, інакше по ній будуть ходити наші вороги. Я народився в Україні, в маленькому містечку Прилуки, у військовому гарнізоні. Мої мама і тато були військовослужбовцями. На жаль, їх вже немає на цьому світі. Батько мій літав на Ту-160. З

дитинства я знав, що буду військовим. У віці 17-ти років я вступив на навчання до Челябінського льотного училища, і вже в росії зустрів розпад СРСР. В 1991 році наші замполіти з України говорили нам переїжджати у Луганськ (тоді ще Ворошиловград), оскільки я за спеціальністю штурман фронтової бомбардувальної авіації. У мене був вибір – переїхати або прийняти присягу на вірність росії. Цей вибір я зробив на користь України, але багато хто залишився там, і я переконаний, що вони скидають бомби на наші мирні міста. Чи вважаю я росіян людьми? Ні. 23-го лютого я зі своїми колишніми підлеглими з росії випивав у скайпі, а вже наступного дня більшість із них підтримали агресію росії. Нещодавно мав розмову з дядьком, який мене виховував після смерті моїх батьків, він сказав: «Якби ти залишився в росії, ти б теж, напевно, бомбив Україну». Я відповів, що такого б не робив, бо моє коріння і мій рід тут. Це моя Батьківщина, тут поховані мої батьки, діди та прадіди.

– Ваш рід з Прилуччини? До речі, в класика української літератури,

якого росіяни чомусь вважають їхнім класиком, Миколи Гоголя коріння з давнього козацького роду.

– Наш рід один із найдревніших на Прилуччині – Черненківський рід.

– А Гоголь у Вас від батька?

– Так. Від батька. Це також дуже древній рід. До речі, й справді Миколу Гоголя помилково вважають російським письменником. Правда – те, що він український, але у той час російська цензура просто не пропускала твори українською мовою, хоча такі твори у Гоголя є.

– Забігаючи наперед: якщо не помиляюсь, то в Прилуках була льотна військова частина стратегічної авіації. Яка Ваша думка з приводу того, що аеродром роздерибанили, а стратегічну авіацію знищили?

– Вважаю це однією з найбільших помилок нашої держави. Просто віддати за газові борги стратегічні бомбардувальники з шаленою вартістю – це зрада. На їх утримання, звісно, потрібні були значні кошти, але з іншого боку ми б мали у світі своє «Я». А віддати просто так, потім роздерибанити всю армію... Знаєте, дуже багато було всього продано нашими недополітиками, які пограбували державу, увесь час її кінчали, а нині, розуміючи, що їхній бізнес тут, нічого не можуть зробити. Країну ж нашу треба захищати і боротись за неї до останнього, тому що ми народжені для того, щоб воювати. Ті люди, які в цьому щось розуміють, вони це знають. Я не засуджую ні поліцію, ні когось іншого, я також вивозив родини військовослужбовців – командир викликав і сказав, що треба супроводити наших жінок і дітей. Свою родину я також вивіз. Впродовж 17-ти годин 17 машин і три автобуси добирались з Чернігова до Черкас. За три години я повернувся назад, притому заїхавши в Київ, завантаживши авто бронезилетами, касками, медикаментами для госпіталю. Пригадую, дорога з Києва тоді була перекрита, і я поїхав через Лукашівку, де нарвався на кацапський БТР. Довелося від нього уходити. Залишився живий, як бачите.

– Як потрапили з посади начальника комунального підприємства в армію?

– Багато хто ставив питання: а чому ти не виїхав? Я вивіз свою сім'ю і мені стало легше, легше на душі, спокійніше. Я не смикався, як це було на початку, коли дружина та діти були тут. Я розумів, що не сьогодні-завтра може трапитись трагедія, але всі ми сподівались на краще. Як вийшло так,

що я пішов захищати місто і Україну? Ну, добре: якщо ми всі втечемо, то кому залишиться ця країна? Її просто пограбують і все. Мотивація цих не-людів одна: заходити, грабувати і вбивати. Це ж справжня орда. Вони за-пускають сюди бурятів, якутів, нанайців і всіх решту. Це люди із найбільш депресивних районів росії. В росії їх навіть за м'ясо не вважають. І тут їм дають можливість безкарно грабувати і робити, що заманеться. От вони і пруть сюди. Там вони отримують якісь копійки, бухають, живуть в рабстві, а тут їм все дозволено. Як я міг поїхати, кинути місто, знаючи хто сюди йде?

– Ви одразу стали до лав армії?

– Так. 24 лютого я був мобілізований і потрапив у підрозділ «Кліщі». Командира Андрія Требуха я знаю давно, тому я знав, до кого йти і з ким захищати Чернігів. А потім вже отримував завдання, які треба було вико-нувати: вивозити поранених воїнів, вивозити дітей, завозити боєприпаси, медикаменти, їздити на бойові завдання, ходити в розвідку. Ми займались тим, чого нас навчили і що вміли добре робити. А кацапську армію я послав давно, бо це зло. Це має розуміти кожна нормальна людина. Росіяни – це зло, у них немає нічого хорошого і не буде ніколи. У них є тільки заздрість, що ми живемо краще, бо ми – трудолюбивий народ.

– Чи можна стверджувати, що українці сьогодні демонструють неба-чену єдність?

– Не всі.

– Можливо, не всі, але загалом ми бачимо зародження Нації...

– Скажу так: багато хто виїхав з Чернігова, коли його обстрілювали, і зараз, повертаючись у місто, вони починають качати права. Коли була війна, то все було набагато легше – тоді було чорне і біле. Я, наприклад, досі не можу звикнути до того, що в нас працюють світлофори, а коли їду вночі на завдання, то за звичкою вимикаю фари. А тут бачимо, як приїжджі вмикають гучно музику, по місту вночі ганяють мотоциклісти... Людей, які пережили жахи війни, обстріли й бомбардування, лякають навіть найменші звуки. Сьо-годні найважливіша річ – це повага один до одного. Єдність – так, вона в нас є, напад росії нас об'єднав, але треба змінювати ставлення одне до одного. Прикро, що є деякі люди, які кажуть, що якби ми пропустили росіян, то все було б ціле. Та нічого не було б! Вам показати, що таке Ягідне, що таке Іванівка? Що вони там витворяли? Убивали людей і гвалтували дівчат!

Хай з'їздять і подивляться, що вони творили в Бучі. Росіяни – це не люди. Там є люди, але коріння в них українське. У мене є друг, у якого, як виявилось, українське коріння. Так он він відкрито пише, що путін – це тварина, вбивця. Прізвище мого товариша – Корінь, і рід його з Менщини. Але як з іншими? Як бути з тими моїми знайомими, з якими ми 23-го лютого розмовляли і випивали по «скайпу», а наступного дня більшість із них перефарбувались? Всі, крім одного! 60 відсотків із них сказали: «Добре! Бийте хохлів!». От які це друзі? Хіба це люди?

– Ви наразі продовжуєте служити, а що з підприємством?

– Так, я служу, а обов'язки начальника виконує мій заступник. Тим менш я все контролюю, постійно з ним на зв'язку. Підприємством керую вже чотири з половиною роки, і можу запевнити, що до війни воно було в хорошому стані. В тому числі, на мій погляд, були хороші зарплати у працівників.

– Які, якщо не секрет?

– Середня заробітна плата на підприємстві складала 12 тисяч гривень. Це, напевно, одна з найбільших зарплат серед комунальних підприємств у Чернігові. У нас немає бюджету, комунальне підприємство «Паркування та ринок» заробляє саме на себе.

– А після відходу з Чернігівщини ворога які проблеми з'явилися?

– Ми отримали зруйнований бізнес, практично повністю. Плюс природа допомогла – пляж заповнений водою, розбиті паркомати, десь Інтернету немає. Ми зараз починаємо відновлювати парковочну систему. Дехто незадоволений, але зарплату людям треба платити, податки треба платити. Дивно, але люди, в яких невеликі доходи, це розуміють краще. Я розумію тих, хто втратив свій бізнес, розумію Владислава Анатолійовича (міського голову Владислава Атрошенка, – Авт.), який знає, що якщо місту не дати дотацій, то Чернігів піде в небуття.

– Кажуть, багато підприємств зараз виїжджають з Чернігова та області, багатьох переманюють на Західну Україну.

– У мене є друзі, які мають доволі крупний бізнес в металопереробці, вони виготовляють на всю країну потужні твердопаливні котли, от їм пропонують виїхати з Чернігова. Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області пропонують їм землю і виробничі площі – тільки приїздіть.

– Уряд ще й дотацію надасть!

– До речі! А далі що? Буферна зона? Так в Києві мають розуміти, що це буферна зона Києва – всього за 140 кілометрів від нього.

– В'ячеслав Чаус говорить про спеціальну економічну зону.

– А для кого ця економічна зона? Для тих, хто вже виїхав? Але якщо вони виїхали звідси, то вони будуть працювати там. Якщо таке підприємство як ладанська «Пожмашина» виїде, то вона назад вже не повернеться. Тому я відверто не розумію тих людей, які приймають такі рішення.

– Яким, на Вашу думку, має бути рішення Уряду щодо Чернігова?

– Дати фінансування в місто і дуже швидко будувати автомобільний міст, а не просто розмовляти.

– Не факт, що завтра туди не прилетить знову?

– Ну, давайте тоді не будувати нічого. У нас же був понтонний міст, але його розібрали. Зараз, якщо не дай Бог, знову попруть росіяни – у нас виїзд один. Ви уявляєте, які будуть колонії? А всі координати відомі. Що будуть кацапи робити? Вони будуть просто стріляти. Ракета ж долітає. Плюс військкомат стане на блокпостах і стане повістки вручати, і це правильно... Бо це ненормально, коли прокурори та поліцейські покидають місто. Не всі, щоправда. Я дуже здивувався, коли на одному із завдань зустрів хлопців з «Альфи» СБУ, вони в місті були. Я бачив багатьох поліцейських, які залишились, але ми також бачили відкритий райвідділ поліції, в якому лежала зброя.

– Так само, як поліцейські, що залишились в місті, приходили в штаб Територіальної оборони отримати зброю.

– Так. Залишились люди, які розуміли, що місто треба обороняти. А ті, що втекли, що відсиділись, вони не розуміють, що таке війна, що буде, коли не дай Бог, ворог повернеться. Вони знову повтікають!

– Микола Олександровичу, повертаючись до питання відновлення Чернігова: якщо я правильно розумію, то ми фактично отримали все ж частково зруйноване місто, а відновлювати його поки не поспішають.

– Саме так. Більше того – у нас на носі опалювальний сезон, а ми маємо проблеми з ТЕЦ. Три місяці залишилось у нас всього на її відновлення. Там система хоча і застаріла, але вона працює, її треба підтримати, а надалі потрібні інвестиції. Хто їх буде сюди вливати? Говорити будуть багато, але

доки йде війна, ніхто інвестувати не буде. А ось мости треба відновити в першу чергу. Той самий пішохідний міст, який досі стоїть увесь в дірках, ніхто його не латає. Це ж не місто, це область. Тихо його зробіть і на тому все.

– Війна триває, як у такому стані жити місту? Вкласти гроші в оборону, утримувати гарнізон?

– На мою думку, треба потужна фортифікація – її зараз роблять, але не так, як би хотілося. Все робиться з міського бюджету, де грошей практично немає. Я знаю, що Чернігів – одне з найкрасивіших міст України. Воно найчистіше, найбільше прибране, але воно також зруйноване. Чернігів – це місто, яке є одним із найбільш постраждалих, але грошей на відновлення інфраструктури немає. Чому? Зараз війна, не треба міряться, політичні амбіції треба прибрати. Я розумію Владислава Анатолійовича, він увесь час був тут, з першого дня війни. Людина кілька разів прощалась із життям, це правда, але він залишився тут, він не втік. У нього тут бізнес, і він розуміє

На варті рідного міста-героя

також, що Чернігів може повторити долю американського Детройта – стати містом-привидом.

Що стосується оборони, то була у нас хороша оборонна система «Кольчуга». Була, а де вона поділась? Чому не питають з тих, хто керував країною всі ці роки? Зеленському й справді зараз дісталась розграбована країна і війна. Війна... Тому в цей період часу треба змінювати команду, ставити патріотів, знімати тих, хто сидів на схемах і відкатах.

– До речі, про корупцію, ми нещодавно писали про схеми на держ-підприємствах Національної академії аграрних наук, на яких навіть не всі землі засіяли.

– Я певний час – точніше, впродовж семи років – працював у структурі Державної зернової продовольчої корпорації. Ми давали гроші аграрним підприємствам під урожай. У нас була хороша зарплата, про відкати навіть ніхто не думав, бо такі люди одразу вилітали. Так от мій колишній начальник Роберт Йосипович Бровді зараз воює на південному напрямку, і він мені нещодавно скидав відео, на якому горять наші поля. Росіяни спеціально їх спалюють, щоб викликати голод. Це – геноцид! Сьогодні ми всі розуміємо, що Україні потрібна правильна агропромислова політика, пов'язана з діяльністю Мінекономіки та Міністерством закордонних справ. Те, що ми спостерігаємо у виконанні росії, – ті крадіжки зерна, те вивезення наших людей у рабство – це все злочини без терміну давності. Тому ми не маємо права складати зброю аж до повної перемоги над ворогом. Це питання нашого виживання і подальшого існування. Я відверто не розумію, коли на війні починають заробляти і коли під час війни займаються політичними інтригами. Наш Чернігів проявив себе насправді героїчно і дійсно заслужив назву міста-героя. Ми – фортеця нашої столиці, і Києву про це треба пам'ятати.

Спілкувався Віталій Назаренко

Позивний «Бармен»

У тридцятилітнього чернігівця Євгена Деркача – цілком мирна професія. Але з першого дня війни він мужньо боронить рідну землю від окупантів. Брав участь у багатьох запеклих боях, займався розвідкою, під шаленими обстрілами вивозив дітей із Чернігова, а зараз розміновує наші міста і села.

Євген Деркач

– Євгене, судячи з Вашого нинішнього позивного «Бармен», до війни Ви були мирним добродієм.

– Так. Я – родом із села Жукотки Чернігівського району. Закінчив профтехучилище і технікум. За фахом – бармен. Тож, коли почав воювати, такий і позивний у мене з'явився. Мав невеличкий бізнес – кілька кав'ярень. Втім, ще з 2014 року усвідомлював, що буде повномасштабна війна. Особливо я це відчував на початку цього року. Взагалі, я займаюся спортом – регбі, донедавна виступав за чернігівську та київську команди. Також мав і зареєстровану зброю.

А ще у мене вже був чудовий, досвідчений наставник – підполковник Андрій Валерійович Требух.

Це професійний військовий, дуже досвідчений та патріотичний чоловік, котрий і став моїм командиром. Я брав участь у наших патріотичних громадських організаціях. Тому цілком щиро готувався захищати рідний Чернігів та Україну.

І ось 24 лютого о пів на четверту ночі подзвонив друг і повідомив, що почалася війна. Я одразу відкрив Інтернет. А потім швидко зібрав речі, взяв свою зброю і пішов на фронт.

– І яким був Ваш перший день війни?

– Ми зібралися в групу під керівництвом Андрія Валерійовича, і відтоді воюємо разом у Збройних Силах України. У нього позивний – «Кліщ», тому нас називають «Кліщі». Перше завдання – розвідати координати ворожої колони, яка безперешкодно рухалася в напрямку Чернігова, щоб пустити їй першу кров. Там було близько ста одиниць техніки, цю колону потрібно було знищити. Ми на автомобілі вчотирьох приїхали в Рівнополля, на блокпосту стояли наші танк і БМП. Вирушили в розвідку. Я знав, що там є стара ферма,

де можуть розташуватися вороги. Побачили якогось підозрілого чоловіка з сумочкою, наблизилися. Він сказав, що це в нього – інструменти. Але тількино ми відійшли, показав комусь на пальцях – чотири, тобто що нас – четверо, і впав на землю. А з будинку навпроти вийшло 15-17 рашистів.

Ми вступили у свій перший бій – виявилися в тилу окупантів... Потім вискочили на трасу, а попереду – російська бронетехніка. І просто під носом у них проскочили між броневипомобілем «Тигр» і БМП... Вони не очікували такої зухвалості. Благополучно дісталися до наших і передали координати колони, доки вони ще не почали рухатися. І українські артилеристи повністю розколошматили їх, знищили. А інший підрозділ одразу ж зробив «зачистку».

І в той же день, перший день війни, ми ще взяли участь у бою під селом Новоселівка. Далі кілька днів ми воювали як протитанковий резерв, бо маємо протитанкову зброю. Було гаряче!

– Знаю, Ви займалися аеророзвідкою.

– Так. Скажімо, треба було дізнатися, де знаходяться позиції окупантів поблизу Шестовиці. То ми спрацювали як приманка. Спровокували їх на обстріл, а доки вони по нас лупили, наш квадрокоптер (дрон) усе зафіксував: їхні цілі, понтонну переправу... На щастя, ми обійшлися без жертв, чого не скажеш про ворогів, адже ту переправу наші знищили.

Взагалі, ми займалися коригуванням вогню по ворожій техніці. Щоразу повідомляли всі дані артилеристам, і вони чітко відпрацьовували ворожі цілі. Вирушали в тил рашистів. Озброїли партизанів, які воювали на окупованій території – дали їм автомати, кулемети, протитанкову зброю. Одного з них було поранено, доправили його в шпиталь. Знаю, що він живий, усе гаразд.

А коли нашим бійцям не вистачало коптерів, я їздив по них у Київ... Якраз ворожі літаки розбомбили міст, та мені вдалося проскочити. Брат у мене працює в поліції, то він допоміг мені їздити столицею... Там, звісно, порівняно з нашим Черніговом, було відносно спокійно, але заважали великі затори. Втім, завдяки братові, я впорався доволі швидко. Привіз 13 дронів, які одразу ж знадобилися на фронті.

Під Количівкою ми допомагали бійцям Національної гвардії. Як вороги по нас лупили! Обстріли почалися з дев'ятої ранку і тривали до 13-ї. Потім

рашисти обідали, то ми теж, користуючись невеликим перепочинком, пили чай. Бо потім знову довкола наших позицій почали розриватися снаряди. Один вибухнув буквально за 10-15 метрів! І так тривало до 18-ї години. Далі ми всю ніч були на постах. Втім, вирахували їхні координати, виїхали наші танкісти і знищили тих ворожих мінометників.

– Коли повністю зруйнували міст через Десну, Ви прокладали відносно безпечні маршрути, вивозили з Чернігова поранених та дітей.

– Це також було важливо! Дітей вивозили цілими автобусами, багато. Їхали без світла, та все завершилося благополучно. А вже сюди ми вивозили озброєння, провізію. Шукали борошно, дріжджі, щоб пекти хліб для чернігівців. Допомогали волонтерам...

Нині активні бойові дії на Чернігівщині закінчилися, та роботи ще дуже багато. Ми перекваліфікувалися в саперів – розмінуємо рідну землю, адже після триклятих ворогів залишилася величезна кількість вибухонебезпечних «сюрпризів». Тому зараз це – найважливіше.

– Групу «Кліщі» називають «навіженими» – за хоробрість, готовність виконувати будь-які, найскладніші завдання!

– Авжеж, ми таке чули: «Це – неможливо!», «Ви – ненормальні!..» Але тут – війна, і хтось має виконувати таку роботу. А якщо потрібно, то чому не ми? До речі, за увесь час у нашій групі один боєць пропав безвісти (ми його скрізь шукаємо) і були двоє поранених. Бо ми постійно вчимося, опановуємо нову зброю, набираємося досвіду. Дуже вдячні за все нашому командирю Андрію Валерійовичу Требуху, котрий нас багато чому навчив і який увесь час воює поруч із нами! Це – Професіонал найвищого рівня, справжній Герой, саме на таких людях і тримаються Збройні Сили України.

– Ви не раз воювали в тилу рашистів, Ваші батьки жили на окупованій території. Знаєте про співвітчизників, які співпрацювали з окупантами?

– На жаль, є такі прикрі випадки. Все фіксується і перевіряється, правда це чи вигадки... Взагалі, зрада Вітчизни – тяжкий злочин, тим більше зараз, коли триває війна. Однак загалом українці – люди патріотичні, зокрема й на Придесенні. Жителі в усьому підтримують наших бійців. Тому Чернігівщина вистояла, не скорилася загарбникам.

– На Вашу думку, ворожі орди можуть знову посунути на Чернігів та Київ?

– Можуть, однак ми готові до цього. І якщо рашисти полізуть сюди, ми їх належно зустрінемо, організуємо їм гарячий прийом! Причому вже не дамо безкарно наблизитися впритул до самого Чернігова, а будемо колошматити їх буквально поблизу кордону, щоб наше прекрасне місто більше не відчувало такого горя.

Взагалі, ми самовіддано воюємо під гаслами: «Україна переможе!» та «Смерть окупантам!», аж доки останній рашист не щезне з нашої землі. Всі вони горітимуть у пеклі – ми про це належно подбаємо, адже жодної пощади окупантам не буде. Бо всі наші землі мають бути визвалені, а загарбники – щент розгромлені та вигнані звідси. Щоб у них більше ніколи не виникало бажання нападати на нас, українців.

– Втім, дехто все ж не розуміє: чому в Україні досі не оголошено повну мобілізацію?

– Бо воювати мають ті, хто дійсно хоче захищати Батьківщину! Звісно, можна набрати примусово і мільйон, навіть кілька мільйонів людей. Однак їх потрібно належно навчити, одягнути, взути, нагодувати, озброїти, платити зарплату... Проте, коли люди не хочуть, то з них же такі й солдати будуть – боягузливі і безтолкові. А справжні вояки мають бути чітко вмотивовані, за кого й за що вони воюють. Мужні та самовіддані, а головне – високопрофесійні. Щоби це не було «гарматне м'ясо». Розумієте? Воювати треба не кількістю, а якістю!

– Ви отримуєте достатню зарплату? Вона Вас влаштовує?

– Моя основна мета – захищати Україну. Я не пішов на фронт заради грошей. Це – мій обов'язок як чоловіка. Тому мені не соромно ні за себе, ні за моїх друзів, які теж воюють поруч зі мною. Втім, платять нормально, все гаразд.

– Широ дякуємо Вам за мужність і патріотизм, за все, що Ви робите зараз для рідного Чернігова та України!

– А я дякую обласній газеті «Чернігівщина». Слово в умілих руках – це теж грізна зброя!

Спілкувався Сергій Дзюба

Повернувся з Європи, щоб захистити рідний дім

У нього була улюблена високооплачувана робота в Європі, спокійне та розмірене життя, але в одну мить він вирішив покинути розманіжений Захід, взяти до рук зброю і стати на захист України. 53-річний Володимир Гльовкий через любов до полювання отримав від командира позивний «Мисливець», тепер у «Мисливця» інші пріоритети й інша здобич.

Володимир Гльовкий

Батька просто викинули з хати

Він з тривогою та з відчуттям помсти дивиться на те, що нарobili в його батьківській хаті непрохані гості. Вибиті двері, розкидані документи, вщент перевернуте все, окрім комсомольського квитка. Цей квиток Володимир Гльовкий тримав десь далеко в старій шухляді як пам'ять про свою юність. Цікаво, що ідейні нащадки більшовиків бережливо виставили цей квиток на дзеркало, як щось святе і нетлінне. Все навколо – догори дном, а комсомольська пам'ять – в рамочці. І це люди, які називають себе носіями православної віри...

Село Товстоліс, де живе батько пана Володимира, видно з балкона чернігівської багатоповерхівки – настільки близько до обласного центру підійшли «орки». «Орки» – тільки так після 24-го лютого він говорить на тих, хто посмів поглумитись над його батьком. Його, людину, що переживає другу за своє довге життя війну, на старості літ так звані «освободителі» викинули з власної оселі. Іншу ж хату, що належала матері, пограбували, винісши звідти навіть настінний електронний годинник.

«Ніколи не пробачу їм цієї наруги», – рівно, але з відчуттям злоби говорить Володимир Гльовкий.

«Гльовкий. Доволі рідкісне прізвище навіть для Чернігівщини», – зауважую я.

«Це суто поліське прізвище, похідне від слова «глевкий». Я більше не зустрівач нікого з таким прізвищем», – відповідає боець.

З Європи – на війну

Як і належить справжньому поліщукові, Володимир – любитель полювання. Через це побратими дали йому позивний «Мисливець». На війну

чернігівський «Мисливець» потрапив буквально з-за керма вантажівки. Все життя Володимир Гльовкий працює далекобійником. Спочатку возив вантажі до росії, а після 2014-го року вирішив більше ніколи не відвідувати цю країну і перебрався до Європи.

«Широка війна застала мене поблизу міста Тулуза, на кордоні між Францією та Іспанією, – розповідає воїн. – Я прокинувся близько п'ятої години ранку, заварив за звичкою каву і увімкнув музичний канал. Там замість музики йшли новини, в яких згадували Україну, Зеленського та Путіна, – продовжує колишній далекобійник. – Оскільки я довго працюю в Європі, то мову їхню розумію. Зрозумів, що почалася війна... За годину я зателефонував дружині, вона вже стояла в черзі в АТБ і сказала, що в нас дійсно війна».

Після цього пан Володимир подзвонив своєму шефу-поляку і повідомив, що повертається в Україну воювати. Той поставився з розумінням і запропонував допомогу.

«Я доїхав до Вроцлава, поставив фуру і через тиждень вже був у Чернігові, – пригадує Володимир Гльовкий. – Дуже вдячний Польщі, адже від

Підрозділ «Кліщі» розмінує територію

Вроцлава до Києва я доїхав практично безкоштовно. Український паспорт, де-факто, слугував справжньою перепусткою».

Йому пропонували залишитись служити у Львові, але серце тягнуло до Чернігова, де чекала рідня і друзі, які вже доповіли командирі підрозділу про те, що їде поповнення. Тож пан Володимир добре знав, куди він їде і що буде робити. З Києва він дістався попутками до Количівки, а звідти – пішки до Чернігова.

«Ти знаєш, що це квиток в один кінець?»

Ось як розповідає про свої перші враження про Чернігів: «На той час Чернігів вже поступово оточували. Я дійшов пішки до Катерининської церкви, де стояв блокпост, і зустрів там молодих хлопців. З собою, пригадується, у мене була тільки сумка з харчами – ковбаси там різні, сири... Так от молоді хлопці на блокпосту у мене й питають: «Ти куди, дядьку, йдеш»? Кажу їм: «Додому». – «Ти знаєш, що це квиток в один кінець?»».

Всім зрозуміло, що мали на увазі молоді бійці, які на той час стояли під постійними обстрілами, однак Володимир Гльовкий дійсно знав свій маршрут.

«У той самий день, коли почалася війна, я домовився з другом про те, щоб він забрав мене до себе в підрозділ. Я вже знав, куди я їду і що мене чекають. Я знав, що потраплю до «Кліща» (командир спеціальної групи). Командир, звісно, супер. Поговорив зі мною і дав позивний «Мисливець», – пригадує захисник Чернігова.

Перший бойовий вихід їхньої спецгрупи відбувся в село Количівка – фактично передмістя Чернігова. Там стояв передовий блокпост Нацгвардії, а їхня група отримала завдання зупиняти бронетехніку противника, яка намагатиметься прорватись до Чернігова.

«Їх танки близько до нас не доходили, відстрілювались з позиції і відходили, – розповідає «Мисливець». – Щоб дістати їхній танк, нам треба піді-

братись до нього хоча б на 600-800 метрів. Візуально від нас вони були на відстані двох кілометрів, тому нашими англійськими «подарунками» (мається на увазі NLAW (англ. Next Generation Light Anti-tank Weapon) – шведсько-британська переносна протитанкова керована ракета малої дальності, – **Авт.**) їх було не дістати. Підібратись ближче було ризиковано, командир нас беріг, щоб нас, бува, не повбивало раніше часу», – посміхається воїн.

«Між нами і ними – прірва»

Основна робота, яку виконував бойовий підрозділ «Мисливця», – це розвідка, обрахунок сил противника та передача даних командуванню. Далі за їхніми обрахунками працювала наша артилерія. Звісно, вони мали бути точними, адже кожен боєприпас у напівоточеному Чернігові був на вагу

Знищена техніка

золота. До того ж російські війська за звичкою прикривались цивільними об'єктами, розміщуючи військову техніку під хатами, школами, дитячими садочками.

Власне, в цьому, вважає боєць, і є вся принципова різниця між нами і ними – ми захищаємо жінок і дітей, вони ж прикриваються ними. Світогляд і менталітет – ось що розділяє нас. У силу своєї роботи Володимир Гльовкий бачив справжнє життя в росії – ту непролазну бідність, відсутність доріг і елементарних умов, що несе цивілізація.

«Росія живе в 19-му столітті. Я їздив аж до Уралу і бачив, як вони живуть. Росія – це 100 кілометрів від москви і пітера, та й то багато, решта – Середньовіччя. Чорні дерев'яні зруби, ні паркану немає, нічого. Коли ж заїжджаєш в бік Білгорода, там вже більш охайні хатини. Територіально це – росія, але етнічно там живуть українці, це окупована росією територія України. Цей дисонанс між ними та нами дуже контрастний, – каже «Мисливець». – Якщо посеред їхніх дерев'яних зрубів-«іzb», бувало, траплялося бачити прибрану хату з рушниками, то там точно живе українець або українка. Я, думаю, проблема навіть не у їхній верхівці, проблема в їхніх головах. Вони застрягли в Середньовіччі, а натомість радіють тому, що мають ядерну зброю та ракети, які можуть руйнувати побудоване не ними. І це насправді печально. Між нами і ними є величезна прірва».

Ось і зараз, після звільнення Чернігівщини, доводиться Володимирі Гльовкому разом із побратимами очищати землю від «подарунків» «старших братів». Наразі їхня основна робота – це розмінування територій.

«Деякі знахідки розмінуємо, деякі знімаємо, а деякі на місці підриваємо, бо гранати бувають із секретами. Там, де щось серйозніше лежить, передаємо дані саперам ДСНС», – говорить «Мисливець».

Каже, роботи для саперів щонайменше років на десять. Як людина, яка цікавиться історією, Володимир Гльовкий наводить приклад Другої світової війни – тоді в лісах України було чути вибухи до 1965-го року. З нинішніми технологіями розмінування відбуватиметься значно швидше, однак років десять ходити в місця, де були бої чи стояли ворожі війська, буде небезпечно.

Віталій Назаренко

Герої України

Звитяжні, непереможні Герої

Самовіддана оборона Чернігова – це вже сучасна історія України та, власне, світова історія! Наші відважні військові разом із мешканцями міста продемонстрували, як потрібно по-справжньому, не на словах, а на ділі любити рідну землю та боронити її від лютих ворогів. Російську орду вигнали з Придесення. Наш Чернігів цілком справедливо став містом-героєм. Тож ми маємо завжди пам'ятати та шанувати всіх його захисників. Серед них – Герої України Віктор Ніколюк, Леонід Хода та Олександр Слесаренко.

«Вітер», який наводить жах на ворогів!

Саме так Президент України, Верховний Головнокомандувач ЗСУ Володимир Зеленський охарактеризував у своєму виступі справді героїчні бойові заслуги генерал-майора **Віктора Дмитровича Ніколюка** (позивний «Вітер»).

Майбутній видатний воєначальник народився 19 жовтня 1975 року в селі Шишкіне, на Кіровоградщині. Тут він закінчив школу. До речі, у цьому навчальному закладі, заснованому ще в 1920-му як сільська хата-читальня, прекрасно пам'ятають свого випускника-генерала і пишаються ним, як і ще двома десятками земляків, котрі з 2014-го зі зброєю в руках боронили і зараз відважно захищають рідну Вітчизну.

Віктор Ніколюк

Віктор Дмитрович закінчив Харківське гвардійське вище командне танкове училище та Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Під час служби у лавах ЗСУ командував розвідувальною ротою, танковим батальйоном, навчальним механізованим полком...

«Навчальний полк був за чисельністю найбільшим не тільки в Україні, а й загалом у Європі. Але – впорався, – пригадує Віктор Дмитрович.

Віктор Ніколюк був начальником штабу 92-ї окремої механізованої бригади, а згодом – її командиром. Саме у цей період тривало скорочення Збройних Сил України...

З початку війни в 2014-му підрозділи бригади вийшли на підсилення та

оборону кордону на Харківщині та Луганщині, а згодом – посилену ротну тактичну групу було висунуто на допомогу бойовим побратимам, оточеним в Іловайську. Тоді бригада зазнала перших втрат...

На початку вересня 2014 року 92-га бригада вийшла в район Щастя і з маршу вдарила по окупантах, стримувала ворога у Щасті, Трьохізбенці та Станиці Луганській, а після ротації – тримала оборону на Донецькому напрямку.

Взагалі, там, де стояли воїни 92-ї, ворог ані на крок не просунувся, – наголошують кореспонденти Інтернет-видання «АрміяІnfoгт» Олександр Шульман та Сергій Коваленко. Комбриг із позивним «Вітер» постійно був у військах. Його можна було побачити на найгарячіших ділянках.

Зокрема, 16 травня 2015 року поблизу міста Щастя на Луганщині він особисто брав участь у захопленні в полон воїнами своєї бригади двох «заблукалих» громадян Росії – військовослужбовців 3-ї окремої бригади спецпризначення, підпорядкованої путінській військовій розвідці. Це були відомі завдяки прес-конференціям Олександр Александров і Євген Єрофеев. На жаль, під час того бою загинув український воїн, молодший сержант Вадим Пугачов.

Комбриг Ніколюк тоді особисто презентував представникам ЗМІ трофеї, вилучені у захоплених на українській землі рашистів без знаків розрізнення, від яких відмовилися і їхні начальники, й навіть родичі. А самі «ввічливі люди» розповіли багато цікавого – як журналістам, так і представникам українських спецслужб...

Під час бою в районі населеного пункту Трьохізбенка 3 листопада 2015 року Віктор Дмитрович дістав поранення, але невдовзі повернувся в стрій.

Його відзначено багатьма державними та відомчими нагородами, серед яких – ордени Богдана Хмельницького III ступеня та Данила Галицького.

У березні 2017-го полковник Віктор Ніколюк був призначений начальником 169-го навчального центру «Десна», а в грудні 2018-го йому вручили генеральські погони.

За час командування навчальним центром Віктор Дмитрович докорінно змінив усю систему підготовки: оновилися тренажерні класи, що дозволило суттєво заощадити пальноє, моторесурс, боеприпаси при підготовці танкістів, артилеристів та зенітників. Було відкрито відділення підготовки бойових

медиків й інструкторів. Значно покращилися побутові умови життя курсантів. І, як завжди, він чи не кожен день проводив на полігонах, у навчальних класах, з підлеглими.

У жовтні 2021 року генерал-майор Віктор Ніколюк був призначений командувачем військ оперативного командування «Північ». Під час церемонії відрекомендування Віктор Дмитрович звернувся до підлеглих, зауваживши, що найбільше цінує в роботі людяність, професіоналізм та відданість військовому обов'язку. Саме ці якості повною мірою виявилися після початку російської агресії...

Як кажуть офіцери і солдати, він суворий, і водночас дуже людяний. Його шанують усі без винятку воїни 92-ї, які б'ють ворога на іншій ділянці фронту, пишаючись тим, що їхній побратим «Вітер» пішов на підвищення.

За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету й територіальної цілісності України, вірність Військовій присязі Указом Президента України № 122/2022 від 10 березня 2022 року генерал-майору Віктору Дмитровичу Ніколюку присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка». Відзначено, що генерал Ніколюк вміло керував обороною на північно-східному напрямку, завдяки чому вдалося не допустити захоплення Чернігова.

У розмові з журналістами радіо «Армія FM» Валентином Столярчуком і Михайлом Чубаєм під гуркіт ворожої артилерії та в товаристві мужніх українських захисників командувач військ Оперативного командування «Північ» Герой України генерал-майор Віктор Ніколюк розповів про оборону Чернігівщини, протидію ворогу на Донеччині та героїзм українських воїнів.

– 23 лютого чи могли Ви повірити в те, що будуть убивати мирних людей, бомбардувати наші міста і буде можлива така брудна війна?

– Як військовий, я розглядав усі варіанти агресії, розумів, що таке може бути. Але як у людини, мій мозок відмовлявся сприймати те, що у 21 столітті може бути така війна: завдаватимуться ракетні та авіаційні удари по мирних містах та селах, вбиватимуть українців.

– Коли почули інформацію, що ворог перетнув кордон, як відреагували на цю новину?

– Було ухвалене рішення про виведення підрозділів 58-ї окремої мотопіхотної бригади, а після удару по прикордонних нарядах – про висунення 1-ї

танкової бригади на зустрічні рубежі для недопущення вторгнення противника на територію нашої держави.

– Що Ви сказали своїм людям, які вже знали про наступ орків, які переважали в озброєнні та кількісному складі?

– Завдавати максимального ураження ворогу, щоб надалі в нього навіть думок не виникало зі зброєю вдертися в Україну.

– Яку тактику обрали на початку вторгнення? Вона спрацювала?

– Противник застосовував класичні методи боротьби. Це було масове застосування техніки та артилерії. Тому спершу ми залучили всі засоби недопущення просування територією України, а далі, з огляду на характер бойових дій, змінювали й тактику. Застосовували змішані підрозділи: механізовані зі стрілецькими, підрозділи територіальної оборони, прикордонників, Нацгвардії. Вдалися до знищення логістичного забезпечення противника. Працювали розвідувальні групи, й артилерія завдавала ураження. Ліквідували склади з боеприпасами та колони, які рухалися. Завдяки місцевому населенню двічі знищили ешелон, на якому було близько двадцяти цистерн із паливом.

– Тож тактику змінювали залежно від дій окупантів. А як на це реагував ворог?

– Ворог скаженів, і це спонукало його стирати з лица землі наші міста та села. Наприклад, якщо ми обороняємо населений пункт і вони не можуть узяти, то відразу застосовується тактика тотального знищення. Спершу ракетний удар, потім авіація, далі артилерія, танки... І під їх вогнем починає заходити піхота на броньованій техніці. Так було реалізовано декілька штурмів Чернігова. Вони були невдалими, ми завдали ворогу максимальних втрат. Але значна частина міста, куди діставали їхня артилерія й танки, була знищена, багато українців загинуло. Цю тактику вони застосовують і нині.

– Розкажіть про найважчі моменти в обороні Чернігівщини?

– Ворожі танки прорвалися на Новоселівку і практично знищили позицію, на якій перебували наші військовослужбовці. На жаль, там були загиблі. Попри тиск, нам вдалося зупинити загарбників, вороги відступили. Вдруге подібна ситуація сталася в районі «Епіцентру». Колона танків та «Тигрів» після ракетно-бомбового удару по наших позиціях намагалася зайти. Від

«Епіцентру» просунулися десь на 700 метрів, але підрозділу 1-ї танкової бригади вдалося їх зупинити.

– Як Ви вже розповіли, втрат противник зазнав у результаті ударів нашої артилерії. Чи працювала авіація в небі над Чернігівщиною?

– Усе було комплексно. Працювала авіація, завдавали ми й ракетних ударів по масовому скупченню ворога та центрах логістичного забезпечення, працювали артилерія, танки та бойові машини.

– Коли Ви зрозуміли, що окупанти не зможуть закріпитися на Чернігівщині?

– Коли вони почали нищити наші села і вбивати людей.

– А в тактиці ворога щось змінилося?

– Ні, нічого... Просто противник, який намагався оточити Чернігів, сам потрапив в оточення, й поступово 58-ма окрема мотопіхотна бригада разом із підрозділами 1-ї танкової бригади почали відвойовувати свою землю.

– Як вороги втікали?

– Так, вороги справді втікали, а не здійснювали організований відхід. Їхні поодинокі машини намагалися проскочити через Іванівку, за якою вони збиралися в колони, а ми завдавали по цих позиціях ураження артилерією. Вони тікали так, що інколи доводилося наздоганяти (сміється, – Авт.).

– Ви зараз керуєте силами та засобами на іншому напрямку, чи відрізняється характер дій противника?

– Ми вели бій із підрозділами, котрі були на Чернігівському напрямку. Тут нам вдалося знищити орієнтовно 70 відсотків сил та засобів противника впродовж чотирьох днів. Наразі тактика ворога, яка була там, не змінилася: знищують усе підряд...

– Що б Ви могли сказати про особовий склад?

– Мені за честь воювати з бійцями, які захищають нашу державу.

– А щодо західного озброєння?

– Це – дуже суттєва допомога для нашої артилерії, яка підтримує наші механізовані підрозділи та піхоту. Я вдячний партнерам за цю допомогу.

– Видно результати такої допомоги?

– Вона покриває некомплект або те, що вже вийшло з ладу. Це точніше завдання ударів нашими артилерійськими підрозділами. Після закінчення війни оприлюднимо більше інформації, яка це підтверджує.

– **Що особисто Вам дає мотивацію та сили стояти й тримати оборону на, напевно, найважчій ділянці фронту?**

– Необхідно захищати свою Батьківщину, своїх дітей. Ворог має бути знищений, вигнаний, а наша земля звільнена.

– **Що б Ви побажали особовому складу?**

– Насамперед я дякую військовослужбовцям за службу. Усім, хто в моєму підпорядкуванні, усім військовим ЗСУ. Бажаю командирам ухвалення мудрих рішень, які забезпечать збереження життя їхніх підлеглих, і виконання поставленого завдання. А підлеглим – віри у своїх командирів! Не втрачати побратимів... І всім разом хотів би побажати нашої Перемоги над російським агресором.

Як втримали Чернігів

Командир 1-ї окремої танкової Сіверської бригади, Герой України **Леонід Олексійович Хода** у своєму включенні в марафоні «Єдині новини» Суспільного телебачення (журналістка Тетяна Крижева) розповів, скільки знищеної російської техніки на рахунку у бригади, скільки трофеїв захопили військові та яку тактику використовують росіяни на старих Т-62.

– Загалом все буде сказано вже після Перемоги, коли вже можна буде говорити всю правду, – наголосив полковник Леонід Хода. – Все завдяки нашим хлопцям, завдяки мешканцям Чернігівщини. Це було тотальне об'єднання всіх: поліції, СБУ, прикордонників, пенсіонерів, школярів... Всі разом. Ми відслідковували переміщення супротивника. Куди вони переміщувалися – там ми їх зустрічали, і там же була їх демілітаризація на місці. Якою ціною – це вже інше питання... Вдалося зупинити їх – я думаю, задачу виконали.

Про розбиту техніку рашистів Леонід Хода сказав так:

– В цілому, мої ПВО-шники, красені, збили десять літаків. Це вже підтверджено, це факт. Танків, БМП, артилерії – пару сотень, трохи біль-

ше. У нас не було задачі тотально-го їх знищення, треба було дещо й забирати – поновлювати й свій парк. Скільки техніки захопили та в якому вона стані? Трофейної техніки – багацько. Оновили ми свій парк. Їхня техніка, та, що ми брали, – багато, більше половини, вона практично була знята зі зберігання, абсолютно новенька. Гріх її ламати. Якщо ми можемо її використовувати – чому ні?!

Про те, як росіяни використовують застарілі танки Т-62:

– Т-62 – 115-міліметрова нарізна гармата, плюс броня, якщо в умілих руках, – це доволі потужна зброя. Проблема – не стільки в самих Т-62, як в їхній кількості. Вони не рахуються з ККД, вони масою беруть. Я думаю, Т-62 могли просто як живе м'ясо пустити, пустити їх уперед, – «ЛНР», «ДНР» на Т-62. Позаду них, скоріш за все, підуть уже Т-72, Т-80, Т-90. У всякому разі, у них ця тактика практикується: як м'ясо відправляють «ЛНР», «ДНР», а потім уже заходять росіяни.

Про нагороду «Золота зірка» та звання «Герой України»:

– «Зірку Героя» треба давати солдатам. Офіцерам – я так думаю, вже після Перемоги. А в цілому, це – не моя заслуга, а заслуга всієї бригади.

Командиру першої окремої танкової Сіверської бригади Леоніду Ході звання «Герой України» присвоєно 10 березня. Указ про нагородження підписав Президент України Володимир Зеленський.

Леонід Хода – один із керівників героїчної оборони Чернігова від російських загарбників. За період війни під його командуванням знищено більше п'ятдесяти танків противника та значну кількість особового складу.

Леонід Хода

Чому медики не носять на війні білих халатів?

На війні медики не носять білих халатів – вони працюють у бронезжилетах і в касках, сплять зі зброєю, оперують під обстрілами, носять поранених на своїх плечах та ночують разом із бійцями в окопах.

Як це – працювати, коли здається, що навколо – суцільне пекло, не на словах знає начальник Чернігівського військового госпіталю, полковник медичної служби **Олександр Петрович Слесаренко**.

Свій перший бойовий досвід він здобув під час війни в Афганістані, де служив у складі 80-ї окремої розвідувальної роти 103-ї гвардійської повітрянодесантної дивізії. Медсанбати, військові шпиталі, пісок і кров, невідворотність втрат, безперервний конвеєр поранених, – усе це на межі життя та смерті довелося пройти тоді ще зовсім молодому лікарю.

Олександр Слесаренко

Кожен день у «Афгані» до-рівнював року. На його рахунок – сотні врятованих життів офіцерів і солдатів у «країні пекучого сонця», а також – безліч історій, які військовий лікар проніс крізь життя. Хоча він не любить розповідати про ті події і відбувається коротким: «На війні – як на війні», проте за нього говорять його нагородили. Олександр Слесаренко – кавалер двох орденів Червоної Зірки та ордена «За службу Батьківщині» III ступеня.

Чи уявляв Олександр Петрович тоді, що серед мирних днів йому доведеться пірнути в криваву м'ясорубку, під кулі, кожна з яких могла забрати життя? Ні, але так

само він не уявляв, що досвід тієї страшної війни знову стане в пригоді, уже в його рідній країні.

У 2014 році Чернігівський військовий госпіталь відкрив нову сторінку своєї історії. З початком бойових дій на сході нашої країни роботу медичного закладу перелаштували під воєнні потреби: працювати доводилося цілодобово. Загалом у шпиталі, розрахованому на 200 пацієнтів, розгорнули 330 ліжок. Спочатку палати наповнювалися мобілізованими бійцями з полігонів, а згодом до Чернігова почали доставляти перших поранених героїв-захисників.

– Ці дні пам'ятаю дуже добре. Початок агресії «братської держави»... Перша та друга хвилі часткової мобілізації в Україні... Мобілізованих із навчальних центрів приймали з різними захворюваннями, нерідко з цілим «букетом» болячок, – згадує події початку антитерористичної операції начальник військового госпіталю полковник Слесаренко. – Потім приймали партіями бійців зі сходу з вогнепальними та множинними осколковими пораненнями. Хлопці пройшли найзапекліші бої під Металістом, Щастям, Станицею Луганською. Також рятували життя пораненим героям, що воювали під Вуглегірськом та виходили з Дебальцевого. Деяким хлопцям надавали психологічну допомогу, зокрема втомленим та пригніченим, чії серця кралися сумом за полеглими побратимами.

Військовий медик неодноразово особисто виїздив у район бойових дій для безпосередньої участі в наданні медичної допомоги пораненим.

До речі, двоє синів Олександра Слесаренка теж обрали для себе нелегкий шлях батька і стали військовими лікарями, продовживши династію.

З початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну Олександр Петрович знову змінив свій білий халат на бронжилет і надавав допомогу безпосередньо в місцях бойових дій, – розповідає кореспондент інтернет-видання «АрміяInform» Наталія Задверняк.

І його неоціненний досвід, здобутий у далекій гірській країні, а також на сході України в суворих умовах війни, допомагає військовому медику рятувати життя сьогодні, у час, коли українське небо розривають ракети ворога, що жорстоко нищать українські міста. Навіть у таких умовах він звик працювати на повну силу і спокійно, без прикрас говорить про свою роботу.

– Допоки в Україні триватиме війна, ми, військові медики, ні на мить не

покладатимемо своєї зброї – медичних інструментів, за допомогою яких разом із нашим народом наблизитимемо Перемогу. Це важке випробування для кожного українця, котре ми мусимо пройти заради майбутнього наших дітей, – наголошує полковник медичної служби Олександр Слесаренко.

Завдяки його професійним діям у Чернігові було забезпечено надання медичної допомоги понад 450 військовослужбовцям та більш як шестистам цивільним.

Сьогодні військовий медик продовжує рятувати життя та відважно боротися за захист населення. Він впевнений: якщо пройшов та витримав криваву війну під чужим небом, то ніколи не здасться й у боротьбі за рідну державу!

11 квітня 2022 р. Указом Президента України Олександр Слесаренку присвоєно звання Героя України з врученням ордена «Золота Зірка».

Слава Героям!

Підготував Сергій Дзюба

ОК «Північ» Збройних Сил України

З династії артилеристів

Обидва його дідусі були на фронтах Другої світової війни. Тато теж обрав мужню професію військового, був полковником. Тож Льоша змалечку мріяв продовжити ратну справу своїх близьких – став артилеристом.

Олексій Макаренко (позивний «Макар») боронить Україну з 2014-го. Його було двічі поранено на Донбасі – у пеклі під Іловайськом... Однак він, не вагаючись, 24 лютого пішов воювати з окупантами. Відтоді полковник «Макар» – начальник управління територіальної оборони Оперативного командування «Північ» ЗСУ. Це його бойові накази виконує відважна група «Кліщі», про подвиги якої ми розповідаємо на шпальтах «Чернігівщини».

Старший син Олексія Валентиновича – Павло – теж артилерист, як і тато, воює з проклятими рашистами. У свої майже 50 літ «Макар» почувається на 30, і мріє після Перемоги ще довго жити та працювати в рідному місті-герої Чернігові.

Олексій Макаренко

– Пане Олексію, Ви – з родини військових, корінний чернігівець.

– Так, я народився в Чернігівській районній лікарні. З самого дитинства хотів стати справжнім військовим! Мої друзі мріяли про професії кіноактора, космонавта, банкіра, науковця, інженера. А я щиро пишався своїми дідусями, які мужньо пройшли всю війну та здобули велику Перемогу над нацистами. Вони повернулися додому героями!

Звісно, це надзвичайно вплинуло на мого тата, Валентина Андрійовича, котрий продовжив родинну військову династію та закінчив службу в званні полковника. Батько

був висококваліфікованим фахівцем, і його свідомий вибір, непоказний, дуже щирий патріотизм та увесь стиль життя завжди мені подобалися. Тож я прагнув бути схожим на свого чудового татуся!

А матінка, Зоя Володимирівна, трудилася в конструкторському бюро на Чернігівському радіоприладному заводі, а згодом працювала у статистичному управлінні. Мої дорогі батьки вже відійшли у вічність, але їх приклад такого подвижницького і шляхетного життя для мене справді важливий.

– І Ви, звичайно, вступили до військового училища.

– Ні, спочатку я пішов до ПТУ й отримав професію фрезерувальника... Відверто кажучи, в школі я був «трієчником» та бешкетником. Однак до ПТУ вступив із задоволенням, і не шкодую, що здобув робітничу спеціальність. Бо я ніколи не вважав і не вважаю тих, хто закінчив профтехучилище, «людьми другого сорту». Навпаки – добре, коли у чоловіка руки не з сідниць ростуть!

У ПТУ в мене були «четвірки» та «п'ятірки», тож я без проблем вступив до Сумського артилерійського училища. Закінчив його в незалежній Україні і, звісно, залишився тут. Дехто тоді спробував шукати ліпшої долі в росії, та я навіть припустити такого не міг! Хоча, як то кажуть, наполовину росіянин за національністю. Але в душі – завжди щирий українець, однозначно. Бо мене батьки виховували в українських традиціях, і це – моя земля, яку люблю усім серцем!

Тож служив у 155-му самохідному артилерійському полку – в Смілі, на Черкащині. Загалом в армії прослужив 28 років. Був начальником управління територіальної оборони Оперативного командування в Дніпропетровську. Ми з моїм хорошим другом «Морпехом», про якого Ви нещодавно розповіли читачам, по суті, тоді створювали тероборону в оперативному командуванні Дніпропетровська, котре формувалося на фондах 6 Армійського корпусу, – стояли біля її джерел. До того були тільки папірці, і от нарешті – реальне, повноцінне життя.

До речі, добровольці, патріоти, які тоді свідомо пішли в територіальну оборону, невдовзі проявили себе як мужні, самовіддані воїни, професіонали. Вони вчилися, старалися, прагнули досягти високих результатів, слухалися командирів. І серед них було менше загиблих та поранених. Бо вони справді бажали воювати – захищати свою Вітчизну, адже це – свята справа.

А чого хочуть окаянні орки? Це – виродки, у яких в душі немає нічого святого! Вони вирушають на війну з примусу: зі страху, що їх у разі відмови запроторять до в'язниці. А дехто воює за «тридцять срібняків»... І більше їх ніщо не цікавить. Це, за великим рахунком, навіть не військо, а банда вбивць, злодіїв, садистів, гвалтівників. Зазвичай їх набирають із відсталі російської глибинки. Скажімо, серед орди, яка вдерлася в Україну, – тувинці, буряти...

Росіяни, котрі виступають проти рашистів (є й такі), розповідають, що, наприклад, Бурятія – один із найбільш злидених регіонів РФ, і там узагалі вкрай складно влаштуватися на роботу. Тож, по суті, єдиний вихід – служити в їхній армії. Причому там вживають алкоголь навіть у десять разів більше, аніж в інших регіонах росії! Недаремно мешканці, котрі пережили окупацію, розказують, що майже всі загарбники постійно «накачувалися» самогоном, після чого їх одразу тягнуло на якісь «подвиги», – заради схиблених розваг жорстоко знущалися над мирними людьми: жінками, бабусями, дітлахами...

Але чого можна чекати від бандитів?! До речі, в Бурятії зовсім не пам'ятають своєї національної мови, навіть старожили не знають бурятської, вона просто вимерла! Проте вони цим пишаються, вважають себе росіянами... Окупанти були здивовані, що українці живуть краще, заможніше. Бо у них, в глибинці, одна лазня – на все село, вдома ніде нормально помитися. Немає ні газу, ні асфальту... Їх вразило, що ми маємо дачі, рашисти спочатку навіть не могли второпати, що це таке!

– Напередодні початку війни в 2014-му я презентував свої книжки у Тернополі. То там підвівся один добродій і поцікавився: «Пане Сергію, як Ви думаєте, якщо клятві москалі нападуть на Україну, на чьому боці воюватиме Чернігівщина?» Я відповів, що подібні запитання – образливі для сіверянина, бо Придесення – не менш патріотичне, аніж Галичина.

– І невдовзі в цьому переконалася вся Україна! Я в 2014 році служив у Дніпропетровську, де жителі теж героїчно боронили нашу Вітчизну. Взагалі, «поділ» на Лівобережну і Правобережну Україну – по-моєму, надто штучний. Знаю, наприклад, було дуже багато добровольців і з Чернігівщини, і з Дніпропетровщини. Я пішов на фронт, адже просто не міг вчинити інакше.

– Вас було двічі поранено під Іловайськом.

– Осколок снаряда влучив мені в плече, ще отримав кульове поранення в ногу. Там воювали «елітні» російські війська – я все це бачив на власні очі. Були запеклі бої! Ми потрапили в оточення... Тільки-но вийшли з Іловайська – мінометний обстріл! Три години кружляли полями, нарвалися на засідку... Наша колона розсипалася. Водієві перебило руку, я відстрілювався. Врешті-решт залишився сам, обстріли тривали. Сховався в соняшниках, а вночі йшов пішки до Комсомольська – кілометрів 20. Звісно, обидві рани дошкуляли, але я, дякувати Богові, все ж дочимчикував до своїх... Потім два тижні лікувався в шпиталі. Відтоді – інвалід третьої групи.

Взимку 2015-го я повернувся до Чернігова – призначили начальником управління територіальної оборони ОК «Північ». Я це сприйняв із радістю, адже дуже хотілося додому! Так і служив до 2018 року... Звільнився в званні полковника, далі чотири роки працював менеджером на станції техобслуговування.

За день до війни я отримав повістку з військкомату на збори... Дружина Вікторія (працює начальником відділення «Приватбанку») вмовляла мене не

ходити, відчувала, що це – надовго. Я відповів, що остаточно вирішу вранці... У дружини в вайбері є всі її колеги з «Приватбанку», вони там обмінюються інформацією. Однак вже о четвертій ранку вайбер запрацював інтенсивно... Це – дуже незвично! Кажу: «Поглянь, що там таке?» Вона лише подивилася і схвильовано каже: «Увімкни телевізор, у державі – війна!»

Почав одразу збиратися, дружина плакала... Відвіз жінку та молодшого сина, школяра Валеру, до її батьків, на Подусівку. І пішов до військкомату... Управління територіальної оборони планували скоротити, а тут – війна, тож ця посада була вакантна, і мене призначили. Відбулося дежавю: знову я – на цій посаді, а заступник у мене – чудовий бойовий друг «Морпех»!

– Ваш старший син Павло продовжив династію – воює артилеристом, захищає незалежну Україну.

– Так, він два роки тому закінчив військове училище... Як і я, професію військового обрав свідомо, я на нього зовсім не тиснув. Втім, звісно, я таким сином можу широ гордитися! Взагалі, у сучасній війні артилеристи – дуже важливі, недаремно їх називають «богами війни». Завдяки комп'ютеризації покращилися точність і швидкість наведення... Для літаків треба аеродроми – це дорого. Для танків потрібен простір – наприклад, степ, а на Чернігівщині – незручна для них місцевість: річки, болота... А в місті танк – вразливий, у нього нескладно влучити, це – мішень.

– Чому ж росіяни кинули сюди стільки танків?

– Бо вони планували захопити місто буквально за день і далі наступати на Київ... Сподівалися, що тут українці їх мало не з квітами зустрічатимуть! Але що «руській мір» приніс Україні з 2014 року? Тільки руйнування, кров і горе... Співвітчизники вже усвідомили, що росія – наш лютий та віроломний ворог, бо хоче лише одного – знищити Українську державу, наш волелюбний народ!

Тож ми дбали про рідне місто – під шаленими обстрілами вивозили поранених. А очолював ці бойові завдання досвідчений «Редактор» разом зі своїм побратимом «Рятівником». Евакуювали дітей та людей похилого віку. А от сюди, до Чернігова, ми привозили боєприпаси, продукти і медикаменти. Пробиралися також у ворожий тил та передавали зброю нашим партизанам. Супроводжували й аварійні служби (Чернігівгаз, водоканал, пожежні машини). З'ясовували інформацію: скільки людей у бомбосховищах, а та-

кож – немічних, самотніх та хворих жителів у підвалах, котрі самотужки не могли добратися до лікарень... Взагалі, багато проблем доводилося дуже швидко вирішувати!

А в разі вуличних боїв ми мали відбивати атаки ворога на своїй ділянці – на вулиці Шевченка: від Чернігівського технологічного університету – і до Красного мосту. Для цього мали 6 протитанкових розрахунків і 2 мобільних, на автомобілях. Проте якби вороги наважилися на штурм міста, вони б мали величезні втрати, адже буквально на кожному кроці на них чекала б смерть!

Тоді я був зайнятий буквально 24 години на добу, це – така неймовірна напруга, бо необхідно було скрізь встигати... Тепер – звичайно, легше, однак поки що розслаблятися не можна, зарано, – жахлива війна триває, забираючи щоразу безцінні людські життя.

Взагалі, з такими надійними та відчайдушними бійцями, як наша група «Кліщі», можна діяти справді ефективно та досягати потрібних результатів.

– Наразі «Кліщі» виконують Ваші завдання? Ви – їхній начальник?

– Так, і я – дуже високої думки про професіоналізм Андрія Требуха та його бойових побратимів! Зараз вони перекваліфікувалися на саперів і вкотре ризикують життям. Бо вони такі: «Якщо це дійсно потрібно і важливо – отже, як би не було складно, навіть іноді – просто неможливо, це треба робити. Хто ж, як не ми?». Авжеж, наші «Кліщі» пролізуть та прoderуться скрізь!

– Настільки вірогідно, що загарбники спробують вдруге захопити Київ, Чернігів і Суми?

– Як на мене, це зараз – малоімовірно. Я б дав тільки 10 відсотків, що вони знову попруть, і 90 процентів, що не наважаться... Думаю, вони цілком розуміють, що, лиш перетнувши кордон, отримають дуже «гарячий» прийом. Навіть десять кілометрів не пройдуть – потраплять під навіжену «роздачу»! Тобто ми цілком готові до цього, дамо належну відсіч окупантам.

– У Вас на війні траплялися миті розпачу, звірирі?

– Знаєте, у лютому 2015 року я пережив транзиторно-ішемічну атаку – простіше кажучи, мікроінсульт... У мене на добу відібрало мову, ліву руку та частково ліву ногу. Це сталося прямо на службі, мене доправили в шпиталь... Все обійшлося, але тоді в голові різні думки роїлися! Та й відчуття небезпеки

я дуже гостро пережив, коли на рідне місто падали ворожі 500-кілограмові авіабомби. Вони так несамовито гупали, а потім я бачив величезні та глибокі урвища від них!

Тепер мені незабаром виповниться 50 років, та я щиро говорю друзям, що почуваю себе тридцятилітнім. Втім, це – особисте...

А в нашій Перемозі над росією я впевнений, і ніякої зневіри у мене з цього приводу немає! Наскільки швидко це станеться? Все залежить від того, коли ми нарешті отримаємо далекобійну зброю. Бо без неї організувати ефективний контрнаступ – доволі складно, це вимагатиме багато жертв... Та я сподіваюся, що таку сучасну зброю ми, попри все, неодмінно одержимо, й тоді перевага буде на нашому боці, тому росіянам дійсно захочеться миру...

– Плануєте вже своє життя після війни?

– Наша родина мешкатиме в Чернігові. Жодних сумнівів, що місто буде відбудоване! Військову службу все-таки залишу – звільню дорогу молодшим. Перед війною я задумав зробити ремонт у своїй оселі, тож матиму заняття – я багато що можу лагодити власноруч... Люблю природу, риболовлю, збирати гриби та ягоди. Однак на найближчі п'ять років про гриби і ягоди ліпше й не згадувати, адже з власного досвіду знаю, стільки небезпечних «сюрпризів» у нашій землі ще залишилося від рашистів. Втім, я – людина багатогранна, не звик бити байдики, тож, без сумніву, знайду собі роботу для душі.

Спілкувався Сергій Дзюба

Полковник, який завжди посміхається

Полковник Олександр Єрмоленко (позивний «Морпех») за будь-яких обставин буквально випромінює оптимізм. Він любить жартувати і вміє підбадьорити бойових побратимів та друзів. Тому цей мужній, сильний та впевнений добродій – завжди в центрі уваги. Всі бійці про Олександра Володимировича відгукуються з великою повагою: «З ним можна йти в розвідку, у вогонь і воду». І це – найвища оцінка.

«Морпех» воював в АТО, створював територіальну оборону. У перший же день війни він одразу пішов захищати рідне місто. Фахівець, полковник, котрий особисто майстерно стріляє з гранатомета та кулемета.

– Пане Олександр, Ви – корінний чернігівець.

– Я буквально обожаю рідне місто. Для мене воно – найкраще в світі. Тут я – завжди щасливий і натхненний, хочеться жити та працювати. Власне, мені – лише 50 років виповнюється (народився у 1972-му, в Чернігові) – як то кажуть, усе життя – попереду!.. – сонячно посміхається. – Навчався в школі-лицей №15.

– Який закінчив із золотою медаллю...

– Авжеж. Ну, от, Ви все про мене знаєте. І це – прекрасно, бо нескромно себе хвалити. Так от, після школи здобув освіту в Харківському військовому університеті.

– Отримали червоний диплом.

– Аякже, – киває. – А далі служив на різних посадах... Взагалі, у війську мені подобається, це дійсно моє покликання! Завершив службу начальником управління ТрО (територіальної оборони) – заступником начальника штабу Командування Сухопутних військ Збройних Сил України.

– По суті, Ви нашу територіальну оборону й створювали?

– Звісно, не тільки я. Але так, ми з колегами-друзями були першими... Територіальною обороною я професійно займаюся ще з 2013 року. Вивчав досвід організації ТрО Швеції та Естонії під час відряджень на закордонні навчання. Це частина мого життя! Стояв біля витоків системи ТрО України, яка діяла до кінця 2019 року. Територіальна оборона – це поняття не нове, як, можливо, багато хто думає. Вона вже існувала у складі Сухопутних військ ЗСУ.

Думаю, що після нашої Перемоги потрібно буде докорінно змінювати всю систему ТрО з урахуванням отриманого бойового досвіду, а можливо,

Олександр Єрмоленко

й частково звертатися до перевіреної попередньої моделі з підпорядкуванням Командуванню Сухопутних військ.

У листопаді 2013-го я був переведений з Чернігова до ОК «Південь» – служив у Дніпропетровську (на посаді начальника відділу планування – заступника начальника управління ТрО) – разом із полковником Олексієм Макаренком (позивний «Макар»), він тоді й очолював це управління ТрО.

До речі, сталося дежавю, – щиросердно посміхається. – Адже зараз ми разом із ним – на тих же посадах, як і тоді, в 2013-му!.. Атож, життя нерідко влаштовує нам такі неймовірні, дивовижні сюрпризи – як то кажуть, будь-яке кіно відпочиває... Взагалі, «Макар» – висококваліфікований бойовий офіцер і прекрасна, чуйна Людина, мій дуже хороший та надійний друг, який завжди прикриває спину.

І от, згодом я дослужився до начальника управління ТрО ОК «Схід», і на цій посаді був у Дніпропетровську до вересня 2017-го... Однак потім мене перевели до Києва, призначивши на посаду начальника управління ТрО – заступника начальника штабу Командування Сухопутних військ ЗС України. Звільнився я у грудні 2019 року – закінчився контракт... Тож повернувся до рідного, улюбленого Чернігова, без якого просто не уявляю свого життя. До речі, позивний «Морпех» у мене – ще з військового училища.

– Знаю, Ви неодноразово були на війні, яку чомусь назвали АТО, а потім перейменували в ООС...

– Так, я загалом немало воював у 2014-2019 роках, захищав Україну. Нині той бойовий досвід мені надзвичайно знадобився!.. Проте наприкінці 2019-го довелося побути і військовим пенсіонером – не зі своєї волі. Адже я й тепер дуже хочу служити в Збройних Силах України! Зовсім не вважаю себе дідуганом. Я постійно займаюся спортом, підтримую чудову фізичну форму.

Втім, завершився контракт... Що ж, не сидів, склавши руки – майже два роки потрудився старшим науковим співробітником Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки – тут, у Чернігові. Займався випробуванням нового озброєння для наших Збройних Сил. Просто у мене – такий активний, діяльний характер, бо я не можу взагалі нічого не робити, лише бити байдики. Взагалі не уявляю, як це?! – посміхається.

– Та тоді, у Вашому цивільному житті військового пенсіонера, мабуть, все ж з'явився час і для дозвілля, якого просто не вистачало раніше?

– Я ж – фанат риболовлі! Тому із задоволенням взявся все надолужувати – багато рибалив, збирав гриби. Практично щодня, якщо нічого не заважало, старався бігати кроси – в темпі марш-кидка, по 5-10 кілометрів. За два місяці до війни купив собі розбірні гантелі по 20 кілограмів та дошку для пресу. Але не встиг як слід позайматися... Однак всі ці навички неабияк знадобилися на війні!

Також я володію англійською, вільно читаю та спілкуюся. Донька Ірина – викладач іноземної мови, тож допомагає татові. Тому навіть під час АТО і ООС, якщо доводилося спілкуватися з іноземними партнерами – на спільних навчаннях НАТО – розмовляв без перекладачів.

– Якщо вже зайшла мова про доньку, то розкажіть про свою родину.

– Родиною я справді щиро пишаюся! Про доньку вже сказав – вона дуже гарний фахівець! А ось мій дідусь був відважним партизаном-розвідником на Корюківщині – в загоні Олександра Петровича Балабая. Тепер я прийняв цю естафету...

Дружина Олена нині завідує гастроентерологічним відділенням першої міської лікарні Чернігова. Наразі під час бойових дій вона ні на один день не полишала рідне місто! Продовжувала працювати в лікарні та надати медичну допомогу людям.

До речі, обласна газета «Чернігівщина» робить дуже хорошу справу: Ви багато й цікаво висвітлюєте працю медиків, пишете, як вони тут само-віддано рятували поранених бійців!

– Але тихе, спокійне, щасливе мирне життя вмить обірвала війна...

– Відверто кажучи, я відчував, що це станеться, адже на окупації Криму та Донбасу росія не зупиниться... І там, де ще тиждень тому сидів на льоду із вудкою біля нашого мосту через Десну, де влітку й восени у благословенній тиші ловив окунів біля Вознесенського, довелося запекло воювати. Взагалі, наш сильний бік – ми досконало знаємо свою місцевість. Кожні лісопосадку, балку, гай...

Призваний за мобілізацією добровольцем – одразу ж, у перший день, 24 лютого, – разом із «Макаром». Ми з ним – немов єдине ціле! Він подзвонив і каже: «Ти вже йдеш?». І я буквально через півгодини був у військкома-

ті... У нас же реальний досвід – від формування перших батальйонів територіальної оборони – до бойового управління цими підрозділами ТрО під час АТО та подальшого їх переформування в мотопіхотні батальйони бригад. Тут уже чекали всі старі друзі, з котрими служив раніше... Таке відчуття, наче я й не звільнявся взагалі!

З першого дня війни я виконував різні бойові завдання – це евакуація, супроводження, розвідка, організація оборони міста. Був гранатометником та кулеметником рядовим, хоча й полковник. Адже це – війна, і потрібно вміти виконувати будь-яку, найважчу роботу. Я ж – продвинутий користувач ПКМ, маю досвід і практику застосування РПГ-7, «Мухи», опанував АТ-4, NLAW.

Класична схема: бронетехніка в місті – дуже вразлива та неповоротка, мов слон у посудній лавці; тож гранатометник, який зайняв зручну позицію, може практично безкарно розстрілювати її в упор... Потрібно лише зупинити головну і останню машину, позбавити екіпажі можливості маневрувати, і все: далі – стріляй, як у тирі!

Так ми це готувалися зробити, якби вороги прийняли безглузде для них рішення й почалися вуличні бої. Це став би для окупантів навіть не Грозний! Кожна вулиця, кожен провулок були готові зустріти загарбників достойно. Тому, в такій дуже складній ситуації, нам треба було просто робити все, на що здатні, а не гадати, як складуться обставини та «ляже карта». Ми готові були навіть загинути, аби тільки люті вороги не загарбали прекрасне місто.

– Під час оборони Чернігова Ви займалися й організацією взаємодії з органами державної влади і місцевого самоврядування, а також – із нашими патріотичними громадськими об'єднаннями, які одноставно виступили на захист незалежної України, нашого чудового Придесення і рідного міста.

– Також ми планували спільне виконання завдань нашими підрозділами територіальної оборони (та інших складових сил оборони) щодо охорони і захисту критичних об'єктів інфраструктури, ключових мостів та переправ, основних маршрутів евакуації населення й поранених. Дбали про обладнання інженерних загороджень, розгортання та розміщення на місцевості хибних цілей-макетів; про забезпечення заходів з евакуації (поранених та цивіль-

них, зокрема дітей); організацію взаємодії з силами руху опору; патрулювання міста, а ще – виявлення та знищення світлових і радіомаячків для наведення ворожих літаків, що бездушно, навіть бомбили місто; наразі опікувалися і супроводженням та охороною ремонтно-відновлювальних бригад...

Є така приказка: «На війну не просись, від війни не бігай!» Був потрібен наш досвід для захисту дорогого серцю Чернігова. Тому ми з побратимами, військові пенсіонери, взагалі навіть жодної хвилини не вагалися та не чекали запрошення з військкомату – ні, самі туди побігли, і в той же день отримали зброю та почали боронити нашу землю від ненависних орків. Війна показала – хто справді є хто серед друзів та знайомих. У кого є стержень, а хто тільки робив вигляд, що патріот, а переймався лише власною шкурою... Адже не всі ті, на кого я розраховував, стали до бою. Бог їм суддя, хай це лишиться на їхній совісті! Не все те золото, що блищить... Натомість виявилось, що серед так званих «бешкетників» є мужні та шляхетні хлопці, які героїчно боронили Чернігів!

– Ви дуже активно співпрацюєте з бійцями відомої групи «Кліщі», які прославилися своїми подвигами, особисто брали участь у їх небезпечних військових операціях.

– Безмежно вдячний долі, що опинився пліч-о-пліч під час виконання бойових завдань з Андрієм Требухом {«позивний Кліщ»} та з його командою хоробрих «кліщів», як ми їх усіх називаємо. Адже вірити можна лише собі, другу-напарнику, який прикриває твою спину, та зброї АКС, – посміхається.

Всі вони – різні за характерами, але всі – перевірені бойові хлопці, з якими ми не раз були в гарячих точках. Це – мої найкращі бойові побратими! Разом з Миколою Гоголем ми були обстріляні на блокпосту, коли їхали в розвідку... З «Танкістом», «Доком», «СМС» бігли по пішохідному мосту через Десну на той бік під шаленим мінометним обстрілом: виконували бойове завдання для забезпечення переправи через річку та перегону плоту з мотором на наш бік річки.

І зараз пригадую, як щодуху мчав мостом у бронешилеті. В одній руці – автомат, в іншій – акумулятор від автомобіля, щоб завести двигун плоту. Так швидко я в житті ще не бігав, аж захекався! – добродушно посміхається. – Втім, як то кажуть, народжений бути повішеним – не потоне... На розтяжці підірватися ще можна, а ось потонути – це навряд чи.

Добігли, залягли в якомусь сараї передихнути. А над нами завис дрон... І як почали нас довбати з мінометів, потім включилася в роботу їхня артилерія – все ближче й ближче з корективами, тільки осколки сиплються і гепають об стіну... І так – години три! Навіть прибудний пес забіг до нас в це укриття, приліг біля ніг і навіть не скаржав, а тільки мовчки під час обстрілів зазирає в очі. Я ще тоді подумав, що наші шкури на барабани не підуть, бо надто в них дірок багато!

В перервах між лютим вогнем хлопці Діма «Танкіст» та Руслан «ДОК» короткими перебіжками все-таки добралися до плоту, підготували та завели мотор, а також відчепили пліт від причалу. Знову почала працювати ворожа артилерія: залягли і рахували секунди між «відльотами-прильотами»... Чули, як вдарив «Град» на Анисів. А потім була така ж сама дорога під обстрілами в зворотній бік. Вже вночі хлопці переправили пліт на наш бік річки.

У перші ж дні, коли ситуація під час оборони міста змінювалася досить динамічно (це – м'яко кажучи!), разом із вірним другом, полковником Ромою Павленком, як і в тривожному 2014 році, пліч-о-пліч бігали вуличками, – із завданням знищення ворожої бронетехніки. Хоч він завжди бурчить на мене, проте завжди поруч! Працювали звичайними гранатометниками. Полковник Макаренко («Макар») також сказав: «І мені дайте «шайтан-трубу» (як ми між собою називаємо шведські АТ-4). Я, хоч і шульга, але теж бахну!»

– Вам було страшно?

– Авжеж. Сміливець і боягуз переживають однакове почуття страху. Але різниця в тому, що сміливець, попри все, здатний його подолати, а боягуз – ні. Сміливець щиро вірить у Перемогу над ворогом, а боягуз думає лише про те, як врятувати власну шкуру...

Запам'яталось, як ми з «Кліщем», «Редактором» та нашими бойовими побратимами шукали рибальські моторні човни й маршрути підвозу – для організації переправи по Десні. Буквально вчора їхали через автомобільний міст – здійснювали евакуацію й супровід людей, а зранку дізналися, що вночі міст уже розбомбили... На той час це була реально дорога життя! Ми шукали та готували навіть надувні рибальські човни. Були готові тут до найгіршого сценарію.

Пригадую й евакуацію нашого підрозділу – біля міської адміністрації, коли вороги влучили в будівлю біля дитячої стоматологічної поліклініки та

бібліотеки; вивезення в безпечне місце під обстрілами, вночі, коли навкруги – лише спалахи, вибухи, хаос... Головне – було вивезти з пекла наших бійців!

– Втім, зараз жахлива, кривава війна з агресором триває, забираючи все нові жертви...

– В будь-якому разі ми вистоїмо і здобудемо Перемогу. Я в цьому навіть не сумніваюся! Прикро, що більшість росіян підтримують цю злочинну війну – про це свідчать численні відеоопитування мешканців у різних містах росії. Хоча ніхто не заважає їм дізнатися правду. Авжеж, там блокують українські і зарубіжні сайти, Фейсбук, однак обійти всі заборони, за бажання, нескладно. Ось тільки особливого бажання у них поки що немає... росії не подобається наш підручник з історії. Але новий підручник їм не сподобається ще більше! Бо сьогодні ми пишемо переможну історію нашої держави, щоб не залишити війну в спадок нашим дітям та онукам, і щоб вони пишалися нами.

Історія залежить від того, хто її пише... Мені б хотілося, щоб українську історію писали люди, які брали безпосередню участь у цій війні.

– Друзі називають Вас «полковником, який завжди посміхається».

– Ще давній філософ щиро радив не падати духом, де заманеться!.. Адже життєрадісній людині під силу значно більше, ніж песимісту. Та й людям, які перебувають довкола, все-таки краще бачити гарну, променисту посмішку на твоєму обличчі, аніж «кислу міну», страх, розпач, приречення чи журбу..

До речі, можна навіть «Доброго дня» сказати так, щоб образити хорошу людину. Натомість можна так добродушно промовити слово «потвора», що приятель просто радісно посміхнеться у відповідь. Тому мені подобаються оптимісти, та й сам я прагну сподіватися, що все буде добре. Із задоволенням щоразу зичу людям здоров'я, любові та щастя. Тож запрошую всіх бажаючих на мою сторінку в Фейсбук: я там – SASHA MOR.

– Неодмінно зайді і подивлюся. Дякую Вам за цікаву розмову!

– Навзаєм, пане Сергію. Переможемо разом!

Спілкувався Сергій Дзюба

«Попри дуже велику небезпеку, я впевнено говорив, що Чернігів вистоїть, і багатьом це допомагало!»

Начальник відділу напрямків управління територіальної оборони ОК «Північ» ЗСУ полковник Андрій Бур'ян (позивний «Воїн») – людина, про яку всі учасники героїчної оборони Чернігова, з якими ми розмовляли, відгукувалися з вдячністю. Не раз чув: «Воїн» сказав, «Воїн» зробив... Тому й хотілось поспілкуватися з мужнім і цікавим офіцером, що виявилось непростю, бо таке враження, що у «Воїна» – наразі сто справ, і всі їх він прагне неодмінно виконати! Втім, розмова нарешті відбулася – бравий полковник завітав до редакції газети «Чернігівщина» і, як і всі наші гості – захисники Чернігова, розписався на прапорі України, подарованому нам військовими.

Андрій Бур'ян

– Пане Андрію, якщо не секрет, скільки Вам років? Адже виглядаєте – напрочуд молодод, як тридцятилітній юнак. Але ж я знаю, що до нас завітав досвідчений і, можна сказати, легендарний полковник...

– Мені – 46 років, – посміхається. – Просто я постійно веду активний спосіб життя, увесь час – у русі... Попри всі завдання, які необхідно виконувати в повсякденній діяльності, намагаюся займатися спортом – боксом (мене тренує відомий фахівець), військово-спортивним багатоборством, джиу-джитсу, регулярно бігаю кроси, плаваю і загартовуюся протягом усього року. До речі, на початку повномасштабного вторгнення я дав собі та хлопцям обіцянку, що після Перемоги обов'язково пробіжу марафон – 42,2 км.

Переконаний, що кожен офіцер повинен бути в усьому прикладом для своїх підлеглих – має завжди бути на висоті: це – професіонал своєї справи та яскрава особистість. І спортивна підготовка, звісно, для військового важ-

лива. Коли ти сам умієш та можеш, тоді маєш право вимагати і з підлеглих. Так, насамперед потрібно бути вимогливим до себе.

Вважаю, що попри все, навіть в екстремальних умовах, військовий має слідкувати за собою. Бо якщо ти одягнув військову форму, то на тебе люди звертатимуть увагу. І по тому, як ти поводишся, робитимуть висновки про всі Збройні Сили України. Я хочу, щоб нас, бійців, щиро поважали!

– Як Ви стали військовим?

– Народився і виріс я в славетному місті Житомирі. Тато працював водієм, а мама – кухарем... У нашій родині не було військової династії. Але мене виховували патріотично, в національних традиціях. Одного разу, коли я вже закінчував школу, до нас завітав співробітник військкомату і поцікавився: хто хоче стати військовим – навчатися в Київському інституті Сухопутних військ України? Тоді мало не півкласу хлопців записалося, бо можна проходити медкомісію й не ходити на уроки... – посміхається. – І потім я до цього інституту все-таки вступив – на автомобільний факультет, адже з дитинства люблю машини. Тато часто брав мене з собою в автівку, садовив попереду себе, я тримав руки на кермі й дуже пишався, що веду автомобіль!.. Тому я подумав: а чому б справді не обрати професію військового?

До речі, до цього інституту вступив лише я, хоча дехто з однокласників також став потім військовим. Ось і мій близький товариш, а нині кум – Євген Дубровський – закінчив тоді Київський інститут авіації. Звільнився з армії у званні майора, однак зараз воює, захищає Україну від загарбників.

Інститут я закінчив у 1998-му. Служив командиром взводу навчально-го автомобільного батальйону 119 навчального центру в Бердичеві. Згодом став командиром роти. А закінчивши Національний університет оборони України, служив заступником командира військової частини з озброєння...

Потім мене перевели до Києва – був офіцером автомобільної служби, згодом – начальником автомобільної служби командування Сухопутних військ ЗСУ. Здобув ще одну освіту в Національному університеті оборони – цього разу мене цікавив оперативно-стратегічний рівень навчання... Увесь час прагнув опановувати нове, вдосконалювати свої знання. Адже не можна топтатися на місці, треба розвиватися.

Коли завершив навчання в Національному університеті оборони, мене призначили начальником озброєння в ОК «Північ». І генерал Валерій Федо-

рович Залужний, який на той час очолював це оперативне командування (тепер Валерій Федорович – Головнокомандувач ЗСУ), запропонував мені виконувати обов'язки начальника логістики ОК «Північ». Цим я й займався... Нинішня моя військова посада – начальник відділу напрямків територіальної оборони ОК «Північ» ЗСУ. Отож мій безпосередній командир – Олексій Макаренко (позивний «Макар»), якого я знав раніше.

– Ви очікували, що росія попре на нас і розпочнеться ця жахлива війна?

– Відверто кажучи, не очікував... Були чутки, однак психологічно я не був до такого готовий. О четвертій ранку надворі зчинилася якась метушня... Дружина прокинулася: «Що, війна?» Я їй: «Сонечко, спи, з'їжджу на службу й дізнаюся». А невдовзі Чернігів уже шалено обстрілювали і вороги рвалися в місто.

Тож нам довелося дуже швидко оговтуватися та діяти. Ми з «Макаром» домовилися, що я займатимуся логістикою, бо вже мав такий досвід... Треба було забезпечити усіх бійців (а це – близько 400 вояків) обмундируванням, харчуванням, водою та взагалі всім необхідним, щоб ми могли ефективно виконувати бойові завдання. На якусь «розкачку» жодного часу просто не було – рашисти вже оточували місто.

А у нас спочатку, по суті, не було нічого... Розповідаю правду. Треба було забезпечувати бійців, котрі виконували завдання, й ми це зробили – привезли все, що вдалося. Обладнали їдальню – і я щиро дякую нашим волонтерам, які дуже допомогли! Подбали про місце для ремонту техніки. Організували склади для зберігання продуктів, обладнали польову лазню, цех для випікання хліба. Мені в усьому допомагали надійний помічник – Дмитро Лазарев (позивний «Чорний») та ще багато гарних і надійних хлопців, котрі були поруч.

Окремо хочу відзначити допомогу небайдужих волонтерів. Наприклад, Віталій Кадик, попри всі негаразди, привозив нам багато речей, необхідних на той час, зокрема медикаменти. Волонтер, а зараз – військовослужбовець ЗСУ Володимир Кладько (до речі, мій тренер із боксу) теж допоміг білизною, продуктами... Ще дуже виручив Олександр Боднарський, який привіз борошно для випічки хліба. Окремо хочеться подякувати Євгену Чеботьку – за суттєву підтримку, яку він нам надавав.

– Неймовірно, як Вам усе це вдалося? Бо тоді була дуже велика загроза захоплення Чернігова!

– Головне – це бажання та досвід. Так, ми впоралися, на сто відсотків забезпечили людей усім необхідним. До того ж, ми ще й дбали про підрозділ ППО. Навіть польову лазню обладнали, щоб бійці могли помитися, бо в місті невдовзі не стало світла, води й тепла... А у нас усе було, що дуже важливо! У «Мегацентрі» дали нам генератор на 380 вольт, і він надзвичайно виручив. Взагалі, мешканці Чернігова з великою повагою та вдячністю поставилися до військових. Ми мали величезну підтримку цивільних людей! Та й з місцевою владою добре співпрацювали.

Взагалі, моє кредо – щодня робити крок уперед, хай не дуже великий, але все одно, за жодних обставин, не опускати руки, не впадати у відчай, не панікувати, а діяти рішуче, жорстко та ефективно. Рухатися, розвиватися та оперативно вирішувати всі питання. Ні в якому разі не зупинятися. Щодня йти вперед – крок за кроком – до Перемоги!

– Ви ні разу не впадали у відчай?

– Ні разу. Що це за офіцер, який впадає у відчай?! Він має завжди діяти рішуче, демонструвати впевненість у своїх силах. Якщо бійці бачать, що їхній командир налаштований рішуче, ця впевненість їм також передається, і тоді все буде гаразд. До речі, я й сам теж власноруч виконую бойові завдання. Для мене це – зовсім нескладно. Адже такий приклад позитивно впливає на людей, які знаходяться поруч. І, попри дуже велику небезпеку, я був абсолютно впевнений, що Чернігів не візьмуть. Постійно говорив про це, й людям дійсно було легше, вони збадьорювалися, почувалися краще.

– Так, чув про залізного, незламного «Воїна»!

– Насправді у нас є дуже багато самовідданих, мужніх бійців. Ви ж знаєте Сергія Мартина («Зозо»)? Бачив, писали про нього. Герой! Навіть якщо це здається неможливим, він все одно зробить. Може виконувати будь-яке завдання, щодня, під лютими обстрілами: привозити боєприпаси, вивозити поранених і дітей. Мотається з ранку до ночі. Дійсно, таке враження, що цей чоловік створений із заліза! А наша група «Кліщі» – де завгодно пролізуть і все зроблять, навіть у ворожому тилу... Цивільні, звичайні хлопці, водії, їхали під обстрілами й привозили в оточений Чернігів боєприпаси. І таке ж було! Хоча їхні машини – прості, не броньовані, а вони вирушали на передову. Бо

у людей є совість і їм дуже хотілося допомогти.

Ми налагодили підвіз води. Дбали не лише про наших бійців, але й про їхні родини, які мешкали в Чернігові. По можливості допомагали й цивільним. Передавали до пологового будинку підгузки для немовлят, до лікарень – ліки... Тобто дійсно у нас народ і армія – єдині. Чернігів це під час оборони наочно продемонстрував!

– Скільки Ваших бійців загинули, якщо це не секрет?

– Немає загиблих. Поранені були, але нам практично вдалося уникнути втрат. Правда, «Шахіст» із групи «Кліщі» пропав безвісти, та я відчуваю, що він – живий. Постараємося дізнатися та розшукати його. З ним я зблизився, затоваришував. Може, він потрапив у полон та не має змоги повідомити про себе. На війні всяке трапляється...

– А у Вас були випадки, коли могли загинути?

– Міг, і не раз... Якось із «Де Голем» шукали паливозаправники, бо їх не вистачало. На Шерстянці нафтобаза вже горіла, але ми намагалися знайти і врятувати бодай кілька паливозаправників. Знайшли. Однак раптом з'явився ворожий літак і збирався нанести ракетний удар... Чую, «Де Голь» кричить, застерігає мене. Я взагалі вмію дуже швидко бігати, але цього разу мчав, мов навіжений, ніколи ще в житті так не бігав!.. Обійшлося. Паливозаправники теж потім благополучно перегнали, й вони дуже знадобилися – військовим і місту. «Де Голь» – директор КП «Паркування і ринок», і водночас воював. Це він для мене такий позивний придумав – «Воїн»... У нас із

На здобутій цистерні

ним було чудове співробітництво! Ми навіть допомогли з вивезенням сміття, це була тоді серйозна проблема, адже комунальний транспорт суттєво постраждав. Тобто робили все можливе й неможливе для захисту міста.

– А де в цей час мешкала Ваша родина?

– Дружина Ірина – заступник начальника відділу з питань нотаріату в Чернігівській області. Старшому сину Артему – десять років, а молодшому Дмитрію – чотири. Вони не хотіли нікуди звідси їхати без мене. Але дуже важко морально, коли ти знаєш, що твоя сім'я сидить у підвалі на околиці міста, а околиці обстрілювали найбільше! Діти боялися вибухів... Молодший син почувався ліпше, запитував щоразу мене, чи я всіх ворогів повбивав. Я ж, попри завантаженість, все одно провідував близьких. А от старший майже не говорив, був пригнічений... Потім дружина дзвонить: «Танки їдуть містом!» Люди ж не знали, чиї то танки – наші чи ворожі... Танки були наші, то я їй і сусідів заспокоїв. Втім, я все ж усвідомлював, що так далі тривати не може.

Тому незадовго до того, як рашисти зруйнували наш автомобільний міст, ми вирішили вивезти родини військовослужбовців на Черкащину. Тож нам стало легше виконувати бойові завдання, бо ми були спокійні за сім'ї. А тільки-но орків вигнали звідси, моя родина повернулася до Чернігова, і зараз мешкає тут.

Взагалі під керівництвом «Макара» ми надавали допомогу з евакуації поранених (за це відповідав «Редактор», якому допомагали бойові побратими «Рятівник» і «Антоній»), дітей, мешканців міста...

Організували підвіз необхідних на той час матеріальних засобів для оборони Чернігова сумісно з озброєнням оперативного командування, зокрема і завдяки вмілим та сміливим діям майора Ярослава Остроуха, який був старшим на цих заходах. І, як правило, супроводжувала та прикривала це з самого початку команда славетних «Кліщів».

Вагому роль у підготовці техніки і водіїв здійснив старший прапорщик Олексій Карман. Він був головним серед водіїв, і я жартома називав його моїм помічником з озброєння.

Кожен виїзд він відправляв хлопців, як своїх синів, і дуже переживав, коли щось ішло не за раніше обговореним планом. І це дійсно було так, адже помилка при виконанні бойового завдання коштує дорого! Отож була дуже збалансована та відповідальна робота всього колективу – від самого

початку і до завершення завдання. Головне, що при виконанні цих важливих завдань всі повернулися живі та здорові!

На майбутнє, я переконаний, треба готувати суспільство до стресових ситуацій. Бо, відверто кажучи, населення зовсім не було готове...

– Яка ситуація зараз?

– Зовсім інша, спокійніша... З місцевою владою ми співпрацюємо. Належно обладнані оборонні позиції. Забезпечення у нас добре. Проте, звісно, заспокоюватися ще дуже рано, адже запекла війна триває. Втім, ми готові дати відсіч лютому ворогові.

– Коли, по-Вашому, ця жорстока війна може закінчитися?

– Я – не ясновидець, але, якщо міркувати логічно, то через півроку... Тобто до кінця 2022-го, можливо, завершиться. Головне – ми переможемо. Це – не просто слова для заспокоєння. Я в цьому впевнений! Мир настане, і все відбудеться на наших умовах. Потім, звісно, буде нелегко, але Чернігів ми відбудуємо. Попри все, мені наше місто дуже подобається – воно красиве та затишне, тут – багато давніх пам'яток архітектури світового рівня!

– Після Перемоги служитимете далі? Може, генералом станете?

– Стану, – посміхається. – Принаймні хочу цього. Служитиму Батьківщині, захищатиму її. Це – моє покликання, тут я почувуюся мов риба у воді. І маю здоров'я, енергію, знання та безцінний бойовий досвід.

– А як Ви відпочиваєте?

– Наша родина любить активний відпочинок. Ми плаваємо, збираємо гриби, займаємося спортом. А ще граємо в бадмінтон та катаємося на велосипедах... Ось старший син до війни захопився скелелазінням, то мені теж стало цікаво, сподобалося.

– Дякую Вам за цю розмову. Саме на таких бійцях і тримається зараз наша армія. Ви буквально випромінюєте та вселяєте впевненість, а це зараз – дуже важливо.

– Спасибі й газеті «Чернігівщина» за таку дієву підтримку військових. Вашу чудову газету читають і на передовій, в окопах. Переможемо разом!

Спілкувався Сергій Дзюба

«Героїчна оборона Чернігова показала світу єдність нашої армії та українського народу!»

Справжні патріоти України та герої оборони Чернігова, нерозлучні друзі Валентин Буряченко («Редактор») і Вадим Мисник («Рятівник») самовіддано воювали в АТО, а нині з першого дня повномасштабної війни з російськими загарбниками захищають рідну державу. Під час ворожої навали під шаленими обстрілами вони, зокрема, вивозили поранених – наших бійців і мешканців міста. А тепер втілюють важливий проект «Збройні Сили України підставляють плече», завдяки якому люди, котрі пережили окупацію, одержують безкоштовну медичну допомогу та велику психологічну підтримку, а на звільнених територіях військові знешкоджують міни й «розтяжки».

– Друзі, ми з вами знайомі вже, здається, сто років! Разом пишемо про наших героїчних бійців та видаємо книжки. Але, думаю, читачам буде цікаво більше дізнатися про таких яскравих, неординарних особистостей. До того ж, ваші розповіді про пережите, захист Чернігова від окупантів – справді безцінні, адже це – новітня історія незалежної України. Отож, будь ласка, розкажіть про себе.

– Я народився в Конотопі, на Сумщині. Батько – будівельник, мама – інженер, – починає розмову Валентин Буряченко. – Служив у радянській армії. Закінчив Сімферопольське вище військово-училище та Київський військовий гуманітарний інститут (за фахом – військовий журналіст). Був спочатку спеціальним кореспондентом газети «Народна армія» в Чернігові, а потім – начальником регіонального медіа-центру Міністерства оборони України, головним редактором журналу «Військо України» (центрального органу Міністерства оборони). У 2014-2016 роках служив в АТО. Полковник Збройних Сил України.

Звільнився в 2019-му, коли депутати Верховної Ради ухвалили дуже недалекоглядне рішення – про роздержавлення всіх друкованих ЗМІ. Наразі тривала війна, але скільки ми з колегами не зверталися до народних обранців з обґрунтованим проханням зробити виняток для військових засобів масової інформації, на жаль, вони це просто проігнорували. Тож коли в грудні 2018 року виходив останній номер журналу «Військо України», наші люті вороги, шовіністи з російської військової газети «Красная звезда» урочисто святкували 95-ліття свого одіозного видання і піднімали

*Валентин Буряченко
і Вадим Мисник*

келихи за те, що тут, в Україні, вже ліквідовані всі військові ЗМІ. Звісно, було дуже прикро!

24 лютого, тільки-но почалися перші обстріли, я одягнувся у військову форму, сказав дружині, що вирушаю боронити Чернігів від загарбників та пішов до військкомату. Там я побачив Вадима і дуже зрадив, що ми – знову разом. Він уже встиг зайняти чергу для нас обох, і об 11-й годині ми отримали зброю та військове спорядження...

Мені – 52 роки. Маю дружину Наталію. Син Тарас служить у ЗСУ, він – старший лейтенант, воює. Мій племінник Іван – теж військовий, старший лейтенант, ми з ним разом захищали Чернігів. Донька здобула вищу освіту, вона за фахом – телеведуча. Вже шість років мешкає за кордоном. Коли почалася повномасштабна війна, вона виконує завдання Верховної Ради України – розповсюджує за кордоном об'єктивну інформацію про російську агресію. Вона – щира патріотка України, тож робить це на громадських засадах, однак така подвижницька праця – дуже важлива, адже світ повинен знати правду всупереч брехливій, цинічній, безсоромній російській пропаганді.

– Я народився в Чернігові. З військової родини: мій батько – майор, – розповідає Вадим Мисник. – Закінчив Донецьке вище військове училище. Служив у Прибалтійському військовому окрузі. Після розпаду СРСР прибув до України і написав рапорт про бажання служити в ЗСУ. Закінчив Київський військовий гуманітарний інститут та служив журналістом – у газеті «Північні військові відомості» (начальником відділу, а згодом – заступником головного редактора), в управлінні преси Міністерства оборони України.

Був миротворцем у Грузії – на кордоні з невизнаною Абхазією. А потім служив у Чернігові спеціальним кореспондентом, начальником медіа-центру Міністерства оборони України. Здійснив п'ять ротацій в АТО у 2014-2016 роках. Звільнився в 2018-му... Але відчував, що росія не зупиниться в Криму та на Донбасі, захоче загарбати всю Україну. Тож подумки налаштувався на цю війну, готувався до неї.

Полковник Збройних Сил України. Моя дружина Наталія працює в Чернігові. Власне, дружина, син і теща перебували в одній п'ятиповерхівці, коли туди, в четвертий поверх, влучив ворожий снаряд і стало небезпечно... Тому вони виїхали в Остер, а потім, коли рашисти дременули, родина сюди наразі

повернулася. Мій син – фахівець ІТ-технологій, працює в своїй сфері для Перемоги України.

– Взагалі, хоча конфлікт в АТО було начебто «заморожено», я чітко усвідомлював, що росія на цьому не зупиниться, тому запекла війна згодом продовжиться і не лише на Донбасі... Це – тільки питання часу, – наголошує Валентин. – Аналізував події в Придністров'ї, Грузії, Криму, на Донбасі... Увесь час росія підступно, віроломно воює, прагне захопити чужі землі. І от в багатьох російських серіалах почали навмисне формувати негативний образ українця – найгірші персонажі там чомусь неодмінно виявлялися українцями. Звісно, це наводило на певні роздуми. А далі стався конфлікт із Тузлюю... Кремль активно фінансував проросійські партії та організації – в Україні та взагалі по всьому світу. Було очевидно, що росія готується до масштабних бойових дій.

А у нас віддали все військово-патріотичне виховання ветеранам Другої світової війни. Влада такі заходи проводила зазвичай для «галочки». Отож на молодь це практично не впливало... Тому ми тоді в медіа-центрі Міністерства оборони України започаткували багато цікавих проєктів: «Час нових героїв», «Армія гарантує – Святий Миколай тебе не забуде!», «Спробуй себе в ролі військового кореспондента», «Журналісти в армії». І, думаю, найбільша наша гордість – проєкт «Напиши листа матросу».

У 2010 році ми провели соціологічне опитування: чи знають мешканці, що наше місто та Чернігівський район – шефи корабля «Чернігів», морського тральщика ВМС України? Якось шефська робота начебто проводилася, проте здебільшого чиновники міськради і райради згадували про корабель лише в День ВМС України. Вони приїздили туди, привозили кілька мішків картоплі та моркви, шахи і шашки, в кращому разі – телевізор. А за це моряки брали їх у рейд, на парад у Севастопольській бухті, та пригощали гостей крабами й іншими делікатесами...

Виявилось, що більшість чернігівців про жодне шефство над кораблем не знали. А ті, які щось чули, порівнювали його з іржавою бляшанкою, котра давно не виходить у море. Хоча це – не так. Екіпаж морського тральщика «Чернігів» займав перші місця на навчаннях із протиповітряної оборони. Причому на ньому служили винятково чернігівці – строковики та контрактники.

Тож ми втілили такий проект – «Напиши листа матросу»: діти в школах написали сотні листів морякам! Там були вірші, малюнки. Ми хотіли, щоб чернігівці дізналися – у них є корабель, названий на честь нашого міста, а всі моряки тральщика зрозуміли, що вони служать марно, й вони потрібні своїй громаді. Отож наш медіа-центр організував поїздку до Севастополя чернігівських журналістів. Ми привезли всі ці мішки з чудовими листами, і моряки були просто в захваті, це істотно підняло їхній моральний дух. Нам дуже допоміг меценат Олександр Шкурат, який зараз пліч-о-пліч служить разом із нами, захищаючи рідний Чернігів від російських окупантів.

В Міністерстві оборони зацікавилися, взяли цю форму на озброєння – ось такі цікаві та потрібні проекти листів солдатам. Однак місцеві власті це, по суті, проігнорували, та акція не стала системною... До чого це призвело? Коли росіяни захопили Крим, загарбали й цей корабель, і з 36 членів екіпажу лише шестеро залишилися вірними присязі – вирішили служити далі у ВМС України, а решта перейшла на бік окупантів... А якби міська влада нас тоді підтримала – не на словах, формально, а по-справжньому піклувалася б про корабель, – я переконаний, такого б не сталося.

Валентин Буряченко

Щиро дякуємо, Сергію, і за твої книжки «Замінований рай» та «Життя між кулями» – про наших миротворців, і всі ті резонансні презентації, які ми тоді разом проводили.

– **Навзаєм! Це – справді, пам'ятний час для мене.**

– А ще ми випустили п'ять книжок про наших українських воїнів, котрі звитязно воювали в АТО.

– **Янукович та його прихвосні усіляко нищили ЗСУ...**

– Це й призвело до дуже сумних наслідків. Адже якщо ви не хочете годувати свою армію, то неминуче годуватимете чужу...

– **Це – так. І ось почалася широкомасштабна війна з росією, й ворожа орда оточила Чернігів...**

– Ми вирішили, що воюватимемо там, де будемо потрібні, – пригадує Вадим Мисник. – Так ми й потрапили до Олексія Макаренка («Макара»), в щойно сформований Центр управління оборони Чернігова. Перші три дні були найважчими, критичними для міста. Питання стояло руба: чи витримає

Вадим Мисник

Чернігів?! Підрозділи наші озброювалися та формувалися на ходу, людей не встигали переодягати... Отож отримували зброю та йшли на рубежі довкола Чернігова і скрізь на в'їздах до міста. Нас включили до протитанкового резерву, стояли на визначених позиціях на випадок прориву ворожої колони.

«Макар» звернувся до всіх нас – рядових, сержантів, полковників... Він повідомив: невдовзі збираються рашисти поперти через Новоселівку, мікрорайон Бобровицю, вулицю Шевченка, Вал в напрямку автомобільного мосту, – основні їхні колони. Тому на цьому маршруті ми й спланували протитанкові засідки. Наша група мала з гранатометів підбити авангард ворожої колони, а потім зі стрілецької зброї добивати екіпажі загарбників. Жартували між собою: «Хлопці, якщо ми з вами «зажмуримо» (покладемо) всю ворожу колону, то врятуємо наше місто».

Як професіонали, ми всі варіанти розглядали. Авжеж, тоді не вистачало боєприпасів, однак ми чудово знали шляхи для маневрів містом. Тому навіть думки такої не було, що орки захоплять Чернігів. Готувалися до маневрів та запеклих вуличних боїв. А оскільки ми – все ж у себе вдома, то чудово знали буквально кожні провулок-закапелок, будівлю, підвали...

– Так, у цьому була наша перевага над окупантами!

– З'явилися чутки: ворожі танки – вже біля обласної та другої міської лікарень, – розповідає Валентин. – «Макар» дав ключі від мікроавтобуса мені. Але замість бусика там виявився великогабаритний автобус «Ісузо» з несправною коробкою передач... Вперше в житті довелося керувати таким транспортом! До нас із Вадимом приєдналися Дмитро «Чорний» та Олександр Галушко, аби перевірити, чи підірвано міст через Стрижень – біля обласної лікарні. Бо зв'язку в той час не було. Під шаленими обстрілами дісталися мосту, там стояли ящики з вибухівкою. Міст був цілий. Ми доповіли командуванню про реальну ситуацію. Отримали завдання: забрати звідти вибухівку, бо вже руйнувати міст не треба... Взагалі, сім наших груп ті танки ловили. Нарешті один танк підбили, а інші втекли. Ми виявили прогалину в обороні і закрили можливе місце прориву.

Центр управління оборони діяв, як єдиний злагоджений механізм. Всі швидко познайомилися, кожен знав свої функції. Між силовими відомствами налагоджувалася чітка координація: Збройні Сили України, Національна гвардія, територіальна оборона, поліція, прикордонники, СБУ та

військові комісаріати... В найважчі дні ми вирішили допомагати, де найтяжче, – взяли негласне шефство над підрозділом «Історика», який захищав автомобільний міст. Допомагали, чим можемо, підрозділу «Калини». Ви писали про них...

Були морозні дні, тож ми вчасно дістали буржуйки, підключивши свого бойового побратима «Кайласа» (Олександра Шкурата). Він організував їх виготовлення прямо в гаражах, і одразу буржуйки доставляли на блокпости. Допомагали волонтери Олександр, Альона, Євгеній Боднарські та інші. Коли розбили ресторан «Губернія» біля автомобільного мосту, ми швидко туди доправили буржуйки для наших підрозділів. Допомагали набоями, касками та бронешилетами, раціями, ліхтариками і мобільними телефонами, а також – медикаментами... – все брали у волонтерів і тут же привозили нашим бійцям.

Згодом впевненість, що ми відстоїмо рідне місто, тільки посилилася, бо сюди прибув і особисто очолив усю оборону Чернігова легендарний генерал-майор Віктор Ніколюк («Вітер»), командувач ОК «Північ», котрий особисто водив бійців в контратаки, знищував ворога і визволяв населені пункти. Тут головну роль відіграли бійці 1-ї Сіверської танкової бригади, артилерійські та інженерні підрозділи, воїни 58-ї окремої мотопіхотної бригади, територіальної оборони і ПВО.

Поступово на позиції наших підрозділів почала надходити іноземна зброя, зокрема протитанкові гранатомети «NLAW», «Джевелін», «Карл Густав», ПЗРК «Стінгер»...

– Одного вечора нас усіх терміново зібрали на нараду та повідомили, що за даними нашої розвідки о четвертій ранку рашисти мають влаштувати потужні артилерійські обстріли, а після цього штурмувати місто, – пригадує Вадим Мисник. – Кожному визначили сектор – треба було попередити про це всі наші блокпости і оборонні рубежі. «Морпех», «Воїн», ми з Валентином вирушили по своїх напрямках. З нами був давній бойовий побратим – полковник Сергій Нагорний, і ми поїхали на його автівіці: від вулиці 1 Травня, по Окружній, – до вулиці Захисників України.

Довелося йти і в бік росіян, щоб перевірити наші мінні загородження. Поспілкувалися з командирами опорних пунктів: «Доцентом», «Калиною»... Все зробили, як слід. Але наступного ранку запланований наступ не від-

бувся. І вже буквально через годину все місто говорило про те, що наступ ворога провалився. Отож жартували: «Хочеш зруйнувати плани ворога – створи інформаційне поле».

– Взагалі, потрібно було підбадьорювати жителів, долати паніку, коли в місті зникли світло, вода, каналізація, тепло, мобільний зв'язок, Інтернет... І ми ходили в підвали, спілкувалися з людьми. Переконували: ми витримаємо, все здолаємо; наш героїчний Чернігів вистоїть, не скориться, і ми проже-немо звідси проклятих загарбників! – пояснює Валентин Буряченко. – Бо потрібно було, щоб мешканці нам довіряли, вірили в Збройні Сили України.

Ми з Вадимом і полковником Сергієм Нагорним об'їжджали передові позиції й відверто та упевнено говорили з бійцями, що, попри все, Україна переможе. І це діяло! Ні в якому разі не можна було допустити, щоб лю-дей охопила зневіра. Навпаки має бути впевненість, чітке переконання, що ворог зазнає ганебної поразки, і ми обов'язково відбудуємо Чернігів, який стане ще прекраснішим. Все буде добре! Армія та народ – єдині, тільки так. І жителі від душі приносили бійцям, своїм захисникам, теплі речі, гарячий чай... Це дуже зворушувало! В наших опорних пунктах були генератори, де мешканці могли підзарядити свої мобільні телефони. Була можливість, бійці й свіжим хлібом із жителями ділилися, люди вже знали та чекали цього, приходили...

– Звісно, на Чернігівщині поважають військових ЗСУ. Однак, на жаль, траплялися й винятки... Ви затримували ворожих агентів та колаборантів?

– Затримували, – підтверджує Вадим. – Одного разу наш полковник Ан-дрій Фомін, старший вартувий, і його бійці запримітили якогось підозрілого чоловіка, що подавав сигнали ліхтарем... Його схопили, то нас із Валенти-ном покликали на допит. Він спочатку прикидався дурником, молів щось зовсім незрозуміле. Мав посвідку на проживання в Україні, видану в 1998 році, та водночас два російських паспорти – в одному вказана прописка у Курську, а в іншому – у Льгові. Ми викликали добровольчий підрозділ наших друзів – «Ветеранів МВС України», групу Олександра Апекунова, і вони цього агента рашистів забрали. Такі випадки були непоодинокі...

– Полювали ми ще на одного типа, якого помітили біля волонтерського центру, – пригадує Валентин. – Там мешканці збирали речі, цигарки та каву для наших бійців. А той чоловік приніс якийсь пакетик із непотребом і стояв

та уважно дивився, скільки військових отримували волонтерську допомогу. Нашорощував вуха і прислухався до розмов: на скількох бійців отримували гарячу їжу, де вони знаходяться... Ми його затримали. Виявилося, що це – справді зрадник, колаборант, як то кажуть, «вата», житель Чернігова, котрий збирав інформацію для окупантів.

– А хто він за фахом?

– Військовий пенсіонер – служив у радянській армії... Ми його також передали правоохоронцям. Хоча загалом, наголошую, це – все-таки винятки. Героїчна оборона Чернігова продемонструвала всьому світу велику єдність нашої армії та українського народу!

– Але хочеться розповідати не про жалюгідних, нікчемних зрадників, а про подвиги наших бійців, – доповнює Вадим. – Наші побратими – офіцери-зв'язківці – Анатолій Гриценко, Валерій Воробей та Володимир Соснов під лютими ворожими обстрілами відновлювали оптико-волоконні лінії Інтернету та мереж стільникового зв'язку.

– Після таких скажених обстрілів були вбиті та поранені... Часом це відбувалося просто на моїх очах – так, осколки влучили в перехожого, який знаходився буквально за крок від мене, і бійці на блокпосту вмиг кинулися йому на допомогу.

– Військовий госпіталь і місцеві лікарні були переповнені пораненими, – розповідає Валентин. – Тому вирішили евакуювати їх до Києва. Тож запитали: «Хто поїде супроводжувати поранених?» Поїхали ми з Вадимом... Ретельно готувалися до цього за допомогою легендарних «Кліщів», які особисто прокладали маршрут – «дорогу життя». Маршрути щоразу змінювалися, бо вороги їх виявляли та влаштовували шалені обстріли. Отож ми здійснили п'ять евакуацій поранених: санітарними машинами і цивільними автобусами. А назад поверталися з медикаментами та гуманітарною допомогою.

Звісно, в дорозі різне траплялося. Якось виїхали в рейс, і в одного з цих автобусів, котрий тільки-но проїхав «дорогу життя», вийшла з ладу коробка передач. Тому вся колона рухалася дуже повільно – зі швидкістю не більше, ніж 40 кілометрів за годину. Тобто затримка в часі склала аж 12 годин! Але мусили це робити, нічого не вдієш... Поверталися вночі селами та полями з вимкненими фарами, практично наосліп.

– Тож вас могли обстріляти не лише рашисти, а й наші!

– Так. В Острі закінчилося пальне, та виручив чернігівський волонтер Дмитро – ми йому придумали позивний «Хрещеник». У нього виявився запас каністр із пальним, то ми заправили санітарний автомобіль та автобус. А він попросив, щоб допомогли йому дістатися до Чернігова, прилаштувався до нас. Дмитро там евакуював мешканців із міста... І ось всі наші автобуси та машини тоді небезпечний місточок благополучно пройшли, а його автівка в темряві зіскочила в кювет. А зупинятися там не можна було – небезпечно!.. То він вискочив, залишивши всі речі та документи у своїй машині, та вскочив до останньої автівки в колоні... Дісталися нормально до нашої бази. Дмитро переночував, а вранці ми з «Кліщами» вирушили рятувати ту його автівку. Витягли – все ціле, речі та документи – теж.

Андрій Требух [«Кліщ»] та його команда: «Танкіст», «Мисливець», «Бармен», «Док», «Де Голь», – це справжні відчайдухи! Досвідчені водії «Антоній», «Зозо», Олексій Карман, Віктор Кривопиша та Віталій Розенко в екстремальних умовах успішно евакуювали поранених, доставили всіх живими до Києва.

На місці бою під Черніговом

– Так, ми писали про «Зозо», «Антонія», «Кліщів», – це справжні герої!

– Одного дня довго не могли виїхати, – доповнює Вадим. – Такі були жахливі обстріли... А ми отримали чергове бойове завдання – потрібно було терміново привезти кровоспинні джуги, турнікети, сумки бойового медика, індивідуальні аптечки, медичні препарати та обладнання. Тож ми вирушили з водієм «Антонієм», як завжди, до автомобільного мосту. Дивимося, а міст – підірваний! Ми повернулися на базу, набрали гарячого чаю і напоїли хлопців на блокпосту. Наша машина однією з перших проїхала пішохідним мостом, прорвалася до Києва...

– Щоби лишилося більше місця для медикаментів, Вадим залишився з Сергієм Нагорним біля пішохідного мосту і дбали про безпеку людей, аби вони там не скупчувалися, немов мурахи, – продовжує Валентин. – А ми з «Антонієм» поїхали до столиці... Наразі в Києві ще не знали, що мосту вже немає (ми їм про це перші повідомили), чекали «КамАЗ». То ми, щоб більше влізло в нашу легкову автівку, порозпаковували всі коробки, ящики і щільно заповнювали всі проміжки, взагалі, увесь простір у машині. Адже не знали, чи вдасться ще найближчим часом приїхати по медикаменти до столиці, потрапити на склад.

Повертаємося наступного ранку, а ворог скажено гатить із мінометів, щоб перерізати наш основний маршрут. На жаль, тоді дуже багато загинуло цивільних та волонтерів! Втім, «Історик», який уже перейшов на пішохідний міст зі своїм підрозділом, таки дочекався паузи і повідомив, що у нас є лише 10 хвилин, щоб проскочити мостом. І ми скористалися його порадою, доїхали та благополучно привезли все необхідне.

– Валентине, а де під час ворожої навали була Ваша дружина?

– Моя дружина Наталія, як могла, підбадьорювала мешканців. Вона не поїхала – залишилася в Чернігові. Вирішила, що сусіди подумают: якщо вже дружина полковника втекла звідси, то справи – кепські. Я їй щиро вдячний за мужність та витримку – справжня дружина бойового офіцера, мужня, надійна та рішуча! До того ж, Наталя привела ще й повну оселю домашніх тварин, яких позносили сусіди. У нас квартира – на першому поверсі, іноді там з'являлася вода; то всі, хто хотів, приходили і користувалися нашим туалетом, набирали собі воду. Та ще й ми їм воду

привозили, брали мобільні телефони людей на підзарядку. Тому я своєю дружиною пишаюся!

– Отже, орда ганебно наживала п'ятами...

– Тож наші підрозділи скрізь, де стовбичили орки, почали «зачищати» територію і проводити розмінювання. Окупанти полишали після себе стільки «розтяжок», мін, снарядів! – говорить Вадим. – Звісно, жителі, які пережили окупацію, з радістю зустрічали наших захисників. Хоча траплялися й прикрі випадки. Я – свідок того, що в одному селі місцеве заможне подружжя (це – колишні керівники великого підприємства) категорично не хотіло, щоб там розміщувався наш блокпост. Вони буквально кричали бійцям: «Забірайтеся геть!»

У них – просторий, розкішний маєток (котрий зовсім не постраждав, хоча окупанти понищили, зруйнували, пограбували багато будинків у цьому селі та підло позалишали «розтяжки» в погребях), супутникове телебачення і наскрізь зомбоване російськими «шаманами» мислення. Втім, ми розібралися в ситуації і, як то кажуть, розставили там усі крапки над «і».

Решта виснажених, змучених людей, які пережили жахливу окупацію, запитували, чи немає у нас ліків від голови, серця, шлунку, застуди... У всіх загострилися недуги, вони ж там такого натерпілися!

– Отак ми й почали втілювати новий проект – гуманітарну ініціативу «Збройні Сили України підставляють плече», – розповідає Валентин. – Адже люди дуже потребували не лише медичної допомоги. Вони були голодні, тоді ми одразу ж дали їм кілька банок тушонки, яку мали з собою. І їм хотілося відверто, від усієї душі поспілкуватися з нами та повідати про свої пережиті страхиття в тому пеклі. Їм дуже хотілося бути почутими! Ми з ними, звісно, побесідували, й побачили, що їм стало легше. Бо ми їх дійсно обнадіяли, так – вони відчували, що не самотні, повірили, що Україна перемаже окупантів.

Тоді ще не було чим дістатися до Чернігова, були зруйновані мости, не було навіть нормального мобільного зв'язку та Інтернету. Тому мешканці дуже потерпали! До того ж, там було немало малих дітей, котрих їхні батьки вивезли подалі від обстрілів до бабусь і дідусів, однак село раптом захопили рашисти, які увірвалися туди на танках і наробили лиха людям. Тому жителі, які бачили вбитих, закатованих односельців, були, немов стиснута пружина і надзвичайно потребували допомоги, уваги та співчуття.

– Ми почали їздити по селах. З нами – зокрема, досвідчений військо-вий лікар-невропатолог Ілля Латоха («Лауреат»). Також у «Антонія» дружина – педіатр, зголосилася допомагати... Вони оглядають хворих, і ми тут же безкоштовно видаємо ліки, яких вони потребують. У цей час «Кліщі» обстежують там територію щодо «розтяжок», мін, – перевіряють житлові будинки, присадибні ділянки, кладовища, фермерські господарства... Відновлюємо життя!

Ми тоді, одразу після визволення, уособлювали для цих людей владу. Вони ж не просто отримували медичну допомогу, медикаменти на увесь курс лікування, а розповідали нам про своє життя, про всі свої біди та страждання. Однак ми говорили й про хороше, запевняли їх, що тепер усе буде добре.

Нам допомагають друзі-волонтери – Боднарські, Олександр Підгорний та Наталія Дрозд, адже ми не раз привозили й дитяче харчування, підгузки... Щиро дякуємо також голові Чернігівської районної ради Тетяні Кузнецовій-Молодчій, котра багато займається і волонтерською допомогою. Дякуємо їй завзятій помічниці Лесі Малець та очільниці Чернігівського міського центру соціальних служб для молоді Людмилі Мазур.

– Отже, ми об'їздили вже понад 30 сіл, – уточнює Валентин Буряченко. – У нас було більше 700 пацієнтів, співбесідників! І зараз ця важлива робота триває. Ми так здружилися з легендарними, відважними «Кліщами», що вже стали однією командою.

– Знаю, ви зуміли знайти в'язницю, де рашисти катували українців.

– Ми шукали бойового побратима «Кліщів» – «Шахіста», котрий пішов у розвідку 8 березня і не повернувся, зник безвісти. І виявили свідків, котрі нам розповіли про в'язницю, влаштовану загарбниками в селі Петрушин... Окупанти там по-звірячому катували учасників АТО, активістів та патріотів України. В'язницю облаштували на тракторному стані. Там знаходився цілий підрозділ російського спецназу. Були заміновані підходи, кругова оборона, глибокий бліндаж, снайпери, спеціальна ворожа техніка, за допомогою якої прослуховувався мобільний зв'язок місцевих мешканців... – пригадує Вадим.

– Ми раніше чули про таке моторошне місце, – каже Валентин. – Проте довго не могли вирахувати цю в'язницю. Бо людям, яких привозили сюди,

скотчем щільно заліплювали очі, сковували руки, довго тягали сюди-туди, щоб вони там нічого не бачили довкола й не могли запам'ятати дорогу. Чому окупанти так ретельно правду приховували? Бо це ж – докази їхніх жahlливих злочинів, а тепер про них вже знають не лише в Україні, але й усьому світі. Адже ці нелюди – набагато гірші навіть за фашистів. Це – дійсно, не люди, а якісь підлі, жорстокі, смердючі потвори з пекла!

– Втім, спілкуючись зі свідками, які пройшли через жahlливі катування і вижили, ми все-таки зуміли зібрати всю потрібну інформацію та відшукали трикляту в'язницю. Тож усі докази, документи вже передані в правоохоронні органи, – запевняє Вадим.

– Ви воювали в АТО, тепер захищаєте Чернігів і не нарікаєте на долю. Просто виконуєте важку, але таку потрібну роботу. І хоча ви не вважаєте себе героями, однак це – щоденний подвиг. Дай же нам, Боже, вистояти в цій запеклій борні та перемогти окаянних орків, у котрих в душі немає нічого святого!

– Обов'язково переможемо! А ми щиро дякуємо газеті «Чернігівщина» за ваше велике подвижництво та значну допомогу Збройним Силам України. Адже перемагати потрібно не лише в бою, а й на інформаційному фронті. А ми продовжуємо свою роботу та урізноманітнюємо її, вже думаємо про нові важливі проекти. Сподіваємося разом створити з вами правдиву книжку про героїчну оборону Чернігівщини, яку прочитають мільйони людей – і не лише в Україні, а й за кордоном, – переконаний Вадим Мисник.

– Наполегливо тренуємося зі зброєю... – запевняє Валентин Буряченко.
– Якщо рашисти разом із білорусами здуру попруться сюди, то влаштуємо їм дуже гарячий прийом, адже ми до цього готові! Є кому і чим захищати рідне Придесення, отож, якщо «вусатий тарган» зважиться на такий необдуманий крок, ми здатні на таку потужну та рішучу відсіч, що вони драпатимуть аж до самого Мінська... Мешканцям не треба надто хвилюватися – ми не віддамо ворогам місто-герой Чернігів, нашу священну землю. Україну не віддамо!!! У Вадима племінник зараз воює на Сході, і мій племінник там воює. Україна – єдина. То настане час – повернемо все, що підступно загарбали ненажерливі кацапи!

Спілкувався Сергій Дзюба

«Клевер» – позиція, яку тримали справжні спартанці

Позиція «Клевер» – чи не одна з найгарячіших точок під час оборони Чернігова. Саме там сходяться чотири дороги, які ведуть до нього. Її російським військовим конче необхідно було взяти, щоб мати змогу зайти в місто. Проте за півтора місяці російській орді так і не вдалося перемогти наших «спартанців», які тримали цей блокпост. Вони вистояли і стримали навалу орди насамперед через правильне і професійне командування, легендарного бойового офіцера, капітана взводу Сергія Давиденка, який 15 березня отримав медаль «За військові досягнення». Саме він зі своїми бійцями створив позицію «Клевер», так би мовити, з нуля, і тримав її до завершення бойових дій.

Коли навесні 2014 року почалася війна на Донбасі і була перша хвиля мобілізації, Сергій Давиденко, не роздумуючи, пішов у військкомат.

«Викликали мене 24 квітня 2014 року, десь через два тижні після того, як я сховався і записався у військкоматі, – згадує події тих днів капітан Сергій Давиденко. – Тоді був сформований відомий всім 13-й батальйон територіальної оборони «Чернігів», і після 10-денного бойового злагодження нас відправили в населений пункт Сватове Луганської області. Всього було 427 чоловік. Я тоді був командиром взводу матеріально-технічного забезпечення. Важливим етапом для батальйону стала участь у звільненні районного центру Станиця Луганська та вихід до річки Сіверський Донець. Там був і мій товариш Володимир Сех, який, на жаль, загинув на «Клевері».

Після взяття Станиці Луганської ми приблизно на місяць повернулися в Гончарівське, а потім нас відправили під Дебальцеве. Там наш батальйон поніс чималі втрати. Ми тоді були вже 13-м мотострілковим батальйоном «Чернігів» у складі першої танкової бригади. І в червні 2015 року я демобілізувався. Відтоді проходив військові збори. Наймасштабнішими були 30-денні збори нашого ОК «Північ».

Позицію дали «таку собі»

У перший день повномасштабного вторгнення Сергію Давиденку довелося взяти під своє командування роту охорони Чернігівського ТЦК та СП.

«24 лютого мене розбудили о 6.00 повідомленням, що по Харкову і Одесі були нанесені ракетні удари. Подзвонив знайомим військовим, вони сказали, що війна, – згадує той ранок Сергій Давиденко. – До мене підїхали двоє товаришів, і ми втрєох вже о сьомій ранку були під військкоматом. З собою я взяв тільки рюкзак зі всіма необхідними речами. Він у мене ще з 2015 року зібраний. Там в мене була англійська форма-піщанка з шевроном 13-го батальйону, берці, які ще мені в Бахмуті у 2015 році дали. А ще була плащ-палатка, казанок, саперна лопатка розбірна, нею потім перші позиції ми й копали.

Майже всі тоді прийшли без речей до військкомату. Знаєте, таке уявлення у людей, що в армії все дадуть. Вони-то дадуть, але коли – то велике питання. А я це все вже знав з 2014 року, тому мав все при собі. І от стою я на пункті збору у військкоматі, підходить полковник Юрій Борисов і питає, чи є офіцери. І виявилось, що я – єдиний офіцер. На питання про моє звання кажу: «Капітан» – і мене поставили командиром роти охорони Чернігівського ТЦК та СП. Тоді до вечора в роту близько ста осіб було записано. У роті було чотири взводи (в роті – 120 чоловік, у взводі – 30-35 чоловік, – **Авт.**), один одного не знаємо, тут же отримуємо зброю, розбилися за списками і перший день охороняли територію військкомату.

Сергій Давиденко

А вже 25 лютого ми попрямували до ОК «Північ», де начальник штабу першої танкової бригади дав бойовий наказ: зайняти позицію на розвилці «Клевер». Це в'їзд в місто з чотирьох боків з Ріпкинського напрямку, і на Київському напрямку стояла рота з першої танкової. Задача – не підпустити колону ворога до Чернігова. А я дивлюсь на карті і розумію, що позиція так собі».

Лісосмуга краще поля

Вже через три години після постановки завдання капітан Давиденко зі своїми побратимами були на позиції «Клевер», яку їм доручили тримати.

«Коли ми приїхали на цю транспортну розв'язку, було вже близько десятої вечора. Кругом темінь, надворі лютий місяць, – згадує капітан. – А нас висаджують і кажуть: вибирай позицію. Ходжу. Зі мною старшина Олександр Постоутенко з бойовим досвідом, і ще по розмові зрозумів, що є з бойовим досвідом хлопці, і ми починаємо вибирати точку: цю втримаємо, цю – ні. Тут яма, тут далеко від дороги. І я вирішив, що тримати оборону ми будемо ближче до лісу, бо в полі було небезпечніше ставати, а тут були дерева, і це добре. Мої знання все ж таки допомогли: нас ці дерева з лісопосадки потім врятували. Хоча місце не надто зручне з точки зору позиції, але найбільш безпечне для особового складу. Ночували ми до ранку, бо лопата тільки одна – моя. І ми спали близько двох годин просто на землі. Я спав на плащ-палатці, яку взяв з дому. І пішов льодяний дощ, потім сніг, потім знов дощ. Земля мокра, хлопцям нікуди сісти, тож вони спали тоді стоячи, обнявши дерева. Вже на другий день ми почали копати окопи моєю саперною лопаткою ще до того, як привезли лопати для всіх. І коли окопувалися, почалася стрілянина, але це тільки стимулювало».

Через декілька днів старшим на позиції поставили полковника Батюка, а Сергій Давиденко керував ротою.

Відморозили руки

Перші дні на позиції «Клевер» було досить важко не лише через те, що постійно по ній велися обстріли, але й через погоду. На вулиці мороз, за ніч сніг декілька разів міг змінитися дощем. У хлопців не було ще ні спальників, не було ковдр, не було нормального укриття. Спали як доведеться, а вогонь розпалювати не можна було, бо ворог побачить. Тому декілька днів їм доводилося ходити у мокрому одязі і взутті.

«У мене і п'ятьох моїх бійців відморожені руки, – говорить Сергій Володимирович. – Я одного ранку після нетривалого відпочинку встав, зняв берці і жажнувся – ноги були сині. Десь днів п'ять я не роззувався зовсім, бо

не було часу. І на шостий день роззувся, поміняв шкарпетки і посушив ноги біля вогню близько 20 хв. І це було щастя.

А ще був такий випадок, коли нам довелося порушити правила, щоб зігрітися. Тоді температура повітря була -10-12°C, дуже холодно і сиво, а була заборона на розведення вночі вогнищ через світломаскування. Пам'ятаю, прокинувся від холоду. Встав і не можу розігнутися. Тоді я порушив світломаскування і розвів вогонь. Хлопці почали підходити, і виявилось, що не один я так змерз. А один наш боець взагалі примерз до землі, ще б годину-дві – і все. Був дуже страшний холод. Пізніше нам навезли ковдр, бензопил пару штук, і ми тоді почали капітально закопуватися і укріплятися».

Правильні окопи рятують життя

«Ми копали свої окопи прямо у лісосмузі. Це важко, заважає коріння дерев, але це правильно. Адже дерева приймають на себе снаряди, – говорить капітан. – Снаряд тоді розривається не на твоєму бліндажі, не в окопі, а на дереві. Так, осколки летять, але це не пряме попадання. І це велика різниця. Плюс сусідні стовбури дерев приймають осколки, які призначалися особовому складу. В нас там всі дерева були побиті, поломані, як сірники, але вони нам рятували життя».

На жаль, у перші дні оборони під час обстрілу загинув товариш капітана Сергія Давиденка. Сталось це через те, що вони просто не встигли ще облаштуватися так, як треба.

«Другого березня був убитий мій товариш капітан Володимир Сех. Ми тоді ще не встигли правильно окопатися. В нас була викопана «відкрита щілина» – ямка, де можна сховатися під час обстрілів, але яка ще не вкрита зверху. Ми в перші ночі так усі ховалися, – з сумом згадує капітан. – І коли був ракетно-бомбовий удар авіації, капітан відпочивав у тій «відкритій щілині». Тоді зрубало велике дерево, і вбитий він був щепками. Там треба було ще якісь короткі стовбури дерев зверху кинути, клейонку, землю при-

сипати і все. А тоді земля була мерзла, окопуватися було дуже важко і довго. Дерево – не залізо, земля б його зупинила, але ми не встигли закритися. За увесь час оборони в нас вісім чоловік загинуло. Стільки ж було й поранених».

Окопувалися довго, але якісно

«Ми пару днів собі тільки вогневу позицію готували, спали увесь цей час під відкритим небом – тому і були відморожені руки і ноги у особового складу. А потім спали в бліндажах. Бліндаж на три особи, і ми спали кожен потроху. Великий не можна було копати, небезпечно для життя, – розповідає Сергій Давиденко. – Мокрі, спимо в глині. То вже потім мені з дому передали фольги, і ми позастеляли нею землю, так трохи краще було. Та ковдри і спальники потрібно було сушити постійно, бо сиро і холодно було. І тільки повішають ті спальники чи ковдри – прилітає, і вже вони в дірках. Потім сидять, латають. Та що там спальники – в нас постійно пробиті були оці армійські ємності, в яких їжу привозили. Тільки не встигли прибрати – все в дірках. Біля вогнищ їмо, а в нас над головами літає щось постійно. То наші із-за спини, то чужі. І з часом вже звикли, настала якась байдужість до смерті і життя. Коли вже міна летить – круть – і падаємо на «зірочку», і повземо в укриття».

На позицію «Клевер» їздити було небезпечно. Адже вона постійно прострілювалася, та й ворожих безпілотників було вдосталь.

«Неодноразово приїздив до нас на позицію начальник ОТЦК та СП та старші офіцери. Підвозили ковдри, сокири, бензопили, бронезилети, захисні шоломи, – згадує капітан. – Волонтери часто передавали нам сухі супи, вермішель, інші продукти через «Правий сектор», який стояв десь за кілометр від нас. Хлопці потім ходили, забирали. Адже приїздити до нас було небезпечно, бо занадто часто прилітало від орків. Та й безпілотники противника постійно літали над нами. Як тільки побачать – за п'ять хвилин почи-

нає артилерія працювати. Пам'ятаю, приїхало до нас підкріплення, чоловік десять, відразу почали копати окопи. І тут – безпілотник, а за ним відразу обстріл. Тоді двоє загинули зразу, не встигли хлопці лягти. Тільки встигли викопати в коліно десь – і ні, щоб лягти туди, а вони побігли...»

Колона горіла – душа раділа

«Нас обстрілювали 35 днів, і це тільки офіційно, – говорить командир. – Ми пережили чотири авіанальоти, по нам працював «Град» з десятком разів. У лісі під Михайло-Коцюбинським був штаб орків, а ми були від них за три кілометри, як більмо на оці. Звідти 10 днів виїздив танчик їхній з лісу і гатив по нам безкарно. В основному він це робив уночі. Годину працює, а ми його не можемо дістати, бо в нас – автомати і гранатомет, який стріляє максимум на 400 метрів. Ніякої важкої зброї у нас не було, на жаль. З «Півночі» дзвонять: коригуйте вогонь. І вони стріляли, ми коригували. Одного разу «Північ» із-за нашої спини по наводці на славу спрацювали на славутицькій дорозі. Тоді йшла колона ворожої техніки. Наші влучили, і пішла детонація боєкомплекту. Так гарно вони вибухали, а потім горіли. Наймовірне дійство і відчуття».

Перший бій витримали гідно

«Ми в перші дні встигли з техніки зробити барикаду, а на краю лісу встановили крайній свій блокпост «Авангард». Двоє лейтенантів, Ярослав Лузан і Павло Юцевич, і солдати Вячеслав Мартинюк та Максим Трубенюк були на тому посту. Тримали вони цю позицію, найближчу до барикади з техніки, днів зо п'ять, – згадує ті події капітан Давиденко. – І тут починаються

обстріли по нам, через ту барикаду – на неї зайшов противник. У нас вже на той час з'явилися китайські рації, і хлопці з «Авангарду» доповіли мені, що стрільба з однієї із п'яти годин (військове позначення напрямку, – **Авт.**). І в мене питають, що робити. З важкого в них тільки була одна «Муха». І я вирішив дати нею по барикаді вогонь. Звідти ж ішла стрільба. На їхньому боці свистіли кулі. Щось вони довго совалися, і я не розумів, чого так довго не відкривають вогонь. А потім виявилось, що вчили стріляти з «Мухи» Максимом – молодого бійця, котрий не служив до цього в армії. Цей малий бабахнув – і влучив у ціль. Барикада відразу загорілася, бо була з автомобілів. І я дав приказ хлопцям з «Авангарду» відійти до мене в центр. Пам'ятаю, прибігли захекані, але задоволені. Це було їхнє бойове хрещення».

Особлива позиція з легендарними воїнами

Позиція «Клевер» – легендарна в місті. В неї був незначний особовий склад, але який! Цих бійців потім інші побратими прозвали «спартанцями». Але поки вони заслужили це ім'я, то пережили чотири ракетно-бомбові удари авіації і постійні артилерійські атаки.

«Щодня у нас стабільно було 4-5 вогневих уражень позицій. І це не одна міна, а масований обстріл, батареями мінометів, «Градами». Але ми вистояли. Противник мав перевагу в техніці, велику перевагу у зброї, але

їх зупинив наш «Клевер», мої 30-40 спартанців з трьома гранатометами і автоматами в руках. Ворог боявся йти з нами у бій один на один. Було три спроби, вони по нас працювали дальнім і важким озброєнням. Вночі піхоту якусь прислалі тільки перевірити, чи стоїмо ми, чи ні. А ми постійно давали цим групам гідну відсіч і показували, що не віддамо своєї землі і не покинемо своєї позиції. Хоча в нас вона була надскладна з точки зору військової оборони, але я знав, що витримаю цю позицію. І ми вистояли».

Місяць шоку

«Цілий місяць ми перебували у шоківому стані. Пережили постійні обстріли, стрес, а ще й людьми потрібно було керувати, – говорить військовий. – Люди всі різні: хтось менше злякався, хтось більше – не без того, звичайно. Це ж війна, і до неї людина не може бути морально готова ніколи. По-різному бувало. Пам'ятаю, після бою, у нас був один поранений, учотирьох тягнемо його, а вже назавтра не можемо згадати повну картину подій. Ось це і є шоківий стан, так він впливає на психіку. По-іншому я не можу пояснити. Був при свідомості, діяв, вів вогонь, виконував усі накази, стріляв у відповідь... Я скажу чесно, боявся за особовий склад: чи добре закопалися, чи витримають бій, чи не по-

Нагрудний знак «За досягнення у військовій службі»

біжать? За себе зовсім не боявся, а от за них переживав – мені головне, щоб вони всі були живі. Адже позиція в нас була не з легких. Ми тримали кругову оборону, бо піхота їхня разів два-три заходила на перевірку. Вони пробували нас спершу: хто такі, на що ми спроможні. Бо були на деяких постах і такі, хто тікав з позицій».

Україна має зупинити цього звіра

«Ця війна набагато важча з точки зору озброєння. Противник на Донбасі до 24 лютого цього року був спокійніший. Не було авіації там зовсім, – розмірковує Сергій Давиденко. – Більше пробував ховатися, типу «нас там нет». І тільки ночами стріляли з боку Росії. А тут вже все відкрито, масштабно, із застосуванням всього важкого озброєння. Та не туди вони прийшли воювати, не на той народ і не на ту країну напали. Хоча не думав я, що вони наважаться на таку масштабну війну. Вони просто знахабніли за цей час. Рашизм став безкарним, відвертим, нахабним... За всі свої злочини – Придністровський конфлікт, Грузинську та Чеченську війни, Крим, потім Луганськ та Донецьк – росія так і не понесла покарання. Європа виростила звіра. Йому дозволяли міцнішати всі ці вісім років, і зараз він знахабнів. Європейська спільнота, на жаль, досі неоднозначно ставиться до нашого ворога. Боїться йти на жертви. Це чудовисько може зупинити Україна, але нам потрібна допомога.

А ще потрібно прикласти максимум своїх зусиль і ресурсів. Адже перемога можлива тоді, коли ти щось можеш максимально, переступаєш через цей поріг і додаєш ще стільки ж. І коли ми знайдемо в собі на це сили, тоді переможемо».

Марія Пучинець

Ілля Латоха: «Ми боремося за право на існування»

У мирному житті відомий у Чернігові сімейний лікар, кандидат медичних наук Ілля Латоха, позивний «Лауреат», буквально з перших днів війни пішов в територіальну оборону Чернігова, хоча до цього ніколи в житті не тримав у руках зброю. Адже він переконаний, що наразі українці борються не просто за територію, а за право нації на існування.

«У мене є чат у «вайбері» зі своїми пацієнтами, з якими підписана декларація, – розповів лікар. – І десь о 5 ранку там почалася переписка про те, що нас бомблять і в країні почалася війна. Власне, так я і дізнався про її початок. Того ж таки ранку головний директор нашої клініки видав розпорядження, що через воєнні дії на роботу поки не виходимо. Всіх пацієнтів консультуємо онлайн, і по розвитку подій вже потім вирішимо, в якому форматі працюватимемо далі. Тому 24 лютого я лишився вдома і моніторив новини. У стрічках з'явилася інформація, що всюди проходять колони військової техніки, було дуже неспокійно».

Ілля Латоха

Інформацію надавали пацієнти

З першого дня війни Ілля Олександрович намагався збирати інформацію про ворожу техніку, яка проходить Чернігівською областю, і передавати ці дані військовим. Допомогали йому пацієнти, з якими завжди тримав зв'язок.

«Оскільки в мене багато декларантів роз'їхалися по Чернігівській області, то я мав достовірну інформацію, конкретно від знайомих мені людей, де проходить ворожа техніка і скільки її, – розповідає лікар. – Я написав у вайбер-групу прохання до всіх, хто має достовірну інформацію стосовно ворожої техніки – лише за умови, якщо сам бачив або кровні родичі бачили,

– написати мені в особисті повідомлення».

На такий заклик лікаря відгукнулося півсотні людей, які на той час перебували в різних селах Чернігівщини.

«Люди писали, а я передавав у штаб. Добре допомогли тоді якраз ті декларанти, які перебували в Ріпкинському районі, – згадує Ілля Латоха. – Там все рахували, і ми знали з точністю до 10 хвилин, коли саме колона виходить на трасу Чернігів-Ріпки. Адже вони через Ріпки не йшли, а йшли попід селами. І люди писали мені, мовляв, пройшли таке-то село, стільки-то техніки. У перші дні люди писали і не боялися. Спершу це все було щось типу «патріотичної гри», але потім стало зрозуміло, що передавати дані про пересування ворожої техніки дуже небезпечно для здоров'я і життя людей. Хоча я завжди говорив, щоб усю інформацію відразу видаляли з телефонів».

*Ілля Латоха
з медикаментами, які
військові роздавали
в деокупованих селах*

Думав бути медиком, а став солдатом

Довго сидіти вдома Ілля Латоха не міг, бо відчував, що його професійні здібності необхідні, але життя внесло свої корективи – білий халат та застишний кабінет змінились на холодні окопи та камуфляж.

«У своєму щоденному зверненні наш міський голова Владислав Атрошенко сказав: «Приходьте всі, хто може тримати зброю в руках», і я вирішив, що піду. Зброю в руках я тримати міг, хоча користуватися нею не вмів, – розповідає «Лауреат». – Отож вже 26 лютого пішов на пункт зброю, як закликав мер. Я, правда, тоді думав, що буду допомагати як лікар, але виявилось, що «вакансія» лікаря зайнята. Тому я як рядовий отримав зброю і потрапив до територіальної оборони. Вперше в житті взяв автомат. Розказали, правда, як пристебнути і відстебнути, куди цілитися і на що натискати. Мені пощастило – у нашому взводі були хлопці, які пройшли АТО. Вони ж потім і показували таким, як я, – а таких було 70% точно, – як розбирати автомат, як чистити зброю, як взагалі нею користуватися».

Майже відразу затребуваному у мирному житті дипломованому спеціалісту довелося освоювати нову для себе справу – спорудження фортифікаційних споруд, тобто копати окопи.

«Ми відразу почали окопуватися, щоб рятуватися від прильотів, і якби російські війська прорвалися, то ми змогли б якось зреагувати, – розповідає лікар. – І надалі коли ми переміщалися, то на кожній лінії оборони готували собі фортифікаційні споруди. Звичайно, коли копав окопи, то думав, що треба було йти в лікарню працювати за спеціальністю. Але про те, щоб взагалі поїхати з міста, навіть не замислювався».

Своїх дівчат евакуював з міста

У той час, поки Ілля копав окопи, дружина з доньками Софією та Олею були вдома. Дружина від самого початку була не в захваті від ідеї Іллі піти в територіальну оборону, проте змирилася, бо зрозуміла, що чоловік налаштований рішуче.

«Дружина з доньками до 18 березня були в Чернігові, на Шерстянці, – згадує Ілля. – Потім почали курсувати так звані евакуаційні автобуси, і я вмовив їх поїхати з міста. Вони евакуювалися в Борзнянський район

до моїх батьків. Я розумію, що потрібно було відправляти дівчат відразу з міста. Це я вже зараз зрозумів, що в нашого ворога немає ніякої гуманності. Вони стріляють у всі боки і всіма можливими снарядами. Плюс до всього історію Бучі, Гостомеля ми тоді не знали. Наразі я вже сумніваюсь у своєму рішенні з огляду на те, що вони творили в Ірпені і Бучі – треба було відправляти далі, але тоді про те не думалось. Слава Богу, обійшлося».

В пам'яті – обстріл Подусівки

На початку березня «Лауреат» двічі відсвяткував свої нові дні народження, адже пережив потужний авіаудар і обстріл забороненими снарядами.

«Коли 3 березня бомбили школу № 18, я був там, – згадує лікар. – Це було десь о 10-й годині ранку. Літак ворога вдарив ракетою в один корпус школи і повернувся, щоб скинути ще й бомбу, але наш винищувач був у нього на хвості. І та 250-кілограмова бомба промазала і лягла в лісочку між двома школами. Проте від неї була дуже потужна ударна хвиля. Тоді загинули люди. Я надавав допомогу пораненим. Ракета прилетіла в одне крило, а я був в іншому. Я вважаю, що тоді мені дуже пощастило».

Та не встиг лікар оговтатися від пережитого, як потрапив під обстріл касетними снарядами.

«У цій війні вражає багато що, проте мене найбільше вразив той факт, коли касетний снаряд прилетів на Подусівку, де не було жодного військового об'єкта, – згадує «Лауреат». – Там не було жодного збройного формування, лише цивільні. І саме вони постраждали від цього снаряду. Ми тоді якраз стояли на Подусівці утрюх. Зі мною, на щастя, були досвідчені хлопці, які знають, як свистить снаряд і звідки чекати прильоту. Тому, почувши свист, ми сховалися за зупинку, і нам пощасти-

ло. Адже результат цього «прильоту» навпроти зупинки «Московська» – троє вбитих і четверо поранених цивільних осіб. Я тоді надавав першу медичну допомогу всім, кому встиг. І ми ж викликали машину для транспортування для 200-х. Це було 4 березня – на наступний день після того, як бомбили школу № 18».

Війна війною, а пацієнтів потрібно консультувати

Ілля Олександрович вже тривалий час працює сімейним лікарем в одній з приватних клінік міста. Ще перед війною з ним підписали декларацію дві тисячі пацієнтів, яких він продовжує консультувати і зараз. Більше того, навіть сидячи в окопах відповідав на їхні дзвінки.

«Хоча звернень було небагато, проте на всі дзвінки намагався відповісти, – говорить лікар. – Взагалі з війною в людей значно поменшало скарг на своє здоров'я. І це не означає, що хвороби всі вилікувалися, просто на адреналіні і думках про те, що зараз відбувається, людина не думає про те, що в неї щось болить. Під час воєнних дій під Черніговом зв'язку майже не було, проте коли дзвонили, та й зараз коли дзвонять, я завжди відповідаю».

Медик в ЗСУ

30 березня Ілля Олександрович був мобілізований як лікар до лав Збройних Сил України. Наразі він повернувся до свого звичного життя, надання медичної допомоги, але не шкодує про своє рішення піти до територіальної оборони. І якщо буде потрібно, знову візьме до рук зброю.

«Знайомі з ЗСУ не знали, що я пішов в територіальну оборону, хоча серед них є мої декларанти, – згадує «Лауреат». – І якийсь один із них мені дзвонив, просив проконсультувати, а краще приїхати, бо його співробітнику потрібна була допомога. А я сказав, що не можу приїхати, бо копаю окопи. Сказати, що він був здивований, – це нічого не сказати. І вже через декілька днів я став медиком Збройних Сил України».

Наразі Ілля Латоха бере участь у гуманітарній ініціативі «Збройні сили України підставляють плече» – їздить селами Чернігівщини, які були в окупації, і надає медичну допомогу.

«Сьогодні структура захворюваності людей відрізняється з огляду на відстань до Чернігова, – пояснює лікар. – Там, де окупанти проїхали транзитом, частіше скаржаться на загострення хронічних захворювань. А ближче до зон безпосередньо бойових дій – у людей більше неврологічних проблем, як-от гострий стресовий розлад, наслідки стресу, тривожність, депресія, безсоння. Дуже складно було в Ягідному – саме там більшість звернень з психологічними проблемами».

На прийомі у рамках ініціативи “ЗСУ підставляють плече”

Боремося не за територію

«Я до кінця не хотів вірити, що буде ця війна. Я й досі не розумію, для чого Україна потрібна країні-агресору. Це щось на кшталт задоволення власних амбіцій. Економічний спад і втрати тисяч життів для обох наших країн не має ніякого сенсу. Хоча коли почали говорити про війну на початку року, я вже знав, що вона все ж таки буде. Розумів, що Україну відірвати від Росії можна тільки з кров'ю, – говорить Ілля Латоха. – Я не очікував, що війна буде на Чернігівщині, але їхній блицкриг не вдався. Бачте, навіть медики пішли зі зброєю в руках захищати Батьківщину. Потрібно розуміти, що ми зараз боремося не просто за територію, а за нашу незалежність і взагалі за існування нашої нації. Тому в мене немає ніяких інших думок, як захищати нашу країну. Тікати звідси я ніколи не збирався і не збираюся. Я взагалі думаю, що потрібно було обмежити виїзд лікарів, оскільки медицина – це критична сфера життєдіяльності. При розквартируванні підрозділу у військовий час насамперед розгортається госпіталь, а потім вже інші структури. І лікарі мають розуміти, що вони потрібні тут, особливо під час війни».

Марія Пучинець

Водій, з яким за руку вітаються бійці та генерали з усієї України

57-річний водій Збройних Сил України Сергій Мартин (позивний «Зозо») брав участь у небезпечних миротворчих місіях в Лівані, Сьєрра-Леоне та Іраку. А коли в 2014-му росія віроломно вдерлася до Криму та Донбасу, він добровольцем пішов на фронт і відтоді боронить Вітчизну від ненависних окупантів.

Відважний воїн – герой оборони рідного Чернігова. Під обстрілами, ризикуючи життям, він доставляв в оточене орками місто боєприпаси, медикаменти, гуманітарну допомогу. Вивозив поранених бійців, багатьох дітей та жінок. Виконував найскладніші завдання у ворожому тилу...

Бійці відгукуються про нього як про одного з найкращих водіїв Збройних Сил України. Адже вони знають – якщо за справу береться легендарний, досвідчений «Зозо», все буде зроблено на найвищому професійному рівні.

Сергій Мартин

– Пане Сергію, я чув про Вас дуже багато хорошого. Мені розповідали, що воєнки з усієї України знають та шанують безстрашного й відчайдушно-го водія «Зозо», який переймається лише одним – як найліпше виконати чергове бойове завдання. Тому з Вами скрізь, по всій Україні, за руку вітаються бійці та генерали. У Вас – близько двадцяти почесних нагород...

– Просто я давно на війні, позаду – десятки тисяч кілометрів доріг, а то й бездоріжжя, служба у миротворчих місіях. Постійно перевозжу бійців своїм автобусом. Що б не сталося, якою б не була загроза, не звик скаржитися та нарікати на долю. Знаєте, це – велика відповідальність, особливо на фронті, під постійними шаленими обстрілами з мінометів і ракет, бомбардуваннями, щодоби перевозити людей, дбати про їхню безпеку!

Втім, коли навіть їду сам, проте везу велику кількість снарядів, то, самі розумієте, досить лише одного влучання – і мене вмить рознесе на друзки... Та страх у мене минув ще на війні в Іраку. Я давно звик до постійного ризику. І не раз переконувався, що в найгіршій, здавалося б, уже безнадійній

ситуації все одно є вихід. Головне – не панікувати та чітко робити свою справу, вірити, що все буде добре!

Адже вояк, який не вірить у те, чим займається, – це не боєць... Взагалі, запевняю Вас, – абсолютна більшість наших воїнів переконані, що Україна переможе триклятих загарбників, бо ми ж захищаємо рідну землю, це – свята, справедлива, патріотична справа. Тому жодних сумнівів – перемога буде за нами!

А ось наші вороги в основному зараз воюють із примусу або за гроші. Вони жорстоко вбивають, катують, грабують і гвалтують, навіть шестилітніх дітей... І це – в XXI столітті, в самому центрі Європи! Отож жодної пощади тим нелюдам не буде. Тепер мені не соромно говорити, що я – українець, бо саме ми, українці – наша нескорена нація – рятуємо увесь світ від загибелі.

Однак я – простий, скромний та звичайний трудяга, який справді хоче якнайкраще виконати свою роботу, адже від цього залежить життя багатьох людей. Я – зовсім не марнославний, не звик себе розхвалювати, нехай краще люди про мене добре слово скажуть, якщо я справді на це заслуговую.

– А звідки у Вас взявся такий колоритний і цікавий позивний – «Зозо»? Чесно кажучи, ще не знаючи Вас, я подумав, що це – боєць із Грузії...

– Звісно, серед добровольців, які нині захищають Україну, є і грузини. Але я – українець, родом із Закарпаття. Тато працював бригадиром будівельників, матуся була швачкою... А сюди, до Чернігова, мене привезла дружина, яка народилася в селі Рудка. Місто мені надзвичайно сподобалося – таке зелене, ошатне та затишне. Тут – неймовірні, мальовничі краєвиди, давні храми. Тому я – щирий патріот Чернігова і Придесення, це – моя рідна земля.

Як з'явився у мене ось такий оригінальний, дотепний позивний? А це – такий номер у мого автобуса: «3030». Тобто там – звісно ж, цифри – трійки та нулі. Проте можна уявити, що то – літери, отже й виходить «Зозо»...

– Ви – відомий миротворець, побували не в одній державі. Я дві книги про миротворців написав, то чудово усвідомлюю, настільки це – почесно та відповідально. Адже миротворцями ставали найкращі українські вояки!

– Взагалі, я служив у різних миротворчих місіях: на Близькому Сході – у

Лівані (де наші бійці займалися розмінуванням), в африканській державі Сьєрра-Леоне та в Іраку. Звісно, це – величезний бойовий і життєвий досвід! Я з дитинства мріяв мандрувати Україною та світом, тому щасливий, що мої мрії здійснилися. Власне, за час служби водієм я їздив на БТР, БМП, БРДМ та всій колісній техніці. Знаю, що таке непрохідні джунгли і випалені сонцем пустелі, як це – їздити автівкою в сезон дощів...

Якось я загруз і аж п'ять днів мешкав у африканських нетрях наодинці зі зміями, мавпами та варанами! Можете собі уявити? Тоді мене врятували миротворці з Польщі. Втім, попри все, я ні про що не шкодую, адже є про що згадати! Просто усвідомлюю, що недаремно живу на цьому світі.

На жаль, з 1991 року українське військо тільки постійно скорочували, розвалювали та добивали до ручки. Можновладці ніяк не могли усвідомити істинність відомого афоризму: «Якщо ви не хочете годувати власну армію, то годуватимете чужу...» Так, врешті-решт, і сталося! Дійшло до того, що у нас поскорочували, наприклад, льотні училища, бо шкодували пальне на літаки та вертольоти. Та й про самі літаки не дбали... Тому дуже добре, що бодай наші миротворці отримували належний бойовий досвід, бо там пальне наразі не економили і наші вертольоти постійно літали.

І коли в 2014-му росія віроломно напала на Україну, дуже знадобився досвід миротворців та наших «афганців». Вони були належно підготовлені і цілком професійно громили загарбників. Я одразу звернувся до військомату, щоб добровольцем піти на фронт. Однак мені сказали: «Діду, поки вистачає молодих, тому ще зачекайте: якщо буде потреба, то ми покличемо». Але я все одно наполягав, адже не міг сидіти, склавши руки, коли окупанти посунули на рідну українську землю! І в 2015-му я таки потрапив на фронт, воював на Донбасі...

Знаєте, я дуже люблю риболовлю, вожу з собою вудку, але вже вісім років навіть не розпаковував її, бо просто не вистачає часу – маю безперервні важливі бойові завдання, які потрібно виконувати, і не лише вдень, а нерідко і вночі. Уже вісім років не був у відпустці – не можу собі цього дозволити, бо вороги топчуть нашу землю – отже, потрібно невтомно воювати до перемоги. Тільки так, іншого виходу не існує! Тому я не переймаюся якимись власними благами та забаганками, єдина мета – знищувати окупантів, робити все, що можу для України.

– Ви – водій автобуса, служите в батальйоні охорони Оперативного командування «Північ» Збройних Сил України.

– Так, автобус має 45 місць, тому у мене щоразу – багато пасажирів... Я вожу мобілізованих. Під час блокади, під постійними обстрілами вивозив з оточеного Чернігова наших поранених бійців, дітей, жінок і людей похилого віку. А сюди я привозив боєприпаси, медикаменти та гуманітарну допомогу. Також виконував різноманітні бойові завдання у ворожому тилу.

Наприклад, я віз нашу диверсійну групу – понад 30 бійців. Треба було підірвати міст поблизу Ладинки в Чернігівському районі. Звісно, окупанти не дрімали – обстрілювали, тому ми ховалися в лісі – до ночі. Ну, а потім хлопці зробили свою справу – міст був підірваний... І таких епізодів – не злічити, адже це – війна. Маю бути постійно готовим до виконання будь-яких завдань.

Взагалі, більшість українських бійців воюють хоробро та самовіддано. Зокрема, я перевозив поранених із відомою групою «Кліщі», то щиро скажу, що це – наші справжні герої! Причому вони завжди діють високопрофесійно, розумно, винахідливо, надійно. І мені надзвичайно імponує, з якою повагою вони ставляться один до одного. Це – не просто вояки, а друзі та однодумці.

– А хто наразі лагодить Ваш автобус?

– Зазвичай сам і лагоджу... А хто ж іще, коли я постійно в дорозі? Якось взагалі там двигун зіпсувався, то я його зняв, повністю розібрав і за п'ять днів відремонтував. Військовому водієві потрібно бути майстром на всі руки!

– Вас називають надзвичайно, неймовірно везучим. Адже Ви буквально виконуєте неможливе й залишаєтеся невразливим, немов зачарований... Як таке наразі може бути?

– Знаєте, за час війни я втратив багатьох бойових побратимів. Для мене це щоразу найболючіше! До цього не можна звикнути, і сльози наворачтаються на очі, коли ти буквально вчора розмовляв із цим чоловіком, пив із ним чай, а сьогодні його вже немає серед живих... І я, звісно, розумію, що в будь-яку мить таке може трапитися зі мною. Власне, я не раз був на волосинку від смерті.

Ось, пам'ятаю, тільки-но проскочив міст, і вже за пів хвилини на тому

ж місці, де я щойно був, розірвався снаряд! Як я тоді вцілів?.. Один Господь знає, це – його парафія... Авжеж, маю бойовий досвід, стараюся за будь-яких обставин не опускати рук, проте цілком усвідомлюю, що я – не вічний...

Але, відверто кажучи, я живу не для себе, а заради майбутнього своїх дітей, онуків та, сподіваюся, правнуків. Адже у мене – двоє дітей. Донька – Наталія, приватний підприємець, котра виховує мою прекрасну онучку Злату. Це – напрочуд розумна, чуйна і талановита дівчинка, моя улюблениця! Вона – художниця, вже має власні справжні, оригінальні та цікаві роботи. Донька з онучкою мешкають у Чернігові, а мій син Тарас наразі живе в Києві, він, як і я, – військовий, захищає Україну. Я щиро пишаюся своїми близькими!

– Ви захищали Чернігів під час ворожої блокади. Відчували підтримку мешканців міста?

– Безперечно. Люди нам дуже допомагали, в усьому підтримували. Я взагалі скажу, що багато жителів тут поводитися героїчно! Медики рятували життя наших поранених бійців – лікарі в надзвичайно складних умовах, під безперервними ворожими обстрілами, мужньо і самовіддано робили операції. А як вивозили сміття комунальники – я бачив їхні машини, посічені осколками. Вражали й хоробрі волонтери, які постійно моталися між кулями, щоб, попри смертельну небезпеку, дістати та привезти для людей найнеобхідніше.

Про таке неодмінно потрібно розповідати, адже це – вже наша історія, не вкрита якимось штучним чи помпезним глянцем, не вигадана, а справжня, трагічна й героїчна водночас. Історія, якою ми з вами можемо справедливо пишатися. Так, я – надзвичайно гордий, що мешкаю в місті-герої Чернігові!

– Поки що ситуація на фронті – дуже складна, важка. Ворог окупував Херсонщину, намагається наступати на Донбасі, навіть погрожує захопити Південь і всю Україну, до кордону з Польщею. Який Ваш особистий прогноз?

– Україна має всі шанси здолати загарбників. Це – не просто слова, а цілком реальна оцінка ситуації. Так, буде ще дуже складно, важко, будуть і трагічні втрати... Але ми неодмінно переможемо! Звісно, хотілося б швидше, та все залежить від того, коли ми отримаємо важку далекобійну зброю.

Адже в тому, що вона у нас буде, я аніскільки не сумніваюся. Це – тільки питання часу!

Тому я дуже іронічно ставлюся до усіляких пустопорожніх балачок про начебто розпад України. Про це патякають або підлі зрадники, або нікчемні боягузи. Ні, Україна вистоїть і стане ще сильнішою! Власне, ми зараз щодня стаємо сильнішими, натомість окупанти воюють з останніх сил...

Отож, я думаю, війна завершиться у проміжку між жовтнем цього року – лютим наступного. На більше у загарбників просто не вистачить сили. Бо в лютому реально затріщить російська економіка... Тож, як то кажуть, все буде Україна! І рідний Чернігів ми з вами обов'язково відбудуємо, інакше й бути не може. Я в цьому щиро переконаний. Отоді я нарешті трохи перепочину і від душі посиджу з вудкою на березі нашої чудової річки... Також мрію про мандри – скажімо, дуже хочеться знову побувати в Карпатах.

Попри все, Україна – прекрасна, неповторна та найкраща в світі. Тому мені не потрібен ніякий ілюзорний заморський рай – я хочу жити тільки тут!

Спілкувався Сергій Дзюба

Віталій Куравський обороняв «дорогу життя»

Підполковник Віталій Куравський на позивний «Історик» усе життя прослужив у Збройних Силах України. Долю військового обрав ще у юності, одягнувши в 17 років курсантські погони. Свою кар'єру військового чоловік починав у часи створення Збройних Сил України, і коли постав вибір, лишитися в росії чи в Україні – без жодних сумнівів обрав Батьківщину. Так сталося і 24 лютого: коли ворог почав наступ на Чернігівщину, пан Віталій був уже у запасі, але не роздумуючи зібрав речі і пішов обороняти країну.

Його загону доручили оборону і охорону автомобільного мосту через Десну. Це стратегічний об'єкт, а в умовах напівоточення Чернігова став частиною так званої «дороги життя».

Віталій Куравський

«У 1986 році я вступив до у військового училища, і ще при радянській владі його закінчив. Я взагалі-то військовослужбовець ще Збройних сил Радянського Союзу, – говорить «Історик». – Коли в 1990 році випускався з училища, то відчуття того, що буде переформовування Радянського Союзу, витало в повітрі. І коли постало питання вибору, де служити далі, то багато моїх однокурсників хотіли до Німеччини, Чехословаччини, а я свою подальшу службу бачив лише в Україні. Перше моє місце служби – це окремий батальйон аеродромно-технічного забезпечення Чернігівського вищого авіаційного училища льотчиків. Уся структура підтримання життєдіяльності аеродрому покладалась на наш батальйон. Ми відповідали за два аеродроми – в Чернігові і в Добрянці. Тоді процес підготовки льотчиків стояв на першому місці в Радянському Союзі. І тут, на Чернігівській землі, готували справжніх спеціалістів льотної справи.

У 1991 році, після розпаду Радянського Союзу, знову постало питання вибору, де лишатися – в українській армії чи в російській, то я однозначно обрав землю своїх батьків, дідів, прадідів. За своїми відчуттями я обрав незалежну Україну. Для мене взагалі не стояло питання переходу до росії».

Армія знищувалась цілеспрямовано протягом багатьох років

«Ця війна повинна була статися. Без неї ми ніяк не могли б «відокремитися» від росії. Та й національне питання в Радянському Союзі насправді не було вирішене, хоча з нас усіх робили «єдиний радянський народ». Та національні проблеми стояли, і я це відчув, коли вступав до військового училища. Адже вступників, які закінчили національні школи з рідною мовою викладання, називали «нацменами» (від «національні меншини», – Авт.). І для мене це звучало образливо. Тоді тих, хто закінчував національні школи, – неважливо, Україна це, чи Кавказ, чи Прибалтика – ставили на порядок нижче за росіян. І навіть після того, як ми стали незалежною країною,

росіяни нас за рівних собі не вважали, – говорить «Історик». – Дружба й добросусідство з росією призвело до того, що Україна як держава провела повну демілітаризацію на Сході країни. У Луганській області була ціла дивізія – вона вся була розформована. І як показав 2014 рік, найближча повноцінна військова частина знаходилася аж у Дніпропетровській області. Чому так? В Луганській і Донецькій областях основна ставка була зроблена на внутрішні війська. А з 2010 року реалізовувався територіальний принцип комплектування збройних сил. Тобто людина, яка призивалася до війська, залишалася служити в тій же області. І солдати втрачали відчуття «ліктя», єдності країни від Закарпаття до Луганщини, якраз у той період, коли формується молода людина. Натомість мав би бути екстериторіальний принцип комплектування, коли служити відправляють у зовсім інший регіон. А от в росії, як і в колишньому Радянському Союзі, цей принцип зберігається. І після вторгнення росії в Україну в 2014 році, на жаль, більшість суспільства не усвідомила, наскільки росія є ворогом. У 2014 році війну не назвали війною, була АТО/ООС. І для більшості лише 24 лютого настало прозріння. Саме цю дату називають початком війни, яка, по суті, триває вже вісім років.

Зруйнований автомобільний міст

А взагалі росія вороже ставилася до України постійно, і я як військовий можу навести масу прикладів. І спроби демілітаризувати нас були постійно. Тож сьогодні у нас – переломний момент, нагода відірватися від росії назавжди. Адже ми 300 років були з нею однією державою, але не одним народом. Але досить. Їхні наративи ведуть до смерті. Подивіться лишень, що продукує їхня інформаційна сфера: ядерна війна, ми всі загинемо, американці потраплять у пекло, а росіяни – у рай... І населення російської федерації підтримує це. Українців їхня пропаганда показує фашистами, а насправді з огляду на їхні вчинки фашистами є вони. Хоча відносно росії цей термін, я думаю, недоречний. Думаю, в них шовінізм, націоналізм у найгіршому сенсі доведений до формули ненависті до всіх сусідів. Вони вважають себе кращими, вищими за інших. Так кращі у чому? У своєму звіриному прояві? Те, що їхні солдати виробляють на нашій землі, – це ж не тільки їхня сутність. Це сутність їхніх батьків, їхнього середовища».

Повернутися в армію змусила війна

Минулого року Віталій Куравський звільнився з військової служби у Збройних Силах України і почав реалізовувати себе в тій сфері, яка його завжди притягувала. Шукав себе, навіть встиг видати книжку «Повітряні Сили України: складний шлях становлення (1991-2014 рр.)». Та події 24 лютого повністю змінили його плани на життя, як, власне, кожного українця.

«Служити доводилося в різних містах, але останні вісім років перед звільненням я був у Чернігові. У 2014 році Державний науково-випробувальний центр Збройних Сил України вийшов з Криму і дислокувався в Чернігові. Та вийшли не всі співробітники, бо ж частина військових зрадила присягу. Я пройшов відбір і влітку 2014 року повернувся зі Львова в Чернігів, став заступником начальника цього центру. Прослужив до 2021 року і за станом здоров'я звільнився з армії, але, як виявилось, ненадовго.

Відчуття війни витало в повітрі. Розумів, що вона буде, і не така «заморожена», яка йшла всі ці роки на Донбасі, а більш активна. 24 лютого я з самого ранку прийшов у територіальний центр комплектування та соціальної підтримки, щоб стати на захист нашої країни, нашої Чернігівщини, бо ж ворог уже рвався в місто».

Близько тижня Віталій Куравський тримав оборону на різних блокпостах міста, поки не потрапив до загону оборони автомобільного мосту.

«Другого березня був сформований наш загін для оборони і охорони автомобільного мосту, – говорить військовий. – Я став заступником командира цього загону. Ми повинні були забезпечувати не лише охорону і оборону мосту, але й безпечний проїзд військової техніки та цивільного населення, яке виїздило з Чернігова.

Пам'ятаю, тільки ми приїхали на свою позицію, як через декілька годин відбувся перший авіаналіт на наші позиції. У наступні дні повітряні удари продовжились. Для мене особливо пам'ятний день – 4 березня. Ми якраз розміщувалися, а тут приїхали цивільні фахівці допомагати нам облаштувати блокпост. І все це відбувалося в умовах повітряного панування противника. Я тоді ще в суперечку вступив, мовляв, нащо таке скупчення техніки серед білого дня. Це було перед рестораном «Губернія». Я розумів, що мене півтори-дві години – і нас усіх тут можуть рознести. Ми якраз планували наше несення служби. І тут заходить Су-34, наносить авіабомбовий удар. Загинув цивільний екскаваторник, було декілька контужених. Війна кривавим подихом облекла багатьох бійців нашого загону, показала, що не пробачить жодних послаблень.

Через декілька днів наш загін був підсилений гранатометним відділенням, бо ж ворог вже прорвався до населених пунктів Ягідне та Іванівка і готувався нанести удар по Количівці. Наш загін зайняв оборонні позиції південніше села. Та наша артилерія дуже гарно спрацювала, і фактично в Количівці росіяни були зупинені. Тоді ворог пішов наступом на Лукашівку і вирішив повністю перекрити виїзд із Чернігова через так звану «дорогу життя». І коли противник захопив Лукашівку, то Чернігів опинився в повному вогневому оточенні. Хоча по факту повної блокади міста не було. Та всі дороги прострілювалися, навіть так звана польова «дорога життя». Чимало було загиблих і поранених на тій дорозі.

10 березня був здійснений артилерійський наліт по самому ресторану «Губернія». На щастя, наші бійці, які несли поряд бойове чергування, встигли сховатися в укриття, хоча сам ресторан був знищений повністю. І, до речі, після цього дня інтенсивність вогневих ударів зростала щоденно. І міномети, і ствольна артилерія, і «Урагани», і «Гради», і літаки їхні теж літали. Спершу противник, мабуть, не збирався міст знищувати, він їм теж був потрібен. Удари наносилися по військах, які стояли на обох берегах Десни і авто-транспорту, який рухався через міст. Та 22 березня розпочалося справжнє «вогняне пекло» – з самого ранку з невеликими перервами тривав артилерійський обстріл наших позицій, а пізнього вечора ворог все ж знищив автомобільний міст під час авіаційного нальоту. Після обстрілів земля навколо мосту перетворилася на ріллю, а всі дерева були зламані, як сірники. Нам вдалося зберегти особовий склад завдяки продуманій системі укриттів.

Хотілося б відзначити і роботу пожежного розрахунку МНС. Десь у 20-х числах в результаті постійних обстрілів загорілося поле між Количівкою і Черніговом. Горіло декілька гектарів, і вогонь почав підходити до наших позицій і до АЗС. Самостійно ми вже не могли його загасити, довелося дзвонити пожежникам. Чесно кажучи, не очікував, що вони прийдуть так швидко. В бойових умовах не боялися на передову їхати. Спільними зусиллями нам довелося зупинити вогонь».

*Будинок цивільних
на вулиці Старий Вокзал*

Мали свій журнал бойових дій

Підрозділ, який тримав оборону автомобільного мосту, вів свій журнал бойових дій. Туди військові щодня записували абсолютно все, що відбувалося.

«Завели його для фіксації всіх подій, які відбувалися на позиціях, саме в тій зоні, яку контролював наш загін, тобто навколо автомобільного мосту, – пояснює «Історик». – Я туди записував обстріли, яке майно пошкоджено, які задачі ставилися, хто захворів, хто отримав поранення, які рубежі займали. Все це фіксувалося, і щодня я робив записи. Місяць активних бойових дій – і місяць я вів цей журнал. Адже війна – це стрес, і інколи буває таке, що після обстрілу людина не може згадати, що і як було. Не кажучи вже про те, щоб згадати ті події через декілька місяців».

Віталій Куравський не лише обороняв міст, вів журнал та допомагав проводити навчання прями́сінько в окопах для тих, хто жодного разу не тримав зброю в руках, але й допомагав цивільним фіксувати звірства рашистів.

«Люди з вулиці Старий Вокзал, у яких будинки були розбиті, зверталися до нас по допомогу після того, як росіян відкинули від Чернігова, – згадує військовий. – Я з ними їздив, фотографував руйнування. Потім їздили у військову адміністрацію, показували ці фото. Я фіксував всі руйнування, бо мав досвід з 2015 року і знав, що ці фото знадобляться тим людям, які втратили житло. І це я теж фіксував у журналі. Писав час і характер обстрілу – мінометний чи ракетно-бомбовий удар авіацією».

Кожен військовий має свій талант

Говорити про своїх побратимів, з якими пліч-о-пліч обороняв Чернігів, «Історик» може дуже довго. Гарно відгукується про начальника Чернігівського територіального центру комплектування та соціальної підтримки

полковника Олега Гончарука – він з'являвся на позиціях несподівано, давав фахові, чіткі розпорядження, завжди діяв впевнено і мужньо, підбадьорював весь особовий склад загону та організовував вирішення питань бойового і матеріально-технічного забезпечення.

Пощастило і з командиром підрозділу.

«Наш командир, підполковник Ігор Картамишев, дуже професійна людина. Загін у нас був збірний, ми всі були з Чернігівського обласного територіального центру комплектування, але з різних ТЦК. Гранатометники у нас, до прикладу, були з Ріпкинського відділу, були і з Чернігівського міського ТЦК, і всіх він зміг об'єднати, – говорить «Історик». – Дві третини хлопців взагалі не служили в Збройних Силах. То ми організовували їм такі собі міні-навчання, прямісінько на позиціях. Адже 24 лютого у багатьох був порив стати на захист країни, не дати російській орді захопити рідну землю. Просто йшли заради своїх сімей, бо ж у багатьох і дружини з дітьми та батьки перебували в Чернігові, нікуди не виїздили. Більшість хлопців, які ніколи не брали участі в бойових діях, поставилися дуже серйозно: якщо воювати, то воювати. Було дуже багато унікальних, колоритних, талановитих, героїчних хлопців.

До прикладу, солдат Ярослав Луговський автомобільну техніку знає, як свої п'ять пальців. Він у польових умовах розібрав і полагодив покинутий автомобіль, поставив цю машину до нас у стрій.

Молодший сержант Василь Раненко прийшов захищати Чернігів разом з синами, але вони потрапили до іншого підрозділу. Юра Гломозда приїхав з Європи, працював далекобійником. Та з початком повномасштабного вторгнення приїхав захищати рідну землю.

*Воронка після
авіабомбового удару*

Олександр Коломієць був позаштатним санінструктором – у нього не було медичної освіти, але колись проходив курс тактичної медицини. Це обізнаний хлопчина, досить непогано справлявся. Перший тиждень було холодно і в нас тоді багато бійців перехворіло. Двох хлопців довелося відвезти в госпіталь. А в мене таке враження, що там більше половини нас тим ковідом перехворіли. Багато хто кашляв і температуривав. Тут нам дуже допомогли волонтери – привезли ліки, і ми на місці, на позиціях, проводили терапію».

І воювали, і майстрували

Для того, щоб зберегти життя особового складу, військовим доводилося хитрувати і вигадувати різноманітні прийоми, щоб ввести в оману ворога.

«Людей не вистачало, тому солдат Геннадій Зверховський із товаришами виготовляли опудала і встановлювали в окопах. Здалеку їх важко було відрізнити від живої людини, дуже багато хто думав, що то дійсно бійці сидять в окопах, – говорить «Історик». – Загалом це була моя задумка. Ще в 2015 році ми використовували цей прийом. Адже коли наступає колона, то око людини чіпляється до якихось силуетів, і з великої дистанції навряд чи зрозумієш, людина то чи опудало. Особливо на ходу, коли швидко їде транспорт. І вони дійсно відволікали увагу. Познаходили одяг, замість голів навіть м'ячі ставили, кепки одягали. І ця практика себе виправдала».

Український дух не зломити

«Перший раз я узяв участь в антитерористичній операції навесні 2015 року, – згадує військовий. – Був у Краматорську, Старому Айдарі та в на-

селених пунктах північніше Сіверського Дінця. У 2014–2015 роках війна мала гібридний характер, і штатні російські військові брали в ній участь приховано. Частина людей, які увійшли у відомий загіт Гірка, були давно інфільтровані в українське суспільство. Це були люди різних професій, були навіть монахи, які приїхали з Києво-Печерської лаври. І я точно знаю, що духовна сфера постійно використовувалась росіянами проти України. Московські священники проводили ідеологічну обробку населення, а російські спецпризначенці були інтегровані в церкву під виглядом монахів, які в потрібний час взяли в руки зброю. Вони були підготовлені до ведення бойових дій. Російські військові відкрито вступили в цю війну під Іловайськом та Дебальцевим. Загалом війна, яка тривала з 2014 року, і та її фаза, яка розпочалася цієї зими, відрізняються. На Донбасі не було російської авіації, і застосування засобів вогневого ураження було обмежене. Не було «Іскандерів», «Точок-У», і все прикривалося жителями Луганщини та Донеччини.

Етап війни з росією, який розпочався 24 лютого, набув тотального характеру. Тут вже збройні сили російської федерації застосували усю вогневу міць, зокрема весь спектр авіації. Та й характер війни змінився. Вони знищують цивільну інфраструктуру, цивільне населення, аби завдати максимального ураження, спровокувати паніку і деморалізувати людей. На Чернігівському напрямку я відчув, що це була повноцінна військова операція. І наші військові виклалися на 100%. Адаже такої інтенсивності застосування Збройних Сил в історії незалежної України не було. І ми змогли показати всьому світу, що ми – не Афганістан і не Сирія, і здаватися не будемо. Це свідчить про те, що дух козацтва, глибинні потяги нашого народу до свободи не вдасться зламати нікому. Ми боремося за праве діло, яке об'єднує не лише людей, які розмовляють українською мовою, а всіх, хто живе в цій країні і відчуває себе українцем. І тому протистояння з нашого боку набуло всеохоплюючого характеру, бо ми насамперед боронимо свої домівки, свою землю і свій цивілізаційний вибір. І наше майбутнє відрізняється від того майбутнього, яке бачать у своїй уяві росіяни. Вони, на мою думку, втратили розуміння, що для людей є щастям, а лізуть зі своїми ідеями в чужу країну. Розповідають про свою «велич», про те, які вони багаті, а коли їхні солдати приїждять у наші села, то дивуються дорогам та звичним для українців побутовим речам».

Марія Пучинець

Олександр Волощук: «Це був страшний березень!»

Олександр Волощук – без перебільшення видатний мандрівник, який побував у багатьох державах, популяризуючи культуру, історію, літературу та національні традиції України й рідної Чернігівщини. Про свої дивовижні подорожі світом він створив дійсно чудові книжки, кожна з яких викликала значний резонанс.

А зараз Олександр хоробро боронить нашу Батьківщину від проклятих рашистів. Він захищав Новоселівку – багатостраждальне село, майже вищент зруйноване ворогом, а потім – Бобровицю, мікрорайон на околиці Чернігова.

Олександр Волощук

Перші дні війни

– Пане Олександр, яким для Вас став перший день війни?

– Колись давно у дитинстві, в початкових класах радянської школи, я любив читати книжки про війну та про піонерів-героїв. Думалося тоді мені малому і ще не дуже розумному: от якби була якась війна, то я погеройствував би. Звичайно, й гадки не мав тоді, на початку 1980-х, що доведеться посправжньому воювати, вже коли мій вік перевалять за п'ятдесят років...

Увечері 23 лютого я пив своє улюблене чилійське вино. Ранок наступного дня спочатку був для мене звичайним, як і більшість попередніх – підйом о шостій ранку, 15-хвилинна зарядка з пудовою гирею, годівля папуг і традиційний зелений чай. Телевізора я не дивлюся, радіо не слухаю, в інтер-

нет до того часу ще не встиг зайти. З якоїсь причини вийшов на вулицю і побачив дві великі людські черги – біля автозаправки та банкомату. Але й на це звернув мало уваги. Скоро мене зупинив знайомий і повідомив новину, про яку вже знали майже всі: на Україну напала росія, почалася війна...

Потім були шлейф чорного диму над аеродромом у Півцях, БМП і танки на вулицях міста, тероборона, перші обстріли і страх в очах людей. Ще якийсь час розум відмовлявся повністю сприйняти той факт, що держава, в якій я завжди почувався мов риба у воді, де мав сталий заробіток і де навіть міг створити власну сім'ю, вдерлася своєю військовою ордою до моєї країни, прийшла з вогнем на мою землю, несучи кров, смерть і спустошення.

Рішення брати до рук зброю і йти на захист рідного міста прийшло на сьомий день від початку повномасштабного вторгнення, коли в Чернігові вже почали гинути мирні люди. Це рішення було твердим і безповоротним.

Бліндаж

– І через тридцять років після демобілізації зі строкової служби у 1992-му, Ви знову опинилися в Українській армії...

– Того дня, 3-го березня, крім мене, до Чернігівського військкомату прийшов ще 21 такий же доброволець, і з нас сформували окремий підрозділ у складі механізованого батальйону 1-ї окремої Сіверської танкової бригади. Якраз у той час, коли ми перебували на подвір'ї військкомату, у хмарному небі над Черніговом почувся потужний рев двигунів російського винищувача. «Негайно всі в укриття!» – скомандував черговий офіцер, і ми забігли до підвалу. Це був той самий ворожий «Су», що за кілька секунд скинув 500-кілограмову бомбу на багатопверховий будинок по вулиці Чорновола...

Того ж дня наш новоутворений підрозділ на чолі з командиром, кадровим офіцером на позивний «Сокіл», зайняв оборонну позицію на виїзді з Новоселівки. Ворог, поки що невидимий, розташувався за кілька кілометрів від нас, зайшовши у найближчі села: Березанку, Киселівку, Вознесенське.

Ми відразу ж стали окопуватися на позиціях, щоб заступити новітнім ординцям шлях до Чернігова. І фактично з перших годин над нами залітали ворожі безпілотники, а вже наступного дня почалися методичні обстріли з мінометів та танків.

Ніколи не забуду наш бліндаж на стратегічній висоті біля Новоселівки – невеликий, темний і затісний для більш ніж двох десятків бійців, із земляною долівкою. Але ніхто з нас навіть не думав про будь-які побутові зручності: один вмивальник – на всіх, один маленький стіл і розкладний стілець, пічка-«буржуйка»; всі особисті речі були порозвішувані на вбитих у стіни цвяхах. Спали майже впритул один до одного, жоден із нас не мав ніяких привілеїв у командири.

У вільні від чергувань, риття окопів та артобстрілів хвилини кожен думав про своє. У попередньому житті всі ми були різними людьми, тепер же нас об'єднала спільна мета – захистити рідний Чернігів від незваної орди.

Одного з днів у нашому бліндажі невідомо звідки з'явилися двоє метеликів, два яскраво-червоні махаони. Маленькі теплі створіння в середині холодного воєнного березня. Так, життя непереможне! Й заради цього життя, майбутнього життя свого міста та своєї країни ми взяли до рук зброю. Ми – це північно-східний щит Чернігова, відступати нам не було куди. За нашими спинами залишалися наші будинки, сім'ї, діти. Ми мали лише два варіанти вибору: зі щитом або на щиті.

У ніч з 8 на 9 березня нас підняли по тривозі – на сусідні позиції напала ворожа диверсійно-розвідувальна група. Схопивши свого кулемета, я побіг разом з усіма. Однак бій завершився до того, як ми дісталися місця, й підсумки того бою були явно не на нашу користь. Зі сходом сонця довелося виносити з лісопосадки біля Вознесенського чотирьох наших загиблих побратимів, а на камуфльованій штанині моїх військових штанів з'явилися тоді перші плями крові – не моєї, а одного з наших «двохсотих». Смерть невмолима, й у неї свої криваві «жнива». Це війна...

Обстріли наших позицій біля Новоселівки тривали кожен день, і завдяки «роботі» ворожих безпілотників вони ставали дедалі прицільнішими. З ранку й до вечора над Новоселівкою та околицями кружляли дрони, коригуючи вогонь російської артилерії. Але, незважаючи на це, ми продовжували укріплювати свої позиції.

Кожного дня, а інколи й уночі я йшов з кулеметом на так звану «Кручу», де знаходився один зі спостережних пунктів нашого підрозділу. Вночі ворог припиняв обстріл позицій, але тепер снаряди летіли з противним свистом через наші голови на місто. Серце обливалось кров'ю, коли десь у Чернігові лунали вибухи і з'являлися відблиски далеких пожеж. А рано вранці прилітали російські винищувачі й скидали потужні бомби на околиці міста й на наші позиції.

На останньому рубежі

– Будинки в Новоселівці горіли щодня...

– Трагедія трапилась у понеділок, 14 березня, коли в наш бліндаж прилетіла 120-міліметрова ворожа міна. Це смертоносне залізо відразу ж забрало життя двох моїх побратимів (третій помре від ран майже через три місяці) і ще двом спричинила важкі поранення. Саме тоді, побачивши на власні очі смерть друзів, я зрозумів справжню сутність війни. Не книжкової, не телевізійної, а справжньої...

15-16 березня наш підрозділ на тій же висоті біля Новоселівки вступив у нерівний бій з противником, який мав значну перевагу в техніці та піхоті. Втративши ще чотирьох побратимів (вони потрапили у ворожий полон), ми змушені були відійти й закріпитися вже на нових позиціях. Це був північний край міського мікрорайону Бобровиця, так звана Кукушанка, район виключно приватної забудови. За нами фактично починався Чернігів, перед нами було чисте поле й лісопосадка, за якою знаходився ворог, відстань до нього не перевищувала кілометра.

І знову в'їдливо-ненависний звук ворожих дронів, знову свист мін і снарядів над головою... Деякі з них розривалися на вулиці, де знаходилась наша оборонна позиція (це був 2-й провулок Радіщева), горіли будинки й сараї. Щохвилини упродовж дня і ночі треба було слідкувати, щоб ворог не прорвався на нашій ділянці. Він це періодично намагався робити ліворуч (по бобровицькому луку біля Десни) та праворуч від нас (район кладовища

Яцево та лижної бази). А 22 березня російська диверсійно-розвідувальна група «завітала» й безпосередньо на нашу позицію.

Тоді якраз тільки-но закінчився черговий артобстріл Кукушанки, й ми, згідно правил, не особливо поспішали виходити з укриттів. Ворог цим і скористався, але недооцінив нас та явно переоцінив власні можливості. Чисельна перевага була на його боці (четверо проти восьми-десяти), однак фактор раптовості нападу не спрацював. Один із нас все-таки помітив три постаті з червоними пов'язками на рукавах, що надто самовпевнено йшли через город до будинку, в якому знаходився наш спостережний пункт. Автоматна черга скосила першого з них, інші попадали на землю, й відразу ж з-за пагорба, де знаходилась решта «деєргешників», у наш бік зчинилася автоматна й кулеметна стрілянина, а у веранду нашого будинку прилетіли два постріли з гранатомета. У веранді в цей момент нікого не було, бо тільки-но почався артобстріл, ми залишили будинок. Я тоді був на верхніх сходишках погребка буквально за три метри від веранди і за іронією долі читав «Війну світів» Герберта Уелса...

Добігти до свого кулемета я не мав змоги, бо чудово розумів, що тільки-но вискочу з погребка, як легко стану мішенню для ворога (автоматні й кулеметні кулі свистіли поруч із погребом і били в його стіни та двері). На щастя, моїм бойовим товаришам вдалося відбити напад ординців. Відступаючи, вони залишили на місці бою автомат і дві «мухи», які стали нашими трофеями.

Пізніше, коли відбувся розбір бою, між мною і нашим командиром «Соколом» відбувся такий діалог: «Молодці! Ворог не пройшов, а ви всі – живі, й навіть жодної подряпини ні у кого немає». – «Командире, я ж навіть нічого не встиг зробити. Навіть з погребка не міг вискочити...» – «Ну, то й добре, що не встиг. Зате живим залишився...»

Чернігів вистояв!

– Командир підбавьорив, підтримав бійця, це – людяний вчинок!

– Після цього нам довелося змінити спостережний пункт, бо будинок, в якому базувалися дотепер, повністю згорів. Далі вели спостереження з горища сараю одного із сусідніх будинків. Вночі вдивлялися у місцевість за допомогою тепловізора. Яюсь в окуляр тепловізора я побачив незрозумілий об'єкт – великий і видовжений, у формі торпеди. Це щось знаходилось за пів кілометра від нас і швидко переміщувалося по полю. Наступної ночі я побачив цей об'єкт знову, й тепер зрозумів – то була велика домашня свиня, яка вибігла з одного із розбомблених сараїв і бігала по полю в пошуках їжі. На цьому полі можна було бачити корів і кіз, що теж залишилися без хазяїв.

Обстріли наших позицій на Кукушанці тривали кожного дня, аж до останніх чисел березня, коли ворог зняв облогу Чернігова й почав виводити свої військові колони з нашої області. Той страшний для чернігівців місяць закінчився.

Далі мій бойовий шлях проліг на північ області, де я служу й зараз. Якщо російська військова орда вирішить повернутися, ми готуємо для неї достойну відсіч. Тепер вона обламає свої зуби вже на кордоні Чернігівщини. Ми вистоїмо й переможемо. Ворога не обирають, як і Батьківщину.

Що таке війна?

– Ви – дійсно талановитий письменник. Створите в перспективі свою книжку про цю війну? Маєте вже якісь нотатки пережитого?

– У рідкісні хвилини затишшя, які випадали в березні на позиціях біля Новоселівки чи на Бобровиці, я розкривав свого записника. Якщо було нахнення, народжувалися нові літературні етюди (есе), які, сподіваюсь, увійдуть до моєї майбутньої книги. Серед них – есе «Що таке війна», котрий був написаний того самого трагічного дня, коли в наш бліндаж прилетіла ворожа міна.

«Що таке війна? Це не кіно і не книги, не крики «ура!» й не переможні здравиці. Навіть опинившись на війні, ти не відчу-

еш і не зрозумієш повною мірою її сутності, навіть коли поруч із тобою почнуть розриватися снаряди. Розуміння суті війни приходить тільки разом зі смертями твоїх товаришів.

Це ворог, якого ти не бачиш, але який щодня закидає твої позиції смертоносним залізом. Це відірвані руки й ноги, розкидані в різні боки людські мізки. Це – «двохсоті» й «трьохсоті», з якими ще десять хвилин тому ти їв з одного котла і розмірковував про післявоєнне життя.

Це відчуття неможливості щось змінити. Це внутрішнє примирення з можливістю загинути самому. Й відбутися це може вже завтра.

Війна – це не героїство. Герої швидко помирають. Вижити у війні – це вміння боятися. Боятися, але при цьому не ховатися за спинами інших.

Війна – це відчайдушна внутрішня молитва. Не буває атеїстів у окопах під вогнем. «Господи Ісусе, спаси і збережи, не дай загинути в цій війні»...

Війна – крайній прояв людського і політичного безумства. Вона нікого не робить кращим. Але війна буває й необхідністю, коли ти вже не думаєш над тим, чи зробить вона тебе кращим. Ще війна – це багатопверховий мат, неузгодженість дій командування і інформаційний обман.

Це – твоє рідне місто в облозі, яке з кожним новим днем усе більше перетворюється на руїни. Це – страх за рідних, що залишилися в ньому.

Війна – це перевірка людей. Як шліфувальний станок, котрий знімає все зайве, залишаючи в людині лише найважливіше. Пройти це горнило смерті і залишитися живим – найперше бажання кожного, хто потрапляє на війну. Перемогти в цій війні – бажання друге. Все інше має вже мало значення...

Ось що таке війна».

Спілкувався Сергій Дзюба

Кухар на війні – головніше генерала

Кухар на війні – чи не найголовніша людина. Світлана Розинко – військовий кухар зі стажем. Вона годувала наших хлопців у Северодонецьку під час ООС, і їй довелося стати кухарем для військових під час бойових дій у Чернігові. Це у мирному житті кухар – нібито не тяжка професія, а під час війни дівчата прокидались тоді, коли всі ще сплять, і починали готувати, щоб о сьомій ранку всі могли поїсти. І неважливо, чи то йде артобстріл, чи авіаналіт – кухар завжди на кухні. І обов'язково з гарним настроєм і позитивною енергетикою. А цього у жінки – хоч відбавляй!

Світлана Розинко

Те, як жінка стала військовою, – то суцільна авантюра. У далекому 2010 році її подруга захотіла піти на контрактну службу і запропонувала Світлани зробити це разом. І з тих пір бухгалтер за професією змінила зручний кабінет на військовий стрій. І хоча чоловік Світлани був не в захваті від такої ідеї, проте все ж таки підтримав дружину. Сама Світлана жодного разу не сумнівалася у своєму рішенні. Вона закохана чи то у професію, чи то у людей, з якими працює. Ймовірно, одне з іншого витікає.

«В мене є подруга Олена Скляр, це вона захотіла піти в армію, – згадує Світлана Розинко. – Каже, пішли вдвох. Ну я вирішила, що піду. Чоловік не знав про те, що я вирішила пов'язати своє життя з армією, до останнього. Я наважилася сказати лише за декілька днів до відправки в Полтаву. Він сам військовослужбовець, знає цю «кухню» зсередини, і сказати, що він був не в захваті від мого рішення, – це нічого не сказати. Та зрештою підтримав мій вибір, за що йому безмежно вдячна. Після Полтави я служила

у Чернігівському полку зв'язку, потім телеграфісткою, радисткою. А в 2016 році почала працювати в ОК "Північ».

Світлана двічі була в зоні АТО, де й отримала свій перший досвід роботи військового кухаря.

«Чоловік з 2014 року брав участь в АТО, потім у так званій ООС. Коли тільки все починалося, він поїхав під Волноваху. Пам'ятаю ті дні, як чекала хоча б одного дзвінка на день, щоб почути, що з ним все нормально, – згадує Світлана. – Тоді наш менший син питав, чи приїде тато до нас ще. Він так рідко бував дома... Вийшовши на службу після декрету, я теж вирішила, що поїду в АТО. Чоловік спершу мені не дозволяв туди їхати, але я пішла і попросилася у командира. Той сказав, що є місце кухаря, і я погодилася. Вперше я поїхала в Северодонецьк у 2017 році, ротація тривала 9 місяців».

Спали по три години

«24 лютого рано вранці я, як завжди, гуляла з собакою на вулиці, – згадує перший день повномасштабного вторгнення Світлана. – І тут загула сирена, а за нею вибухи. Відразу повернулася додому, зібралась і поїхала на роботу».

Відтоді минує ще півтора місяці до того, як Світлана вперше знову побуває вдома.

«Коли організовували групу людей, щоб годувати хлопців, мене спитали: «Підеш?». Я, звичайно ж, погодилася. Мені було все одно, чим займатися: копати траншеї, взяти в руки автомат чи йти на кухню – аби тільки допомагати, – згадує Світлана. – Ми набрали групу з чотирьох чоловік і почали працювати. Спершу не було нічого, але полковник на позивний «Воїн» зробив усе, щоб полегшити нам роботу. Усе, що треба, намагався знайти: душ, вода, плита, генератор...

Два місяці ми працювали вчотирьох в одну зміну без вихідних, бо не було на кого міняти. Ми за добу спали дві-три години, не більше. Адже лягали пізно,

а вставали о третій ранку, щоб встигнути все зготувати на сніданок. Бо ж потрібно було нагріти плити, нагріти воду у 50-літрових каstrулях. Потім сніданок плавно переходив в обід, а обід переходив у вечерю. Ми і готували, і мили, бо були каstrулі і відра, які передавалися по позиціях. І один з нас чотирьох просто з ранку до вечора мив цей посуд. А ще потрібно було начистити овочів. Тож коли в когось з'являлася вільна хвилинка, сідали чистити цибулю, моркву чи картоплю. Звідки бралися сили – я не знаю, але справлялися.

І навіть коли бомбили, ми стояли на кухні і нікуди не спускалися. Адже знали, що зараз прийдуть їсти наші хлопці. Голодні, холодні, втомлені – їм треба поїсти гарячого. Якось ми спускалися на перший поверх, але вже тоді, коли вилітали вікна на нашій кухні.

Деякий час до нас приходили двоє жінок і чистили картоплю. Потім я залучила ще одну знайому – мій син зустрічається з дівчиною, то її мама сиділа в Чернігові, і я їй запропонувала прийти. Вона жила з нами два місяці і у всьому допомагала на кухні. Ось так у нас з'явилася ще одна людина.

Спали ми мало, бувало за день вдавалося подрімати на кухні за столом п'ять хвилин. І це було щастя. Бували хвилинки слабкості, коли сили покидали і хотілося спати. Сядеш, руки опустиш, а потім подумаєш: ні, хлопцям там важче. Встаєш і починаєш робити свою роботу».

Млинці – коронна страва

«Перші два-три дні це були сухпайки. І коли ми вже десь день на третій зварили суп, то я ніколи не забуду, які хлопці були раді. Казали, що це був найсмачніший суп у їхньому житті, – згадує Світлана. – Загалом по-різному було. Був час, що була лише каша і все. Хліба навіть не було – він був, але поцвів. Ми тоді брали вирізали м'якоть, обрізали ту цвіль і різали на маленькі шматочки, щоб всім хлопцям вистачило. Так само і з салом. Різали по маленькому шматочку. У нас там був сусід в приватному секторі, Женя, то він навчився пекти хліб. Ми йому дали борошна і він двічі на тиждень пік нам

смачний домашній хліб. Так само й паски він нам спік.

Загалом у нас була тушонка, були каші, супи постійно якісь. Звичайно, меню не ресторанне, але для мене головне – щоб було смачно. Хай це буде суп, але щоб він був смачний. Я коли готую, завжди розмовляю з кашами цими, з кастрюлями. Вже всі звикли. Загалом коли ти готуєш з гарним настроєм і бажанням смачно нагодувати, то це все передається їжі.

Пам'ятаю, коли в місті пропало світло, то всі, хто їздив додому, все з холодильників привезли нам на кухню: м'ясо, ягоди, гриби... З того й готували попервах. Отак все докупи, всі одне одному допомагали. Якось один гриби приніс, другий, третій – і ми такий смачний грибний суп зварили!

А одного разу я вирішила порадувати наших хлопців і напекла млинців з варенням – це напевно, була одна з найсмачніших страв. Вони вийшли такі м'які, смачні, ажурні. І я робила так: наприклад 300 млинців одного дня, а наступного – ще 300 іншим. Інакше не виходило, бо це дуже багато часу займало, а ще потрібно було готувати і сніданок, і обід, і вечерю.

Я ніколи не забуду той день, коли забрали з нашої кухні одного професійного кухаря, і я лишилася за головну. Мені дали 50-літрову кастрюлю, мішок гороху і воду. Я дивилася на все це і не могла зрозуміти, скільки куди чого сипати. Тоді я подзвонила Каріні (це дівчина-кухар, з якою я познайомилася ще під час ротації в Северодонецьку), і вона проінструктувала, що до чого. Горох тоді вийшов чудовий. І з того разу я вже знаю, скільки куди сипати».

Дуже вдячна жінка всім волонтерам, які допомагали з продуктами.

«Окрім наших харчів, ще була волонтерська допомога. Зі всієї України нам привозили вареники, пиріжки, закрутки, – говорить Світлана. – На кожному ящику, на кожній коробочці – якісь написи, послання, малюнки дитячі. У

*Листи підтримки з тилу
висять на роздачі*

нас стіна, де роздача, вся обклеєна цими посланнями і малюнками. Адже все це мотивує і підіймає настрій. Слова: «Ми з вами, ми молимося за вас», слова вдячності від зовсім чужих нам людей. Ми це відчували і за це дуже вдячні».

«Точка» №17 не забувається

«Ми годували десь 500 чоловік, плюс до всього були «точки» – позиції, де стояли наші хлопці, і їм відвозили їжу. Приїздили машини і забирали для них спеціальні ємності для їжі. Вся кухня у нас була завжди ними заставлена, – згадує жінка. – І був такий момент: ми, як завжди, наготували. Їх майже всі вже забрали. Залишалося декілька точок, і на них розвозив один водій. Він приїхав, почав завантажувати машину, а потім каже: «А цю їжу – на 17 чоловік – я забирати не буду». Ми спитали, чого, на що той відповів: «Вони відлетіли». Спершу ми не зрозуміли, що значить «відлетіли». Та потім він сказав, що всі ті хлопці загинули. Відразу всі, 17 чоловік. Тоді ця ємність простояла в нас цілий день на кухні. Ми з дівчатами ходили, переступали, і навіть не знаю, хто її забрав і виніс. Ми самі не могли цього зробити, плакали. Ми не знали, хто саме там загинув, у нас же не було даних, лише точка 10, 15, 17... Але це були наші хлопці. Герої, які захищають нас, у яких лишилися сім'ї, діти, мами, дружини... Це дуже боляче».

Чоловік і син – теж військові

Ще перед війною доля піднесла Світлані і її сім'ї дуже важке випробування: тяжко захворів її коханий чоловік, за життя якого вони й досі борються. Сталося так, що медичні документи прийшли напередодні 24 лютого, і

він їх не встиг подати. Та й не може військовий бути вдома, коли в країні війна.

«Ще восени 2021 року чоловіку поставили жакливий діагноз – рак, – зі сльозами в очах говорить Світлана. – Ми проходили лікування хімією, і, по суті, він вже мав би бути комісований. Ми просто не встигли подати документи, бо почалася війна. Документи з МСЕК про профнепридатність досі їздять в машині, і він їх не подає. Свідомо. Каже, що доки все не закінчиться, доти й буде служити. 28 лютого він пройшов черговий курс хіміотерапії і повернувся сюди. Так ми вдвох і служимо».

Подружжя має двох синів: Сашка (9 років) та Сергія (23 роки). Старший пішов шляхом батьків і обрав професію військового.

«Я хотіла, щоб він пішов на строкову службу, відслужив і обрав іншу професію, але він вступив до лав ЗСУ, – говорить жінка. – Це його вибір, його шлях, і я не вправі його відмовляти. Хоча й знаю, наскільки це важко – бути військовим. Я знаю, що це таке. Я знаю, що це, коли дитина питає, чи побачить татка. Я знаю, що це таке – чекати чоловіка з війни. Я знаю, що це таке, коли ти йому дзвониш, він каже, що все нормально, а в слухавці чути звуки пострілів. Зрештою, я сама військова і знаю, що таке армія. Він – водій, і їздить зараз по всій Україні. І я дуже переживаю за нього. Коли я готую їсти нашим військовим, коли ми на кухні намагаємося нагодувати їх, розважити, я сподіваюсь, що десь там чужа мати так само поставиться до мого сина. Під час бойових дій у Чернігові мені дуже запам'ятався хлопчина Макар. Йому 18 років, з тероборони. Він приходив їсти до нас. На вигляд йому десь років 16 було. Маленький, худенький, він чимось нагадував мені мого сина. Я завжди давала йому цукерку – мене пригощали, а я не їла сама, а Макару віддавала, коли той приходив».

Діти дякують захисникам

Рожевий – колір настрою

У Світлани були подаровані рожеві рукавички, які жінка одягала, щоб підняти настрій собі і всім довкола. Адже чоловік Світлани – військовий, син – теж військовий, менший син був далеко, з бабусею. І коли не було зв'язку, то можна було збожеволіти.

«Я одягала ці рожеві рукавички і намагалася посміхатися, зі всіма жартувати, бо у всіх була така ж ситуація, як і в мене, – говорить Світлана. – Рідні і близькі розкидані по всій країні. І я посміхалася, намагалася зі всіма поговорити. Вони казали потім, що приходять у їдальню на 10 хвилин, але за ці хвилини відпочивають морально. Один льотчик сказав, що наша їдальня – найкращий ресторан Чернігова. І назвав нас «Три дубки» – не знаю, чому, але ця назва до нашої їдальні прикріпилася».

Марципани і війна

«Якось до нас вийшла розвідка. Хлопців чоловік 70 з Новограда-Волинського, – згадує Світлана. – Вони, бідні, голодні, холодні, навіть одягу нормального не було. Старшина в них був Вася Бондарчук, і ми з ним підбирали хлопцям одяг із того, що у нас було. Потім ми з ними потоваришували. Вони приїздили їсти до нас в їдальню. Для нас ніколи не було чужих, якщо хлопці хочуть їсти – звичайно, годували. А

З чоловіком-військовим

якось Вася з хлопцями змінили точку і там в холодильнику знайшли марципани. Приносили нам на кухню по одній дві упаковці раз на тиждень. І це було свято для нас тоді. Ви навіть не уявляєте, які то були смачні на той час тістечка. Ми з дівчатами пізно вночі йшли в кімнату, сідали і по одному тістечку їли, і це було щось».

Страх лише за хлопців

«У мене ніколи не було страху за себе. Ні в ООС, ні під час бойових дій у Чернігові, – говорить Світлана. – Але я постійно переживаю за хлопців. Не лише за своїх рідних – за всіх. Ось буквально декілька днів тому передавала посылку з їжею на Схід, старшині Бондарчуку і його хлопцям. Пакувала їм посылки, намагалася покласти якусь цукерку – вони ж теж хочуть солоденького. По телефону старшина повідомив, що в них є загиблі, але я навіть не спитала, хто саме. Я не хочу поки цього знати. Поки що моє серце і душа не витримає цього. Я всіх їх знала, і усвідомлювати те, що когось уже немає серед живих, не хочу, бо це дуже боляче.

У мене сьогодні мрія і бажання одне: щоб скоріше закінчилася ця війна і щоб хлопці вернулися додому. Зрозуміло, що всі уже не вернуться, і це дуже боляче. Це війна. Головне, щоб про них пам'ятали. Вони житимуть, якщо про них пам'ятати».

Світлана каже, що після всього цього вона просто ненавидить росіян за те, що вони розв'язали таку жорстоку війну.

Слова підтримки захисникам

«Я інколи не думала, що я зможу молитися Богу, щоб хтось помер. Це не людські стосунки, і я ніколи не жила по такому принципу, – говорить Світлана. – Та зараз я ненавиджу росіян, я молюсь за те, щоб їх не було. І радію новинам про те, що наші хлопці їх розгромили. Зараз, окрім болю в серці і ненависті, немає нічого».

Говорити про війну потрібно правду

Світлана і її чоловік і досі живуть на так званому «казармовому» положенні. Нещодавно вона забрала до себе ще й молодшого сина Сашка, бо ж роботи так багато, що вона фізично не встигає їздити додому.

«Мені дозволили його лишити тут, бо робота, а ще й дистанційне навчання, – говорить Світлана. – Мій молодший син, на щастя, не був у Чернігові під час активних бойових дій. Він не бачив і не чув цього жаху. І коли він повернувся і почув сирену, то злякався. Я постійно розмовляю з ним і розповідаю, навіщо вони гудуть і що може статися після гулу сирен. Я взагалі ніколи не обманювала його і з першого дня розповідала, що тут відбувається. По телефону, але правду. У нас були дівчата, які дзвонили рідним і говорили, що все добре. Та я вирішила, що діти мають знати правду. І я з першого дня розповідала лише правду. І діти, і дорослі зараз мають розуміти, що у нашій країні війна.

Пам'ятаю, коли я в черговий раз їхала в зону ООС – це був, здається, 2019 рік. Виношу я сумки, а біля під'їзду сидять сусідки і кажуть: «Світлано, ти куди? Ти що, знову туди зібралася? Там же вже немає війни!» Розумієте, для декого війна закінчилася, а для декого її взагалі не було. Тепер всі зрозуміли, що країна воює, але досі більшість не розуміє, що країна воює вже вісім років. І це насправді боляче».

Марія Пучинець

Одне життя – дві війни

Афганець у минулому, а сьогодні командир окремої роти охорони Чернігівського РТЦК, полковник Сергій Шегеда з самого ранку 24 лютого стояв у військкоматі, а вже після обіду приєднав роту і почав займати оборону Чернігова. Це не перша війна в його житті, але тепер він точно знає, за що воює. Чоловік надто скромний, щоб говорити про себе багато. Каже, що все, чого сьогодні хоче, – перемоги. Якнайшвидше вигнати кацапів з рідної України, бо ж немає нічого страшнішого в житті, аніж війна.

Місто-Герой Чернігів з перших днів кожного дня потерпав від ворожих обстрілів. Жоден житель не залишився осторонь. Чоловіки та жінки без вагань пішли обороняти рідну землю. У кожного з них своя сім'я, своє життя, своя історія... Полковник Сергій Шегеда у чернігівський військкомат прийшов у перший день війни. Хоча чоловіку вже за 60, але він розумів, що має бойовий досвід і буде потрібний зараз як ніколи.

«Я прийшов у військкомат, і вже після обіду прийняв під командування роту (120 чоловік, – Авт.), – розповідає Сергій Васильович. – Ми відразу почали займати оборонні позиції у Чернігові. Конкретно мої хлопці робили блокпости від Політеху до Красного мосту, а потім Валу і до Болдиної гори. Ми допомагали танкістам і артилеристам. На Болдиній горі стояло ППО наше, яке потрапило потім під бомбардування. Ворожа авіація помітила, і вночі скинули туди бомби. Одна влучила в альтанку, яку відкривав російський цар Микола II, інша по ППО. Тоді двоє зенітників моїх загинули на місці, ще один був тяжко поранений. Загалом за весь час оборони Чернігова з моєї роти постраждали всього 12 чоловік, із яких четверо загинули, шестеро поранені і двоє донині вважаються зниклими безвісти. Зниклі стояли на блокпосту біля стадіону Гагаріна в той момент, коли на стадіон російський літак скинув бомбу».

Дві різні війни

Для пана Сергія війна в Україні – не перша в його житті. Свого часу чоловік вже пройшов бойові дії в Афганістані, отримані там навички стали в нагоді сьогодні.

«Там нам казали, що ми захищаємо південні рубежі колишнього Радянського Союзу, щоб НАТО не увійшло туди зі своїми ракетами, – згадує Сергій Шегеда. – І не дістали до Уралу і Сибіру. Казали, що ми допомагаємо дружній країні і все таке інше. Звичайно, зараз ми вже розуміємо, що тоді було. Та в той час політика була зовсім інша, а ми – військові, кожний вико-

нував свій обов'язок. З 1983 по 1985 рік я був офіцером, командиром взводу автомобільної роти. Потім був переведений в «спецучебку», готував автомобільні роти в Афганістан. Всього в мене було шість випусків.

Звісно, після Афганістану я навіть подумати не міг, що у цьому житті на мене чекає ще одна війна. Але потім трапився так званий конфлікт на Донбасі, а сьогодні це вже повномасштабна, відкрита війна росії проти України. Ми навіть у страшному сні не могли уявити, що може бути така війна. Та тільки Україна – не Афганістан. Ми свою країну, свою державу, свої сім'ї, дітей будемо захищати до останнього. Я упевнений, що цю війну ми виграємо, і ще довго її не забудемо і не пробачимо. Адже щоб таку кількість крові забути та пробачити, знадобиться життя кількох поколінь».

Сергій Шегеда

Велика підтримка цивільного населення

Сергій Шегеда каже, що в перші дні війни дуже сильно допомагали мешканці міста. Навіть під обстрілами вони намагалися принести солдатам поїсти, теплий одяг чи ще щось.

«Цивільні нам дуже допомагали, – говорить Сергій Шегеда. – Особливо коли у перші дні не було налагоджене харчування і все таке інше, чернігівці

допомагали, хто чим міг. Це дуже мене вразило. Наскільки в нас згуртований народ. Несли все! Теплі речі, бо дуже холодні були ночі, і вони несли, щоб ми не мерзли. Гарячу каву, чай, бутерброди якісь, супчики. Все, що мали, несли солдатам, щоб ми не голодували. І це мене зачепило. Знаєте, коли бабуся приносила ту маленьку півлітрову баночку з свіженьким супчиком... До сліз. Хіба можна перемогти такий народ?! Наші люди, особливо в Чернігові (я це зрозумів буквально з першого дня війни), не хотіли тут повторення Луганська і Донецька. Ми не знали ще про Бучу, не знали про Ірпінь, Гостомель, Маріуполь. Але ми знали, що робиться в так званих ДНР і ЛНР, і ми цього не хотіли всім серцем. Хоча в нас в Чернігові понад 50% людей російськомовні. Половина з них – це колишні військовослужбовці, ще радянських часів. Колись було багато військових частин на Чернігівщині, але їх хоча і поскорочували, люди лишилися тут жити. У багатьох родичі в росії живуть. І тим не менш, ніхто з нас не захотів тут так званий «русскій мір».

Досвід на війні безцінний

«Після 2014-го я два роки був на контракті в оперативному резерві командиром батальйону 21 територіальної оборони, – розповідає полковник. – Призивався восени, коли розгорталися батальйони. У 60 років мене списали в запас. Та коли тільки почув, що почалася війна в країні, відразу прибув у військкомат. Розумієте, досвід дуже необхідний на війні. Завдання командира – навчити так, щоб не «пристріляні» бійці не гинули даремно. Так, щоб він міг забрати на той світ якнайбільше ворогів, а сам лишитися живим. Адже хороший військовий – не той, хто вб'є більше противника, а той, хто врятує якомога більше життів і сам не загине. А для цього потрібно знати деякі хитрощі війни. Якщо це піхота, то потрібно вкопуватися в землю, зайняти оборону, приготуватися і чекати на ворога. А якщо ти, як то кажуть, за кущик сховаєшся, то й ворогу сильно не зашкодиш, і своє життя можеш втратити. Треба знати тактику піхоти. Все це дуже важливі знання, які мають

отримувати військові перед тим, як підуть у бій. Вони дають їм змогу рятувати своє життя, життя побратимів, життя мирного населення і в той же час знищувати ворога».

Сьогодні полковник Сергій Шегада навчає солдат із піхоти хитрощам ведення бою, але йому самому свого часу довелося переучуватися з автомобільних військ на піхотні.

«Я ж майже весь час служив в автомобільних військах. І мені теж довелося переучувався на піхоту 2015 року, – розповідає пан Сергій. – Тепер я закінчив два виші: автомобільний і мотострілецький. На обороні Чернігова в піхоті був. Все, що міг і знав, я передав сину і сотням таких, як він, військовослужбовців. Адже якщо ви не навчите молодого військового, або того, хто тільки прийшов, ви ж просто не врятуєте їм життя. Треба навчати, щоб він залишався живим і не був, як то кажуть «гарматним м'ясом». Адже війна – це свого роду мистецтво тактики. Треба знати, де вийти, де з флангу зайти. Кожен солдат повинен не сліпо виконувати завдання, але й думати,

З колегою і сином

як знешкодити ворога. Найважливіше на війні, як на мене, – бити ворога і лишатися живим».

Кожен воює за свою сім'ю

«Сили противника значно перебільшували наші, але ми вірили в нашу перемогу. Ми вірили в витримку наших військових. І були впевнені, що Чернігів не здамо, – говорить Сергій Васильович. – Розумієте, їх багато, набагато більше, ніж нас, але вони прийшли на чужу землю, а ми на своїй землі. Ми захищали свою землю, свої сім'ї, свої домівки. І я в кожному погляді своїх хлопців бачив, що кожен був згоден віддати своє життя, але не віддати ворогу ні клаптика нашої землі. Всі були готові на все! Навіть ціною власного життя зупинити цю орду. Боягузів не було! Перші дні були найважчими: постійно були прориви – то з боку ЗАЗу, то з ліжної бази, то до мостів. Поки не організували якісну кругову оборону міста. Потім все налагодилося. Все робили чітко і без паніки. І зараз молодці. Все працює, військові знають, що роблять».

Переживав за дружину більше, ніж за себе

Увесь час, поки тривали військові дії, пан Сергій хвилювався не за себе, а за дружину, котра раніше служила, – хто знає, що могли б зробити з нею вороги, які зайшли в їхнє село. А ще – за невістку і восьмимісячну внучку, які також були з бабусею.

«Російські війська були в Кархівці, але вони проходили центральною вулицею. Ми живемо на околиці села, на хуторі, і вони не дійшли туди.

Слава Богу, що ніхто не здав. Я більше за все переживав за жінку, – говорить і сльози навертаються на очі. – Адже вона в мене в минулому теж військова. А вдома була моя військова форма, вона мені дорога. Я хотів, щоб вона лишилися в мене, але в той же час розумів, що якщо зайдуть орки в дім і побачать форму, нічого хорошого не буде. Тому сказав жінці закопати форму в теплиці. Сховати десь – можуть знайти, закопати на городі – побачать, що копане. А в теплиці тепло, не помітять, що свіжоскопане. Вона так і зробила».

Син лишиться, поки не закінчиться війна

Сьогодні пліч-о-пліч із Сергієм Васильовичем воює і його син Олександр.

«Син не служив в армії, але він військовозобов'язаний, – говорить Сергій Васильович. – До війни він працював в Укрпошті. Він міг і не йти воювати, але пішов. У перші дні війни він вивозив у село дружину з донькою. Та як тільки зміг прорватися звідти, бо Кархівку окупували, відразу прийшов до мене. Я навчив його всьому, що знаю. Зараз мене вже звільняють за наказом, бо вже 62-й рік пішов. Син лишиться захищати рідну землю, поки не виженуть цю орду з України. А потім, коли закінчиться війна, я мрію, щоб син із невісткою подарували мені внука. Діду більше нічого й не треба».

Марія Пучинець

Позивний «Рижий»: «Чернігів – стратегічне місто, яке не можна було віддати ворогу»

Уродженець Полтавщини, старший сержант, командир відділення Руслан Линовицький на позивний «Рижий» до війни був працівником залізниці. Перший свій бойовий досвід отримав ще у 2014-15 роках під час першої хвилі мобілізації, коли брав участь в Антитерористичній операції на Сході України. Потім була невеличка перерва, але зрештою чоловік знову повернувся до армії і підписав контракт.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну чоловік зі зброєю в руках став на захист Чернігова. У складі свого підрозділу боронив місто з боку села Новоселівка. Там хлопці понад місяць тримали цей стратегічний населений пункт. Каже, найтяжче було, коли працювала авіація, проти якої вони нічого не могли вдіяти. Проте наші воїни показали неабияку витримку і стійкість.

Руслан Линовицький

У 2014 році чоловік працював на залізниці і мав, як кажуть в народі, «бронь». Адже залізниця вважається стратегічним об'єктом, і звідти не забирають в армію. Та «Рижий» вирішив будь-що піти захищати країну разом із братом.

«Тоді забирали по мобілізації мого двоюрідного брата, а мене не взяли, бо була «бронь», – розповідає командир. – Я пішов тоді у військкомат, зняв її і пішов служити. Мене забрали в 21-й батальйон «Сармат». Мій підрозділ стояв під Маріуполем, а брат був під Волновахою. Зараз же я був на Чернігівщині, а він боронив Київщину».

Після року мобілізації «Рижий» повернувся додому. Вже, думав, не воюватиме, але життя розпорядилося інакше. І вже через три місяці він уклав контракт і потрапив до знаменитої 58-ї бригади. Два роки був там на контракті. І за цей час побував майже на всій лінії фронту: Гранітне, Авдіївка, Докучаєвськ, Кримське...

«Страшно таке казати, але війна затягує, – констатує «Рижий». – От приходиш додому, хочеш повернутися до нормального життя, але не завжди це вдається. Не ті люди, не те оточення. Та й нудно без моїх хлопців було.

Я стараюсь не показувати свої емоції тим людям, які не розуміють, що в країні війна вісім років. Їм цього не поясниш, бо самі вони на своїй шкурі цього не відчули. Вони по телевізору подивилися, побачили, що вибухає десь, бомблять, але це далеко, а в нас все нормально. Трохи поспівчували і повернулися до свого постійного життя. А коли ти сидиш в тому окопі, коли на тебе сиплють бомбами, землю накриває, то зовсім інше відчуття. І я думаю, цю війну можна було завершити ще у 2014 році. Ми доходили до Донецька – до самого знака «Донецьк»! – і надійшла команда розвертатися. Мені досі незрозуміло, чого!»

«Рижий» має дружину і двох дітей. І спершу кохана не пускала його в АТО, але потім змирилася. Не знала вона і про те, що її чоловік захищає країну на одному з найгарячіших напрямків – Чернігівщині.

«Перші півтора-два тижні я не казав родині, де саме я перебуваю, – говорить військовий. – Потім уже, як пропав зв'язок і дзвонити було дуже складно, я сказав правду».

Новоселівка була стратегічним селом

«Ми тоді були в Гончарівському. Нас о п'ятій ранку підняли по тривозі, – згадує ранок 24 лютого «Рижий». – Тільки завантажились у машину, відїхали – і за 300 метрів ракета прилетіла. Добре, що були навчання, і майже вся техніка була не в частині. Це, по суті, і врятувало нас потім. Ми відразу ж вїхали і за наказом командування мали зайняти оборону біля Городні. Та встигли доїхати до селища Седнів. Вже там нам прикордонники, яких ми зустріли, сказали, що дорогою з Городні до Седнева їдуть ворожі танки. Зайнявши оборону Седнева, наш підрозділ простояв дві години і зрештою, за наказом командира батальйону, відступив до Чернігова. Адже в нас про-

сто не було чим зупиняти ті величезні колони танків і броньованих машин. Сили противника значно переважали. Для розуміння: йде колона танків з 30 машин. А нас всього одинадцять чоловік, три ПТКРи (протитанкові керовані ракети, – Авт.) і один СПГ-9, все. І ми з цим не могли нічого їм зробити. Максимум – знешкодити 4-5 танків».

Підрозділ «Рижого» тоді встиг перетнути міст, який з'єднував цю дорогу з Черніговом, за лічені хвилини до того, як його підірвали наші військові. Вони разом з іншими військовими зайняли оборону в перших посадках за мостом і тиждень її тримали.

«Перші дні нічого, трималися. Та потім нас почали крити «Градами», дуже багато там хлопців загинуло. Дуже, – згадує «Рижий». – Десять до п'ятдесяти чоловік. Коли почали гинути хлопці, то дали команду на відступ. І мій підрозділ отримав нове завдання: зайняти оборону в селі Новоселівка. Весь час рашисти гасили по нас. Вони хату одну розстріляли, ми переходили в наступ-

З бойовими побратимами

ну – міняли позицію, але все одно лишалися в Новоселівці. Ми мали тримати оборону правого флангу і не могли відступати. Були декілька разів у нас прориви ворожих ДРГ, заїздили «Тиграми». Та в них не було успіху насамперед через те, що ворог мав досить не вигідну позицію – з посадки вони виїздили просто в чисте поле. Це десь до кілометра поля, і ми їх там просто розстрілювали. Та загалом ворог постійно намагався прорватися. Їм треба було вийти до «Човнової бази», бо мости були підірвані, тож потрібно було йти по Десні. Ми мали триматися, щоб не в пропустити їх у місто. Адже хай би там що не говорили, але якби взяли Чернігів, то до Києва дійшли б досить швидко. Тому Чернігів став форпостом. Він стоїть на висоті і має дуже зручну лінію для оборони. Ніколи не було відчуття, що ми не втримаємо Чернігів. Страшно було. На війні завжди страшно – головне, щоб командир не боявся. Якщо він тримає оборону, то всі будуть триматися і рівнятися на нього. У мене в командуванні був окремий підрозділ з 22 чоловік – усі хлопці були настроєні не впустити ворога в місто, як би складно не було».

І воювали, і поранених возили

Коли підрозділ «Рижого» зайняв оборону перед підірваним мостом, то доводилося не тільки тримати оборону, але й перевозити в госпіталь поранених – як військових, так і цивільних.

«У місцевих жителів взяли машин і вивезли своїх людей, – згадує командир. – За один день до 50 хлопців вивезли, з них 30 «двохсотих». Потім, вже коли відступили до Новоселівки, теж допомагали медикам, коли могли. Ми возили і в госпіталь поранених, і в морг убитих. Не було різниці, цивільні чи військові – всіх намагалися евакуювати. У наших медиків тільки одна машина була, а у нас було шість напрямків, і скрізь точилися жорстокі бої. Медики просто фізично не могли все покрити. А наприкінці березня машина з медиками поїхала забирати наших поранених, і в цей час їх накрив ворожий танк. Тоді вже нам довелося їхати, забирати тих медиків і везти їх у

морг, а тих хлопців, яких вони мали забрати, відвозити в лікарню. І стріляли, і вивозили. Робили все, що могли».

Чотири авіанальоти за один день

Чернігівський мікрорайон Бобровиця і село Новоселівку ворог безжально обстрілював усім, що мав. Адже ці населені пункти були надто важливі для нього, щоб мати змогу зайти в Чернігів. Рашисти гасили по них ракетами, танками, снарядами «Ураганів», «Смерчів» і «Градів», убиваючи, знищуючи населені пункти та людей, які там живуть. Ворожа авіація просто стирала їх з землі.

«13 березня я ніколи не забуду, – згадує «Рижий». – Це був авіаудар поруч із будинком, де ми вже перебували на той час. Спершу одна бомба, потім друга, третя, четверта. Ми встигли сховатися в підвалі. Все горить навколо, там газова станція була, так її взагалі знесло. А під будинком «Максим» стояв, то його хвилину викинуло в поле.

По нас постійно щось стріляло: міномети, танки, літаки. Я переживав лише за своїх хлопців. Тоді, 13 березня, як нас накрили з літака, мене контузило, а один побратим отримав уламкове поранення. Тому відразу після обстрілу я поїхав у госпіталь сам і повіз «трьохсотого», з-під ока треба було витягнути уламок. Тоді від вибухів у нас у підвалі вікна просто повилітали. Приїжджаю з госпіталю, позицію з танка вже обстрілюють, а хлопці десь вже знайшли цемент, зробили розчин і закладають цеглою ті вибиті вікна. Ось вам приклад того, з ким я стою пліч-о-пліч. Це герої, на яких я завжди покластися.

Ми жили в підвалі, але підлогу мили завжди. Літаком розбили туалет – вже через півгодини новий стоїть.

Коли в нас не було води і її просто ніде було взяти, ми топили сніг. Коли не було що їсти, готували з того, що знаходили. До речі, так само було в 2014 році. Ні сухпаїв, нічого. Це пройдений етап, який повторюється. І мені по-

щастило, що всі ті хлопці, з якими я був під Черніговом, пройшли 2014-15 рік в АТО, і їм не треба нічого пояснювати, вони все розуміють».

За словами командира, в його підрозділі усі бійці – мотивовані і завзяті, навіть ті, хто до кінця лютого не мав жодного бойового досвіду. Кожен готовий битися і захищати свою землю.

«У мене хлопці – найкращі. Про такий колектив можна тільки мріяти. Вони швидко вчаться і чітко виконують свої обов'язки, – говорить «Рижий». – На будь-кого з них я можу покластися. З такими людьми хочеться працювати».

Люди були, але небагато

У Новоселівці лишилося мало місцевих жителів, бо по-перше, там знаходитися було дуже небезпечно. По-друге, більшість будинків через постійні обстріли і бомбардування були зруйновані. Тому хто міг, той виїхав. Але були й відчайдухи, які продовжували жити під обстрілами.

«На тій вулиці, де ми тримали оборону, троє людей лишилося тільки. І був серед них один цікавий дідусь, – згадує «Рижий». – У діда було чимало гусей, то він саме через них не виїздив у безпечніше місце. Не міг їх забрати з собою, і не міг тут самих лишити. Отак і ходив з ними по вулиці. От такі в нас люди, навіть домашню птицю не кидають. В той час як орки своїх убитих навіть не забрали».

Були і патріоти, і зрадники

Військовий згадує, що за час бойових дій на Чернігівщині йому довелося побачити неймовірних людей, які всіляко підтримували військових.

Допомагали і їжею, і окопи копали, і мішки з піском тягали. Та були й такі, хто допомагав окупантам.

«Тут просто неймовірні люди. Вони всіляко намагалися нам допомогти. Пам'ятаю хлопців з якогось чернігівського ресторану, які на велосипедах у велосипедних шоломах під обстрілами розвозили військовим гарячі обіди, – розповідає «Рижий». – Не боялися, до останнього їздили на всі позиції, поки не почали надто щільно накривати. Місцеве населення тут взагалі не перемогти. Вони дуже сильні. З перших днів була відчутна їхня підтримка. Чай, каву, смажену картоплю, борщ – усе несли. Не питали, хочемо ми чи ні, вони просто несли каструлями. Жінки допомагали нам мішки з землею насипати. Українська нація – непереможна!

Та разом з тим, коли орки почали відходити, а ми заходили в ті населені пункти, які були окуповані, то почали виявлятися зрадники. Деякі місцеві співпрацювали з окупантами – добровільно, без примусу. Показували їм лісові і польові дороги, розказували, як краще пройти, щоб обійти ЗСУ».

Марія Пучинець

«Наше українське військо ще стане наймогутнішим у Європі!»

Майор Сергій Калініченко («Калина») настільки передчував війну, що 23 лютого спакував особисті речі та почистив карабін, а на світанку, коли вороги обстріляли українські міста, він випив кави і одразу прибув на службу... Згодом разом зі своїми бійцями «Калина» вже патрулював та охороняв у Чернігові ділянку від другої міської лікарні до П'яти кутів. Його було поранено, однак він і зараз сповнений рішучості воювати до Перемоги над рашистами, а потім далі служити в ЗСУ.

– Пане Сергію, у Вас – чудовий позивний!

– Авжеж, калина – це символ України, про неї створено понад двісті народних та сучасних українських пісень, котрі облетіли світ, перекладені різними мовами. Тож про нашу калину співають у Німеччині, Франції, Англії та США, на всіх континентах.

– Як Ви стали військовим?

– Я народився в Німеччині – у родині військового. Тому все своє дитинство я мешкав у гарнізонах. І, по суті, про іншу професію навіть не думав – знав, що неодмінно стану військовим. Отож закінчив Новосибірське військове училище, служив у Ленінградському окрузі та

на Забайкаллі. Але, коли Україна стала незалежною, я вирішив, що житиму тільки на Батьківщині. Так і прослужив до 2004 року в Гончарівському – у першій танковій бригаді. Втім, армію безперервно скорочували, на все це було дуже боляче дивитися, і я просто не бачив жодної перспективи... Тому в 39 років став військовим пенсіонером.

Дружина Ірина – приватний підприємець, то допомагав їй. У нас – троє дітей (дві доньки та син-студент) і п'ятилітній онук. Проте з 1 грудня 2013-го спокійне життя закінчилося... Коли в Києві побили студентів на Майдані, я не міг додзвонитися до дочок, отож облишив усі справи та поїхав до столиці. Відтоді брав участь у Майдані, причому приходив туди у формі, щоб люди бачили – армія з народом. Відвозив туди теплі речі, які мав...

А після перемоги Майдану я одразу ж приєднався до громадського формування «Самооборона Чернігівщини», став заступником командира, і в 2015-2019 роках відповідав за організацію військових вишколів та бойову підготовку. З 2019 по 2022 рік був заступником командира бригади ТРО в

Сергій Калініченко

резерві, займався морально-психологічним станом вояків. Тож їздив на всі військові збори і стрільби, інші заходи. Брав активну участь у суспільному житті Чернігівщини. Бо це – моя свідомо патріотична позиція.

– Ви передчували цю війну?

– Я був переконаний, що повномасштабна війна розпочнеться. Адже це – очевидно, що російському «царю» путіну кортітиме загарбати всю Україну! Ми говорили про це з товаришами на службі – пам'ятаю, я переконував, що головне – протриматися перші два тижні війни...

Потім високопрофесійний фахівець, якому я абсолютно довіряю, мене переконав, що така жажлива війна ось-ось розпочнеться. Тому вже 23 лютого увечері я спакував свої особисті речі, амуніцію, почистив карабін. Коли росія на світанку обстріляла українські міста, я випив кави та пішов на службу – по суті, на фронт. Взагалі, з 17 січня я знову служу в Збройних Силах України. Відповідно широкомасштабну агресію московської орди зустрів кадровим військовим, на посаді начальника служби зв'язків із громадськістю.

Втім, довелося виконувати обов'язки не за посадою, адже не вистачало офіцерів із досвідом, тому буквально одразу ж, у перші дні та години війни, почав виконувати бойові завдання.

Скажімо, спочатку не було навіть чим зі складів вивозити зброю. То я взяв вісім бійців і на зупинці «Парк відпочинку» почав просто зі зброєю в руках зупиняти вантажівки. Зупинилася «Газель», водій погодився. Далі ми домовилися з водієм сміттєвоза. Висипали сміття прямо на газоні, і він також поїхав по зброю... Так усе й налагодилося.

– Рішучі дії!

– А як інакше? Це – війна! Втім, потім жодних скарг не було... А вже 25 лютого треба було знайти людей, які вміють поводитися з гранатометом. Тож я знайшов капітана Олексія Павленка, сержантів В'ячеслава Воедила та Ігоря Неділька. Вони одразу ж погодилися і виїхали в бік Масанів на особистому автомобілі. Адже до міста намагалися прорватися ворожі танки.

Також 25 лютого повідомили, що біля геріатричного пансіонату з'явилися якісь підозрілі люди. То командир бригади, полковник Олексій Висоцький наказав мені з'ясувати, хто вони, бо там були люди у військовій формі. Ми

приїхали з водієм, я сказав йому розвернути автівку і не глушити мотор. Взяв гранату, висмикнув кільце і так пішов до них...

У гаю знаходилося більше ста людей. Вони показали мені документи – виявляється, що це були сумські прикордонники. Ми поспілкувалися, згадали спільних знайомих. Тож граната не знадобилася. Так було тоді налагоджено комунікацію. Взагалі, що ви хочете – перші дні війни, надзвичайно складна, напружена ситуація!

Потім, під вечір, поїхав до автомобільного мосту, з'ясовував, скільки людей його там охороняють. Далі вирушив на нараду до командира регіонального управління «Північ» територіальної оборони. І отримав наказ – із 32 бійцями патрулювати та охороняти ділянку від другої міської лікарні до П'яти кутів. Це було в ніч на 26 лютого...

До речі, там уже був відчайдушний хлопець – Роман Говійний. Він ще 24 лютого домовився з прикордонниками, то одразу ж отримав зброю, броне-

З бойовими побратимами

жилет і пішов боронити Чернігів. І він дуже сумлінно виконував усі мої бойові завдання, ніколи не скаржився, натомість прагнув робити все можливе та неможливе, щоб скажений ворог не прорвався до міста.

Так ми й захищали рідний Чернігів до 2 квітня. Були в підпорядкуванні командира третього танкового батальйону. Тобто піхота прикривала танки, а я ж – професійний піхотинець. Ми займали позицію від Березового гаю – вздовж кільцевої дороги.

– Бачили, як горів «Епіцентр»?

– Так, він палав просто на моїх очах!.. Нас несамовито обстрілювали з мінометів, САУ. Але до того, як це сталося, я їздив туди розбиратися, бо нам повідомили, що в «Епіцентр» ломляться мародери. Втім, з'ясувалося, що дозволив, і менеджер з «Епіцентру» роздавав військовим каремати, спальники. То я домовився, аби щось взяти і для своїх бійців. Однак не судилося – якраз почалися шалені обстріли й загорівся «Епіцентр». Було жахливе видовище!

А трохи раніше, 26 лютого, обстріляли наші позиції на вулиці Бєлова, № 4 – з «Градів». То, чесно скажу, не всі бійці психологічно витримали, деякі недосвідчені юнаки просто тоді розбіглися, і я їх до ранку шукав, спілкувався з ними, переконував. Так, це – страшно! Та треба навчитися долати цей страх і виконувати бойові завдання. А рашисти, в першу чергу, полювали на наших спостерігачів, на бійців зі «Стінгерами».

Ворожі міни потрапляли в будинки, які спалахували й горіли буквально на наших очах, немов свічки. Гинули люди. Але, до речі, я ні разу не чув від цивільних, мирних мешканців, щоб ми забиралися звідти й не наражали їх на небезпеку. Не було жодного докору! Навпаки нам усі допомагали, чим тільки могли. Як не було важко, жителі ставилися з розумінням, щиро дякували, що ми їх захищаємо.

Адже більше всього на світі люди боялися навіть не смерті, а ворожої окупації. Бо то – справжнісіньке пекло! Загарбники поведуться по-звірячому, свавільно, це – нелюди, які вбивають, катують, гвалтують, грабують... Отож після навали ненависних орків лишаються тільки згарища та сморід. Тому всі тут щиро молилися, щоб ми вистояли і захистили рідний Чернігів від орди!

Поступово ми отримували підмогу, і до 2 квітня, коли рашисти забралися звідси, у мене було вже не 32, а близько 80 бійців. Додалися грана-

тометники. Нам дали й американські протитанкові «Джевеліни», англійські «NLAW» та навіть шведський гранатомет «Карл Густав». І якщо спочатку, окрім бійців, що пройшли АТО, служили раніше в ЗСУ та міліції, були люди, які вперше в житті взяли в руки зброю й не знали, як із нею поводитися, то потім всі вже отримали бойовий досвід.

Проте, на жаль, відверто скажу, траплялися й прикрі випадки: четверо людей просто віддали зброю і сказали, що вже не можуть воювати, мовляв, недобре себе почувають...

– Може, вони справді захворіли?

– Ні, вони злякалися, покидали зброю і ганебно, «добровільно пішли». Навіть не знаю, як вони після цього житимуть та дивитимуться в очі людям... Оце такі чоловіки! Хтось щодня, щомиті ризикує життям, у будь-яку погоду сидить в окопах, самовіддано захищає Україну, навіть деякі жінки воюють зі зброєю в руках; а хтось втікає, мов щур, аби лише врятувати власну шкуру. Зрозумійте, я не звинувачую жінок, які рятують своїх малих дітей. Але коли здорові, молоді, дужі чоловіки вирішують накивати п'ятами, наплювавши на своїх бойових товаришів, на рідне місто, на Вітчизну, то як я можу до цього спокійно ставитися? Це – боягузи і зрадники!

– Серед ваших бійців були загиблі?

– Так. Я відрядив 10 бійців допомогти танкістам у Київці, й невдовзі там загинув наш хлопець С. Сизон із Ніжина. А в Березовому гаю було вбито Микиту Мельникова... Це сталося 14 березня, вранці. Він сидів із батьком в окопі, раптом – мінометний обстріл. Тато залишився живим, а син загинув. Його поховали спочатку в дворі приватного будинку, на городі, а потім, коли вже це стало можливим, перепоховали. Я їздив до його матері, адже вважаю, що командир повинен, по змозі, особисто говорити мамі про загибель сина. Це дуже важко: дивитися в очі матері й повідомляти, що її сина вже немає серед живих, – скрушно зітхає. – Але такий мій обов'язок. Взагалі, у мене загинули двоє бійців, однак були й поранені.

– Між «Епіцентром» і селом Товстоліс, знаю, українські бійці захопили ворожі трофеї.

– Авжеж, це сталося 7 березня... Вони гатили по нас, а потім росіяни залишили свої пошкоджені танк «Т-72» і БМП-1. То наші мужні бійці, екіпаж із першої танкової бригади, вивезли спочатку боекомплект із танка,

а невдовзі, під час другої «ходки», тросом забрали БМП-1. Хотіли і їхній танк пригнати, проте не встигли – рашисти оговталися. Втім, і такі трофеї для нас – не зайві. Отож назву хлопців: це командир танка, сержант Сергій Манзюк (на жаль, він уже загинув, світла пам'ять), а також старші солдати – навідник Леонід Колесник і механік-водій Володимир Овсяков... Це було в так званій «сірій зоні», яка постійно обстрілювалася. А потім, вже наприкінці березня, ці хлопці ще притягли нашу САУ, що була також покинута у «сірій зоні».

До речі, в БМП ми виявили сухі пайки, то, виключно заради цікавості, трохи спробували. Втім, воно нам зовсім не смакувало – низької якості. А ще там було багато телефонів «ТА-57» і польового кабелю, який ми використали для зв'язку на позиціях.

Ще був випадок – один наш хлопець, сержант Владислав Могильний, влучив зі «Стінгера» у ворожий літак. Це трапилося о пів на першу ночі. Тож потім уламки цього збитого літака знайшли біля Яцевого, за кладовищем, у бік Товстолису...

Наших бійців гарно годували в дитсадку № 4, за Березовим гаєм. Там шеф-кухар – Наталія Білоус, кухар – Вікторія Дяченко, вихователь – Світлана Пастушенко. Вони постійно турбувалися про нас. Тож від усієї душі дякуємо цим чарівним і гостинним жінкам! А коли вже були жажливі обстріли, нашим кухарем став боець Віктор Чусь – напрочуд старанно та смачно годував усіх. Тобто справжні вояки вміють і зброєю користуватися, й неабияк готувати за потреби. Майстри на всі руки! – посміхається.

*4.5.0. - «усе спокійно»
на армійському сленгу*

Ще один пам'ятний та зворушливий епізод. Наш боєць Денис Зотов попросив відпустити його на кілька годин до вагітної дружини. А буквально через п'ять днів вона благополучно народила. Це була вже їхня третя дитина! І що Ви думаете? Денис відправив дружину з дітьми в евакуацію, однак сам одразу повернувся на позицію і продовжив воювати. Це – справжній вчинок: патріотичний, сміливий, шляхетний, лицарський!

Тобто нам, чернігівцям, дійсно є ким пишатися! Хоч Денис не бив себе в груди, не заявляв, що він – герой. Власне, така і моя позиція – я не герой, бо просто виконував свою роботу. Авжеж, війна – це робота, важка, ризикована, відчайдушна. Але хтось має її виконувати, коли жорстокий ворог вдирається в нашу країну, наше місто й намагається загартувати українську землю, котра здавна належала нашим дідам та прадідам. А я – професійний військовий, отже (тим більше!) це – моя робота.

– Вас було поранено...

– 11 березня я, медик Наталія Заволоха та водій Олександр Бондарев виїхали в район КСК. Зокрема, мали по хліб заїхати. Отож там біля «Нашої булочки» вийшли з машини, аж раптом – ворожий літак. Кинулися в укриття, та не встигли. Він випустив касетні боеприпаси... Я впав, бачу – мій черевик у крові. Тому розрізали взуття, наклали джгут. Поїхали до обласної лікарні. Мені надали допомогу...

До речі, молодший сержант Наталія Заволоха зуміла організувати у нас стаціонарний медичний пункт, де були ліки та перев'язувальні матеріали, тобто все найнеобхідніше. Допомогли волонтери, щось купували бійці. І це

*Наталія Заволоха
і Сергій Калініченко*

нас не раз виручало! Пані Наталія – ветеран першої танкової бригади, комісована як інвалід війни. Однак вона 24 лютого прийшла до військкомату й наполягла, що неодмінно захищатиме Вітчизну від загарбників, причому згодна воювати в найгарячіших точках, і не тільки в рідному Чернігові... Ось така відважна жінка – чудовий приклад для багатьох чоловіків!

Далі я амбулаторно лікувався на позиціях, але через війну рану трохи запустив. Тож, коли орки забралися геть, я спочатку кілька днів перебував у чернігівському шпиталі. Та він був переповнений, і мене перевезли до Києва. Там довелося зробити дві операції. Перша пройшла невдало – штучна шкіра не прижилася, та друга операція, коли взяли мою власну шкіру, завершилася нормально, і я став одужувати. Ще ходжу з костуром, але загалом усе гаразд. Воюватиму до нашої Перемоги, а потім далі хочу служити в Збройних Силах України.

Взагалі, я вірю в успішну повоєнну відбудову нашої держави та міста Чернігова, у план Маршалла, – звісно, в перспективі ми неодмінно будемо в Євросоюзі. Тобто через десять років Україна розквітне, а наше військо стане наймогутнішим у Європі. Але дуже важливо, щоб після Перемоги ми змели не лише клятву російську орду, а й власних зажерливих корупціонерів, злодіїв та бюрократів, які нищать Україну, як п'ята колона, дбаючи лише про власні бездонні кишені.

– Маєте захоплення для душі?

– Люблю фотографувати. Один із моїх творчих псевдонімів – Фуджик. Свого часу навіть фотографував на весіллях. Однак після Майдану натхнення зникло. Тому займався ремонтом нашої оселі та вихованням дітей. Ще один мій псевдонім – Кашовар. Бо я люблю готувати плов, шашлики, спілкуватися душевно з друзями, жартувати. Для мене велике значення має родина. Адже це – найкращий відпочинок, у затишному сімейному колі. А в мирному житті люблю та ціную ширість, красу, гармонію, благородство та чуйність. І я обожаю Україну та Чернігів!

Спілкувався Сергій Дзюба

ГЕРОЇ ОБОРОНИ ЧЕРНІГОВА

I артилерист, і логіст

Старший солдат Дмитро Лазарев на позивний «Чорний» ще в 2014 році пішов на Донбас боронити свою країну у складі артилерійської батареї. А під час оборони Чернігова герой опинився у так званих військах забезпечення. Під постійними обстрілами, ризикуючи власним життям, він доставляв усе необхідне нашим бійцям на позиції.

Дмитро Лазарев

«Чорний» сам родом з Чернігова. Тут народився і виріс. Він зовсім не мріяв про армію, більше того, Дмитро навіть не замислювався про те, що може стати професійним військовим. Натомість з дитинства мріяв бути пожежником, але життя розпорядилося по-іншому. Проте про свій вибір не шкодує – навпаки, каже, що зараз він на своєму місці.

Мрія дитинства трохи змінилася

«Я після школи вступав до Львівського університету, хотів стати рятувальником, але тоді мені зовсім трохи не вистачило балів, – згадує «Чорний». – Повернувся в Чернігів і вступив до нашого Інституту економіки і управління на спеціальність «фінанси і кредит»».

Оскільки вже було пізно вступати на бюджет, хлопець навчався на контракті. Вже на третьому курсі вирішив перевестися на заочну форму і піти на контрактну службу до війська, щоб мати змогу самостійно оплачувати навчання. То був 2011 рік, так звані часи скорочення. На той час армію недофінансовували, а військові частини скорочували одна за одною. Це буквально з перших місяців служби відчув на собі і «Чорний», адже за один лише рік йому довелося змінити декілька військових частин.

«Першу частину розформували, мене перевели в іншу, – згадує боєць. – Я намагався вступити до лав так званих елітних збройних сил (розвідки). Тоді відбір пройшов, але саме переведення тривало близько півроку, і цей

час потрібно було служити в частині під Києвом. Та так сталося, що зовсім скоро нашу частину під Києвом також розформували, і я знайшов собі місце в Чернігові. Начебто й непогано, вдома, але ввесь цей час я продовжував чекати переведення до розвідки. Дуже вже хотілося мені туди потрапити, але життя має на нас свої плани. І так сталося, що поки готувалися документи на переведення в Чернігів, прийшли документи у розвідку. Та на цей час я в Чернігові зустрів свою майбутню дружину і вирішив лишитися в Чернігові, ближче до неї».

Тобто між розвідкою і дівчиною Анею, яка згодом стала його дружиною, хлопець обрав дівчину. І з того часу він завжди обиратиме сім'ю.

Славетна перша танкова і «бог війни»

У самому Чернігові Дмитру не довго довелося служити, бо ця частина також потрапила під розформування. Так військовий потрапив до славетної 1-ї танкової бригади.

«Там я обрав напрямок артилерії і жодного разу про це не пошкодував, – говорить «Чорний». – Я, до речі, потрапив в показовий артилерійський підрозділ. І на той момент ми були найкращою артилерійською батареєю в Україні. Тому потрібно було постійно працювати, вдосконалювати свої навички. Саме в танковій бригаді я навчився користуватися майже всією зброєю».

Артилерійські війська є наразі одним з найпотужніших засобів ураження противника. Дійсно, сучасний бій складно уявити без їхньої вогневої підтримки.

«Я думав, три роки – і все, звільнюсь. Та армія мене затягнула, а особливо після того, як потрапив до лав артилерії, – продовжує Дмитро. – У нас говорять, що артилерія – це «бог війни». І це дійсно так. Дивіться, основні бої – це артилерія. Вона дістає здалеку і накриває великий сектор. Ти допомагаєш своїм товаришам».

Всю міць і потугу артилерійських військ Дмитро досить скоро зміг усвідомити саме під час бойових дій у зоні АТО.

«Нас у березні 2014-го зібрали по тривозі, і ми з речами поїхали у бік Глухова. І вже там дізналися, що на Сході почалася війна, – розповідає «Чорний». – І буквально через тиждень ми відправились в зону так званої АТО. Щастя, Весела Гора, Дмитрівка... Майже всі завдання виконували на передовій. Ми – артилерійські війська, і, по суті, не маємо контактного бою з ворогом, але там було все. Пам'ятаю свій перший контактний бій. За день до цього було бойове злагодження, нас навчили охороняти колону. Була страшенна спека, але ми увесь день відпрацьовували. І коли їхали на іншу позицію, почався перший бій. Стріляли вже бойові кулі, а не холості патрони. І саме те навчання мені дуже допомогло. Цей перший стрілецький бій запам'ятався на все життя. Тоді я отримав посттравматичний синдром».

В зоні АТО «Чорний» побув трохи більше, ніж півроку. Після повернення на ротацію вирішив перевестися до ОК «Північ». Та відчуття того, що війна для нього ще не закінчилася, у чоловіка було постійно.

«Я тоді знав, що це був перший крок до повномасштабного вторгнення. І ця війна на Сході просто так не закінчиться, – говорить «Чорний». – І як військовий я розумів, що якщо вони почали потроху віджимати спершу Крим, потім Донецьк, Луганськ, то з часом путін захоче більшого. Апетити ж зростають. Загалом так і сталося: 24 лютого вони так знахабніли, що наважилися на відкриту, повномасштабну війну з застосуванням усього озброєння, яке в них є. Та, чесно кажучи, я не очікував такого масштабу. Коли зайшла авіація, було страшно. Страшно за сім'ю, товаришів, знайомих. Багато моїх знайомих загинули в Чернігові від бомбардування літаками. Так, на стадіоні ім. Гагаріна в ніч, коли рашисти скинули туди бомбу, загинув мій товариш дитинства Сашко. І для мене це стало шоком. Він пішов у ТРО добровольцем, при цьому не служив в армії жодного дня. Коли я дізнався, що він загинув, то не міг у це повірити. А в школі № 18, теж під час бомбового удару, загинула моя колега по фотографії (фотографія – хобі Дмитра, – Авт.). Чудова дівчина, професійний фотограф. І ці втрати дуже на мене вплинули. Плюс до всього, дуже переживав за Дружину з сином, які весь час були в Чернігові».

З артилеристів в тиловики

«У нашій частині троє людей з бойовим досвідом (його частина складається з восьми чоловік). І ми пішли по всіх позиціях у Чернігові, придивилися. Можливо, комусь потрібна допомога з облаштування позицій для оборони, – говорить «Чорний». – Адже ми це все проходили і знали деякі нюанси. Після чого ми з хлопцями зайняли позиції в центрі міста. Десь через тиждень я зустрів полковника на позивний «Воїн», який забрав мене і ще двох товаришів до себе. Так ми почали займатися логістичним напрямком. Діставали зброю, припаси, їжу, воду і передавали хлопцям на передову. На той момент це було досить важко. І я тоді для себе зрозумів, що працювати у військах забезпечення не так вже й легко. Звичайно, не можна порівнювати артилерію і забезпечення. Це зовсім різні напрямки, але кожен з них по-своєму важкий і необхідний. Я зрозумів, що в армійських структурах важко всюди, але кожний має займатися своїм напрямком. Адже до цього ми думали: що там робить той тиловик, – а це виявилася дуже складна служба. Особливо у військовий час. Діставати потрібно було все, починаючи від шкарпеток із зубною пастою, закінчуючи бронезилетами і зброєю. І якщо знайти ще можливо було, то доставити це все в місто було вкрай важко. Допомогала військова логістика, волонтери, всі знайомі, які в кого були. Налагоджували взаємодію з представниками всіх військових частин. І всі одне одному допомагали. Роботи було дуже багато. Ми щодня кудись їхали, щось завантажували, розвантажували. Їздили в будь-яку точку. Якщо хлопці на передку щось просили, то ми шукали і везли. Пам'ятаю, найважче діставатися було на позицію в районі ЗАЗу. Якось ми туди везли теплі речі. Поїхали, машина з будкою була, і тут почався мінометний обстріл. То довелося об'їхати пів міста і заїхати з іншого боку. Вже через 20 хвилин доставили хлопцям все необхідне. Ось приклад того, яка перевага в знанні місцевості».

Під час оборони Чернігова наші військові на позиціях найбільше потребували теплих речей, цигарок і шоколаду.

«На той момент найнеобхіднішими були теплі речі: діставати черевики, шкарпетки, рукавички, різні речі, – говорить «Чорний». – Тоді хлопцям

ніде було сушитися. А погода була – то дощ, то сніг, то мороз. Тому потрібні були ці речі. Солодощі, до речі, теж дуже затребувані були. Військові їх теж люблять, до того ж шоколад підіймає настрій. І цигарки. Оце дійсно було на вагу золота. Вони потрібні були всім. Та на той час знайти їх у Чернігові було дуже тяжко. Тоді через волонтерів пробрили цигарки, і це було щастя. До речі, дуже відчувалася підтримка з усієї України. Чимало людей нам допомагали, волонтерів з різних куточків країни. У мене багато товаришів, котрі дзвонили постійно, питали, чим вони можуть допомогти. Пропонували евакуювати сім'ю. Ця підтримка надавала ще більше сил.

І амуніцію діставали, і навчання проводили

Окрім основної роботи в ЗСУ, у «Чорного» є чимало захоплень: стрільба, зброя, футбол, фотографія. До речі, під час оборони Чернігова він зустрівся з товаришем по футболу, який, як виявилось згодом, був у складі відважної групи «Кліщі» на позивний «Бармен». Саме після цієї зустрічі «Чорний» почав активно співпрацювати з «Кліщами». Вони разом організовували чимало тренувань для військових, щоб ті згадали або вдосконалили свою навички у володінні тією чи іншою зброєю.

«Я добре вмію поводитися зі зброєю. За час перебування в АТО навчився різним нюансам її застосування. А тут багато прийшло мобілізованих людей, котрі спеціалізувалися на різних напрямках. Ми зібралися в одному залі і показували, хто що вміє, – згадає Дмитро. – Тоді ми провели класні заняття для військовослужбовців. Я, наприклад, вказав на нюанси користування тією чи іншою зброєю. Хлопці з «Кліщів» розказали про розмінування, розтяжки – тут вони профі. Зброя, хоч і з великою напругою, але постачалася в місто, і вона була різна. Тож ми хотіли, щоб військові знали, як поводитися з нею. І тоді не було такого, що хтось не хоче. Всі одне одного слухали і набиралися досвіду. Ми були як одна велика сім'я».

Родина на першому місці

Загалом «Чорний» – зовсім не типовий військовий. Він любить армію, любить зброю, але більш за все любить свою родину. В армії чоловік вже понад 10 років, і ще й досі ходить в солдатах, хоча вже давно міг би бути в офіцерському званні. Проте свідомо не навчається далі – йому так комфортніше.

«Мене дуже часто питають, чого не розвиваю свою кар'єру військового, – говорить «Чорний». – Та мене все влаштовує. Я міг би ще в першій танковій стати офіцером, але я відмовився. Вважаю, що я на своєму місці. Знаю добре техніку, знаю зброю. Якби я хотів, то міг давно стати офіцером, але я не хочу. Чим вище звання, тим більше зайнятості і менше вільного часу. А я не хочу довго затримуватися на роботі, краще цей час проведу з сім'єю. Адже немає в житті нічого важливішого за сім'ю, за близьких і рідних людей. А ця війна ще більше змінила життєві цінності і пріоритети. Вона показала нам, що маємо цінувати кожну хвилину, проведену разом, бо ж ніхто не знає, що буде завтра і чи будемо ми в цьому завтра. Саме це я й намагаюсь робити».

Бойовий стрес у кожного свій

Війна є війна, і вона ніколи не пройде безслідно для будь-кого, а особливо для військових, які щоденно, щогодинно стикаються з обстрілами. В кожного з них свої ресурси, і кожен переживає бойовий стрес індивідуально. Події, свідком яких був той чи інший військовий, мають такий травматичний наслідок, що інколи людина не розуміє, що з нею відбувається. І тут головне – щоб боєць вчасно звернувся до правильного психолога. Після того, як Дмитро повернувся з Донбасу, він також відчув наслідки цього стресу.

«У мене був посттравматичний синдром, – ділиться військовий. – Спочатку це ніяк не проявлялося, але потім воно вилізло. Довелося працювати з психологом. Тут головне – знайти свого психолога, і обов'язково він повинен бути військовим і мати досвід. Саме на таких заняттях я навчився контролювати свої емоції, розкласти їх і чітко розуміти, яка емоція мені потрібна, а яка ні. І воно начебто минуло, але з першими вибухами я відчув, що мій «звір» знову прокинувся. Війна ж затягує, адреналін, емоції – ти не думаєш про страх. І це теж неправильно. По суті, кожен військовий має проходити реабілітацію після бойових дій. І не лише психологічну, а й фізичну. Це край важливо для подальшого нормального життя людини».

Навалу українці витримують

«Звичайно, ми переможемо, – без тіні сумніву стверджує «Чорний». – Адже в них немає того, що є в нас, – українського духу. Наша країна, наші люди заявили про себе на весь світ. Ми дали відсіч такому ворогу. Всі рахували години, за скільки впаде Україна, та вони застрягли перед Черніговом. Вони не змогли взяти наше місто. Майже всі, хто був поряд зі мною, – чернігівці. І якщо б дійшло до вуличних боїв, русня б не витягнула. Ми на своїй землі, і в цьому наша велика перевага. Бої в місті – найтяжчі, і я на 90% впевнений, що вони програли б. Нам і так допомагало орієнтування на місцевості. Адже якщо ти добре знаєш місцевість, ти вже наполовину володієш ситуацією. До того ж наша країна воює вже вісім років. І дуже багато військових, які побували на Сході, вдосконалювали свої навички усі ці вісім років. По суті, наші військові – універсальні солдати, які можуть опанувати будь-яку зброю за декілька днів. Навчити людину не дуже тяжко, якщо в неї є бажання».

Марія Пучинець

Стиллет і стилос: Дмитро Мамчур змінив перо на автомат

Журналіст, літературний редактор, драматург, непере-січна особистість та патріот. Ім'я Дмитра Мамчура широко відоме у вузьких творчих колах – він встиг потрудитись на все-українських телеканалах, сайтах, в газетах і журналах. У Чернігові, куди він переїхав подалі від столичної метушні, Дмитро заробляв на життя написанням п'єс для місцевих театралів та редагуванням літературних текстів. Тут, за черговою літературною сторінкою, митця застала велика драма – у наш спільний дім постукала війна... Дмитро Мамчур, не замислюючись, пішов до військкомату та змінив перо на автомат.

*«Єдиний спосіб
щось змінити –
Це взяти автомат.
Або перо.
Є зброєю усе,
що низвергає...»*

Анатолій Лупиніс

3 митців – у стрілки

Дмитро Мамчур

Війна застала його несподівано. Як, власне, і більшість із нас, він до кінця не вірив у те, що у XXI-му сторіччі, на Європейському континенті, в країні, яка за кількістю ядерних реакторів посідає дев'яте місце у світі та п'яте в Європі, можлива війна. Як виявилось, можлива...

Коли зранку 24-го лютого росіяни перетнули державний кордон і стрімко поперли в напрямку Чернігова, він перебував у дідівській хатині неподалік Седнева, де драматург часто усамітнюється.

«Напередодні російського вторгнення я отримав гроші за свою п'єсу, яку здав у чернігівський Молодіжний театр. Взяв гроші і поїхав у село на самоізоляцію. Думав, що у мене ковід, – пригадує драма-

тург. – Прокидаюсь зранку, чую – канонада. Думаю, що ж це таке? Я ж в АТО їздив, то по звуку розібрав, що б'ють із 152-гих. Виходжу, чую – доволі близько луплять. Вирішив добиратись у місто».

До Чернігова Дмитро Мамчур дістався попуткою – підвіз боєць ЗСУ, який також проривався до військкомату. Перші два дні він разом із своїм другом та колегою власником сайту «Свобода ФМ» Олегом Головатенком висвітлював бойові дії, які вже точилися на підступах до Чернігова.

«Бачили, як працювали наші САУ на Доценка та Пухова. Ми сподівалися, що буде створено якийсь координаційний центр, в який стікалась би і відфільтровувалась вся інформація, але цього так і не відбулось, – розповідає журналіст. – Ну і так от два дні я походив, а потім з'явився у військкомат. Там мені сказали, що є перспектива, бо я ж капітан запасу. Якраз за моєю військовою спеціальністю (соціально-психологічна служба) з'явилася вакансія заступника командира роти з морально-психологічного забезпечення».

Так митець потрапив у 21-ший окремих стрілецький батальйон, прикріплений до Першої танкової бригади. Відтак довелося воювати у найгарячіший точках: Новоселівці, Количівці, інших населених пунктах поблизу Чернігова.

«Наші люди були в усіх гарячих точках, де йшли серйозні бої, – розпові-

Залишки лижної бази

дає Дмитро. – Я з такими ж добровольцями боронив лижну базу – фактично окраїну Чернігова, ворота в місто. Це був передній край, щодня йшли обстріли, працювали штурмовики, літала ворожа авіація, яка скидала бомби, заходили диверсійні групи. Фактично нас хотіли звідти витіснити, бо для них ці позиції були важливі. Більше трьох тижнів ми боронили лижну базу, але встояли».

21-ший окремих стрілецький батальйон створювався як добровольче формування з людей, які мали бойовий досвід, так і з тих, у кого його не було, але було бажання захищати країну. Всіх об'єднувала мотивація нещадно бити ворога! Тому, коли в Чернігів через позиції, де стояв батальйон, намагались проникнути професійні російські диверсанти, добровольці виявились їм не по зубах. Крім того...

«У нас була антидиверсійна група, яка складалася з бійців, що проїшли АТО, які служили розвідниками, з колишніх десантників, а також тих, які взагалі не розповідали, де служили і воювали раніше. Це дуже професійні бійці, – пояснює Дмитро Мамчур. – Я працював з особовим складом, інформував бійців про новини, перебіг боїв, у мене була кілька приймачів, і я слухав радіо, переповідав, інформував, розповідав бійцям, як треба давати раду занепокоєнню. Я ще займався тим, що перевіряв пости – чи не замерзли хлопці, чи працюють рації, чи вистачає боєкомплекту».

«Хлопці, у мене зі спини щось стирчить»

Під час однієї з таких перевірок, коли у хлопців з підрозділу Дмитра Мамчура розрядилась рація, він поніс їм батареї і сам, не збагнувши як, нарався на вогневу групу противника.

«Їх було до тридцяти чоловік, а нас спочатку всього троє, – говорить боець. – Нас урятувало тільки те, що ми мали набої. Ми двоє стріляли, а третій боець, який, на жаль, у наступному зіткненні загинув, доволі швидко споряджав магазини. Ми десь за 25 хвилин короткими одиночними чергами

відстріляли по 15 магазинів. Потім було затишшя, і ворог, напевне, подумав, що у нас закінчились набої. Вони підійшли доволі близько, щоб взяти нас у полон. Мій боець кинув дві гранати Ф-1, і це завдало їм моральних і фізичних травм, – посміхається Дмитро. – А потім їм ще й дісталось з автоматів. Ну та й таке... Оце от був такий бій, який я бачив доволі близько».

На підмогу трьом відчайдухам прийшли групи підтримки танкістів: гранатометна, кулеметна і бронегрупа.

«Наші завдали їм такого удару, що вони відступили із втратами. Внаслідок сутички московити втратили бойову розвідувальну машину і танк Т-72, – розповідає Дмитро Мамчур. – Їхніх поранених і мертвих забирав «Тигр», але його, на жаль, не вдалося підбити».

Цей бій відбувся наприкінці березня, а потім був авіаудар з літака, на лижній базі розпочалась пожежа. Приміщення бази було зруйноване, однак позиції навколо неї утримували наші.

Під час одного з артилерійських обстрілів Дмитро «зловив» два осколки.

«Прибігаю на базу, кажу: «Хлопці у мене зі спини щось стирчить». А там стирчав осколок, – посміхається митець. – Заліз, зараза, глибоко, міліметрів на п'ять. Увійшов в тіло над плитою, пробив куртку та светр. Один осколок я самостійно витягнув, а отой, що в спині, мені лікар знімав. Хороший попався лікар, нічого не загноїлось».

Досвід спостереження – ось що вважає найціннішим для себе Дмитро Мамчур. Окрім всього, він ще й досвідчений психолог, тож йому цікаво спостерігати за тим, як поведуться люди у стресових ситуаціях.

«Ми на своїй землі, і відібрати її у нас зможе хіба що Бог»

«Війна дала можливість більше пізнати людей. Мені подобається спостерігати за тим, як люди дають раду своїм внутрішнім конфліктам, як вони загартовуються. Я дізнаюсь багато цікавого з психології, – зізнається він.

– Ця війна є війною смислів. У ній будь-яка подія націлена на передачу по силів. Наш посил простий: «Ми сильні, ми на своїй землі і відібрати її у нас зможе хіба що Бог, якщо на те буде Його воля». А вони посилають нам меседж: «Ми все захопимо, ми вас всіх уб'ємо, нам треба все...» Це смислові війни. Йдеться про те, щоб показати, чия ментальна карта правильніша. Наша правильна! Чому? Бо ми собі не брешемо! Наше командування нам не бреше! Ми знаємо свою історію, у багатьох селах досі пам'ятають, хто із козаків загинув у походах. Їхнє завдання – стерти нас і пам'ять про нас, адже ми – одна з найдавніших націй світу, про наших предків писав ще Геродот. Тут і скіфи, і неври, сармати, скоти. Ми тут автохтони, ми – не зайди, і ця земля наша, ми нікого сюди не пустимо».

Він щиро пишається своїми побратимами, які так само, як він, зголосилися добровольцями.

«Журналісти, викладачі, інженери, кондитери – кого в нас тільки немає, – говорить Дмитро. – З професором історії, який служить у нашому підрозділі, ми до війська прийшли в один день. Пішки під обстрілом. Всі люди вмотивовані, кожен вбачає в захисті країни свій обов'язок. У нас багато ветеранів АТО, вони дуже допомагають своїми порадами тим, хто не служив узагалі. Ворог відступив, хоча росіяни дуже вихвалялися тим, що Чернігів штурмували «професіонали-десантники». Ті «герої» тікали, залишаючи техніку, спецобладнання».

Дмитро каже, що йому боляче дивитися на наслідки роботи російських варварів у Чернігові. Але він не має сумнівів, що місто зі славною історією відродиться, бо має шалену внутрішню силу і прекрасних людей.

«Те, що вони зробили з Черніговом, з іншими населеними пунктами – законотвірний наслідок виправдання і підтримки росіянами їхніх тиранів, а росія – імперія зла, увесь світ тепер це розуміє, і вона обов'язково заплатить за все, що заподіяла Україні», – впевнений він.

Як талановитий митець Дмитро Мамчур вірить у те, що ця війна закінчиться драматично для росіян, а українці стануть найвідомішою та найсмівливішою нацією в світі. Іншого нам не дано – воля або смерть!

Віталій Назаренко

«З першого дня війни вірю в нашу Перемогу!»

Про офіцера підрозділу морально-психологічної підтримки ТрО ОК «Північ» ЗСУ Анатолія Кіяна («Снайпера») мені порадив написати герой оборони Чернігова Андрій Требух, легендарний «Кліщ». Андрій сказав, що «Снайпер» – дуже скромний добродій, не любить хвалитися подвигами, однак це – хоробрий та шляхетний чоловік, справжній патріот України. Такий відгук від самого «Кліща» – найкраща рекомендація! Тому, звісно, ми радо запросили капітана Анатолія Кіяна до редакції газети «Чернігівщина».

– Пана Анатолію, всіх бійців, захисників рідного Чернігова, які з нами зараз спілкуються, ми просимо розповісти про себе.

– Я – родом із села Смош Прилуцького району. Батько все своє життя працював у колгоспі на тракторі, мама трудилася дояркою. А я закінчив Чернігівський державний педагогічний інститут імені Тараса Шевченка. Хотів бути вчителем початкової військової підготовки. В інституті була військова кафедра, тож я отримав звання лейтенанта...

Пішов служити до Чернігівського прикордонного загону. А далі з 2001 року до пенсії працював дільничним інспектором міліції в Чернігові.

Зараз мені – 52 роки. Сину – 29, п'ять років служив в АТО і тепер воює на Донбасі в десантно-штурмовому батальйоні 95 бригади. Доньці – 26, ще торік поїхала за кордон і нині мешкає там.

– **Як для Вас почалася ця війна?**

– 24 лютого я прокинувся вранці та звернув увагу на велику кількість людей і машин, котрі кудись поспішали. Гамір!.. Це – незвично. Було багато військових та поліцейських... Увімкнув телевізор – війна!

Заправив в автівку повний бак пального. А оскільки я – ветеран МВС, звернувся до головного управління поліції в Чернігівській області, записався до списку на отримання зброї. Там я й зустрів свого колегу Андрія Требуха, з яким раніше працював у міліції. І він запропонував мені їхати з ним. Він організував і очолив групу, відому зараз як «Кліщі», від позивного керівника. В поліції мені зброю так і не видали, тому я прийшов до «Кліща» зі своєю снайперською гвинтівкою.

Анатолій Кіян

– Тобто Ви вже раніше мали особисту зброю?

– Так. Я – мисливець, це – моє захоплення, як і риболовля. Люблю цю справу! Власне, я й позивний отримав через свою снайперську гвинтівку... А ще у мене є потужний, якісний прилад нічного бачення. Отож ми зібралися у Андрія Требуха вдома. І невдовзі вже одержали своє перше бойове завдання – потрібно було виїхати в Рівнопілля й розвідати обстановку.

Ми вирушили туди вчотириох: «Кліщ», «Бармен», «Боцман» і я. Там ми й вступили в бій із російськими загарбниками. Їх було значно більше, але нам вдалося вирватися... А потім ми заїхали з тилу в їхню колону та буквально проскочили між танком і БМП, там були ще ворожі «КамАЗи». Вони просто не чекали такої зухвалості! Далі ми приїхали в ОК «Північ», і я надав точні координати колони за допомогою локації по телефону, тоді ще був зв'язок. І наші артилеристи невдовзі накрили та знищили рашистів – там було близько ста одиниць техніки.

– І це сталося в перший день війни!

– Так. Потім ми виїхали в напрямку Киселівки – займалися розвідкою. Колони окупантів рвалися до Чернігова з Ріпок і Городні. Наші підірвали міст біля Киселівки, і рашисти зупинилися. Але треба було, щоб ворог не обійшов позиції ЗСУ через Вознесенське. Отож ми з Новоселівки пішли пішки в бік Киселівки. Окупанти сильно нас обстріляли з мінометів, та все обійшлося...

У наступні дні я виконував завдання «Кліща» – вів спостереження та корегував вогонь артилерії. У мене ж – 30-кратний оптичний приціл, було все чудово видно в напрямку Рівнопілля та Товстолісу.

– Де Ви в цей час знаходилися?

– На даху 17-поверхового будинку біля ЗАСу... І коли з Товстолісу заходила ворожа колона, я передавав координати для нашої артилерії, й вони гатили по загарбниках. Втім, у них був підрозділ радіоелектронної боротьби, тож вони встановили моє місцезнаходження, а також місце біля «Епіцентру», де знаходився мій друг на даху дев'ятиповерхівки... Бо я з ним говорив, і він раптом каже: «Мене почали обстрілювати з танка».

– Друг живий?

– У нього пошкоджене коліно, але головне – живий! І от вони тільки-но

обстріляли мого бойового побратима й одразу ж заходилися бити по мені... Дякувати Богу, вцілів! Перейшов до іншого місця спостереження і виконував бойове завдання.

– Я бачив на Кільцевій підбитий ворожий танк... Взагалі, біля ЗАЗу, знаю, теж було «спекотно», тривали запеклі обстріли!

– Відверто кажучи, я був на даху, корегував вогонь нашої артилерії, то не надто в курсі, що там відбувалося внизу... Втім, тоді в Чернігові багато де було «спекотно»!

– А потім зовсім пропав зв'язок...

– Так. І найгірше, що я взагалі не міг зв'язатися з «Кліщами»! Що ж було робити? То я приєднався до блокпосту на Масанах, біля «Млибору», на вулиці Елеваторна. Це – блокпост 119 бригади територіальної оборони.

– Прийшли туди зі своєю снайперською гвинтівкою?

– Аякже. Поруч розташовувалися бійці нашої 1-ї танкової бригади. Тож ми охороняли їхню техніку. Так я там і служив, аж доки трикляті рашисти не дременули звідси.

– А якийсь пам'ятний випадок можете розповісти?

– На початку березня поблизу нашого блокпосту збили ворожий літак, котрий впав у приватний сектор. У нього поцілили прикордонники із зенітної установки... Бачив наш спалений танк на Масанах – командир цього танку загинув у свій день народження. Взагалі, танкісти гинуть на війні найчастіше, адже вони зазвичай воюють на передовій. А ворог перш за все намагається знищити важку техніку...

Відверто кажучи, я – простий боєць, не майстер усіляких оповідок... І зовсім не вважаю себе героєм. Лютий ворог напав на мою Батьківщину, тому захищаю Україну та рідний Чернігів зі зброєю в руках. Адже не міг вчинити інакше! Тому я воюватиму до самої нашої Перемоги – стільки, скільки буде потрібно. Так само і мій син воюватиме. Ми нізащо не віддамо нашу землю на поталу цим нелюдам!

– Скажіть, будь ласка, у Вас були моменти розпачу?

– Не було. Що б не сталося, незважаючи на все пережите, я не плавав, не панікував і не впадав у розпач. Бо з самого початку, з першого дня війни вірю, що ми неодмінно переможемо ненависних окупантів, зметемо їх звідси.

– Але ж спочатку ситуація була дуже тривожна, рашисти оточили наш Чернігів, наступали на Київ – були вже в його передмістях...

– І чим усе це скінчилося? Вони ганебно накивали п'ятами, зазнавши великих втрат. Бо наш український народ – вільнолюбний, незламний, тому його просто неможливо підкорити! І я ані на йоту не сумніваюся, що агресор росія зазнає нищівної поразки й змушена буде забратися звідси геть. Я в цьому впевнений на сто відсотків!

– Добре, розпачу у Вас не було. А страх коли-небудь відчували?

– Відверто кажучи, коли ми першого дня вступили в бій із росіянами і потім дивом вискочили звідти, я в той момент просто виконував свою роботу – бойове завдання. Але потім, пригадуючи, аналізуючи те, що відбулося, я, звісно, усвідомлював, що міг реально загинути! І тоді щось таке «аукнулося» в душі. Не якийсь панічний страх, а таке пронизливе відчуття небезпеки. Так, це трапилося – вперше і востаннє, більше такого відчуття вже не було. Попри пережите, я налаштований на позитив – ми переможемо, а потім відбудуємо Чернігів.

– І все-таки війна – це дуже важка робота. Ви відчуваєте втому?

– Я психологічно готовий воювати, бо знаю, заради кого це роблю.

– Якщо рашисти наважаться напасти на Чернігів знову з білорусами?

– Хай спробують – зустрінемо!

– Вже думали, чи далі служитимете, коли закінчиться війна?

– Час покаже. Я нічого не загадую наперед.

– Ви виглядаєте як фізично загартована людина. Займалися спортом?

– Так. Стараюся вести здоровий спосіб життя.

– «Кліщ» попереджав, що Ви – дуже скромна людина. Але, безперечно, мені приємно було познайомитися та поспілкуватися з Вами. Такі бійці зараз дуже потрібні Україні! Ви не вважаєте себе героєм, однак я з цього приводу маю власну думку. Щиро зичу Вам здоров'я, добра та Перемоги!

– Навзаєм, пане Сергію. Переможемо разом!

Спілкувався Сергій Дзюба

«Іванович»: «Ми маємо дати таку відсіч, щоб ворог боявся самого слова "Україна"»

Спокійний і неговіркий Іван Бенюх – солдат механізованого протитанкового батальйону на позивний «Іванович» – не з оповідок знає про нутро російського народу. Адже свого часу йому довелося працювати на росії не один рік. І коли розпочалася «русская весна» в його рідній Україні, не роздумуючи, взяв до рук зброю.

Прилучанин – з того покоління військових, які свідомо пішли захищати свою країну, коли Схід уже палав від російської навали. Побувавши неодноразово в гарячих точках Донецької і Луганської областей, герой навіть уявити собі не міг, що пекло війни прийде і на його рідну чернігівську землю.

Іван Бенюх

«Відчувалося, що буде війна. Так просто воно не могло закінчитися. Та, якщо чесно, не очікував, що вона буде саме тут, на Чернігівщині, – говорить військовий. – Десь за три-чотири місяці до початку повномасштабної війни ми тільки приїхали з зони проведення ООС. Всі перебували на постійному місці дислокації, де, власне, й відчували перші ракетні удари росні. Пам'ятаю, рано вранці 24 лютого прокинулися по сигналу тривоги. Ми вишикувалися, і комбат сказав: якщо хто не хоче їхати на війну, може вийти зі строю. Та жодна людина з батальйону не вийшла (батальйон до 500 чол., – Авт.). Всі були налаштовані захищати свою землю від навали ворога.

І тут оголошують знову сигнал тривоги, та ми приймаємо рішення не спускатися в укриття, а їхати, бо наша машина стояла укомплектована. Тільки ми заскочили в машину, відїхали метрів 100 від парку – і через дві хвилини прилетіла ракета. І ось це вже було чітке розуміння, що почалася війна. Проте цивільне населення ще точно не розуміло, що це і чого очікувати».

«Епіцентр» горів декілька днів

Підрозділ, у якому був «Іванович», тримав позицію навпроти будівельного магазину «Епіцентр», якраз біля багатоповерхівок.

«Пару днів наш підрозділ був під Новоселівкою, потім трохи на Бобровиці, а коли третьому танковому батальйону трохи важкувато стало, то нас перекинули на «Епіцентр», – розповідає «Іванович». – Ми стояли напроти «Епіцентру», а рашисти – в селі Шевченкове, яке географічно знаходиться трохи вище нашої позиції. І тому вони дуже добре нас бачили і стріляли по нам постійно, безперестану. Коли вишки знеструмлені були, дуже важко було знайти зв'язок. А зателефонувати рідним треба було хоча б один раз на день чи смс відправити, бо ж переживав, як вони там. Та й вони за мене. Тоді доводилося залазити на дах 10-поверхового будинку – там було одне місце, де ловив зв'язок. Та звідти російський танк нас бачив, як на долоні. І треба було витягнути руку з телефоном, сказати, що все добре і швиденько тікати, бо могли добряче влупити.

Коли ворог влучив в «Епіцентр», усе почало враз горіти, дим страшенний стояв, бо ж там багато різних будівельних матеріалів. Та ніхто його не гасив, бо міномети клали міни безперестанку. Так і димів, поки все дотла не вигоріло».

В умовах постійного недофінансування дуже багато військового озброєння у нашої армії ще радянського зразка. Звичайно, по trochu з'являється на фронтах України нова зброя, але її поки що недостатньо. Та як би там не було, навіть з тим озброєнням, яке ми маємо,

*Олег Загородній
(крайній праворуч) загинув
у Новоселівці*

нашим військовим вдалося зупинити навалу російської орди на Чернігівщині, дати гідну відсіч ворогу.

«У нас були ПТУРи (протитанкові гранатомети), і ми не могли стояти десь в кущах, бо ж треба було, щоб дрiт не порвався. Тож так і стояли під обстрілами, а що робити? – говорить «Іванович». – Я вважаю, що під час оборони Чернігова наша армія зробила все, що могла, і навіть більше».

Відсутність інформації гнітила

Прийоми інформаційної війни ворог застосує дуже вміло з перших днів своєї військової агресії на території України. Тому військовим дуже важливо мати надійну, достовірну, перевірену інформацію про все, що відбувається під час військових дій. Адже це неабияк впливає на їх моральний дух.

«Перші дні, поки ми були в районі Новоселівки, у нас повністю був відсутній зв'язок. Тобто ми не мали можливості подивитися чи почитати достовірні новини про те, що відбувається в інших областях. Ми не знали, що вдалося зробити ворогу за ті дні, бо ж бачили лише, як він нас накриває вогнем, – згадує «Іванович». – Дзвонить мені товариш, і каже: розповідають, що Суми взяли, Київ взяли, Охтирку взяли... І ти не розумієш, як таке може бути. Дзвониш у штаб, а там трубки не беруть. Перші дні у нас ще рацій не було, лише мобільні телефони. І тоді обстановка була трохи гнітюча. Адже ми знали, що вже й самі перебуваємо в напівоточенні, а тут таке говорять. А тоді ми змінили дислокацію, приїхали на Бобровицю. Господар тамтешнього магазину автозапчастин пустив нас до себе переночувати. Там матраци в нього були, привіз їсти нам, сам лишився. І там був телевізор. Увімкнули його, дивимось – а Київ наш, Суми наші, Охтирка наша, на душі відразу стало легше. І потім з кожним днем зростати почала впевненість у тому, що вони нам нічого не зроблять, що вони тікатимуть, як собаки!»

На війні вже сім років

Як тільки в країні почалася «русская весна» в 2014 році, будівельник за професією Іван Миколайович не зміг сидіти вдома. Вирішив, що треба йти і захищати свою країну. Та відразу у військкоматі до війська не взяли, а лише записали в список бажаних. Подзвонили лишень через рік. А після восьми місяців на Донбасі «Іванович» вирішив підписати контракт.

«У березні 2015 року потрапив до армії по мобілізації. Потім проходив навчання ракетно-артилерійського озброєння, а звідти потрапив у протитанковий батальйон. Потім – Широкий Лан, Попасна, Золоте, 25 блокпост по Бахмутській трасі, все це було наше, все це ми захищали, – розповідає «Іванович». – Масштабні бої були і на Донбасі, і в Дебальцевому, в Бахмуті, Мар'їнці, але там було легше, бо не було авіації. Та й тамтешні люди самі собі принесли той «руській мір». Адже вони там не дуже були проти, коли прийшла росія. А коли дивишся на Чернігів, який накривають з усієї можливої зброї... Стріляють по лікарнях, садочках, житлових масивах, приватних будинках. Скільки ні в чому не винних людей загинуло, скільки втратили власне житло? Це велике горе, яке принесли нам російські «асвабадітелі», яких на чернігівській землі ніхто не чекав і не хотів. Вони хотіли взяти кількістю, розраховували на швидку перемогу. Хотіли пройтись парадом – але ж ні, не на ту землю прийшли. Вони б'ють по мирних кварталах, просто б'ють, щоб більше нанести руйнування, вбити людей, нагнати паніку. Там немає жодної стратегії. Ну знесли вони Бобровицю, Новоселівку. І що? І в Чернігів вони ж все одно не зайшли. Нас неможливо зламати, тому що ми разом, ми боремося за правду і ми на своїй землі.

Ми зараз повинні дати їм таку відсіч, щоб на генетичному рівні росіяни боялися, тільки почувши слово "Україна". Іншого виходу в нас немає. Їх треба розбити вщент, бо через 5-10 років вони знову можуть спробувати напасти. Нині ми боремося за те, щоб наші діти та онуки щасливо жили на землі своїх пращурів».

Попри все, «Іванович» зовсім не вважає себе героєм та стверджує, що

він, як і всі хлопці, що були поряд, просто робили те, що мали – захищали свою країну від ворога.

«Коли говорять про героїзм, то в мене в голові спливає історія про хлопця, який підірвав міст разом з собою – здається, на Херсонщині, – бо в нього не було часу відійти далі, але він чітко розумів, що не можна пропустити рашистів через той міст, – говорить «Іванович». – Молодий хлопчина ціною власного життя зробив такий необхідний вчинок. На цій війні всі герої!»

Разом з батьком і син пішов воювати

Українці не перелякалися навали російських окупантів, а навпаки, стали ще більш згуртованими. Вони ненавидять «асвабадітелів» і прагнуть лише одного – якомога швидше знищити цих нелюдів. Сотні українців цілими родинами стали на захист країни. Так, і син Івана Миколайовича, тількино йому виповнилося 18, відразу пішов до лав ЗСУ. Наразі батько з сином захищають рідну країну, проте на різних напрямках, та зв'язок тримають щоденно.

«Я пішов в АТО по мобілізації в березні, а він у вересні підписав контракт, – розповідає «Іванович». – Він зараз у Сумській бригаді Національної гвардії служить. Був в Широкиному, Комінтерновому, теж у протитанковій бригаді. Перед повномасштабним вторгненням 24 лютого їх якраз на Донбас відправили. Там під Рубіжним син отримав поранення. Тоді на блокпосту їх було шестеро, а лишився живий лише він один. І це якесь диво. Щоправда, син дуже сильно переживав втрату товаришів».

Хоча сам «Іванович» був під пекельними обстрілами, за себе не хвилювався. Натомість переживав за дружину, за сина та невістку. Інколи вдавалося поспілкуватися і з донькою, яка живе в іншій країні. Каже, коли виженуть москалів з України, то відразу поїде до неї в гості, щоб побачити внука.

«Коли все почалося, то я дуже переживав за всіх своїх близьких. За сина, за дружину, яка весь час була в Прилуках, за невістку, яка була на той час у Сумах. Я розумів, якщо рашисти зайдуть в Прилуки, то знайдуться ті, хто вкаже на сім'ї АТОвців. Я тоді сказав дружині сховати всі грамоти, нагороди – все, щоб ніде й згадки не було, що ми з сином пов'язані з армією. Та, на щастя, в Прилуках все було спокійно, навіть магазини працювали. І невістку з Сум туди перевезли».

На питання, чи важко було його дружині, «Іванович» відповідає: «Важко – то, мабуть, не те слово. Вона дуже переживає. Нещодавно в неї лікар спитав, чи часто в неї буває стрес, на що вона сказала, що стрес – то її коханець. Бо й чоловік, і син воюють».

Ліниві алкаші

Про росіян «Іванович» знає чимало і не з чуток. Не один рік чоловік пропрацював там на різних роботах, тож добре вивчив ворога.

«Свого часу довелося довго працювати в Москві. Спершу возили на продаж туди різні продукти: городину, м'ясо, сало. Потім працював на будівництві, – розповідає «Іванович». – І, як то кажуть, москаля знаю добре. Там дуже ліниві люди. У селах самі алкаші живуть, яким, окрім випити і покурити, нічого не потрібно. Адже для тих, у кого прописка московська і Московської області, роботи з гарною зарплатою вистачало, але ж вони не хочуть працювати. Вони п'ють безпросвітно. І пити там у селах починають з дитинства. Я бачив, як люди 50, 70 і навіть 10 років збираються і п'ють гуртом. І вони навіть не думають працювати. Їх все влаштовує. У великому місті ще куди не йшло, а в селах починаючи з 10 років – це пропаші люди. Вони вівці, раби, які постійно стоять на колінах і за пляшку горілки готові на все. І ми зараз ще дивуємося, чому там люди мовчать і підтримують війну, яку розв'язав карлик-диктатор. У них немає чим думати просто, там кончені люди».

Без гумору ніяк

Увесь час нашої розмови «Іванович» посміхається і постійно шуткує. Такий він, з гумором, бо ж каже – без нього на війні геть недобре.

«Гумор в армії має бути на рівні з боєприпасами, – говорить «Іванович». – По-іншому не можна. Він рятує у найскладніших ситуаціях, не дає впасти у відчай і здорово підіймає бойовий дух. А ще, що б не сталося, потрібно зберігати спокій. Згадується, як о сьомій ранку ми з хлопцями йшли на вогневу позицію і був страшенний обстріл метрів за 70 від нас. Йдемо, розуміємо, що на вогневій нам сидіти не менше п'яти годин, то вирішили поїсти. Міни літають, кулі свистять над головою, а ми спокійно розпалили вогонь, підігріли їжу, насмажили яєць, заварили собі кави. Куди спішити – треба ж поїсти! Просто з часом розумієш, що коли твій час настане, то де б ти не був, станеться те, що має статися. Тож на війні потрібно поводитися впевнено і посміхатися».

Марія Пучинець

Антон Набільський: «Молода пара під завалами й досі стоїть перед очима»

Водій військового медичного автомобіля на позивний «Тоха» – вже вдруге на війні, проте такою її він не бачив. Мобілізований у 2014 році, він був водієм «швидкої допомоги». Їздив кілька разів у Донецьк забирати поранених, та справжню війну пізнав лише 24 лютого. Саме йому доводилося перевозити поранених після найстрашніших бомбардувань Чернігова. Саме його медичний «Богдан» їздив на блокпости, які знаходилися на останньому рубежі, возив військовим ліки та їжу. Саме він одним із перших привіз ліки і медичне комплектування для військових вже після того, як кацани підірвали міст.

Йому – 25, а їй – 23

*Пам'яті загиблих чернігівців під час
ворожих бомбардувань 3.03.2022 р.
присвячується*

*Йому – двадцять п'ять, а їй – двадцять три.
Жили молодята, не знали біди.
Жили у Чернігові, містом гуляли,
І діток маленьких, мабуть, планували.
Підступно російська бомба упала
Життя молоде умить обірвала.
Він тілом свою любу накрив.
«Не бійся, кохана», – її попросив.
Медики скоро до них підійшли,
Так, обійнявшись, їх і знайшли.
Схилився над юними брат-санітар.
Від вирви, що поруч, ішов іще жар.
Спіть мирно, рідненькі, Ваша душа
У вирій небесний Йому відійшла.
І будьте Ви певні – за Вас відомстять.
Наші бійці їм цього не простять.
Не схибить рука українця-солдата.
Притис він міцніше приклад автомата.
За діток маленьких, за маму і тата,
Дружину, знайомих, за рідную хату.*

*(Валентин Буряченко, «Редактор»,
03.03.2022 р.)*

Антон Набільський

Напередодні вторгнення Антон Набільський був вдома, в Острі. 24 лютого чоловік прокинувся дуже рано. Перед виходом на роботу збирався випити чашку кави, але, увімкнувши телевізор, натрапив на звернення Президента про те, що в країні вводиться військовий стан. Тоді Антон зрозумів, що почалася війна.

«Вже після того, як Путін визнав ДНР і ЛНР, я відчував, що війна все ж таки буде, але ще не розумів її масштабу, – говорить «Тоха». – Після почутого навіть зібрав вдома сумку у військкомат. Адже війна могла початися будь-якої миті, і я мав бути готовий. Поклав змінний одяг та декілька консервів на перший час. У ніч з 23 на 24 лютого я ночу-

вав у мами, але почувши, що росія вторглася на нашу територію, буквально за декілька хвилин був удома і збирався в Чернігів. Якраз тоді моя машина зламалася, тому, взявши свій речмишок, пішов на трасу «голосувати». Простояв понад три години, поки хтось забрав. Машин було багато, але 90% транспорту йшло в напрямку з Чернігова, і дуже мало – на Чернігів. Та знайшовся хлопчина на старенькій «Славуті», який їхав у місто і мене забрав».

Додому приїхав вже після обіду, тому похід у військкомат «Тоха» відклав на ранок, натомість увесь вечір займався пошуками найближчого бомбосховища для дружини і доньки.

«Я насамперед подивився підвальне приміщення нашого будинку, та воно не могло бути бомбосховищем, бо було завалене мотлохом і банками, – згадує «Тоха». – Я думав, це в нашому будинку тільки. Але пройшовши всі найближчі будинки, куди можна дійти за 20 хвилин, зрозумів, що така ситуація скрізь. Люди явно не готувалися до війни. Оскільки ми на першому по-

версі живемо, то я вирішив, що дівчатка в разі чого сидітимуть у під'їзді, де не було вікна. У всякому разі, на той час це було правильне рішення. Згодом донька Міла прозвала те місце «бункером». Саме там вони з дружиною були під час обстрілів і бомбардувань».

На наступний день, 25 лютого, «Тоха» прокинувся рано, і, вирішивши не чекати відкриття військкомату, пішов у госпіталь, бо в 2014 році служив у танковій бригаді санітаром-водієм. Тож вирішив, що там він обов'язково стане в нагоді. Так, власне, й сталося. Адже «Тоха» знову став водієм-санітаром і буквально з перших годин почав їздити містом, розвозячи їжу, гуманітарну допомогу, ліки, перевозити поранених і «двохсотих» після постійних обстрілів і авіанальотів.

Авіанальоти на Подусівку запам'яталися на все життя

З перших днів вторгнення російських військ на Чернігівщину у різних районах Чернігова під обстріли та авіаудари потрапляли в основному мирні громадяни, лікарні, школи та житлові квартали. Так зване «бойове хрещення» водію-санітару з позивним «Тоха» довелося пройти якраз після авіанальоту біля Чернігівської районної лікарні. Звідти вони возили поранених до лікарень.

«У перші дні війни ми розвозили медикаменти і їжу, – згадує «Тоха». – Возив усім: і військовим, і цивільним. Коли прилетіла перша бомба на п'ятий полк біля Чернігівської районної лікарні, ми були поруч. Тоді зі мною був офіцер медичної служби і наш фельдшер. І ми відразу поїхали туди, а там кошмар. Одна з бомб потрапила у водогін, дим стоїть, вода під ногами тече, все побите, сигналізація в районному відділі поліції вищить... Пожежі як такої не було, але вибухова хвиля наробила чимало лиха. Багато було поранених, в основному – цивільні люди. Чимало було потерпілих у самій районній лікарні. Я вже й не пам'ятаю, скільки ми разів туди приїздили».

Після цього випадку санітарній машині «Тохи» довелося перевезти не

один десяток поранених. Якщо щось серйозне – везли на обласну, а потім перевозили по інших лікарнях. Все було на автоматі.

Загалом ворожа авіація постійно наводила страх на мирне населення Чернігова. Свої 250-кілограмові бомби і некеровані ракети вони скидали в основному на житлові будинки, на приватний сектор, на школи. Словом, просто знищували людей. І саме після одного з таких нальотів на мікрорайон Подусівка «Тоха» повністю і чітко усвідомив, що це дуже жорстока війна, що ворог нищить мирне населення.

«Пам'ятаю, 3 березня, після чергового артобстрілу, ми привезли в морг «двохсотих». І в той час приїхали наші військові, сказали, що обстріляли 18-ту школу. Ми відразу туди. Перед нами постала страшна картина. Там, де був поріг школи, – величезна дірка в будівлі, а навколо все в цеглі і уламках, – згадує «Тоха». – Ми підбігли ближче, а на порозі лежить дуже багато людей. Один на одному! Може, вони тоді курити вийшли, чи я не знаю. Але в цій купі перемішалися цілі люди і частини тіл, місиво якесь. Це дуже страшна картина, яка закарбувалася в пам'яті. І нам довелося цих людей перевозити».

Відвізши одних поранених, медична машина «Тохи» знову мчала на Подусівку, але вже в приватний сектор – туди росіяни скинули наступну бомбу.

«На місці будинку була величезна воронка, з якої йшов дим, туди щойно влучила бомба вагою 250 кг. Це був старий дерев'яний будинок, – згадує зі сльозами на очах чоловік. – Вже приїхали рятувальники, які почали розкопувати уламки в надії знайти живих людей. Ми почали їм допомагати. Одного чоловіка дістали мертвим, але бачили, що під завалами ще лишалися люди. І ми продовжували так швидко, наскільки це було можливо. Розбирали всі ті уламки, балки, цеглу... І коли це все прибрали, то перед нами відкрилася страшна картина: лежали чоловік і жінка, він лежав звернуто, ніби прикриваючи її... Отак їх, мертвих, і знайшли. Цей епізод постає в моїй пам'яті постійно. За що померла ця молода пара? У них же точно були плани на майбутнє, і точно тут не було жодного військового об'єкта поруч. Вони просто скинули ту бомбу на приватний сектор, де жили мирні люди. І після цього випадку я зрозумів, що це – страшна війна, яка забирає дуже багато людських життів, і насамперед – мирного населення. До речі, в той

день на Подусівці дуже багато цивільного населення постраждало. Увесь приватний сектор русня знищила. Той день пролетів як одна мить. Не можу згадати навіть, скільки разів ми їздили. Ми поверталися туди знову і знову, возили поранених, возили «двохсотих». У цій метушні просто не помічаєш, як швидко летить час».

Операція «евакуація»

Окрім перевезення поранених у місті, «Тоха» брав участь і в евакуації поранених військових із чернігівських лікарень до Києва.

«Перша моя евакуація була тоді, коли вже за Количівкою стояли війська ворога. Ми їхали так званою «дорогою смерті», яка на той момент обстрілювалася ворогом, – згадує «Тоха». – Тоді маршрут в один бік замість звичних 90 кілометрів тягнувся 280 кілометрів. Перша евакуація пройшла успішно, але коли через декілька днів довелося екстрено відвозити на Київ двох дуже важких поранених, довелося трохи понервувати. Ми везли хлопців із тяжкими пораненнями черевної порожнини. Наші медики зробили все необхідне, і потрібна була наступна операція. Хворих завантажили, прив'язали. Тоді зі мною їхав супроводжуючий військовий медик і полковник на позивний «Редактор». Ми мали швидко, наскільки це можливо, доправити хлопців до Києва. Напередодні пройшли дощі, а їхати полями треба було, а там озимина, грязюка. Ще й ворог обстрілює. Тоді те поле прострілювалося, і ми мали його дуже швидко проїхати. Не знаю, як ми тоді прорвалися. Я натиснув педаль газу – і ми поїхали. Лікар стукав, щоб я їхав тихіше, бо хлопцям боляче, – я все це розумів, але в той же час розумів і те, що якщо ми зупинимося, то це все. Ми – жива мішень, і самі не виїдемо, лише трактором довелося б витягувати. На щастя, ми проїхали. Після цього була ще не одна евакуація, але ця для мене була найтяжчою. Я тоді навіть пісні співав, поки те поле проїжджали, щоб не відволікатися від дороги».

Перші переїхали «пішохідний»

У ніч із 22 на 23 березня російські війська скинули авіаційну бомбу на автомобільний міст у Чернігові, повністю перерізавши транспортну артерію, яка з'єднувала місто з Києвом. Так здавалося ворогу. Але наш народ непереможний – люди знайшли інші шляхи, аби доставляти в Чернігів гуманітарну і медичну допомогу. Одним з таких шляхів в перші дні став пішохідний міст, і «Тоха» був першим, хто виїхав із міста через нього.

«Зранку 23 березня ми з «Редактором» мали їхати по аптечки, мішки рятувальника та інші медикаменти для наших військових, – розповідає «Тоха». – Тобто мали забирати повне медичне оснащення, а це понад 5 тисяч одиниць різного найменування. Їхати треба було в Київ на нашу базу. Виїзд був о третій годині ранку. Пам'ятаю, тоді пароль був «Дніпро». Ми підїхали до повороту на міст, сказали пароль – і хлопці, які стояли на посту, почали сміятися. Кажуть: хіба що вплав, бо моста немає».

Робити було нічого – військовим довелося ризикувати і їхати через пішохідний міст. Саме вони були першими, хто проїхав по ньому після того, як підірвали автомобільний.

«Щойно ми проїхали по пішохідному, у наш бік почали летіти «Гради», – згадує «Тоха». – Доїхали до Анисова, зупинилися, подивилися на міст – а він весь димів, і канонаду ворожої артилерії було добре чути. То вже вівся обстріл пішохідного мосту. Нам дивом вдалося проїхати ним до початку обстрілу. Коли приїхали на склад у Київ, усі були шоковані, бо вони чекали «КамАЗ», а тут прихав медичний «Богдан». І щоб вмістити всі ці медикаменти, нам довелося понад три години розпаковувати всі коробки і вже без них вкладати, щоб усе забрати. Пам'ятаю, з Києва виїхали о 18:00. Мене тоді вразило те, що там по всьому місту горіло світло, освітлювалися мости – а в Чернігові світла вже давно не було. І ми вже й забули, як це. Тоді нам довелося ночувати прямисінько на дорозі, бо дорога йшла через ліс, а фари машини в лісі добре відбиваються. Вирішили не привертати увагу і заночували. Доїхавши на наступний день до Анисова, ми зупинилися, бо весь час стріляли, і треба було перечекати, щоб не потрапити під обстріл. Тоді

якраз обстрілювали той-таки пішохідний міст. І як тільки обстріл закінчився, ми поїхали до пішохідного, але коли підїхали до дороги, яка вела на нього, жажнулися: всі дерева, посадки, які були ще день тому, – усе перебите, замість дерев «Гради» стирчать, побиті, як сірники. І було багато розстріляних машин, які перекривали основну дорогу на міст. Довелося обїздити і їхати пляжем. Незважаючи на небезпеку, ми доставили ту допомогу, яка була потрібна місту».

Все лишається в пам'яті

Після виїздів «Тоха» сам мив свого «Богдана» від крові і решток тіл.

«Десь кожні два дні я мив машину і ноші, – говорить «Тоха». – Хтось же має це робити. Я це робив зазвичай наступного дня після того, як ми перевозили тяжкопоранених. У перший день руки не піднімалися. Я брав відро,

З донькою Міланюю

ганчірку, відїздив подалі і мив. Змивав кров і навіть частини тіл. Американські ноші – пластикові, і їх легше відмивати, а от наші – брезентові, і кров із них змити дуже важко. І не тільки машину треба було мити, але й форму постійно прати. Коли ти на виїзді, то не думаєш, як людину завантажити в машину так, щоб не замазатися кров'ю. Ти думаєш, як швидше довести до лікарні, щоб їй врятували життя. Дивишся, бувало, – і руки по лікоть в крові, просто не звертаєш увагу. Коли ти приїздиш на місце, де поранені, ти просто робиш свою роботу. Швидко, на авто-

маті. Тоді не думаєш не про емоції, ні про мораль. Просто робиш роботу. А вже наступного дня тебе починає трясти. Таке просто так не минає, і десь у пам'яті воно лишається. Назавжди. Просто зараз я намагаюсь не думати про це».

Більше за все військового водія-санітара вражає той факт, що ворог воює з мирним населенням. З тим, яке він начебто йшов «освободять». І в своєму медичному «Богдані» Антону довелося перевозити набагато більше поранених і вбитих цивільних, аніж військових.

«Дуже багато було мирних людей постраждалих, – говорить «Тоха». – Я розумів, що буде війна. Обстріли, поранені, – ну це зрозуміло, коли це військові. Але коли ця війна, по суті, проти мирного населення?! Коли ти виїздиш, чуєш, як пролетіла міна, як вона падає, – і вже чекаєш дзвінка, що треба їхати по поранених. Причому ніколи не знаєш, які там поранені. Мені доводилося возити до лікарні поранених дітей. Ось це, я вам скажу, найстрашніше.

Я точно знаю, що ми виграємо цю війну. Обов'язково! Навіть якщо сили не рівні, їх більше, зброї більше. Але вони посягнули на святе – на наші сім'ї, будинки, родини».

Марія Пучинець

Брати пішли захищати Чернігівщину

Рідні брати-двійнята з Бахмача Василь та Олексій Галати захищають Україну на північному напрямку. Чоловіків об'єднує не лише кровна спорідненість, а й любов до рідної землі, відвага та мужність. В день повномасштабного вторгнення хлопці пішли до військкомату, щоб стати до лав Збройних Сил України, проте в них була одна умова – головне, щоб разом.

До початку повномасштабного вторгнення хлопці працювали на будівництві під Києвом. Та коли 24 лютого росіяни ганебно вторглися на нашу територію, брати вирішили не відсиджуватися вдома, а піти самотійно у військкомат. До того ж обидва – колишні АТОвці, а своє так зване бойове хрещення війною пройшли в одному з найгарячіших місць на Донбасі – Донецькому аеропорту.

Василь та Олексій Галати

– Як ви потрапили у Донецьк?

– Та як більшість, мабуть, – по мобілізації. У 2014 році спочатку мобілізували мене, – розповідає Олексій Галат. – Прийшла додому повістка, і я пішов. Після підготовчого табору нас відправили під Донецький аеропорт. І там було весело. Зайшли ми туди в кінці серпня. Ми на своєму танку завозили хлопцям на аеропорт харчі, боеприпаси та вивозили поранених. Доводилося і декілька разів ночувати там. А під час чергового виїзду до аеропорту сепари підбили наш танк. Екіпажу вдалося звідти вилізти, зіскочити з броні і хлопці завели нас в новий термінал, а через деякий час – у старий. Танк свій там лишили. Потім були Піски, де я отримав уламкове поранення в голову. Довелося трохи побути в госпіталі, а в 2015 році я повернувся додому. На моє місце пішов брат.

– Коли в нас на Донбасі починалося всі ті заворушки, я працював у Москві на будівництві, – згадує Василь Галат. – До війни багато ж хто їздив туди на заробітки. І коли брата мобілізували, повернувся додому. Вийшло так, що спершу він відвоював, а потім я пішов у 2015-му. Теж був танкістом.

– Розкажіть про себе, ви постійно разом?

– Ми ж двійнята, нас не можна розлучати, – говорить Василь. – Скільки себе пам'ятаю, ми постійно були разом. Вдома, в школі, навіть працювали разом останні роки. Служити також пішли разом, і були в одній частині. Ми танкісти. Хоча мали законне право піти у військо по черзі – спочатку один, потім інший.

– До речі, до армії частенько сварилися з братом, – говорить Олексій. – Не сильно, але було. А під час строкової служби так посварилися, що десь тиждень взагалі не розмовляли. І після того жодного разу більше не сварилися і не сперечалися. Мирно живемо.

– Ви обидва танкісти. Як вийшло так, що Чернігів захищали в протитанковому взводі?

– Коли почалося повномасштабне вторгнення, ми з братом працювали під Києвом, – згадує ранок 24 лютого Василь Галат. – Звісно, розмов було багато, що росія піде в наступ, але тоді не вірилося. А те, що піде саме на Чернігівщину, взагалі здавалося неможливим. Та 24-го вранці почули вибухи. З новин ми розуміли, що події розвиваються дуже швидко, бо вже після обіду росіяни підійшли надто близько до Чернігова. Тож ми вирішили не чекати, а їхати в Бахмач. Адже ми обидва маємо бойовий досвід і були резервістами. Ми відразу звернулися до місцевого РТЦК СП, записатися в тероборону. Та там сказали чекати і відправили додому.

– Вже в березні (здається, 7 березня) подзвонили з Чернігівського військкомату, сказали прибути з речами, – продовжує Олексій. – Речі у нас зібрані були, тож взяли рюкзаки і поїхали. Вже там нам видали зброю і відвезли в одне з бомбосховищ у місті. Наступного дня приїхав комбат, набирав десять чоловік тих, хто мав бойовий досвід і хто міг стріляти з РПГ (ручний протитанковий гранатомет). Брат вмів, тож встав перший, а я за ним. Хоча гранатомет до того в руках не тримав, але не хотів бути окремо від брата. Та потім виявилось, що нічого там важкого немає. Навіть, я б сказав, легше управлятися з гранатометом, ніж із танком.

– Ви потрапили на одну з «найгарячіших» позицій під Черніговом?

– Так, 11 березня ми потрапили в Новоселівку, у взвод «Рижого», – розповідає Василь Галат. – Бойове хрещення пройшли відразу. Орки вітали нас

гарно, гучно. Десь о 12:00 ми приїхали на позиції, а вже о пів на другу почався прицільний обстріл з танків. А наступний день взагалі запам'ятаємо на все життя. Нас накрила авіація. По нашій позиції російський літак «поклав» чотири авіабомби. Прильоти були дуже близько, метрів за 10-15 від підвалу будинку, де ми були. Скажу чесно, то було страшно, але лише перший раз. Це як в танку – страшно, поки не завів двигун, а потім все, страх пропадає, і лише робиш те, що маєш робити. На Новоселівку ворожа авіація взагалі не шкодувала бомб. Зайти напругу вони не могли, тому стирали Новоселівку з лиця землі. Краще поїхати по руїнах, коли по тобі не стріляють, ніж вступати у відкритий бій. Вони ж били лише з дальньої зброї, в ближній бій не виходили.

Загалом попервах було важкувато, не було необхідного спорядження. Не було належного забезпечення харчуванням. Броників було лише три, надягали по черзі, як заступали на пост. Потім волонтери з Бахмача нам передали бронешити, які там і варили з ресор. Дуже допомагали ОК «Північ» – без них було б дуже важко.

– Чи очікували Ви, що на Чернігівщину прийде така війна?

– Я особисто не очікував взагалі, – говорить Олексій Галат. – Особливо на такі масштаби. Адже вони в нас розвернули всі види своїх військ. Адже є суттєва різниця між АТО/ООС та широкомасштабною війною. Зокрема, нині нам протистоїть набагато більша кількість військ, тому тут важче. Бої за Чернігів значно відрізнялися із зіткненнями з путінськими найманцями на Донбасі. Та й там я стріляв з танка, а тут по нас. Але нічого, впорались.

– З одного боку добре, що вони напали, бо всі зрозуміли, за що наші хлопці вісім років стояли в окопах на Донбасі. Адже дуже багато людей просто не розуміли того, що в країні йде війна, – говорить Василь Галат. – Зараз мені хочеться подивитися в очі тим маршрутникам, які, коли ти показуєш посвідчення УБД, відповідали, мовляв, я ж вас не посилав туди. От мені цікаво, де вони зараз і як змінилася їхня думка? Адже для більшості війна почалася лише 24 лютого, а до цього її просто не було. Зараз багато хто переосмислив усе.

– Напевно, важко вашим батькам? Двоє синів, і обидва на війні.

– Мама вже немає на цьому світі, – говорить Василь. – А батько, звісно, за нас переживає. Ми намагаємося зв'язуватися з ним хоча б раз на день.

На жаль, коли стояли в Новоселівці, то це не завжди вдавалося. А так дзвонимо постійно. У нас же ще один брат є. Він також зараз боронить країну, але на іншому напрямку. Коли ми були під Черніговом, він був на Київщині.

– Що Вас найбільше вразило в цій війні?

– Напевне, те, як безжалісно вони знищували околиці Чернігова авіацією, – говорить Василь. – Вони просто стирали Новоселівку, не зважаючи на мирне населення. Били по житловим кварталам Чернігова, де не було військових. Я думаю, все через те, що так вони не могли зайти в місто, тож вирішили перетворити все на руїни і потім зайти, але їм це не вдалося. Та й не вдасться ніколи. Бо ж ми знаємо, за що воюємо, а вони ні. Відсотків 90 російських військових – і контрактники, і строковики – не знають, за що воюють. То орда, яка грабує і руйнує все на своєму шляху. Я з 2014 року ненавиджу росіян, а з лютого ненависть з'явилася і до білорусів. Бо вони через свою територію впустили цю орду до нас. То з їхніх аеродромів злітають літаки, які бомблять наші міста і села, з їхньої території летять ракети.

– Після Донецького аеропорту я думав, що мене вже ніщо не здивує. Адже там дійсно було «гаряче», – говорить Олексій Галат. – Та те, що орки роблять зараз, просто шокує. Мені здається, що під час боїв на Чернігівщині через обстріли російськими військовими померло в рази більше мирного населення, аніж військового. Вони воюють проти жінок, дітей, старих, шкіл, дитячих садочків, лікарень... І це вражає.

Марія Пучинець

«Скільки б не тривала ця запекла бійня, воюватиму до нашої Перемоги!»

Юрій Ларкін («Символ») свідомо обрав професію військового, щоб захищати Україну. Він воював в АТО на Луганщині, відслужив, вийшов на пенсію. Але, коли російська орда 24 лютого поперла на Придесення, одразу ж рішуче пішов до військкомату і досі самовіддано боронить рідну землю. В їхньому батальйоні немає ні зневіри, ні страху, – навпаки, всі відважні українські бійці ненавидять окупантів і налаштовані відправляти до пекла якомога більше рашистів. «Скільки б не тривала ця запекла бійня, я воюватиму з нелюдами до нашої Перемоги», – запевняє старший сержант Ларкін.

Юрій Ларкін

– Пане Юрію, чому Ви обрали професію військового?

– Це відбулося свідомо. Взагалі, я – родом із Чернігівщини, з Ніжина. Тато й мама трудилися на місцевому цегельному заводі: тато був робітником, а мама працювала майстром. У нашій родині до цього військових не було... Я два роки був в армії, на строковій службі. Потім влаштувався водієм у газету «Ніжинський вісник», очолювану Віталієм Пригоровським, знаним фахівцем. Однак відчував, що маю служити в Збройних Силах України, хотів захищати свою Батьківщину.

Наші вояки ходили в лазню до цегельного заводу, і мама моя, яка знала про таке бажання сина, просто запитала у старшини роти: чи вони набирають чоловіків служити за контрактом? Так я став професійним військовим, і щиро пишаюся цим! Переконалий, що це – дуже важлива та цікава професія. Тому служив із задоволенням у рідному Ніжині. Хоча перша моя дружина хотіла, аби я якомога більше часу приділяв своїй сім'ї... Але ж це – армія, тут просто не можна якось «напівслужити». Адже військо вимагає повної самовіддачі!

– Потім почалася віроломна російська агресія: кацапи захопили Крим, стало гаряче на Донбасі...

– Я аніскільки не сумнівався, що маю бути там, де гаряче... Тому пішов на фронт і воював на Луганщині. Відверто кажучи, не люблю цим хвалитися. Адже я – професіонал і просто старанно виконував свою роботу. І я зовсім ні про що не шкодую, бо, наголошую, мій вибір був свідомим. А в березні 2020 року я вийшов на пенсію. Вирішив піклуватися про своїх близьких. Батьки у мене – пенсіонери, є дружина Тетяна, діти та онуки... Старший син Дмитро теж став військовим, захищає Україну. До речі, з Танею ми не розписувалися офіційно аж 13 років, але місяць тому вирішили взяти шлюб, все-таки війна... Ще у мене є захоплення – риболовля, і любимо з дружиною збирати гриби. Правда, які тепер гриби, коли в наших лісах повно мін і «розтяжок»?..

– Де Вас застала ця війна?

– У Ніжині. Звісно, одразу пішов до військкомату. А як інакше?! Орки обстрілювали аеродром, наші військові частини... Я служив спочатку в роті охорони. Ситуація була важка, напружена, але це – війна. Відверто скажу, що інколи на очі наvertsалися сльози, коли гинули бойові побратими. Так, мій хороший товариш Станіслав Прощенко, з яким у дитинстві грали в футбол, загинув у битві з рашистами. Тож, коли в Ніжині перейменовували одну з центральних наших вулиць – Московську, яка пролягає від ринку і до танку (у нас теж є такий пам'ятник героям Другої світової війни, як і в Чернігові), вулицю назвали на честь героя – Станіслава Прощенка, звичайного хлопця, який, не вагаючись, віддав своє життя, мужньо захищаючи Вітчизну. Думаю, це – дуже правильно і символічно, що вулицю Московську назвали на честь українського бійця!

Ще один мій друг Олександр, з котрим свого часу служили разом, поліг під час обстрілів – тоді вбило трьох наших вояків... А коли з ворожих літаків бомбили аеродром ДСНС у Ніжині, загинув брат нашого командира взводу. Техніку наші встигли вивести, але кляті орки розбили диспетчерський пункт, вбили шістьох захисників... Також важко поранили і мого приятеля-сусіда... Особливо гаряче було на околицях, у селах Хвилівка, Велика Дорога... Багато російської техніки наші бійці знищили, спалили!

– А як мешканці ставилися до наших вояків?

– Дуже добре! Допомогали, чим тільки могли. Приносили теплі речі (було ще холодно) і продукти. Готували для бійців борщі, супи, усілякі другі страви, чаї, каву, компоти... Одне слово, старалися! Морально підтримували – дякували нам від усієї душі, говорили добрі слова. Пам'ятаю, як постійно приїздив на велосипеді хлопчик-інвалід, привозив у термосі гарячі напої. Це було дуже зворушливо!

Мій дворічний онук все не бажав ховатися в підвал, бо йому хотілося гуляти надворі. Ми його всі гуртом умовляли, бо ж дитинча ще не розуміє, що таке війна. Ми хвилюємося, переконуємо його, а хлоп'я так безтурботно посміхається. Однак навіть чужі, сторонні люди, сусіди, дивилися на нього, і їхні погляди теплішали...

– Чернігів був оточений загарбниками, від шалених обстрілів загинули сотні жителів...

– У мене багато родичів у Чернігові – тітки, двоюрідні брати й сестри. Я за них переживав, намагався дзвонити, проте зв'язку тривалий час не було, і я нічого не знав про їхню долю. Дякувати Богу, всі – живі!

– У Вас тоді були хвилини розпачу, страху?

– Ні, ніяких розпачу та страху не було, немає й зараз... Я тепер служу в батальйоні на Чернігівщині. Атмосфера у колективі – чудова, всі підтримують одне одного. Наші бійці ненавидять окупантів і налаштовані відправляти до пекла якомога більше рашистів. Скільки б не тривала запекла війна, ми воюватимемо з нелюдами до нашої Перемоги! Я з самого початку вірив, що ми здолаємо орків, анітрохи в цьому не сумніваюся.

Ми – на своїй, рідній землі. Вони – підлі та криваві загарбники, вбивці, ґвалтівники, грабіжники, руйнівники... Одне слово – окупанти. То бездушні душоубці. Це – навіть не люди, вони – взагалі набагато гірші, ніж дикі звірі, ніж фашисти у 1941-му. Тому в таких бандитів-зайд немає жодного шансу, на них наразі вже чекає пекельна кипляча смола в казані, куди ми їх неодмінно запроторимо!

Я – головний сержант першого взводу першої роти, старший сержант. Ми облаштовуємо фортифікаційні споруди. Тренуємося. Який страх? Готові дати відсіч лютому ворогові, помститися за наших жінок і дітей, за полеглих бойових побратимів, за сплюндровані наші міста і села. Запевняю, ця помста буде дуже страшна. Тому хай вони нас бояться!

– Тут, в Україні, ще до війни було дуже багато російської власності, це – мільярди доларів...

– Все треба якомога швидше забрати у власність Української держави. Все – до копійки! Це – справедливо, і ми ці гроші використаємо на оборону. І не треба зволікати – негайно конфіскувати. Головне – використати ефективно.

– А як Ви ставитесь до пропозицій заборонити росіянам в'їзд у країни Євросоюзу?

– Ну, як я можу ставитися до цього? Тільки позитивно. Дехто каже, що, мовляв, це божевільний путін воює, а не російський народ... Дурниці! У росії, як відомо, відбуваються опитування, і більшість населення підтримує свого «царя». А які злочини коять на окупованих землях рашисти! Тому я вважаю, що всі, хто хотів виїхати з росії, як Пугачова з Галкіним, на якого завели вже, до речі, кримінальну справу, – вони вже виїхали...

– Це – понад чотири мільйони російських громадян.

– Авжеж. А решта, які благословляють цю війну, нехай сидять у своєму гетто – в убогій країні-в'язниці росії, отам їм і місце... Жодних сумнівів, що становище росіян поступово тільки погіршуватиметься, бо в їхньому тунелі взагалі не видно жодного світла, лише похмурий морок, безпросвітність та злигодні, аж до розпаду – руйнування держави... Чим далі – тим буде гірше!

Дякувати Богу, світ уже прозріває і розуміє: росія – це країна-терорист. І якщо Україна не встоїть проти цього монстра, вони не зупиняться, а підуть далі.

– На Казахстан, Грузію, Молдову, Латвію, Литву, Естонію...

– Польщу і навіть Німеччину... Тому ми, українці, ціною власної крові, рятуємо від орків увесь світ! Думаю, що «цар» путін та його хижі кремлівські поплічники недооцінили самовідданість українського народу. Бо якби вони знали, що насправді на них чекає внаслідок повномасштабної війни, просто б не наважилися напасти. Але тепер хай казяться і нарікають на себе!

– Як Ви думаєте, західні союзники дадуть нам у достатній кількості далекобійну зброю, яка трощитиме ворогів?

– Дадуть, навіть не сумніваюся.

– І ми зруйнуємо кримський міст?

– Авжеж, бо його потрібно зруйнувати. Взагалі, треба послідовно бити

по військових об'єктах рашистів у окупованому Криму, нищити їхні склади з боеприпасами і командні пункти, – так, як ми це вже робимо на Херсонщині.

– А обстрілювати «Гради» і міномети орків поблизу кордону – на їхній території, в росії?

– Безперечно. Вони ж щодня нещадно гатять по наших прикордонних районах, а нам що – дивитися на них?! Думаю, треба давати відповідь, інакше це ніколи не скінчиться... А попруть білоруси – щосили колошматити їх! «Батько» лукашенко, правда, заявляє, що він до нас може приїхати тільки на тракторі. Однак як можна вірити тому, хто дав можливість обстрілювати і жорстоко бомбардувати українські землі з білоруської території? Це ж із його благословення росіяни там хазяйнують, як у себе вдома!

– Отже, ви готові до нападу білорусів?

– Цілком готові. Недаремно ж лукашенко мішки для майбутніх трупів своїх солдатів уже закупив, ще й як знадобляться...

– Скільки, по-Вашому, триватиме ця божевільна війна?

– Чесно кажучи, довго. Дай Боже, щоб вона закінчилася в наступному році...

– А світ не стомиться стільки допомагати Україні?

– У світу вже просто немає вибору – краще зараз допомагати Україні, ніж потім самим воювати з росією.

Спілкувався Сергій Дзюба

Пасічник із Борзни обороняв Чернігів

Євген Косяненко – відомий на Борзнянщині пасічник, майстер з лозоплетіння і рекордсмен Книги рекордів України – з першого дня російського вторгнення, не роздумуючи, взяв до рук зброю. Захищати рідну землю від російських окупантів старший солдат Євген на позивний «Пасіка» пішов уже вдруge. Адже війна для нього розпочалася ще у 2014-му, коли був мобілізований на Схід. Та тоді чоловік навіть уявити не міг, що вона прийде на його рідну Чернігівщину.

Борзнянця, уродженця Сосниці Євгена Косяненка читачі «Чернігівщини» вже знають. Він – цікава творча особистість, яка має досить широке коло інтересів. А декілька років тому він став відомим і на всю Україну, ставши рекордсменом Книги рекордів України – за «Найменший кошик з лози» та «Найбільшу кількість дітей у плетеному кошику».

Окрім лозоплетіння і вирощування екзотичних рослин, є в нього ще одне захоплення – пасіка. Ось уже декілька років він займається улюбленою справою – бджільництвом. І це не дивно, адже Євген сам з родини пасічників, і любов до бджільництва йому прищеплена з дитинства.

Наразі ж, поки Євген воює, його улюбленою пасікою займається дружина з дітьми. Як він сам жартує, в них не було вибору.

«Коли почалися ці розмови про вторгнення, я розумів, що війна буде. Та не було уявлення, що вона буде аж такою, – говорить Євген. – Я вже знав, що наші «сусіди» несповна розуму, але, якщо чесно, не вірив, що вони підуть на Чернігівщину з усіх боків».

«Пасіка» біля знищеної техніки окупантів

24 лютого зранку я ще збирався йти на риболовлю. Покинувся о 4.30, вже було чути вибухи. Зібравши необхідні речі, о восьмій ранку я вже був у військкоматі у Борзні. Ближче до обіду всіх, хто прийшов у військкомат, посадили в машину і ми поїхали на Чернігів. По дорозі нам сказали, що ми всі йдемо в територіальну оборону Чернігівської області. Вже ні в яку іншу бригаду нікого не розподіляли, бо все довкола бомбили».

Перший бій і перше поранення

На другий день війни Євген у складі команди гранатометників вступає в бій з ворожими танками на підступах до Чернігова.

«25 лютого зранку нас двома вантажівками привезли та висадили на дорозі, що веде до міста, – розповідає «Пасіка». – За даними розвідки, на нашому напрямку ми чекали наступу тринадцяти російських танків. Водночас серед нас було лише семеро гранатометників і вісім гранатометів. Траса вже на той час була перегороджена бетонними блоками, а в проміжок між ними поставили вантажівку, щоб перегородити проїзд повністю. Ми ж зайняли свої позиції поряд».

Завдання у військових було зупинити ту колону будь-яким способом. За словами захисника, хвилин через десять після виходу гранатометників на позиції до них почали наближатися танки противника. На щастя, цих бойових машин було лише три.

«Сказали окопуватися. Та копати окопи не було коли, та й не було чим. До всього цього в нашій групі в перші дні не було нікого екіпірованого, може якихось двоє-троє чоловіків, у яких лишилося екіпіровка після 2014 року. Ліс голий був, ще «зеленки» не було, довелось ховатися за деревами. Нам пощастило, що в них на броні не сидів десант, якому би було нескладно нас побачити. Перший ворожий танк почав розстрілювати бетонні блоки, підірвав нашого КАМАЗа. Мій командир Анатолій Іванович (позивний «Муха») разом із побратимом Костянтином відстрілялися по цьому танку, внаслідок чого бойо-

ва машина втратила гусеницю. Потім підійшов ще один танк і вистрілив вже в наш бік. І тут чую вибух, дивлюсь – переді мною лежить шматок моєї куфайки, і рука не рухається. Не одразу зрозумів, що рука на місці. На щоді була кров, та спершу подумав, що то під час вибуху вдарився обличчям об РПГ-26, та виявилось, що я отримав уламкове поранення в обличчя та шию».

Командир підрозділу на позивний «Муха» побачив, що Євгена поранено, і пропонував йому евакуюватися з поля бою. Однак той залишився прикривати товариша поряд, що ще не відстрілявся. Свій же гранатомет Євген передав Анатолію, і той пострілом з нього підбив ще один танк.

«Я вирішив, що буду прикривати з автоматом своїх хлопців, бо була інформація, що може йти розвідгрупа слідом за танками, – згадує ті події Євген. – Кров текла сильно, але була бойова задача. Я фактично нічого такого не зробив, а от мій командир взводу Анатолій підбив тоді два танки, і я радий був з ним опинитися в одному підрозділі. Він завжди нас прикривав, хоча його контузило».

Після того бою одного російського танкіста, що вижив, взяли у полон. То був один із перших полонених, яких взяли під Черніговом.

Робота лікарів вразила неймовірно

Після бою Євген потрапив до шпиталю, де його прооперували та видалили уламки снаряда.

«Після бою рану перев'язали еластичним бинтом, який знайшовся в одного з хлопців. Ми знайшли покинуту машину, і мене та ще одного пораненого побратима повезли до лікарні. Та далеко ми не доїхали, бо дорога обстрілювалася, і добрався до шпиталю я вже сам, – згадує Євген. – Загалом до Чернігівської обласної лікарні я потрапив через дві з половиною години після того бою.

Коли я йшов на Донбас у 2014 році, то син сказав: «А може, тата швидко поранять і він швидко вернеться». І коли я вже дістався лікарні, то

я подзвонив дружині і сказав, щоб не хвилювалися: тата вже поранили і він в лікарні.

Мене відразу прооперували, витягли уламок. Пам'ятаю, як підійшла до мене жінка, яка під час повітряної тривоги везла мене після операції на каталці в підвал, взяла за руку і сказала «дякую». Я тоді заплакав: значить, все це не даремно... І був гіркий досвід, коли в підвалі лікарні сиділи люди, і одна з жінок у розмові з іншою сказала, мовляв, краще б здали цей Чернігів і нехай би йшли на Київ, аби тільки не бомбили. Тоді емоцій я не стримував... Проте здебільшого за цей час я стикався лише зі світлими людьми. Як казав Ремарк: «У темну пору найкраще видно світлих людей». І це дійсно так. От хоч взяти медиків: наскільки вони світлі, героїчні люди! Поки вони рятували наші життя, їхні діти сиділи у підвалі. Дівчаткам після медучилища – взагалі низький уклін! На собі тягали поранених хлопців. Мене найбільше вразив героїзм цивільних медиків, як швидко вони стали на військові рейки. Ми ж знали, на що йдемо, адже багато хто вже пройшов АТО і більш-менш розумів, що таке війна. А вони з мирного життя потрапили у вирву війни.

Серед відстріляних боєприпасів

Мені згадується момент, коли одного дня було дуже багато поранених. Я був на третьому поверсі, дивився у вікно, а їх везуть і везуть... І тоді мене вразило, як працюють медики. Їхня робота була доведена до автоматизму. Буквально за декілька днів вони настільки все налагодили, що бригади миттєво підхоплювали тих поранених, на ходу роздягали і одразу розподіляли по відділеннях. Настільки медики віддано працювали в той час.. Це реально герої! Всі працівники лікарні: і лікарі, і медсестри, і санітарки – всі...»

У лікарні «Пасіка» довго не залежувався: вже 7 березня повернувся до 1-ї стрілецької роти 162 батальйону територіальної оборони, на свою позицію «Брама».

Сім'я лишилася в «сірій зоні»

Поки Євген обороняв околиці Чернігова, його дружина з двома дітьми перебувала в Борзні, яка була «сірою зоною». Російських військових там не було, але виїхати звідти було неможливо.

«Через Борзну пройшли дві великі колони російських танків, але там не зупинялися. Були бої під Ніжином, у селі Хороше Озеро, – розповідає Євген. – Та я за своїх дуже переживав, бо в той час події розгорталися настільки швидко, що ніхто не міг передбачити, де російські військові будуть через день. Я переживав, щоб вони не залишились у Борзні і не встановили якусь свою адміністрацію – як, до прикладу, було в Городні. Адже розумів: якщо так буде, то відразу знайшлися б купа людей, які сказали б, що я воював у 2014-му, що зараз воюю... Та коли вже 23 березня дорога на Київ була більш-менш вільна, то жінка сама за кермом виїхала з дітьми на Хмельниччину. Там живе мій побратим Іван, ми з ним були в 2014 році разом на Сході. Він одним з перших запропонував допомогу, щоб мої приїхали до його сім'ї, коли на Чернігівщині ще тільки все починалося. Сам він теж зараз десь на Півдні воює. І цілий місяць дружина з дітьми жили там у його сім'ї».

Страшно вже не було

«Після АТО я розумів, що війни не уникнути, і постійно налаштовував себе на те, що доведеться знову взяти до рук зброю. Та в 2014 році я не потрапляю у такий близький контакт із ворогом. Тоді була війна артилерії, а тут – прямі зіткнення, – розповідає Євген. – Але ж в 2014 були свої нюанси і своє пекло, а під Черніговом – своє. Та от тільки страху вже не було, як у 2014-му. Тоді йшов і реально було страшно, бо не розумів, що таке війна. А тут був морально підготовленим. Ти бачиш танк – і розумієш, що це ворог, і він швидко до тебе наближається. Відчуваєш у ці хвилини тільки ненависть до ворога і бажання знищити його. А ще було таке відчуття, наче дивишся радянський фільм про війну: дивишся і не віриш, що в Чернігів у 21-му столітті заходять ворожі танки.

А загалом у нас «весела» позиція була. Вже за півкілометра від нас стояв штаб ворога. Нашу «Браму» обстрілювали постійно з різного озброєння. Міномети практично щодня навалювали. Прилітало до нас постійно і серйозно. Літаки оті, що літали на Чернігів, як за розкладом – о 00:00 і в 04:00 ранку, – всі летіли через нас. Дуже низько літали, і так: одну бомбу кидає на нашу позицію, а потім летить на Чернігів.

Різне було. Навіть місцеві здавали ворогу наші позиції. Якось жінка одна пройшла, а через годину нас з гранатомета обстріляли. Потім група їхня на нас вийшла.

Навіть коли вони вже відступали, то 1 квітня о восьмій ранку по нашій «Брамі» російський танк ще дав десять пострілів. Наостанок, так би мовити.

Та якби важко не було, ми вистояли. Усі ті хлопці, які стояли на «Брамі», – герої. Хоча, на жаль, про багатьох нині забули. Один побратим наш, Вітя Прокопчук, – героїчний хлопець. Ходив у розвідку, і 4 березня привів двох полонених. А коли росіяни наставили ПТУРа, яким вони могли наш блокпост «Брама» розвалити вщент, то він якось швидко зметикував, взяв гранатомет і розвалив їх. На жаль, Вітя отримав страшну травму – йому два уламки потрапили в хребет. Лікували його в нас, потім у Києві, а наразі він в Бельгії на реабілітації. Кажуть, що шанс є, але час покаже.

Волонтери Іван і Тетяна Ситі годували нас із перших днів. Незважаючи на обстріли, вони приїздили щодня, привозили їжу та воду. Загалом прості люди багато в чому допомагали, і ця підтримка відчувалася».

Марія Пучинець

Моїм Ангелам

*Живий... Живу... І житиму ще довго.
Принаймні, так сказали лікарі...
Та карти наші на руках у Бога,
Їх хтось як розкинуть нагорі.
Коли на наш Чернігів перли танки,
Земля дрижала, як в страшнім кіно,
Молився я і вірив до останку,
Що Бог нас не покине все одно.
І Він почув, ми три із них підбили,
Вмістивши в постріли усю пекельну лють,
Залізом і тілами ми закрили
В Чернігів славний окупантам путь.
Я бачив вибух, світло, потім морок,
Горіли танки, ще один стріляв...
І я, не дивлячись на спійманий осколок,
Роботу хлопців чесно прикривав.
УАЗ, евакуація, лікарня...
Живим доїхав – знову повезло.
А тут дівчата молоді та гарні
Мене вхопили під своє крило.
Вхопили міцно, швидко роздягнули,
Поклали, прив'язали до стола,
Сушили, шили, різали, тягнули,
І все питали: «Як твої діла?»
А я лежав – безпомічний каліка,
Старався жартувати в той момент,*

*«Ви дуже гарна й тепла, пані лікар», –
Незграбно їй підкинув комплімент.
А як тут змовчиш, як вона торкнулась
Грудьми гарячими спітнілого чола.
І я відчув – моє життя вернулось
Від того неймовірного тепла.
І як винагороду за страждання,
Хоч я й не дуже чемно вів себе,
Мені пообіцяла лікар Аня
Пізніше показати фарабеф.
А ще промовила слова найголовніші:
«За захист дякую» – ці золоті слова.
І сльози навернулися на вічі,
І я відчув, що все це – недарма.
Що маю силу, здатність, віру, змогу,
Не схиблю тілом, духом не впаду,
За все своє, за нашу Перемогу
Я до мети без відпочинку йду.
За Україну незбориму нашу,
За сміх дітей, за сльози матерів,
За Аню, Катю, Таню і Наташу,
За рідних, за дружин, за лікарів.
За них, за нас, за щастя і удачу,
За мирне небо я у бій іду...
А фарабеф я так і не побачив,
Тож після Перемоги ще зайду.*

**(Євген Косяненко.
Вірш написаний у лікарні)**

«За майбутнє наших дітей стоятимемо до кінця»

Командир взводу, а в мирному житті – інструктор з плавання в дитячому садочку № 58 Анатолій Галенко все життя пропрацював з дітьми. Проте, коли на Чернігів посунула кацапська навала, він, колишній афганець і офіцер, одним із перших пішов до військкомату, аби стати на захист рідної землі, щоб дітки мали вільне, щасливе майбутнє.

«Муха» (такий позивний отримав Анатолій) разом із побратимами стояли під Черніговом на одному з найважчих напрямків. Їхній блокпост «Брама» обстрілювали щоденно, не даючи часу на перепочинок. Проте вони вистояли і не впустили ворога в Чернігів. А сам Анатолій вже в перший день оборони підстрелив два ворожих танки і взяв у полон командира одного з підбитих екіпажів. За відвагу 11 травня президент України своїм Указом присвоїв Анатолію орден Богдана Хмельницького III ступеня.

Анатолій Галенко

«З самого ранку 24 лютого, як тільки дізнався, що на нас напали росіяни, я зібрав речі і пішов до військкомату, – розповідає «Муха». – Коли я прийшов, то був третім офіцером. Потім людей ставало все більше й більше. Ту ніч ми ночували в місті, а вже на ранок нас, 62 чоловіки, посадили на КамАЗи і повезли в напрямку Халаявина. Ми не знали, куди їдемо і де буде наша кінцева зупинка. Тоді взагалі була інформація, що по Городнянському напрямку в бік Чернігова йдуть аж 300 танків.

Коли ми приїхали на місце, у нас не було нічого, чим можна було окопатися. Тоді я підійшов до водія, який нас привіз, і спитав в нього лопату. У нього була одна, яку він

мені віддав. Так у нас з'явилася одна лопата на 62 чоловіки. Як тут встигнеш окопатися?»

Не встигли хлопці приїхати на позицію, як надійшла інформація, що йдуть ворожі танки. І перший наказ був – зупинити їх, не дати прорватися в місто. Для цього у них було 8 РПГ 26 і сім гранатометників, серед яких і «Муха».

«Ми тільки приїхали, і вже треба було зупиняти танки, – згадує «Муха». – Взяли гранатомети і пішли займати позиції. Наша група гранатометників йшла вперед зустрічати танки. Я сказав хлопцям сховатися за найтовщи́ми деревами. Адже хоч місце і відкрите було, проте ми були в такій зоні, що пушкою нас танк не міг узяти. Цю зону танкісти називають «мертвою». І кулемет теж не дістав би. Йшло два танки, які ми підбили. Єдине, що вони зрозуміли – це те, що по них ми стріляли збоку, і коли підходив другий, він почав стріляти по деревах уламковими снарядами».

Куфайка врятувала життя

Після вистрілу уламок від ворожого снаряду влучив у товариша, а інший – в Анатолія. Та тоді “Муху” лише контузило, а від поранення його врятувала куфайка. Саме в ній застряг величезний уламок.

«Я підіймаю голову – а у Жені (позивний «Пасіка», – Авт.) від щоки до шиї дірка величезна, – згадує Анатолій. – Я зтягнув його під корінь дерева, а він рветься в бій. В цей час кацапи били по нам з кулемета, і на підході був уже третій їхній танк. Тоді я взяв РПГ Жені, і поповз ближче до танка. Як тільки я прицілився, він почав рухатися в бік міста, вийшов прямо на мене – і тут я його прямою наводкою і підбив. Ми відстрілялися і відразу відійшли, бо були на відкритому місці».

Та коли всі повернулися, виявилось, що не було одного побратима, і “Муха” повернувся по нього.

«Він сидів під деревом недалеко від місця бою, – згадує «Муха». – Його контузило, і він нічого не чув. І ми пішли. Ще там знайшов дві «мухи» не відстріляні, тож я забрав його і «мухи» і пішов. Щойно дісталися місця – вже була інформація, що знову будуть іти на нас танки, і я беру дві «мухи», і дві бере майор, і ми пішли займати позиції. Та інформація не підтвердилась, і ми пішли до своїх. Зайнявши тоді оборону біля тубдиспансеру, стояли там від початку і до кінця».

Навідники були на дачах

Хлопці, які стояли на «Брамі», не лише оборонялися, але й ходили в розвідку. Ворог був дуже близько від них, часто відстань мірялася навіть не кілометрами, а метрами. Одного разу, пішовши в чергову розвідку, група «Мухи» потрапила під обстріли.

«Якось пішли в розвідку у бік дач і потрапили під обстріл, – говорить «Муха». – Я так зрозумів, що були навідники на дачах, бо удари наносилися точно і саме по нам. Куди б ми не відходили – через декілька секунд туди прилітало. Це був просто дощ зі снарядів. Били мінометом 120-го калібру. У той день ми мали прийти з розвідки до п'ятої вечора, бо там зміна мінялася. Та ми не встигли до зазначеного часу. На щастя, вдалося зв'язатися зі своїми і попередити, що будемо виходити з цього вогневого оточення. Всю дорогу, якою ми відходили, просто переорали снарядами. Коли ми вернулися, то жахнулися від того, на що перетворилася «Брама». Адже в той день блокпост теж обстріляли. Багато було поранених, і загиблі були там також. У мене багато товаришів афганців. Буває, дзвонять, питають, мовляв, що там та як? То я всім кажу, що в Афганістані – то була легка прогулянка. Звичайно, були свої нюанси, але все ж таки не порівняти з тим, що творили тут росіяни. Найстрашніша зброя, якою нас обстрілювали в Афганістані, – 82-й міномет. Це не танк, не «Гради», не «Смерч», не бомби, не «Точки У». Тут же кидали все, що можна. Це було якесь пекло. Війна на знищення всього живого і неживого».

Героїчний взвод

Блокпост «Брама» на халявинському напрямку був однією із «найгарячіших» позицій під час бойових дій на Чернігівщині. По ньому ворог працював усією можливою зброєю: обстрілювали з танків, мінометів, скидали бомби з літаків та гранати з дронів. Та хлопці, які тримали там оборону, були непохитними. Незважаючи на всі труднощі, а іноді було аж дуже важко, вони тримали оборону і давали відсіч, хоча їхній арсенал зброї значно поступався тій, що мав противник.

«На всіх напрямках під Черніговом стояли героїчні хлопці, які витримали такий натиск, таку навалу орди. У моєму взводі майже у всіх є бойовий досвід, мені дуже зі взводом пощастило, – говорить Анатолій. – Усі хлопці героїчні, з кожним не страшно піти в розвідку, і я знаю, що кожен підставить плече. Це

люди, які завжди прикриють твою спину, хлопці надійні і не боягузи. Витримати на «Брамі» було важко. Нас там постійно обстрілювали. Та жоден не забоявся, не кинув зброю і не пішов. Ми стояли до останнього, як би важко не було. Дуже часто ворог намагався прорватися і виходив на прямий контакт. Накривали мінометами нас постійно. Було так, що за один раз до 200 приходів по нас. Або летить літак на місто, дві бомби кидає по нам – і далі летить відпрацьовувати по Чернігову. Одного разу літак летів так низько, що й досі себе картаю за те, що не взяв тоді кулемета. Він так низько летів, що я міг його дістати.

Безпілотники над нами літали постійно. По два, інколи по три безпілотники. «Орлани» літали на великій відстані, збити його майже неможливо. До нас на позицію, навіть приїздила «зенітка», щоб збити той «Орлан», але не дострілювала. Він постійно літав над нами, і збити його ми не могли, а вони все бачили. Як зависне над нами, так і висить. Коптерів дуже багато було, але їх добре чуто – дзижчали, як мухи.

До речі, саме з коптера кацапи скидали по нам гранати. А якось одна така граната з коптера попала в наш окоп, зачепилася за щось і не спрацювала. Ми помітили її лише 3 квітня. І такі штуки вони по нас кидали дуже часто. Бувало, просили допомоги, бо крили так, що страшно. Мінометів у нас не було, лише автомати, танків було мало, та й не хотіли їх викривати. Танкісти наші, до речі, молодці. Відважні такі були! 30 березня вони спалили в Полуботках штаб росіян, і тоді обстріли міста і конкретно нашої позиції були страшні. Били прицільно. Останні дні перед своїм відходом вони теж навалювали добраче. І, мабуть, останні постріли теж були по нашій «Брамі». До речі, там стояла дача, яка нам заважала. Весь огляд нам закривала. Вона простояла увесь місяць, а коли кацапи відходили 1 квітня, то влупили по «Брамі» 10 пострілів з танка, і два з них припали саме на ту дачу, яка потім доценту згоріла».

І атаки відбивали, і тварин годували

«Брама» знаходилася неподалік дач. Там у людей чимало різної жив-

ності. І всі ці собачки та котики лишилися самі – ніхто ж із господарів не поїде під обстрілами по своїх улюбленців. Та їх не кидали військові: хлопці, незважаючи на те, що іноді не вистачало самим їжі, ще й годували десятки котів та собак, які збігались до «Брами» як до останнього притулку.

«До нас прибігало багато собак і котів. Ми їх годували, годували і кролів в клітках, яких люди на дачах полишали, бо шкода було тварин, – згадує Анатолій. – Був один собака, не пам'ятаю породи, великий такий, чорний. Так він крутився біля «Брами», але до нас довго не підходив. У двір, де він був, росіяни скинули дві бомби, але собака якось врятувався. І він ходив, а потім зайшов на блокпост, став і дивиться мені прямо в очі. Видно було, що собака була налякана і голодна. Я відкрив тушонку, погодував його, і після цього собака ходив до нас постійно. Загалом багато собак було, люди полишали».

Дітей шкода найбільше

«Коли ми стояли на «Брамі», то бачили, як багато людей йшли до Чернігова пішки з прилеглих сіл: з Полуботок, з Халявина. В основному це були жінки з дітьми. Там їжі не було, вони йшли пішки до міста під обстрілами в надії на порятунок, – із сумом в очах говорить Анатолій. – Діти йшли поруч із мамами, маленьких несли на руках, і ця картина дуже в'їлася в пам'ять. Пам'ятаю, береш ту дитинку на руки, коли допомагаєш їм перейти окопи, – а вона вся від страху труситься. Це просто розриває серце. Я ж усе життя з дітками працюю, і дуже душа за них болить, за те, що таким маленьким довелося пережити ці страхіння.

Ми їх через окопи передавали одне одному, щоб вони швидше цей шлях пройшли. А потім вже хлопці знали, що там ідуть дітки, то збирали цукерки, якщо в нас були, і давали малечі. І вже воно від тієї цукерки посміхається... Я часто ходив зустрічати тих людей, щоб допомогти їм пройти окопи і барикади».

Війна закінчиться і все буде добре

На запитання, за що він воює, пан Анатолій твердо відповідає: «За наших дітей, які мають право на мирне життя, заради них можу віддати своє». І хоча у квітні він відсвяткував вже 60-річний ювілей, йти з армії не збирається, доки не виженуть ворога з рідної землі. А вже потім мріє зіграти роль на випускному в садочку. Роль, яку так і не зіграв через прокляту війну...

«Я люблю працювати з дітьми. Вони щирі, – говорить Анатолій. – Коли береш маленьку дитину, починаєш вчити плавати, а потім вона пливе і ти розумієш, що в цьому є твоя заслуга. Це дуже приємно – навчати, передати комусь свої вміння. Як війна скінчиться, дуже б хотілося повернутися назад у садочок. Завідувачка каже, що діти чекають. Колектив у нас там дуже гарний. Я там працюю майже 20 років інструктором з плавання. У всіх дитячих святах брав участь, різні ролі грав, Дідом Морозом щороку був. Я, мабуть, всі ролі переграв, які тільки були в садочку. Війна почалася, а ми готувалися до випускного, і в мене теж була роль. На жаль, у діток цього року не було випускного, але нічого – війна закінчиться, і ми зіграємо з ними ще не одну роль».

Марія Пучинець

«Зараз люди найбільше довіряють військовим – Збройним Силам України!»

Микола Мамченко («Kot») у 2014-2015 роках боронив Батьківщину на Луганщині і Донеччині. Потім багато разів возив на Схід волонтерську допомогу. Напередодні повномасштабної війни він отримав травму, тож 23 лютого в Чернігівській міській лікарні № 2 йому прооперували руку. Та невдовзі боєць самовіддано захищав від рашистів рідні Прилуки. Тривалий час він колов знеболювальне (інколи навіть тричі на день), аби лише мати змогу стріляти в загарбників. Втратив мізинець: згнила кістка, тому довелося ампутувати... Але увесь час разом із бойовими побратимами прилучанин «Kot» безстрашно воює з окупантами. І, як запевняє головний сержант батальйону Микола Мамченко, в їхньому підрозділі всі бійці налаштовані битися з проклятими ворогами до нашої великої Перемоги.

– ПANE Миколо, ми – фактично земляки. Ви народилися в Прилуках, а я – з Пирятина.

– Так, пане Сергію, я – прилучанин. Дуже люблю рідне та неповторне місто! Мої батьки все життя трудилися на залізниці: тато був диспетчером, а матуся працювала на переїзді. Зараз вони – пенсіонери. А найяскравіші мої спогади дитинства – це чарівна пасіка, де завзято господарював мій дідусь, і бджоли його завжди слухалися. Я, малий, вештався поруч і допитливо за усім процесом спостерігав. Виріс, працював електрогазозварювальником – їздили ми по всій Україні, займалися нафтогазобудівництвом.

А ще я став інструктором із бойової підготовки – їздив на військовій навчання. Там ми з хлопцями подружилися, часто зідзвонювалися. Тож, коли в 2014-му російська орда віроломно вдерлася в Україну, ми з друзями всі зустрілися в першій окремій танковій бригаді, у Гончарівському. Воював на Сході: спочатку, з червня до вересня 2014 року, – на Луганщині (буквально за чотири кілометри від Луганська), а потім, в 2014 і 2015-му – на Донеччині.

До речі, у мене був головний стрілець – Сергій Дзюба, Ваш тезка. Дуже мені запам'ятався – хороший та відважний добродій. І наполегливий! Якось йому захотілося зварити борщ, тільки-но розпочав приготування, аж раптом – навіжений обстріл! Не вдалося тоді... І так повторювалося декілька разів. Як тільки він починав варити борщ, росіяни гатили по наших позиціях. Та він все одно домігся свого – зварив чудовий, смачний борщ у капонірі (це така фортифікаційна споруда)! Звісно, ми всі жартували з цього приводу, адже на війні просто не можна не жартувати. Потрібно по змозі підбадьорювати один одного – це, справді, важливо.

Микола Мамченко

– Ким Ви були в АТО?

– Командиром відділення та виконував обов'язки командира взводу... А відслуживши в АТО, я працював у будівельних фірмах. Закінчив заочно Київський архітектурний інститут. Наразі за фахом – архітектор-будівельник архітектури та містобудування. Маю тринадцятилітню донечку.

Також я – перший заступник голови правління громадської організації учасників бойових дій «Щит» у Прилуках. Ми допомагаємо сім'ям загиблих бійців, а також – пораненим, котрі потребують тривалого лікування. Надаємо правову допомогу – з цим найбільше проблем! Це й отримання статусу учасника бойових дій, і одержання земельної ділянки, і взагалі, різноманітні життєвські питання, що постійно виникають у наших бійців, які повернулися з фронту.

– Влада з вами рахується?

– Рахується, як заходимо в мерію... В усякому разі, нам немало вдалося здійснити за цей час. Взагалі ж, такі громадські організації створені по всій Україні, практично всі входять до Співки учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій (на Сході України). Ми постійно займаємося й волонтерською діяльністю. Отож я не раз бував в АТО вже після служби – возив допомогу: продукти, амуніцію, теплі речі, спальники, будівельні матеріали, з якими на Донбасі – сутужно... Тобто все, чого потребували наші бійці. Та й приємно було знову побачитися і від душі поспілкуватися з бойовими побратимами!

– Напередодні цієї повномасштабної війни, 23 лютого, в Чернігівській міській лікарні № 2 Вам прооперували руку...

– Я отримав травму, тож довелося зробити операцію. Пам'ятаю, лікар після операції запитав у мене: чи нападе росія? То я відверто відповів йому – авжеж, відчуваю, нападе, найближчим часом! Це ж було цілком очевидно, не сумнівався. А вночі, під ранок, якраз сидів собі, курив на подвір'ї, й раптом – обстріли, вибухи! Що ж, дочекався ранку, виписав рецепт у лікаря та купив собі знеболювальні, аптека ще тоді працювала. Та й пішов пішки із рюкзаком за плечима...

– В Прилуки?!

– Якби не трапилися попутки, то й до Прилук дійшов би. А як інакше? Втім, дійшов я до об'їзного мосту, далі мене підбрала автівка. Потім я ще кілька разів пересідав із машини в машину, доки добрався до Прилук. Одразу переодягнувся, пішов до військкомату і встиг отримати зброю. Це –

дуже важливо, бо зброї в місті було мало, не вистачало на всіх. Тому люди йшли зі своїми мисливськими рушницями, з усім, що у них було під рукою... Дехто приїхав на власній автівці. Головне – люди були рішуче налаштовані захищати рідне місто від ненависних окупантів.

Перша велика ворожа колона перла з Сум – її зустріли хлопці з мого підрозділу та бійці з 54 бригади. Ну, й дали клятим оркам прикурити! Вони не чекали від нас такого завзяття, сподівалися на легку перемогу. Тому зажди зазнали дошкульної поразки – колону було розбито... Мені ще тоді стріляти було складно, однак я коригував дію свого підрозділу під час бою.

– Втрати були?

– Двоє поранених (один товариш залишився без ноги). Їх врятували – наші хлопці успішно форсували Удай, скупалися 26 лютого в крижаній воді, але благополучно вивезли поранених. Взагалі, під час боїв за Прилуки наші бійці захопили ще й багато трофейної техніки. До речі, потім її полагодили, і вона пречудово послужила Збройним Силам України.

Так я і захищав своє рідне місто. Пам'ятаю, як загарбники обстріляли з танка прямою наводкою наш блокпост перед Прилуками, й загинули хлопці з тероборони. Власне, друга колона крутилася біля Прилук довше, тому місто зайняло кругову оборону. Окупанти були за 30-35 км, їхали і на Київ – через Прилуччину, Ічнянщину. То ми все це ретельно відстежували та повідомляли координати нашим льотчикам, котрі досить успішно знищували і рашистів, і їхню техніку. Дуже багатьох загарбників перебили!

Натомість взяти Прилуки було складно, адже потрібно було форсувати річку Удай, але перед цим ще й підступні та небезпечні болота здолати. Адже у нас місцевість – болотиста. Хоч, звісно, велике значення мали згуртованість і самовідданість прилучан!

– Отже, місто вистояло, не скорилося окупантам.

– А коли всі ворожі колони звідси повтікали, в Прилуках сформувалася вже рота охорони, котра повністю контролювала в'їзди-виїзди перед містом, а також підтримувала порядок у самих Прилуках у нічний (комендантський) час. Я в цій роті служив.

– Знаю, що Вам довелося ампутувати мізинець на прооперованій руці.

– Так. Не було іншого виходу – кістка згнила... Взагалі, я щодня колов знеболювальні, інколи й тричі на день. Бо ж потрібно було стріляти, воювати, вико-

нувати всі свої обов'язки! Мав бути на рівні з усіма іншими бійцями. Це – війна! Ну, я намагався якось лікуватися, але в таких умовах, самі розумієте, щось вдіяти було складно. Отож мізинець мені ампутували в Прилуках... І я навіть навчився писати лівою рукою, бо не міг це робити своєю правою. Але поступово рана загоїлася, я одужав, і тепер нормально працюю правою, все гаразд.

– Ви затримували колаборантів?

– Траплялося й таке... Ми оперативно реагували на такі повідомлення від мешканців, виїжджали і затримували. Потім передавали їх теробороні, на постійний пункт дислокації. Там їх допитували...

– Хто це був?

– Чоловіки віком від 35 до 60 років.

– Скільки?

– Ми затримали понад двадцять зрадників. Проте не тільки ж ми цим займалися. Тобто їх було дещо більше... Наслухалися російської пропаганди! А хтось хотів підзаробити. Вони збирали інформацію про ЗСУ. А ще ставили мітки, також намагалися розповсюджувати серед жителів ворожі листівки, просто агітували знайомих, що от, мовляв, прийдуть росіяни-визволителі, настане чудове життя, як було в СРСР. Однак прилучани – люди патріотичні, тому ці брехні не слухали, а одразу ж повідомляли про зрадників військовим. Все-таки зараз люди найбільше військовим довіряють – Збройним Силам України!

Звісно, затримували ми і мародерів, однак це – поодинокі випадки... Бо мешканці загалом поводитися гідно і прагнули в усьому допомагати бійцям. Це відчувалося, що народ і армія – єдині. Ми трималися пліч-о-пліч, жителі і військові. А такий народ – нездоланий! Мешканці постійно приносили нам теплі речі, продукти, також самі за потреби готували. Запитували: «Хлопці, скажіть, будь ласка, що вам зараз потрібно? Ми дістанемо!» Ми їх увесь час підбадьорювали, а вони – нас. Вірили, що Прилуки вистоять, а загарбники ганебно втечуть звідси, як щури.

– Вам буває страшно?

– Я вже стільки всього пережив з 2014-го, що страху немає. На жаль, я втратив багатьох бойових побратимів, які загинули, захищаючи Україну. Це – дуже боляче! Бувало, що спілкуюся з хорошим другом – і раптом, буквально наступного дня, дізнаюся, що його вже немає... Це – найгірше на війні!

Я ж увесь час розмовляв із побратимами, котрі боронили Чернігів. Серед них – чимало приятелів, з якими я воював разом у першій танковій бригаді.

Дехто загинув у рідному місті, декого не стало вже потім на Донбасі... Часто згадую Павла Луга, свого побратима. Дзвонив йому, ще автомобільний міст у Чернігові був цілий, і він розповідав: «Боронимо місто, тро щимо орків. Захопили кілька трофейних БТРів...» Він був командиром групи розвідки і воював самовіддано, героїчно! Віддав життя за Україну вже після визволення Чернігівщини, на Донбасі.

– Де Ви служите зараз?

– Я – головний сержант батальйону, сформованого на Чернігівщині, який підпорядкований ОК «Північ». Всі бійці – добре вмотивовані, свідомі, готові воювати до нашої Перемоги. Атмосфера в підрозділі – дружня. Немає ні розпачу, ні зневіри, а тільки ненависть до окупантів і бажання знищити їх якомога більше, повністю визволити Україну від цих нелюдів.

– На Вашу думку, скільки ще триватиме ця війна?

– Я вважаю, що не менше двох років. Ми – сильні морально, бо воюємо на своїй землі і усвідомлюємо, що боремося за свою свободу та незалежність, за майбутнє наших дітей. Добре, що нам нині допомагають західні партнери, дають зброю. Але, чесно кажучи, це – мізер, адже зброї нам потрібно в тисячі разів більше! Якщо нам її постачатимуть такими темпами, то війна затягнеться. Втім, воюватимемо, скільки буде потрібно. Анітрохи не сумніваюся, що Україна перемаже. Ніхто з наших бійців у цьому не сумнівається. І це – головне!

– Що робитимете після війни?

– Відбудовуватиму рідну Чернігівщину. Я ж будівельник! Переконалий – Україна відродиться і процвітатиме. Нас приймуть і в Євросоюз, і в НАТО. Я мрію про сильну, квітучу, дійсно незалежну Україну з могутньою армією. Так і буде! Хоч, звісно, щоб моя донька здобула достойну освіту, мала гарну роботу та хорошу родину. Щоб у мене були чудові онуки. І є ще у мене така особиста мрія – коли вийду на пенсію, то заведу собі пасіку, як мій дід, та й трудитимуся біля бджіл.

Спілкувався Сергій Дзюба

**Добровольчий підрозділ
«Ветерани МВС України»**

**«Якщо чоловік дійсно
хоче воювати, боронити
свою Вітчизну, він
доб'ється свого!»**

Самовіддано захищав Чернігів під час ворожої навали добровольчий підрозділ «Ветерани МВС України». У перші дні війни, не вагаючись, ці люди одразу ж, за покликом серця, відважно виконували бойові завдання: чергували, патрулювали в місті для підтримання порядку, знешкодження диверсантів та коригувальників рашистів; припиняли й попереджали мародерство, збирали та передавали військовим інформацію про позиції ворожої сили і техніки, евакуювали людей, охороняли об'єкти, чергували на блокпостах, привозили жителям продукти та ліки...

Втім, своїх захисників потрібно знати в обличчя. Отже, сьогодні у нас в гостях – герої оборони Чернігова, добровольці Олександр Апекунов та Сергій Кутуков. Добродію Олександрю – 50 років, він – капітан міліції у відставці. А панові Сергію – 38, адвокат.

ГЕРОЇ ОБОРОНИ ЧЕРНІГОВА

Сергій Кутуков і Олександр Апекунов

– Скажіть, будь ласка, ви були знайомі між собою до війни?

– У нас є спільні друзі, завдяки яким ми і познайомилися, – розповідає Олександр Апекунов. – Звісно, тільки-но дізнавшись про те, що лютий ворог напав на Українську державу, і ця орда буквально наступає на наше місто, ми звернулися до військкомату, щоб захищати рідний Чернігів. Просто не могли вчинити інакше. Втім, нам спочатку відмовили: мовляв, я – вже пенсіонер. Хоча 50 років – це не вік для чоловіка, який прослужив правоохоронцем та веде активне життя. Я працював начальником служби безпеки агрофірми та керівником охоронного агентства «Алекс».

– А я раніше не служив в армії, тобто не мав ще військового досвіду, – додає Сергій Кутуков. – Отож нам відповіли, що покличуть, коли буде треба. Однак, звичайно, нас це не задовольнило, адже ми були рішуче налаштовані обороняти Чернігів та Україну. Як можна сидіти, склавши руки, чекати, коли рашисти вже підступають до нашого міста?!

– Що робити далі? Як нам озброїтися? – продовжує Олександр. – Отож ми звернулися до пункту збору тероборони. Там було дуже велике скупчення людей, тож зброї на всіх могло й не вистачити... Втім, ми хотіли воювати! Й от дізналися, що в поліції залишилася стрілецька зброя, котра наразі може бути видана, згідно з рішенням Президента України та міністра МВС, – як ветеранам міліції, так і цивільним людям, – за наявності документів.

– Отже, зброю вам видали?

– Так, – говорить Сергій. – І нас тоді взяли допомагати спецпідрозділу поліції особливого призначення. Про що йдеться? Це – допомога, яку можна було надати цивільним. Ми підключилися до групи поліції в месенджері, щоб виїжджати на виклики. Це – будь-яка допомога. Скажімо, спустити інваліда до бомбосховища, бо важкохвора людина не може таке зробити самотужки. Це – медична допомога... Багато чого.

– Фактично ми організувалися в добровольчий підрозділ «Ветерани МВС України», самотужки, з власної ініціативи, – пояснює Олександр. – Я став старшим нашої групи. Також до неї увійшли Сергій Кутуков (діловод), Руслан Клименко, Михайло Шевченко, Володимир Величко, Віктор Кресь, Олександр Пташник, Олександр Черняев, Олексій Скирта та Олексій Богдан.

Були ще групи таких славних хлопців, а загалом у підрозділі «Ветеран» Чернігів боронили 33 людини. Ми частково озброїлися і здобули елементарні засоби особистого захисту, налагодили зв'язок із військовими та з'ясували можливі завдання для нашого підрозділу.

– Яким був ваш перший бойовий досвід?

– Ми прикривали вогнем спецпідрозділ «Корд» біля Киїнки. Почалися шалені ворожі обстріли. Тож потім були поранені та загинув. І ми вивозили поранених до обласної лікарні, – пригадує Сергій. – Дуже добре працювали наші медики, самовіддано! Вони одразу ж, швидко приймали поранених, – не встигала машина під'їхати, а вони вже зустрічали її! І це такі мужні люди – вони навіть не ділилися, хто лікар, медсестра чи санітар, – бо всі допомагали, гуртом, чим могли, щоб якомога скоріше доставити поранених та зайнятися ними. Отак дружно трудилися, не покладаючи рук, під обстрілами! І, справді, наші медики – це, безперечно, герої!

– Ви попереджали та припиняли спроби мародерства.

– Траплялося й таке, і не раз, – розповідає Олександр. – Коли вороги

зруйнували «Епіцентр», люди вирішили, що можна самовільно забирати всі продукти з «Екомаркету»... Ми виїхали на виклик, а там – натовп! Зупинили чоловіків. Втім, потім, як нам повідомили, керівник магазину дозволив брати продукти.

– А, наприклад, молоді люди вдень вдерлися в магазин «Аврора», біля «Льотки», – додає Сергій. – Вони зламали двері. До речі, молодики вдавали з себе тероборону, навіть прийшли туди в камуфляжній формі... Це – хлопці, їх там було четверо. А ще в цій компанії виявилися й дівчата, які обманювали, що вони – волонтерки... Магазин же був не розбитий, абсолютно цілісний, і це – вже, по суті, мародерство, безлад. Але спрацювала сигналізація, і люди нас викликали. Ми нагодилися якраз вчасно.

– Що вони вирішили поцупити в «Аврорі»?

– Батарейки, шнури для заряджання телефонів... Вони приїхали в авто, і ми їх здали поліції. В принципі, власник магазину дозволив видавати товар військовим і волонтерам, але за узгодженням. Там навіть на дверях висіло відповідне оголошення, вказано телефон, за яким можна було звернутися... Втім, декому захотілося просто пограбувати магазин.

– Тобто насправді ті хлопці не були з тероборони?

– Звісно ж, ні. І дівчата – не волонтерки... От через таких зловмисників потім були нарікання на тероборону. Хоча насправді жодного відношення до грабунку бійці з тероборони не мають.

– Але це – квіточки. Трапився й такий прикрий, небезпечний випадок, – пригадує Олександр. – П'ятеро людей під виглядом військових намагалися з автостоянки біля ЗАЗу, за ліцеєм № 18, вкрасти автівки... Причому всі вони мали зброю! Були в камуфляжній формі, діяли нахабно. Ми отримали виклик від охоронця автостоянки. Приїхали, обстежили все і злодіїв не знайшли. Але сліди автомобілів вели до сусіднього об'єкта. Навідалися туди, і ось бачимо – озброєні чоловіки чимчикують у наш бік.

– А вас скільки було?

– Шестеро, решта залишилися на блокпосту. Отож ми зайняли позицію, крикнули їм – наказали зупинитися, покласти зброю та виходити з піднятими руками. Двоє кинулися втікати, решта загрозливо посунули далі на нас... Тож ми відкрили попереджувальний вогонь, ще раз наказали їм здатися. І цього разу вони злякалися, виконали наш наказ. Жодних документів у них

не було. Ми їх передали поліції. Приїхала служба правопорядку, і ми разом спіймали ще тих двох, які спробували накивати п'ятами.

– Тобто це не були військові?

– Та які військові? Мародери! Одну машину вони вже викотили з двору на вулицю, а іншу перевезли на сусіднє подвір'я і сховали в приміщенні... Це – місцеві мешканці. Один – явно досвідчений «ведмежатник», «спеціаліст» із відмикання сейфів та різноманітних замків. У нього виявився при собі цілий «арсенал» усіляких відмичок та ключів...

– Знаю, ви також неодноразово, під обстрілами, привозили мешканцям ліки та продукти разом із волонтерами.

– Тоді все доводилося робити під жорстокими обстрілами, адже орки нависли, намагалися захопити місто, – говорить Сергій. – І це – зворушливі спогади! Жителі зі сльозами на очах, щиро дякували, що про них не забули, що вони не залишилися наодинці зі своїми проблемами, з бідною; за те, що місто не здається, живе, звиятно, героїчно обороняється, бореться з не-нависними окупантами. І ось такі наші приїзди вселяли в людей надію, що, як би зараз не було скрутно, ми цю орду неодмінно змемо та виженемо з рідної землі, визволимо Чернігівщину та Україну та здобудемо Перемогу! – переконаний Сергій.

– Ви вивозили багатьох мешканців із «гарячих точок».

– Авжеж, зокрема з Київки, з Олександрівки... Разом із військовими ми також переправляли жителів і на човнах, на інший берег Десни. І все це – під постійними, запеклими обстрілами. Ми цим не хвалимося, не хизуємося, бо це нам ні до чого. А просто розповідаємо, як було. Попри ті важкі обставини, треба було виконувати бойові завдання, тому робили все можливе, а часом і неможливе, захищаючи наш Чернігів.

– Що вас найбільше вразило на війні?

– Дуже важко було дивитися, як чоловіки плачуть над тілами загиблих дружин, близьких людей. Сльози самі наверталися на очі, бо це взагалі вкрай складно витримати... Такий жах! – зітхає Олександр. – Втім, нас радували щасливі очі маленьких дітей, яких ми пригощали цукерками. Ось ти бачиш хлопчика чи дівчинку, даєш цукерку, і дитина, яка вже стільки всього на цій війні пережила, ховалася чи навіть жила в бомбосховищі, раптом починає у відповідь радісно, зворушливо посміхатися. Це – незабутньо!

– А ви евакуювали свої сім'ї?

– У мене – дружина та двоє дітей, – говорить Сергій. – Сім'ю вдалося вивести, коли міст був ще цілий. Але зараз родина повернулася до Чернігова.

– У мене – дві доньки. Вони були тут, доки загарбники не зруйнували кардіологічний диспансер. Тоді підірвали й будинок на вулиці Чорновола, який знаходився неподалік. І в нашій квартирі від вибухової хвилі постраждали вікна... – каже Олександр. – Тому я вирішив все ж евакуювати доньок на час бойових дій. Нині вони знову мешкають у рідному місті.

– А хочете, розповім трохи комічний епізод? – пропонує Сергій. – Ми ж іще налагоджували і зв'язок між військовими підрозділами. Й часом усяке траплялося... Якимось ми брали воду біля бази чернігівських електромереж. А поряд були військові. І вони помітили на території цегельного заводу № 3 підрозділ людей у військовій формі – на дахах будівель. І вже планували провести якусь невелику військову операцію, бо тоді ніякого зв'язку не було, навіть мобільного, й вони подумали, що це – диверсанти... Тому ми на їхнє прохання поїхали туди і з'ясували, що й до чого, аби не було постраждалих.

– І хто ж то був насправді?

– Виявилось, що там залягли наші прикордонники, які занепокоїлися, вгледівши неподалік військових, котрі їм здалися підозрілими. Тож вони уже збиралися дати завдання снайперам... Можете собі уявити? До речі, бійці, які базувалися поруч, теж про снайперів своїх подумали. Тобто одні й інші вже готувалися до бою! Добре, що ми вчасно нагодилися й розібрались – отож усі лишилися цілі й здорові.

– А одного разу шукали диверсійну групу поблизу заводу «Вітал», на вулиці Квітневій, – продовжує Олександр. – Бо охоронці заводу повідомили, що з боку об'їзної дороги через ліс прямують якісь військові зі зброєю... Ми туди поїхали, обстежили місцевість, і на стоянці вантажних автомобілів, за пожежною частиною, знайшли тих «загадкових» військових. Поспілкувалися з ним й з'ясували, що це – наші прикордонники, які вирушили в розвідку... Тож ми з ними налагодили нормальну комунікацію, і все одразу владналося.

– Ще ми перевіряли на блокпостах, де замало бійців, і підсилювали їх, – додає Сергій. – Скрізь намагалися діяти ефективно й бути корисними. Так, треба було охороняти Чернігівський хлібозавод, і ми там чергували вдень та вночі... А вже після деокупації їздили в село Бурівка (колишній Ріпкинський район, це в напрямку Городні). Нас люди попросили розшукати їхніх дітей і онуків, бо ще не було зв'язку. Ми знайшли, все гаразд – живі-здорові. І з'ясувалося, що там діяли місцеві партизани. Тобто вони навіть не були надто організовані, кожен щось робив самотужки, на власний розсуд. Але вони пошкодили техніку окупантів, забрали акумулятори, пристрій нічного бачення та наведення вогню. І потім все це було передано нашим військовим.

– Схожий випадок був і в Рівнополлі, – пригадує Олександр. – Там наші винахідливі місцеві хлопці познущалися з ворожої техніки, відібрали в орків дві ПТКР (протитанкові керовані ракети), приціл наведення, які ми теж тоді передали українським військовим. А тамтешні підлітки зламали окупантам БТР, доки ті пиячили та дрихнули, і угнали їхній «Урал». Пацанам – по 16-17 років. Вони, звісно, усвідомлювали, що це – смертельно небезпечно, але такі відчайдушні хлопці, не побоялися і зробили добру справу. Молодці!

– Отже, Чернігівщина – вільна від загарбників. Чим ви плануєте тепер займатися?

– В управлінні поліції нас звільнили 5 квітня – сказали, що вони вже не потребують наших послуг. Просто ми писали скарги до Києва – вимагали все належно задокументувати і щодо нашого підрозділу, й щодо зброї, – пояснює Сергій. – Я – адвокат, тож звик в усьому до чіткого порядку, щоби все було, як належить – законно, й потім у нас не виникало жодних проблем. Бо ви ж знаєте, через яку страшенну бюрократію пройшли наші добровольці, які в 2014-му фактично врятували Україну від російських агресорів! Просто я не можу інакше – професійний юрист. І у нас є записи, чим щодня займався наш підрозділ – усе ретельно та об'єктивно зафіксовано. А комусь правдоборці, самі розумієте, не подобаються...

– Втім, ми ж маємо зброю, це право у нас – до кінця військового стану, тобто реально – до закінчення війни, – наголошує Олександр. – Ситуація ще дуже важка, складна, тривожна... Треба захищати Вітчизну від загарбників! Тож ми тепер хочемо служити в Збройних Силах України. Я вже багато років знайомий із «Редактором», мужнім полковником ЗСУ. Зараз, на війні, ми тут

познайомилися з групою «Кліщі» – це герої, надзвичайно безстрашні бійці! Тому нам є з кого наразі брати приклад. А щодо Сергія Кутукова, то він уже має достатній бойовий досвід, належно проявив себе. Взагалі, я так скажу: якщо чоловік дійсно хоче воювати, захищати свою Батьківщину, він, попри все, доб'ється свого.

– Коли, на вашу думку, закінчиться війна?

– Головне – щоб вона закінчилася Перемогою України! І наш прогноз – ближче до цієї зими... Звичайно, все залежатиме від того, коли наша держава отримає далекобійну зброю. Дай Боже, щоб це сталося якомога швидше! А коли закінчиться проклята війна, ми повернемося до своєї праці, – наголошує Сергій. – Я із задоволенням трудитимуся адвокатом, адже дуже люблю свою професію.

– Я – також, – посміхається Олександр. – Було б бажання та здоров'я, а робота для душі знайдеться!

– А хобі маєте?

– Звісно, – говорять обоє. – Це риболовля, туризм, мандри, активний спосіб життя... Хочеться бути в гармонії з собою та природою.

– Знаю, ви – багаторічні донори, здаєте кров.

– Так, – підтверджує Сергій. – Я – з 2007 року. Вважаю, кожна людина повинна робити щось безкорисливо.

– А я – взагалі з 1992-го, – скромно посміхається Олександр. – Це – за покликом серця та душі. У мене просто рідкісна група крові – перша, резус негативний. Така кров – дуже потрібна. І ми з Сергієм здаємо кров постійно: раз – на три-чотири місяці.

Спілкувався Сергій Дзюба

Фортифікація

«Росіяни розуміють лише силу, батіг – чим більше їх трощиш, тим більше вони бояться!»

Заступник начальника управління сил підтримки ОК «Північ» ЗСУ полковник Юрій Московченко («Митрич») – герой оборони Чернігова. Він керував бійцями, які в перший же день війни підірвали близько 20 мостів на Придесенні, а також під час навали російської орди облаштовували загорожі й замінювали підступи до міста. І на наших мінах клятві орки підривалися й відправлялися до пекла. Юрій Дмитрович спав лише по дві-три години на добу, постійно виконуючи важливі та ризиковані бойові завдання. Він отримав бойову травму, проте й зараз звично воює з рашистами, наближаючи жадану Перемогу.

Юрій Московченко

– Пане Юрію, багато бійців, захисників Чернігова, з якими я нещодавно поспілкувався, дуже високої думки про Ваші професіоналізм і самовідданість під час російської блокади. Тому, попри Вашу величезну зайнятість, я все ж наполог на цій зустрічі... Адже люди хочуть більше знати про легендарного «Митрича».

– Дякую, пане Сергію. Але одразу скажу, що не вважаю себе героєм. Я – професійний військовий, і це мій обов'язок – захищати нашу державу.

А що розповісти про себе? Мені – 58 років. Полковник ЗСУ. Заступник начальника управління сил підтримки ОК «Північ». Родом із Чернігова. Тато будував наше місто, також він – ліквідатор аварії на ЧАЕС. Мама працювала в торгівлі. Нині батьку – 85 років, а мамі – 78. І тільки-но почалася війна, тато пішов до військкомату і сказав, що хоче захищати Чернігів. Причому він погоджувався виконувати тут будь-яку роботу – копати окопи чи підносити снаряди...

Звісно, ми йому пояснили, що в нашій родині є кому воювати. Адже, крім мене, тут захищали Чернігів моя донька Наталія – майор ЗСУ та двоє зятів. Олександр – сержант, він воював зі «Стінгером». А коли ми прогнали звідси ненависних рашистів, він поїхав навчатися до Німеччини, опановував їхню зброю. Зараз Наталя та Саша воюють далі. А інший мій зять Леван пішов на фронт добровольцем. Стояв на блокпості біля Топчіївки з протитанковим гранатометом «NLAW».

– Леван – грузинське ім'я...

– Так у мене зять – грузин. Але в нашій родині – всі патріоти України. До речі, моя дружина Ірина – колишня військова, звільнилася в 2014-му за віком. Нині вона піклується про чотирьох наших онуків, котрим наразі вісім, сім, шість та чотири роки... До 8 березня вони всі були тут – дружина, моя молодша донька та онуки. Ховалися по підвалах, у бомбосховищі. Не хотіли нікуди їхати. А потім я наполіг, вивіз їх до Топчіївки, а далі Леван евакуював їх до Львова та повернувся захищати Чернігів. Нині вони – в Польщі, бо мені значно легше воювати, коли я знаю, що дружина, донька та онуки – в безпеці.

– Як Ви стали військовим?

– Я про це мріяв із дитинства. Адже обоє моїх дідусів у Другу світову воювали, повернулися живі та чимало розповідали мені про це. А бабуся у мене працювала бібліотекарем, і я майже всі книжки про війну, які там були, з цікавістю перечитав. Закінчив Донецьке вище військово-політичне училище інженерних військ і Національну академію оборони України. Потім служив у Південній групі військ, в Угорщині. А коли звідти СРСР вивів війська, був у Білорусі. Радянський Союз розпався, і я вирішив повернутися в Україну. Але мене не хотіли відпускати. То я полаявся, написав пояснення, що не заступив 23 лютого у наряд, бо вважаю себе громадянином України. І це було дуже принципово для мене.

Отож із 1992-го я служу в Україні... Цілий рік був у миротворчій місії в Лівані. Ми ремонтували нашу техніку, забезпечували запасними частинами. Навіть ремонтували техніку миротворців з інших країн, коли вони звертали-ся до нас із такими проханнями.

– Це було Ваше бажання – поїхати до Лівану?

– Так, адже ми там отримали великий бойовий досвід. Тут, в Україні,

можновладці безперервно скорочували, добивали «до ручки» ЗСУ. А в Лівані українські вояки розмінювали їхні землі. Ми бачили, як там усе мінувалося, швидко вчилися. Потім ці знання мені дуже знадобилися в Україні – на війні з російськими загарбниками.

У 2018-2020 роках я виконував бойові завдання в АТО. А напередодні цієї повномасштабної війни виконував обов'язки начальника управління сил підтримки ОК «Північ» ЗСУ.

– Ви очікували, що розпочнеться кривава повномасштабна війна?

– Відверто кажучи, не думав, що росіяни, незважаючи на всі погрози, наважаться на отаке божевілья... Однак ми готувалися, і ще до початку війни спланували у разі ворожого наступу руйнування мостів, встановлення мін і загороджень на шляху орди. Було визначено наперед, хто і як діятиме. Тому паніки та хаосу не було. Ми вже знали, що робити.

На світанку 24 лютого я був у Конотопі... Та невдовзі підняв три групи наших бійців з першої танкової бригади, і ми в першу добу підірвали близько двадцяти мостів. Наприклад, у селі Політрудня, біля Городні. І якраз вчасно, бо там поперли дві ворожі колони. Але міст було зруйновано, й одна колона змушена була поїхати праворуч, а інша – ліворуч. Рашисти, котрі посунули праворуч, застрягли в болоті, – наша артилерія їх там накрила і знищила...

– Знаю, за цей подвиг Вас нагородили орденом Богдана Хмельницького II ступеня. А раніше Ви отримали орден Богдана Хмельницького III ступеня за АТО.

– Було таке... Оборону Чернігова керував командувач ОК «Північ» Віктор Ніколюк (легендарний «Вітер»), то він мені наказав розставити скрізь блокпости – на дорогах поблизу Чернігова. То я це завдання теж оперативно виконав. І ми усюди на підступах до міста встановлювали загородження та влаштовували лісові завали, невпинно проводили мінування – від Топчіївки на київській трасі і далі – біля Ягідного, Ладинки, Надинівки... Інша група діяла в Козельці – замінували міст через Десну в Острі, зруйнували мости на менших річках. Цією групою керував підполковник Максим Паштета.

Взагалі, міни ми ставили на Чернігівщині щоночі. Спали по 2-3 години на добу. Ці бойові завдання виконували п'ять груп. І я особисто щоночі був в одній із них...

– Тобто не лише керували, а й мінували власноруч?

– Авжеж. А як інакше? І їхали ми на моїй особистій машині. Ставили по 20-30 мін за ніч – наприклад, біля Анисова, Количівки, Ягідного, Іванівки, Новоселівки та Киїнки... З боку Гончарівського й Михайло-Коцюбинського, ріпкинської траси... А також поблизу протитуберкульозного диспансеру і тамтешніх дач, аеродрому Півці, за «Епіцентром»... Всього й не перелічиш.

– Ворожа техніка на цих мінах підірвалася?

– Аякже, неодноразово. Скажімо, біля Ягідного, Количівки – танки та БМП. Поблизу Лукашівки підірвалися МТЛБ – це така техніка з кулеметами, яка возить піхоту, а ще – «КамАЗи» з боєприпасами. Так красиво вибухало та палало!

– На Вашу думку, під час навали російських нелюдів на Чернігів жителі військовим багатом допомогали?

– Дуже багато! У нас народ і армія тепер – єдині. Мешканці з великою повагою ставляться до військових, тож підтримують постійно. У нас люди – патріотичні, велика кількість добровольців! Та й за кордоном мої приятелі за власні кошти придбали і передали нам автомобіль високої прохідності.

Хоча, на жаль, трапляються іноді й прикрі випадки. Коли моя дружина Ірина сиділа з онуками в бомбосховищі, зайшли кілька молодих чоловіків – таких кремезних, мордатих бугаїв. І заходилися обурюватися, мовляв, дїтлахи занадто галасують, займають чимало місця і... заважають декому відпочивати. Уявляєте? А моя Іра – колишня військова, отож не побоялася, присоромила цих нікчемних, жалюгідних боягузів, котрі тиняються без діла замість того, щоб захищати рідне місто від загарбників!

– Мені бійці розповідали, що саме Ви відкрили «дорогу життя» через Анисів.

– Відкрив – це надто голосно сказано... Бо та дорога існувала й раніше, я про це знав. Хоча тудою ніхто на той час не їздив. Але так сталося, що я виконував завдання, вискочив до Количівки, а там – бій... Тож проскочив російський танк, і я розвернувся на Анисів. Згадав, що є такий маршрут полем, яким наразі не користувалися. А коли благополучно проїхав, то й розповів побратимам, і невдовзі та дорога стала популярною. Нею везли боєприпаси, гуманітарну допомогу...

Пам'ятаю, рашисти розбомбили автомобільний міст, і треба було десь облаштувати понтонну переправу. Ми зустрілися біля Куликівки,

поділили її, щоб завозити частинами. Отримали першу партію понтонів, щоб сховати їх із катерами під пішохідним мостом для подальшого обласування переправи. Разом зі мною тоді були наш командувач ОК «Північ» генерал-майор Віктор Ніколюк та командир полку полковник Анатолій Загурський (згодом його призначили начальником управління сил підтримки ОК «Північ»).

І раптом шалений обстріл – артилерією, мінометами. То нас усіх трьох розкидало в різні боки: мене вдарило об стіну будинку, Загурський налетів на металеву огорожу грудьми, а «Вітра» відкинуло до пішохідного мосту... Всі отримали контузію. Інтенсивні обстріли не вщухали шість годин поспіль. Але «Вітер» зумів вивезти поранених. Лише опівночі вщухло, та вранці орки заходилися гатити знову – три доби безперервно обстрілювали! Та ми їх все одно перехитрили і влаштували таки трохи далі понтонну переправу.

– З появою легендарного «Вітра» в Чернігові у багатьох військових та мешканців з'явилася впевненість, що місто вистоїть, не скориться ворогам. От що значить яскрава, непересічна особистість!

– Генерал Віктор Ніколюк із першого дня всім керував. Він приїздив до Чернігова щоночі, постійно ухвалював важливі рішення та віддавав накази. А в Чернігові увесь час знаходився генерал-майор Петро Ромигаїло. Тому тут усе було під контролем! Бо Петро Дмитрович – справжній стратег військової справи, досвідчений бойовий генерал, він усе схоплює буквально на льоту.

А «Вітер» – безстрашний і рішучий! Коли наші війська контратакували рашистів, Віктор Дмитрович знаходився на передовій та особисто вів уперед бійців. Така у нього вдача – просто не може інакше, переконає всіх власним прикладом. Наш «Вітер» буквально наводить жах на ворогів!

Як я вже казав, ми всі втрьох отримали контузію, трохи лікувалися в госпіталі. Однак ситуація була вкрай напружена, треба було воювати, тому я тоді, чесно кажучи, не долікувався. Так і билися з лютим ворогом, аж доки не прогнали росіян. Тепер ось отримав можливість подбати про здоров'я, проте довго ніжитися не буду, адже все одно завантажений – роботи тут вистачає, війна!

– Скажіть, будь ласка, яка ситуація зараз? Якщо білоруси з росіянами все-таки попрять на Чернігів, ми готові оборонятися?

– Готові. Вороги не пройдуть. Тільки-но загарбники ступлять на нашу землю, як отримають по заслугах... Не панькатимемося!

Я готовий воювати до Перемоги, громити триклятих рашистів, аж доки ноги їхньої не буде на українській землі. Адже я не хочу передавати цю війну в «спадок» моїм онукам! Ні, все має завершитися зараз, бо росіяни розуміють лише силу – батіг. Ніякого пряника. Я в цьому вже переконався. Чим дужче їх трощиш, тим більше вони бояться. Це – єдиний спосіб їх здихатися!

– У Вас прізвище – Московченко... Не жартують із цього приводу?

– То й що? Нормальне українське прізвище – три літери «О». Взагалі, мені прізвищем ніхто не дорікав. Тим більше, воно – зовсім не від москалів. Адже раніше мої предки були Маковченками, від слова «мак». А потім хтось одного разу перекрутив літеру...

– Чим займатиметеся після війни?

– У 60 років звільнюся, дам дорогу молодшим. Мешкатиму в рідному Чернігові. Я люблю працювати на дачі – в саду, на городі. У мене є земля, але через чиновницький бюрократизм ще не отримав будівельний паспорт, а то б уже все забудував! Хочу від душі милуватися нашим прекрасним містом, яке, впевнений, неодмінно залікує рани, нанесені такою жажливою, моторошною війною.

Виховуватиму своїх дорогих, улюблених онуків. До речі, мій старший онук Алеко, напівгрузин, хоче стати військовим і боронити Україну. Питає: «Дідусю, ти ж мене навчиш?» Звісно, навчу!

Спілкувався Сергій Дзюба

Їздив з самого ранку до пізньої ночі – під обстрілами

Наш Чернігів – місто героїв. І один із таких мужніх людей – Анатолій Михайлович Кобець. Цей 62-літній чоловік впродовж усієї ворожої блокади зводив фортифікаційні споруди (укріплення, загорожі) у Чернігові та області. На роботу йшов щодня о 6 ранку, а повертався нерідко о другій-третьій ночі. Часто самовіддано трудився без обіду, під постійними ворожими обстрілами – на крані-маніпуляторі. Власне, невтомно працює й зараз – роботи у водія з 40-літнім стажем під час війни вистачає!

Анатолій Кобець

Народився Анатолій Кобець на Придесенні, у селі Клочків Чернігівського району. Тато був учителем музики, мама працювала на фермі дояркою. Тож хлопчина змалечку привчився до нелегкої сільської роботи, адже в усьому старанно допомагав батькам.

А ще у Анатолія Михайловича – дивовижне захоплення: має швейну машинку й під настрої шие все, що потрібно: сорочки, брюки, наволочки, простирадла, чохла на автомобілі. Майстер на всі руки! Він хотів замолоду навіть вчитися на закрійника, однак посоромився – там же одні дівчата. Тому шие просто для душі, подобається йому.

Є у нього ще одна велика пристрасть – море. Дуже мріяв мандрувати неозорими морськими та океанськими просторами! Отож 15-літнім юнаком вступив до морехідного училища в Мурманську, успішно закінчив його, далі ходив у закордонні плавання – побував у багатьох державах: Канаді, Перу, Панамі, Югославії, на Кубі... Три океани повністю пройшов (моряки кажуть не «плавав», а «ходив»).

– Я там рибу ловив. За 4 години мойви та скумбрії – по 70 тонн, – каже він. – Втім, коли одружився, роботу на флоті довелося залишити, бо дружина та море – як відомо, несумісні!

З 1982-го працює водієм у Чернігові. Тепер трудиться на підприємстві «УкрСіверБуд»... З першого ж дня війни, не покладаючи рук, займаються ці сміливці фортифікацією – працюють від обласної військової адміністрації. А під час шаленого ворожого оточення вони часто ночували просто в машинах, щоб заощадити час. Адже за важкою та напруженою роботою нерідко ніколи їм було навіть поїсти та води випити!.. До того ж, із водою в Чернігові

були надто великі проблеми... Проте, потерпаючи від спраги й безсоння, думали лише про те, як якомога краще зробити своє діло. Отак і трудилися з самого ранку до пізньої ночі. Все – для фронту, все – для перемоги!

Вранці щодня брав Анатолій Михайлович залізобетонні плити та блоки ФБС і розвозив їх по всій Чернігівщині. Натомість вночі водії поверталися, навіть не вмикаючи фари, – маскувалися, бо ворог же нещадно обстрілював.

– Одного разу я в пітьмі мало не розбився, – пригадує Анатолій Кобець. – Там снарядами повалило сосни! Добре, що з автівки, яка стояла на узбіччі, мені моргнули, попередили. Я вмикаю світло і бачу: буквально за 50 метрів – на дорозі лежать сосни... А я ж поспішав, на швидкості їхав! Вмить крутонув кермо, вирулив по багнюці. Благополучно тоді доїхав. Однак, якби той водій мене вчасно не попередив, міг і потрапити в халепу, розбитися!

Працювали фактично без вихідних. Отримали невеликий перепочинок, коли загинув їхній співробітник.

– Він працював на тракторі, коли з ворожого літака влучили ракету, і нашого хорошого товариша там буквально розірвало на шматки... – скрушно зітхає Анатолій Михайлович. – І його, і трактор... По суті, навіть ховати було нічого. Плакали, не стримували сліз, дуже співчували родині загиблого! Наш начальник автоколони Микола Володимирович Довбуш, який із першого ж дня цієї війни також був із нами... Дмитро Циганок – керував від військової адміністрації. Віталій Пономаренко... Така трагедія! Загиблому Саші було лише років 40, він – із Сосниччини, залишилося двоє діточок – 6 і 12 років... Він не пив, був дуже працелюбний. Вічна пам'ять! Тоді також трьох людей контузило, які неподалік від трактора стояли, з вух текла кров... І автівка теж згоріла легкова... Я тоді саме терміново поїхав на базу – якби на 15 хвилин затримався, міг би загинути! Взагалі, у нас на війну забрали два «КамАЗи» та «МАЗ», і один «КамАЗ» побило повністю. Ми знімали запчастини з розбитих машин, ремонтували, як могли...

Жодного разу вдома Анатолій Кобець взагалі не ховався в підвалі, хоча його багатоповерхівка знаходилася в дуже небезпечному місці, яке постійно обстрілювали та бомбардували... Втім, будинок якимсь дивом уцілів! Та й на роботі ніколи було ховатися. Вирішив: від долі не втечеш, тому як буде, так і буде... Адже, коли він ходив морями-океанами, навіть велетенській хвилі під час грізних штормів його не поглинули, вцілів. На все – Божа воля!

– У Новоселівці ставив блоки маніпулятором, а над головою – літаки, які стріляли ракетами, заважали нам там працювати... – розповідає Анатолій Михайлович. – Мені хлопці кричать: «Батя, злязь, бо вб'ють!» А я їм гукаю у відповідь: «Нічого, по мені не влучать». Втім, за ногу стягли мене в окоп... Взагалі, я хотів піти в тероборону, зі зброєю захищати Чернігів. Однак мені сказали, що зараз дуже потрібні досвідчені водії, а я ще й на крані працюю. Та й тепер у нас – дуже багато роботи! От їздив по ліс – привіз 30 кубометрів для бліндажів. Ще 200 кубометрів треба доправити. Війна ж триває, і ситуація – вкрай напружена, тривожна. Хоча я непорушно вірю в нашу перемогу над лютим ворогом. Україна вистоїть!

Богу дякувати, в їхню автобазу снаряди не влучили... Хоча буквально поруч, за стіною, лунали вибухи...

– Відверто кажучи, зараз у мене в голові все перевернулося, – говорить Анатолій Кобець. – Я ж у Мурманську навчався, ходив океанами на кораблі, і щиро вважав росіян братами. Ми тоді навіть одну цукерку ділили на шістьох, адже всім їсти хотілося... Проте тепер – все зовсім інакше! Тому я хотів би подивитися в очі цим нелюдам, котрі заявляють, що Україну треба стерти з лиця землі. Хотів би запитати у них: «У мене двоє дідів загинули під Сталінградом, ви 9 травня урочисто вшановуєте їх. Чому ж ви зараз прийшли сюди вбивати їхніх онуків і правнуків?!»

Взагалі ж, Анатолій Михайлович і раніше пережив немало... Так, коли сталася Чорнобильська катастрофа, він три місяці будував і ремонтував дороги поблизу Славутича. Працював, як завжди, багато й сумлінно. Проте тоді, за напруженою роботою, не потурбувався взяти довідку, просто не до того було. Отож і не отримав статус ліквідатора аварії на ЧАЕС. Хоча немало усіяких спритників, начальників, котрі Чорнобіля навіть в очі не бачили, поробили собі «липові» довідки й досі незаслужено користуються пільгами...

Було й немало хорошого. От їздив на всеукраїнський конкурс водіїв від Чернігівщини і посів друге місце, – отримав медаль, почесне звання майстра-умільця та новеньку машину для свого підприємства!

Закінчиться війна, і мій співрозмовник знов із задоволенням шитиме на своїй швейній машинці. А ще він – пристрасний та вмільний рибалка. Чудово грає на гітарі. Займається садом – посадив у селі. Вміє будувати. Свого

часу був кандидатом у майстри з боксу і зараз вболіває за українських боксерів – Усика, Ломаченка, дивиться всі їхні поєдинки. Анатолій Михайлович любить робити людям добро, натомість ніколи не чинив зла. Ось і бокс опанував не для того, щоб когось кривдити, а навпаки – щоб захищати слабших. Якось він захистив свого батька, коли його образив, побив чоловік напідпитку. Тоді він швидко розшукав того негідника і тільки раз вперіщив його, але так, що той запам'ятав це на все життя – навколішках просив вибачення у тата й мами!

Під час війни, попри свою величезну зайнятість, Михайлович, разом із сусідом Пашею, швидко спорудили зручний туалет надворі, адже в будинку не було води й не працювала каналізація... От і зараз він не переймається собою, а думає і дбає про людей, підбадьорює їх. Одним словом – добродій! Звісно, мріє, що нарешті закінчиться ця триклята війна, і українці збережуть свободу. А ще він хотів би вийти у відкрите море на кораблі та помилуватися неозорими, прекрасними просторами – все-таки й досі дуже скучає за морем!

Його дружина Тетяна Романівна раніше працювала продавцем, а зараз трудиться в районній лікарні. Донька Оксана – вихователька у дитсадку.

У Анатолія Михайловича – двоє онучок: 12-річна Вероніка та 6-літня Віка. Коли вороги наблизилися до Чернігова, він відвіз їх у Клочків, і вони там перебували у відносній безпеці – у це село окупанти не зайшли, обстрілів там не було... І нині Анатолій Кобець мріє, щоб його онучки більше ніколи не знали війни, а небо над рідним Черніговом було завжди мирним!

Сергій Дзюба

Волонтери**Тетяна Кузнецова-Молодчая: «Людина залишається людиною, доки вона може допомагати іншим»**

Голова Чернігівської районної ради Тетяна Кузнецова-Молодчая – чудова жінка, дбайлива матір і дружина. Відмінник освіти, лауреат літературної премії ім. Григорія Сковороди. Вона починала свою кар'єру з вихователя в Городнянському інтернаті. Після чого було чимало посад, але ніколи Тетяна Степанівна не втрачала можливості бути корисною іншим. Тому те, що жінка з перших днів повномасштабного вторгнення російських військ на Чернігівщині пішла волонтерити, не викликає ніякого подиву. Просто вона не могла по-іншому, просто не вміє стояти осторонь людського горя, а тут ціле випробування для всіх українців. Так голова Чернігівської райради стала «волонтером Тетяною», а її телефон обривався від дзвінків людей, які потребували допомоги.

Військове вторгнення росії 24 лютого застало більшість українців зненацька. Не очікували цього на Чернігівщині, а тим паче того, що ворог приїде з Білорусі. Проте в той же час майже кожному стало зрозуміло, що очікувати на допомогу від когось не варто, а потрібно починати працювати тут і зараз, аби наблизити перемогу. Люди, які стали волонтерами, працювали мало не 24 години на добу, сім днів на тиждень, не маючи часу навіть на нормальний сон. Тетяна Кузнецова-Молодчая з перших днів війни чітко для себе вирішила, що з міста нікуди не поїде, а натомість допомагатиме всім, чим зможе.

– Як Вам запам'ятався перший день війни?

– 24 лютого у мене, як, мабуть, і в усіх, почалося з повідомлення про те, що ворожі війська атакують наші прикордонні райони. Я пам'ятаю, як бігла на роботу вулицями міста. І мені чомусь здавалося, що воно змінилося, що все довкола стало іншим. Це було наче документальний фільм, який я дивилася і мені хотілося його якомога детальніше запам'ятати. Я бачила довгі черги до банкоматів, до магазинів. Люди кудись поспіхом йшли, і така картина була ввесь час, поки я добралася до райради. Вже на робочому місці ми з колегами працювали з документами, організовували дистанційну роботу. Коли все там завершили, то я повернулася додому, а вже наступного дня пішла здавати кров для наших військових. Прийшла я рано, але навіть тоді біля центру крові

*З ініціативою «ЗСУ підставляють плече»
відвідали Тупичівську громаду*

вже було дуже багато людей. Я сама навіть не очікувала, що стільки охочих прийде, щоб здати кров, і це в той час, коли місто вже обстрілювалося ворогом. Дуже багато бажаючих було, і до мене того дня черга так і не дійшла. До речі, ввесь час наші люди мене надихали і вражали своєю об'єднаністю, своєю силою духу – це неймовірно просто! Для наших військових мені вдалося здати кров лише на третій день війни. Після цього пішла до однієї з громадських організацій міста. Мені дуже хотілося допомагати, не було важливо, що я буду робити – головне, щоб не сидіти вдома і робити все, що в моїх силах, задля скорішої перемоги над ворогом. Я прийшла і просто спитала, чим можу бути корисна. Допомога була потрібна на кухні, так я вперше в житті зробила 500 бутербродів для наших військових. Там вже зустрілася з Ніною Лемеш, з якою потім працювала в громадській організації щодо забезпечення людей продуктами харчування. І паралельно я працювала ще в одній громадській організації – була відповідальна за роботу з цивільним населенням. Це така консультативна робота, інформаційна робота. Постійно на телефоні. Будь-які дзвінки з самого ранку і до пізньої ночі. Дуже багато питань, і на всі намагалися дати відповідь, допомогти.

– 3 якими проблемами і хто найчастіше звертався до волонтерів?

– Дуже багато різних питань виникало. Іноді навіть зовсім буденних. Починаючи від доставки гуманітарної допомоги, пошуку зниклих родичів (особливо військових ЗСУ, коли зовсім не було мобільного зв'язку), до побутових сварок і пошуку домашніх тварин. Дзвонили зі всієї області, але більша частина звернень була все ж таки від жителів Чернігова. Сьогодні мій телефон досі є постійно діючим, і люди продовжують телефонувати з різних питань. Дзвонять і питають: «Це волонтер Тетяна?». Як виявилось, мій номер телефону значиться як волонтерський у ЮНІСЕФ по Чернігівському району. Наразі тісно співпрацюємо з громадськими організаціями, з центрами соціальних служб, службами у справах дітей, з управлінням соціального захисту.

Знаєте, коли дзвонять люди, я питаю, хто Вам дав мій номер телефону, а у відповідь чую: «Мені Вас рекомендували» – мабуть, це найвища похвала тій роботі, яку я роблю. Якщо радять, значить робота була не марною.

Іноді людей просто треба зорієнтувати, в якому напрямку їм починати вирішувати свої питання чи потреби.

– Коли працювали у волонтерському центрі під час бойових дій, кому частіше доводилося допомагати і які випадки запам'яталися найбільше?

– Ми працювали здебільшого з цивільним населенням – це стосувалося і консультативної роботи, і гуманітарної допомоги. І військові теж не лишалися поза увагою, адже вони були пріоритетним напрямком. Для мене ввесь місяць бойових дій – це як калейдоскоп загострених різноманітних відчуттів. Постійне бажання допомогти і, мабуть, деякою мірою безсилля, коли фізично не можна було обробити всю ту кількість звернень і допомогти всім. Адже людського ресурсу на той час не вистачало. Я, мабуть, щодня просила у Бога прощення, що я не можу допомогти тій чи іншій людині.

Запам'яталася родина з Рівного, яка розшукувала свого сина. Він три-ввалий час не виходив на зв'язок, і дуже складно тоді було отримати інформацію про нього, бо це військовий. Та, слава Богу, ми виключили найгірші варіанти.

Ще було повідомлення про факт вчинення домашнього насильства в сім'ї, яке зрештою не підтвердилось. Так, мені якось подзвонила жінка і повідомила, що співмешканець її доньки скоює проти неї насильницькі дії. Сама жінка була не в Чернігові і просила нас з'їздити до доньки. Та коли ми підключили людей і ті разом з теробороною приїхали туди, то виявилось, що в сім'ї все нормально.

Був ще такий випадок: мені написала жінка уривчастими повідомленнями про те, що вони намагалися виїхати з оточеного Чернігова і дорогою їх транспорт розстріляли російські військові. На місці загинули двоє людей з їхньої родини, а вона з відірваними пальцями два кілометри тікала від російського танка. Вона вже була у другій міській лікарні Чернігова і просила засоби особистої гігієни, які їй, звичайно ж, передали. Минув час, і депутатка нашої районної ради розповіла цю історію про свою знайому.

Звичайно, на посаді голови районної ради, я маю більше можливостей допомогти. Наприклад, конкретніше з'ясувати, що можна зробити, аби надати допомогу найшвидше і найякісніше.

– Коли були повітряні тривоги, Ви навіть не спустилися у підвал?

– На роботі – ні. Взагалі не ховалася. Не було коли. Я пам'ятаю, якраз була повітряна тривога, а ми веземо допомогу для людей, що сиділи в бомбосховищі на вулиці Елеваторній. Там було більше 300 людей. І от на край-

ньому блокпості військові буквально витягли нас із машини, з дуже міцним слівцем (хоча потім вони вибачилися). І тоді це було потрібно, бо в нас була мета: люди, які потребують допомоги, – і ми мали будь-що туди добратися. Та я розумію, що в той момент вони привели нас до тьми і дали зрозуміти, що є ризик для нашого життя. Тоді дійсно було небезпечно, і я вдячна військовим, що все ж таки нас витягли з тієї машини. І ту тривогу ми вже перечекали з військовими.

Та були й випадки, коли дехто з людей розцінював волонтерів як безстрашних людей. Але ж будь-яка людина має страхи, питання лише в тому, наскільки ти можеш справитися зі своїми емоціями.

Пам'ятаю, був дзвінок з одного населеного пункту: жінка попросила привезти їм продукти харчування. Вона сказала, що в них багато людей похилого віку, діти, жінки і вони без продуктів харчування. Я розумію, що доїхати туди ми зможемо, а назад пального не вистачить. Це був той час, коли пальне закінчувалося і були великі перебої з продуктами харчування. Кажу, давайте до якоїсь точки ми довеземо і ви нас зустрінете, якщо є там в когось машина. І тут після паузи вона мені відповідає: «А хто ж поїде, тут же все замінковано?!». І таких випадків багато було.

– Розмови в суспільстві про те, що почнеться війна, велися досить довго. Чи був у Вас якийсь план евакуації?

– Я неодноразово спілкувалася з військовими спеціалістами, і жоден не давав прогнозів на те, що все ж таки буде повномасштабне вторгнення. Особливо ніхто не думав, що саме з території білорусі можливий такий напад. І це було точно неочікувано для мене. Проте їхати нікуди ні я, ні моя родина не збиралися. Наша квартира постраждала 28 лютого – вибило вікна. Та ми лишилися у місті. Я особисто не змогла б ховатися в підвалі або виїхати. Сім'я завжди була поруч. Старший син допомагав у волонтерстві. Звичайно, я переживала, як і кожна мати, за дітей, особливо за молодшу доньку Ангеліну. Та я не могла вчинити по-іншому. Моїй свекрусі Галині Олександрівні – 80 років. Вона живе в нашому будинку. У неї теж вилетіли вікна, стіна хиталася, але вона не мала змоги дуже часто спускатися до сховища, та й не хотіла. Виїздити з міста теж категорично відмовлялася. Казала, вона народжена в 1942 році, вже пережила всі негаразди, пов'язані з війною, і з Чернігова ніхто її не вижене. У неї настільки стійкий дух був у

цій ситуації, що вона надихала. У неї не було істеричних настроїв, вона мужньо все це переживала, ніколи не плакала, не потребувала якоїсь особливої уваги. Дивлячись на неї, ми заряджалися стійкістю і енергією. Хоча це й не дивно – вона ж донька двічі Героя Радянського Союзу Олександра Молодчого.

Я ж свої переживання перетворила на дію. І мені так було легше пережити будь яку складну ситуацію. Я пам'ятаю, як подзвонила жінка і сказала, що в неї закінчився інсулін. І якщо за два дні вона не отримає дозу, то просто помре. Я тоді знайшла той інсулін у інших громадських організаціях. Вона жила в районі Ремзаводу, а зустрілися ми з нею на території психоневрологічної лікарні – в той час, коли була повітряна тривога, а над головами літав літак. Чесно скажу, було страшно. Дуже страшно. Та в той же час я розуміла, що на кону – життя людини. І страшно не лише за себе, а й за ту жінку, щоб вона доїхала додому ціла і неушкоджена.

– Чи допомагав досвід роботи в соціальних службах під час роботи у «волонтерському батальйоні»?

– Звичайно, допомагав. За другою освітою я – фахівець із соціально психологічної допомоги населенню. Тривалий час працювала в соціальних службах. І навіть у рамках гуманітарної місії з військовими «Збройні Сили України підставляють плече» коли ми їздили на деокуповані території, то знання психології дуже важливі. Я вислухала безліч життєвих історій. Тим людям, які пережили всі ті жахи війни, потрібно співчуття, їх треба вислухати, іноді їм важко говорити. До кожної людини потрібен різний підхід. Те ж

Донька Ангеліна під час нічних обстрілів спить у ванній кімнаті

саме і в телефонних розмовах. Вже за інтонацією голосу і з питань можна визначити, в чому у людини є потреба, яка саме підтримка їй необхідна і як з нею потрібно розмовляти. Багато хто, особливо люди, які втратили близьких, перебували в емоційно нестабільному стані. Знаєте, я переконана, що всім потрібні волонтери. Хоча б для того, щоб хтось прийшов і сказав, що сьогодні краще, ніж учора.

В бомбосховищах були люди, які тижнями звідти не виходили. Коли я туди заходила, вони постійно питали, які новини там, «нагорі». І я завжди намагалася усміхатися, говорила, що все буде добре, і потім починала розповідати про те, що відбувається. Всі новини обов'язково розповідала з усмішкою і позитивом. Це було важливо, адже будь-яку інформацію можна подати по-різному.

– Наскільки важко було бути волонтером під час бойових дій?

– Всі люди, які були поряд, виявляли стійкість, відданість і бойовий дух. Ми працювали фактично без вихідних. В умовах, коли немає світла, води, тепла, і плюс коли постійно літають ворожі літаки, а за вікном чуно кано-наду артилерії. І коли ти сам проживаєш у некомфортних умовах, то більше розумієш людей, які потребують допомоги. Ти прийшов після важкого робочого дня, бо ти працював в хапливому ритмі, а тобі й надалі продовжують надходити телефонні дзвінки – люди потребують твоєї допомоги. І до опів-

На вході у старостат: фельдшер Левковичів Ніна Чайка, староста Ніна Доброговська, Тетяна Кузнецова-Молодчая

ночі я з записничком, пишу людей, які чогось потребують, щоб вже ранком прийти і сказати, де першочергово потрібна допомога. На той момент не хотілося ні спати, ні їсти. Організм просто мобілізував всі свої сили, щоб допомогти якомога більшій кількості людей. Спали ми мало, дуже мало. Хочеться подякувати всім і кожному, хто допомагав. Адже якщо, до прикладу, людині потрібні були ліки, а в нас не було можливості допомогти, то я могла написати до волонтерів – хтось відгукувався і казав: у мене є. Тут була велика співпраця не лише волонтерів міста Чернігова, а й волонтерів із різних регіонів нашої країни. Усі вони працювали і логістами, і вантажниками, і соціальними працівниками, і психологами. Це неймовірна кількість дзвінків і повідомлень щодня.

Особисто я робила те, що могла, те, що було в моїх силах і можливостях на той момент. Загалом усі чернігівці, які допомагали, – то стійкі люди. Я дякую Богу, що він дарував мені людей, які є моєю підтримкою і опорою. Життя розставляє свої пріоритети. Війна дала мені нових друзів і перевірила на міцність старих.

– Після деокупації Чернігівщини Ви долучилися до гуманітарної ініціативи військових «Збройні Сили України підставляють плече».

– З Валентином Івановичем Буряченком («Редактором»), координатором акції «Збройні Сили України підставляють плече», ми співпрацювали давно, ще коли я очолювала центр соціальних служб. У нас досить часто були спільні гуманітарні місії. Я – з сім'ї військових, і проблеми людей, які носять форму, мені дуже знайомі.

Допомога надається не лише жителям деокупованих територій, а й військовим, якщо вони того потребують. Щодо громад, які опинилися в окупації, то тут, звичайно, їм потрібна допомога. Села Чернігівського району дуже постраждали від «освободітелів», і не лише в якомусь матеріальному плані. А скільки психологічної шкоди завдали окупанти нашим людям, які були в окупації, втратили житло, втратили рідних?!

З гуманітарною ініціативою ми побували в багатьох селах Чернігівського району, і для себе я відзначила, що навіть попри пережиті жахіття, люди згуртовані. І це – єднання нашої нації.

– Чи траплялися випадки, коли люди зловживали гуманітарною допомогою?

– Люди поводитися по-різному. Дехто брав ту допомогу і розумів, що її вистачить на тиждень. Тоді настільки відбулася зміна цінностей, що накопичення продуктів у той момент було безглуздим. Ми ж не знали, що буде завтра, ми навіть не знали, що буде ввечері. Це ж війна. Щовечора, лягаючи спати, я молилася за ЗСУ, щоб той ранок настав. І це не просто слова – це те, що я пропустила через свою душу.

Та були люди, які зловживали. Приходили мало не щодня і намагалися набрати якомога більше тих продуктів, зовсім не думаючи про інших, кому вони, можливо, будуть потрібніші. Тому виникла необхідність контролювати і записувати.

Загалом під час бойових дій у Чернігові, коли стало зрозуміло, що до однієї частини міста надходить багато гуманітарної допомоги, а до іншої взагалі не доходить, то волонтерські організації згрупувалися між собою і розділили місто Чернігів по районах. Тобто хтось за Подусівку відповідав, хтось за центр, хтось за Шерстянку... І виконувалися групові заявки на будинок, щодо забезпечення засобами гігієни, засобами догляду і продуктами харчування. Люди складали списки – як правило, це одна уповноважена особа від будинку. Ці списки передавалися, і потім формувалася допомога.

– Чи були у Вас особисто моменти, коли руки опускалися?

– Так, я плакала, коли зруйнували мости. Зі мною була 16-річна донька Ангеліна, найменший член нашої родини. І саме в той день вона мені сказала: «Мамо, я єдина дитина з мого класу, яка лишилася в Чернігові. А коли ми виїдемо?» А я розумію, що мосту немає, і я не зможу безпечно відправити її з міста. І ось тоді на деякий час у мене було відчуття безвиході і провини перед дитиною, яка мала це все пережити. Та потім взяла себе в руки.

Я дуже завдячую Ользі Шелест, директору школи № 1, яка звернулася до французького благодійного фонду з проханням посприяти у тому, щоб дітей, які не можуть виїхати через роботу батьків, вивезли до Франції. З Чернігова до Франції моя Ангеліна поїхала 10 квітня. Коли дитина виїхала і була в безпеці, я зрозуміла, що можу ще більше часу приділяти допомозі тим, хто її потребує.

Спілкувалась Марія Пучинець

Мужні волонтери Альона та Євгеній чекають народження дитини

Люди найбільше виявляють себе в екстремальних обставинах – цю істину цілком підтвердили чернігівці Альона та Євгеній Боднарські. До війни вони вели звичне життя, працювали та піклувалися про трьох своїх дітлахів. Євгеній був приватним підприємцем, торгував люстрами...

Все змінилося 24 лютого – відтоді подружжя стало волонтерами та постійно, щодня, під шаленими обстрілами, допомагало нашим бійцям, згуртувавши довкола себе понад 25 небайдужих однодумців. Вони робили буквально неможливе, доставляючи вкрай важливі ліки, продукти, одяг, взуття та все найнеобхідніше... У них був свій фронт, і вони самовіддано трудилися в рідному Чернігові, оточеному загарбниками.

*Альона та Євгеній
Боднарські*

Вони завітали до редакції нашої газети «Чернігівщина» втррьох – зі своїм улюбленим, таким симпатичним собакою, якого назвали Байрактаром.

– Коли почалася війна, одна жіночка просто кинула напризволяще свій собачий притулок, а там же нещодавно народилися кумедні, милі цуценята, – розповідає Євгеній. – Я тільки-но поглянув, і вже просто не міг піти додому з порожніми руками. Власне, у нас і до цього було четверо собак, однак тепер маємо п'ятого песика. Ця порода називається померанський шпіц. Він у нас – як синочок. Звичайно, щоразу Байрактаром ми його не називаємо – ласкаво кличемо Байріком.

– Будь ласка, розкажіть, як ви жили до війни? Скільки вам років? Ким працювали? Хто ваші батьки?

– Ми – корінні чернігівці, – говорить Альона. – Мені – 33 роки, а Жені – 31. На жаль, мої батьки рано померли. Пам'ятаю, тато був будівельником, а мама працювала прядильницею на нашому камвольно-суконному комбінаті. Я навчалася в Харківському медичному університеті...

– А мої батьки – підприємці, розповідає Євгеній. – Мама з перших днів війни також стала волонтеркою. Вона мешкала в школі № 18, на Подусівці, допомагала бійцям та цивільним. Матуся була там, коли в школу влучила ворожа бомба. Я теж був неподалік і одразу ж кинувся туди. Це був жах! Мама дивом не постраждала, залишилася живою. Але уявіть собі її стан, коли вона розгрібала тамтешні завали й витягувала звідти небіжчиків... А це були майже всі її знайомі люди! Дивимося – кросівок валяється, а де його власник? А він, виявляється, висить мертвий...

Справжнісіньке пекло! Все – в крові, вікна вибиті. Ніколи не забуду, досі все це стоїть перед очима...

Втім, моя матінка – дуже мужня жінка: після такої жахливої трагедії все ж залишилася жити в розбомбленій школі й далі самовіддано трудитися волонтеркою. Її звати Ольга Олегівна, і я щиро, від усієї душі, пишаюся нею! Втім, вона – дуже скромна жінка: вважає, що просто виконувала свою справу – робила те, що могла, старалася бути потрібною в той страшний час...

Однак це – справді добре, що газета вирішила розповісти не тільки про наших бійців, справді героїчних захисників Чернігова, а й про волонтерів. Бо справа ж не в нас особисто, – наразі не всі розуміють, що це за діяльність. А дехто взагалі думає казна-що!

– А як ви взагалі стали волонтерами?

– Відверто кажучи, ми нічого не планували наперед, адже зовсім не готувалися до війни, – пояснює Альона. – 24 лютого на світанку подзвонив приятель Жені та сказав, що почалася війна і росіяни обстрілюють Україну, зокрема й Чернігівщину. Ми були приголомшені, спочатку просто не могли таке усвідомити! Пам'ятаю, я тоді похапцем набирала воду в каструлі, Женя одразу ж поїхав на заправку, де була величезна черга...

– Хоча за тиждень до цього, – каже Євгеній, – моя рідна сестра, котра мешкає в Польщі, в Кракові, дзвонила нам і запрошувала приїздити до них, попереджала, що скоро росія нападе на Україну і тут буде повномасштабна війна. Але, чесно, ми з Альоною взагалі не могли в це повірити!

Власне, у нас є магазин «Люстри-бра» на вулиці Мстиславській, 25. Це – родинний бізнес. Магазин знаходиться в підвальному приміщенні, працює вже 14 років. Тобто мешканці знають, довіряють нам... І з перших днів війни ми почали тут допомагати військовим та цивільним. Не могли сидіти, склавши руки, хотілося реально щось робити, та й була така дуже нагальна потреба! І ми подумали: хто ж, як не ми?! Спочатку до нас звернулися з лікарень – їм були потрібні перев'язувальні матеріали...

Ми розмістили інформацію в соціальних мережах, що збираємо допомогу для наших бійців, захисників Чернігова, вказали адресу, й багато жителів одразу відгукнулися – привозили найнеобхідніше: продукти, одяг, різноманітні товари, медикаменти, кошти перераховували. Це були невеликі суми, але від щирого серця. Буквально всі знайомі допомагали одне одному

та підтримували, як могли! Мама теж стала волонтеркою, й тато, Олександр Анатолійович, також нас підтримав.

– Військові просто зверталися до нас і говорили, що їм потрібно, і ми старалися виконати всі їхні замовлення, – розповідає Альона. – Ми увесь час щось діставали: сигарети, перев'язувальні матеріали, зеленку, рушники... А ще, звісно, продукти: консервацію, печиво, солодощі, воду в п'ятилітрових пляшках... Всього неможливо навіть перелічити! Допомогали за магазином робити «Коктейлі Молотова» проти ворожих танків... А потім довкола нас об'єдналися понад 25 людей, які постійно допомагали: одні готували їжу для військових, інші возили все, що потрібно, на блокпости, Настя відповідала за медицину – діставала медикаменти.

Немало доброго зробила і Люда Єфименко, власниця трьох магазинів «Воєнторг». Вона передавала для бійців одяг, взуття, теплу білизну, хоча у неї – кредит на 700 тисяч доларів, взяла до війни. Однак, розумієте, людина переймалася, що наші хлопці мерзнуть, тому не можна зволікати, а все треба робити дуже швидко!

Ще один наш чудовий друг, Ігор Борисович, у якого – свій магазин на вулиці Мазепи, давав кепки, шапки. Також діставали балаклави, футболки та спортивні брюки, термобілизну, каремати і спальники, а ще – інвалідні візки, милиці, ковдри, матраци, «буржуйки», мобільні телефони й сім-карти; цукор, масло, борошно та пельмені... Нашим бійцям так подобалися пельмені, що вони постійно їх нахвалювали! Ще м'ясо маринували, тушкували та смажили... Рибу роздавали... Звісно, привозили хліб, якимось роздали аж дві тонни – всім бажаним. Готували й вареники – Женя носив їх танкістам... у п'ятилітрових відрах, мало не на ходу закидав на танки і пояснював жестама, що це – харчі, а то ще хтось міг раптом подумати, що міни якісь, – посміхається. – І дітям військових, як могли, допомагали...

Тому ми з Женею тоді починали крутитися буквально з сьомої ранку, і все це щодня тривало до комендантської години – по суті, без перепочинку... А як же інакше?! Всі знали про нас – військові та мешканці, отож постійно зверталися... Наприклад, стало надзвичайно скрутно з сигаретами, тож бійці нас жартома просили: «Будь ласка, дайте хоча б щось, а то ми всі тут просто скуримо одне одного».

– Тобто волонтерами на війні стали звичайні люди, місцеві мешканці?

– Так. Діставали запальнички, шарпетки, пояси, а також гуманітарку для цивільних – памперси, дитяче харчування... – пригадує Євгеній. – Коли рашисти відступили й нарешті закінчилися обстріли, ми багато гуманітарки роздали! Перший місяць блокади ми трудилися самотужки, далі зверталися до різних організацій, що ось ми такі є, волонтери, допомагаємо військовим... Відгукнулася Ніна Лемеш, перший заступник голови обласної ради, вона нас підтримала, реально допомогла.

Наші аптеки під час ворожої блокади якийсь час майже не працювали... То ми, скажімо, дізналися, де мешкає працівник аптеки, звернулися до нього. Він прийшов, відчинив приміщення своїм ключем, і ми придбали ліки на 90 тисяч гривень. Це було вкрай важливо! Ми діставали навіть інсулін, бо люди дуже просили – для декого це було просто життєво необхідно, і ми старалися. Розумієте, навіть десь аптека працювала, але хто про це знав? Світла, зв'язку не було. Довкола – пекельні обстріли. І як людині похилого віку навіть дійти до тієї аптеки? Та й поранимим дуже ліки були потрібні!

А ми моталися скрізь, буквально під осколками, і це – не якась кіношна страшилка, а реальне життя, адже ми, по суті, щомиті могли загинути. Однак про таке намагалися не думати, головне – щоб Чернігів вистояв, не скорився лютим загарбникам.

У наших сусідів був до війни спортзал, тож вони його нам надали для гуманітарки. З одного боку там було бомбосховище, укриття, там люди жили й ночували. А з іншого – різноманітна допомога. Ми все впорядкували, чітко знали, де що у нас лежить. Окремо зберігалися продукти, окремо – ліки, далі – речі. У нас були комірники – Рома, два Саші, допомагали Лариса й Олена...

Дівчата вишивали, виготовляли такі нашивки на одяг – «Добрий вечір, ми – з України!» та про «русскій корабль...», котрі мали великий попит. Одні все вантажили, інші розвозили... Знайшли дівчат із медичною освітою – Машу, Світлану, Олю, які нам теж допомагали. Віталій домовлявся щодо медикаментів...

А знаєте актора Сергія Лефора? Він знімався, наприклад, у фільмі про війну 2014-го «Позивний "Бандерас"». У його персонажа там був позивний «Говерла». То Сергій теж узяв собі цей позивний. Він був волонтером, тепер захищає Україну від окупантів. Його дружина Анастасія Кузук працювала в театрі, а стала волонтеркою, займалася медпрепаратами...

Тобто волонтери – це не кілька людей, а велика мережа. І без них було б просто неможливо воювати і в 2014-му, і зараз. Я, звісно, знав про наших мужніх волонтерів, котрі багато разів, ризикуючи життям, їздили на Донбас, захоплювався ними, але тоді навіть подумати не міг, що настане час, і я сам стану волонтером разом із дружиною та батьками! Все відбулося зненацька, це було таке загальне душевне та патріотичне піднесення, покликання.

Ми ж не думали тоді про власні статки чи винагороди, про якусь славу, бо навіть не знали, чи взагалі виживемо в отому всьому жахитті, яке коїлося довкола... Не могли вчинити інакше, адже розуміли, що це – дуже потрібно та важливо! Може, я зараз занадто пафосно говорю, однак саме так і було – необхідно було рятувати рідне місто.

І я переконаний, що, під час ворожої блокади Чернігова героями стали не лише наші звитяжні бійці, які боронять Україну, а й прості, звичайні люди – медики, комунальники, волонтери та мешканці, котрі в усьому допомагали військовим. Взагалі ж, на Чернігівщині люди з великою повагою, довірою та любов'ю ставляться до наших бійців. Авторитет ЗСУ – дуже високий! І це – та реальна підтримка, яка необхідна українській армії. Наші вояки постійно відчують, що вони – справді вдома, захищають свою землю від ненавистної російської орди, яка вдерлася, щоб знищити наш волелюбний народ.

– Зараз, попри війну, життя в Чернігові поступово налагоджується. Вже з'явилися вода, світло та Інтернет, їздять маршрутки й тролейбуси... Мешканці поступово повертаються до своїх осель, знову працюють і щиро мріють про нашу Перемогу над окупантами, про мир на українській землі та відбудову рідного міста.

– Так. А ми з Женею тепер чекаємо народження нашої дитини, – радісно посміхається Альона. – Мріємо, щоб дитина народилася вже в мирній Україні і не зазнала ніякого лиха. Щоб усе було гаразд, і люди довкола нас були щасливими! А ще треба наразі думати про просторіше житло, адже ми мешкаємо в однокімнатній квартирі... Втім, головне – щоб закінчилася ця війна! А все інше ми зробимо, аніскільки в цьому не сумніваємося. Бо люди у нас – дійсно працелюбні, чудові. Важливо, щоб ми цінували те, що маємо, жили в мирі та злагоді між собою. Тоді, як то кажуть, все буде Україна!

Спілкувався Сергій Дзюба

ГЕРОЇ ОБОРОНИ ЧЕРНІГОВА

**«Треба перемагати
не лише на фронті,
а й словом!»**

Волонтери Олександр Підгорний і Наталія Дрозд не лише постійно допомагали військовим та мешканцям оточеного Чернігова, а й зараз продовжують важливі гуманітарні та резонансні міжнародні проекти. Маючи значний авторитет за кордоном, вони роблять усе можливе, щоб увесь світ знав щиру правду про цю війну, героїчну оборону Чернігова та звірства російських загарбників.

– **Будь ласка, розкажіть про себе.**

– Я з 2007 року очолюю Чернігівський центр прав людини, а Наталя керує Центром «Доброчин», – розповідає Олександр Підгорний. – Раніше ми працювали в одній громадській організації «Доброчин», з 1998-го, а потім я вирішив зосередитися на правах людини та боротьбі з корупцією, а Наталя займається роботою з громадами, органами місцевого самоврядування. Втім, ми знаходимося в одному приміщенні, дружимо та активно співпрацюємо, адже у нас – багато спільних проєктів, зокрема міжнародних. Мені – 63 роки. Маю дружину Ірину, двох дітей і двох онуків.

– А у мене – чоловік і донька. Свого віку не соромлюся, – посміхається Наталія Дрозд. – Навпаки пишаюся цим – мені п'ятдесят.

– **Як Ви стали волонтерами?**

– Відверто кажучи, я не очікував повномасштабної війни, – говорить Олександр. – Звісно, відчував загрозу. Коли ми були в селі Деревини, на кордоні з Білоруссю, на Городнянщині, то бачили вже збудовані дзоти. Дорога була розбита, завалена деревами... І я ще пожартував: якщо білоруси з росіянами нападуть звідси, то їм буде нелегко продиратися вперед.

За три дні до початку війни ми знову побували на Городнянщині, і на душі було тривожно. Їздив скрізь зі своєю зброєю. Дружина Ірина тоді була в Польщі, адже саме народився наш онук. Син мешкає та працює за кордоном. Іра мала повернутися 2 березня, але почалася війна... Тож я був сам. Жив на дачі, перевіз усю свою зброю, яку мав – мисливську, нарізну.

*Олександр Підгорний
і Наталія Дрозд*

Зателефонував Олег Головатенко, мій приятель: «Потрібно допомогти – з'їздити на передову, привезти харчі нашим бійцям». Дав мені контактний телефон полковника ЗСУ, «Редактора», так ми з ним познайомилися і відтоді дуже активно співпрацюємо. Рашисти вже шалено обстрілювали Чернігів, рвалися в місто. Однак я знайшов і набрав продукти, відвіз військовим на Кільцеву, за Київку.

Там мене завантажили боеприпасами для гранатометів та попросили відвезти їх бійцям до Шестовицького мосту і до повороту на Старий Білоус. Там були зовсім молоді хлопці, які жартували та сміялися, але були готові захищати місто... Так усе тоді й почалося. Я хотів робити щось потрібне та важливе для наших бійців. І ось на Подусівці з'явилося близько 120 прикордонників із Сумщини. Ми організували для них шини та пісок, щоб об'їждати барикади, а ще – взуття, одяг, харчі. Кого змогли, розселили по довколишніх будинках у садівничому товаристві «Хімік», яке я очолюю. А ми з друзями створили власний загін самооборони. Також ми активно спілкувалися з «Чорним» з ОК «Північ», виконували його прохання – валили дерева на передовій, діставали медикаменти та продукти для наших бійців. Була дуже велика проблема з пальним, і ми організували 4,5 тонни для прикордонників, бо техніка має їздити.

Пам'ятаєте, ракета влучила в будинок на Воровського? Так сталося, що я одним із перших туди прибіг, бачив увесь той жах на власні очі і навіть зняв, як помирають люди, відірвані руки і ноги. І я це одразу ж виставив на Фейсбук та відіслав друзям за кордон, щоб вони знали правду, що тут відбувається. У них був буквально шок! Але я переконаний, що увесь світ повинен це бачити – які страшні злочини коять на українській землі російські виродки, по-садистському вбиваючи мирних мешканців!

– Благодійний фонд у Запоріжжі, з яким ми співпрацювали, виділив 300 тисяч гривень для допомоги чернігівцям – сім'ям з малими дітьми, інвалідам, людям похилого віку, – розповідає Наталія Дрозд. – Але ж мала бути певна звітність, треба було все оформити документально, то ж гроші. І я цим усім займалася. Ми дзвонили приятелям, котрим довіряємо: Олегу Головатенку, Людмилі Мазур, Ірині Синельник, Валерію Семенцю... І вони повідомляли про тих, хто насамперед потребує такої допомоги.

– А яка сума виділялася на одну людину?

– Суттева – 3400 гривень. Робили копії паспортів з пропискою. Ще потрібні були фотографії цих людей. А довкола – постійні пекельні обстріли! Та ми все зробили, як належить. І всі кошти роздали стражденним, які їх дійсно дуже потребували. Для когось вони стали спасінням!

А потім тут зникли світло, вода, тепло, не було вже жодної можливості ефективно працювати й допомагати людям. Тому ми перенесли наш офіс на Тернопільщину. Тільки виїхали звідси, як вороги зруйнували автомобільний міст... Добралися до Вінниці, а там автобуси і тролейбуси їздять, світлофори працюють, а люди живуть так, наче й ніякої війни взагалі немає, ніби це – якийсь зовсім інший світ. Ми були приголомшені! Але невдовзі рашисти і там обстріляли вежу, то вінничани жартували: «Це ви нам війну привезли».

– Попри все, знаю, Ви напрочуд активно й ефективно досі займаєтеся волонтерством, евакуація не стала на заваді, швидше навпаки!

– Так, ми приїхали на Тернопільщину, в село Саджівка Гримайлівської громади, – продовжує Олександр. – Там – 460 мешканців. Голова Микола Сідляр особисто зустрів нас, хоча ми добралися вночі. Облаштувались. І тут же почали діяти. Написали своїм друзям до Литви, з якими ми давно та добре співпрацюємо. Отримали два вантажні мікроавтобуси, і я вирушив до Вільнюса. У нас є прекрасний приятель – Кшиштоф Маргол, у якого є фонд «Ніда», ми років 15 знайомі, втілили багато спільних проєктів. Це – великий

Волонтери Олександр Підгорний і Наталія Дрозд постійно допомагали військовим та мешканцям

фонд, добре визнаний і відомий у Європі. То вони завантажили гуманітарну допомогу для Чернігова.

У Польщі, в Варшаві, як я вже казав, мешкає мій син Дмитро, тому й він активно долучився разом зі своїми друзями до волонтерства. Отож багато медикаментів до Чернігова привозили, бо їх тут дуже не вистачало.

Взагалі, нас гарно прийняли на Тернопільщині. Тамтешній бізнесмен Василь Ванярха сотні тисяч гривень виділяє на допомогу. Просто щотижня він відправляє гуманітарну допомогу – це повні буси з м'ясом, варениками, тушонкою, гречаниками... Чудовий добродій, великий патріот України. Він запевняє, що допомагатиме до самої нашої Перемоги над лютими не-людьми! І вже бус ущерть завантажений, а пан Василь усе кладе. А коли я кажу, що більше вже просто нікуди, скрушно хитає головою, що не все помістилося. Тож до Чернігова я приїздив тоді багато разів – ми допомагали військовому госпіталю, ОК «Північ», обласній лікарні, мешканцям Придесення...

– Є така програма «MATRA» посольства Королівства Нідерландів, спрямована на боротьбу з корупцією, – пояснює Наталія. – То нам дозволили все переінакшити, щоб ті кошти пішли саме на допомогу – ми закупили пальне та медикаменти і доставляли все до Чернігова.

Взагалі, в Гримайлівській громаді – 25 сіл, і кожне допомагає, передає на передову мішки з крупою і цукром, сотні банок тушонки... І пишуть: нашим відважним захисникам від села такого-то. Аж сльози на очі набігають, коли бачиш усі такі цидулки з побажаннями бійцям, розчулюють малюнки від дітей. Там – такі щирі, чуйні, душевні люди!

– А які там чарівні, дивовижні, мальовничі краєвиди.

– Неймовірна краса! Це ж такий природний заповідник «Медобори» – гряда скель та карстові озерця «Вікнини» – гідрологічні пам'ятки. Буквально немає дна! Це – недалеко від річки Збруч. І, що цікаво, та ж сама температура влітку та взимку – дев'ять градусів тепла. Є каміння з відбитками молюсків і коралів. Раніше там було язичницьке капище, а тепер збираються християни. Є знаменита Франкова скеля, де він створював свої шедеври... Все це варто неодмінно подивитися – напрочуд красиво! Закордонні мандрівки – звісно, захоплюючі, та в Україні – свої дива, тут – пам'ятки архітектури світового рівня, неповторні краєвиди!

– Загалом люди з розумінням ставляться до волонтерів?

– Так, нам зазвичай щиро дякують за допомогу. Однак трапляються й прикрі випадки, – пригадує Олександр. – Яюсь до мене надто зухвало та нахабно причепився поліцейський. А я такого не люблю. Розумію, війна... Однак навпаки треба берегти один одного, жити дружно, співчувати й допомагати. Ненавидіти потрібно ворогів, а не людей, котрі знаходяться довкола тебе, своїх співвітчизників – українців. Тому я на того правоохоронця поскаржився, і вважаю, що це – справедливо. Бо якщо хтось відчуває свою безкарність, він ще більше нахабніє! Врешті-решт переді мною вибачився черговий відділку й інцидент начебто був вичерпаний.

Однак наступного дня на блокпосту в Тернополі нас зупинили бійці, наставивши автомати, наказали зупинитися. Викликали СБУ. Відібрали у нас мобільні телефони. Хлопці з СБУ почали детально розпитувати: хто ми такі і що тут робимо?! Уважно обдивилися наші мобільні. А ми ж – волонтери, у нас там – купа всілякої важливої інформації... Скажімо, у Наталі – скановані паспорти для того запорізького фонду, який нам виділив 300 тисяч гривень... До всього, я – ще й голова садового товариства, де триста людей, вказані їхні номери ділянок і прізвища... Можете собі уявити? Втім, порозумілися, й нам побажали щасливої дороги!

Виявляється, був сигнал, що наче роз'їжджають якісь підозрілі особи, що балакають між собою російською та збирають дані... Тож ми ще ночували в офісі, а наші розмови вже слухали! І, як нам потім стало відомо, цю неправдиву інформацію надав саме той «ображений» поліцейський... Звісно, було прикро: ти стараєшся, невтомно по Україні та за кордоном збираєш таку важливу і потрібну допомогу, а тобі натомість палиці в колеса вставляють.

Хоча, щоб не було подібних непорозумінь, ми чіпляємо на наші автівки таблички «Волонтери» і посвідчення волонтерів виписуюмо...

– Однак це – лише неприємний епізод, адже за цей час відбулося багато хорошого, – запевняє Наталія. – Наприклад, ми зробили необхідну справу – привезли до Чернігова, Ріпок та Бахмача «Старлінки». Це – супутниковий інтернет-зв'язок, дуже важливий під час війни! Тож ми їх віддали громадам – місцевій владі.

Взагалі, нам дуже багато допоміг наш приятель Тарас Бик, «львівський киянин», як ми його називаємо. Ми з Олександром співпрацюємо і з групою «Кліщі» ОК «Північ» ЗСУ, котрі виконують найскладніші бойові завдання, зокрема у ворожому тилу. Здійснюють навіть, здавалося б, неможливе! То ми їм теж постійно допомагаємо. А Дмитро, син Саші, з Польщі відправляв сюди бронезилети, бронеплити, генератори та інше спорядження... Приємно, що нашу роботу відзначив кількома Подяками командувач ОК «Північ» генерал-майор, Герой України Віктор Ніколюк.

– А ще Ви додали до всіх проєктів, гуманітарної допомоги міжнародне інформування.

– Тобто ми постійно повідомляємо за кордон інформацію про ситуацію в Україні та Чернігові, й вона миттєво, широко розходить ся світом. Зокрема, інформуємо наших колег у Лондоні – про основні події, настрої людей, про все, що може зацікавити світову громадськість. Це в Англії успішно діє такий потужний аналітичний центр на протипагу усіляким проросійським каналам, брехливим, цинічним і продажним.

Бо росія витрачає сотні мільйонів доларів на хабарі, підкупи західних політиків, яких часто запрошують до керівних органів російських нафтових і газових компаній. Кремль не шкодує грошей на свою людиноненависницьку, шовіністичну, фашистську пропаганду. Тому й ми, українці, сьогодні

Об'єднались заради перемоги

маємо робити все можливе й неможливе, щоб донести правду світові. Адже запекла війна триває не лише на полі бою, на фронті.

Не менш важлива інформаційна війна – словом, де ми повинні увесь час давати рішучий бій супротивнику та перемагати його, й чавити криваву рашистську ідеологію, найнебезпечнішу в світі. Бо росія сьогодні на нашій планеті – справді терорист № 1, у мільйони разів паскудніший, ніж усі інші терористичні організації разом узяті!

Я виступила на міжнародному Середземноморському фестивалі (на Сицилії, в Італії), котрий був присвячений правам людини, і це також мало значний резонанс. Просто я вільно розмовляю англійською, і це мені дуже допомагає в роботі, нашій міжнародній діяльності. Власне, у нас вже є чудові друзі по всьому світу, й зараз усі вони стали друзями України. Наприклад, на цьому фестивалі був відомий боснійський письменник Ігор Стікс з Белграда, який особисто пережив усі жахи війни, й не лише на словах, а цілком реально знає, що це таке! Він дуже розуміє українців і щиро співчуває нам.

Власне, Ви, пане Сергію, багато та постійно публікуєтеся за кордоном, розповідаєте правду про Україну. Це зараз – суперважливо! І популярну газету «Чернігівщина» знають уже далеко за межами Придесення, в багатьох державах світу, на всіх континентах. Ви воюєте словом і вже перемагаєте!

– Дякую, пані Наталіє. Отже, попри все, що коять зараз ті трикляті орки на чолі зі своїм схибленим «царем», Україна переможе?

– Так, я всією душею молюся за це. Інакше й бути не може!

– Неодмінно, – наголошує Олександр. – Ми віримо в нашу Перемогу. І я завжди готовий воювати з ворогами!

Спілкувався Сергій Дзюба

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Відважні медики

Чернігів у вогні «Зметем орду, відправимо до пекла!»

Янголи війни

Янголи війни... Саме так хочеться сказати про тих, хто, незважаючи на небезпеку та обстріли, витягував з тенет смерті життя. Саме з такою глибокою повагою ми говоримо про медиків – людей, які попри жахіття війни, не втекли, а рятували життя дітей, дорослих, військових. Про цивільних медиків Чернігова написано немало, а от про військових із зрозумілих причин нинішнього часу – не написано практично нічого. Тож ми спробуємо це виправити, адже лікарі та медсестри Чернігівського військового госпіталю удостоєні найвищих державних нагород – орденів і почесних відзнак, а начальнику установи, полковнику медичної служби Збройних Сил України Олександрю Петровичу Слесаренку присвоєно звання Героя України з врученням Ордена «Золота Зірка». Все це – за подвижницьку працю, а особливо за участь у обороні Чернігова. Ця історія про них... Хоча вони – це вже історія!

Олександр Слесаренко: «Ми готувались до великої війни»

Мало хто знає, що не так вже й давно існування Чернігівського військового госпіталю, який під час облоги міста врятував не одну сотню життів, висіло на волосинці. Найгірші часи, коли знищували не лише медицину, а й військо, і в тому числі військову медицину, канули у небуття з перемогою Майдану. Якби не він, то госпіталь, скоріше за все, перетворили б спочатку на поліклініку з денним стаціонаром, а потім і взагалі закрили б. Надто вже ласий шматок у мальовничому місці. А місце й справді мальовниче. Помітно, що до його облагородження докладено чималих зусиль.

Ми зустрічаємось із начальником Чернігівського військового госпіталю Олександром Слесаренком на вході до установи. Звісно, всім давно відомо, де саме розташований медзаклад, однак порядок такий, що знімати і вказувати місце розташування заборонено, бо це – військова частина. Та все ж не можна не звернути увагу на красу навколо, а особливо молоді сосни, дбайливо висаджені руками працівників установи. Ці сосни – особлива гордість полковника Слесаренка, із кожним роком вони все більше нагадують молодий ліс.

Нове життя, чи то пак відродження Чернігівського військового шпиталю почалося у 2014-му році. Тоді ж Олександр Петрович вирішив готувати увірену йому установу до великої війни. Як воїн, що пройшов Афганістан,

Олександр Слесаренко

як медик, що неодноразово бував на палаючому Сході України, він знав, що широка війна неминуча!

«З Чернігова до кордону – всього-на-всього 80 кілометрів, тож треба готуватись», – вирішив він.

Деякі скептики тоді посміхались, мовляв, навіщо тобі реанімація на 37 ліжок, а не, скажімо, на 4? Або навіщо госпіталю аж вісім операційних!? Та, як відомо, сміється той, хто сміється останній. Хоча який тут сміх? Війна! Заслужений лікар України знав, що він все робить правильно, готувався до найгіршого, вибивав де міг і в кого міг необхідне обладнання, розширював медичний простір, шукав кваліфікованих спеціалістів, і, можливо, саме через це Чернігівський військовий госпіталь врятував стільки життів. А було і справді непросто.

На плечах – життє- забезпечення шпиталю

На начальнику господарського відділення госпіталю Олександр Горбоносу лежить фактичне життєзабезпечення установи. Що таке лікарня без світла? Це – смерть! А хворі без належного обігріву та харчування? Те ж саме! А вода? Все це мусив шукати Олександр Володимирович, і не раз під ворожими обстрілами.

«Коли постала проблема з світлом, ми шукали генератори, – говорить він. – Один, дизельний, на 35 кіловат, мені вдалося роздобути

Олександр Горбонос

в полку зв'язку. Завдяки цьому генератору лікарня мала тепло. Ми його вмикали на 10-12 годин, більше не могли, бо витрати солярки були 17 літрів на годину. Але цього вистачало, щоб нагріти приміщення».

Більш потужний генератор, на 100 кіловат, забезпечував шпиталь світлом. Його вмикали зазвичай на 3-4 години, а споживав він 40 літрів дизелю щогодини. За цей час встигали провести операції, нагріти воду, зарядити зарядні пристрої.

Олександр Слесаренко називає начальника господарської частини госпіталю своєю «правою рукою», адже без нього в установи не було б води, світла, тепла, харчів.

До речі, про харчування. Харчоблок у військовому шпиталі – на електричних плитах, тобто цілком залежний від електропостачання, якого не було. Тож знайшли вихід – польова кухня!

Завідувачка їдальні Тетяна Сафонова пригадує, як катастрофічно не вистачало рук, і на кухні, за розпорядженням начальника госпіталю, їй допомагали медсестри.

«Ми робили все для того, щоб вистояти в цій важкій ситуації. Дуже допомагали волонтери, за що їм окрема подяка», – каже вона.

Польову кухню, генератори, воду, продукти Олександр Горбоносу, попри постійні обстріли і з ризиком для життя, доводилось вишукувати по всьому Чернігову. Його героїчні вчинки не залишились непоміченими для країни. Після відступу ворога з Чернігівщини Олександр Горбонос був удостоєний Ордена «За мужність» III ступеня.

Тетяна Сафонова

Першими приймали прикордонників

У день, коли почалася війна, медичний персонал госпіталю перебував у казарменому становищі, всі чекали на перших поранених.

Старша медична сестра відділення анестезії та реанімації **Лариса Бортницька** пригадує, що першими приймали прикордонників, яких привезли з пораненнями черевної порожнини.

«Вже о шостій годині ранку ми всі були в операційній, – говорить пані Лариса. – Було дійсно важко, ми спали по дві години на добу, і спали в тому, в чому були вдягнуті, але ми знали, що мусимо працювати, бо мова йде про життя і смерть».

Ларису Бортницьку удостоїли Ордена княгині Ольга III ступеня, хоча справжніми героями вона вважає військових.

«Таких бійців, як українці, у світі немає більше ніде. Ти надаєш йому допомогу, а він думає про те, як повернутись на передову до своїх товаришів», – захоплюється мужністю воїнів чернігівський медик.

Начальник госпіталю з медсестрами Ларисою Бортницькою (ліворуч) та Оксаною Стародуб

За словами начальника військового госпіталю, його особливо вразило те, що увесь медичний простір Чернігова працював як одне ціле, і це було дійсно неймовірно. Саме завдяки мужності наших воїнів та надійному тилу медиків, підтримці чернігівців, мобілізаційній спроможності місто вистояло і прогнало непроханих зайд.

Лікарі й медичні сестри найкраще знають ціну подвигу наших захисників, тому що вони – поруч із ними у найтяжчі хвилини, не лише рятуючи бійців, а й будучи свідками їх мужності.

Про один із таких прикладів розповідає медсестра-анестезист Оксана Стародуб.

У пам'ять жінці вкарбувався випадок, котрий свідчить про непереможність і силу духу нашого воїнства. Про нього, каже медик, вона ніколи не забуде. Далі пряма мова: «У нас лежав поранений військовий, і коли я до нього підійшла (він саме відходив від наркозу), то я запитала чи він мене чує. Він моргнув, що так. Що передати дружині? – запитую. Я йому дала папір, на якому він пише: «Передайте моїй дружині, що в мене все...» і показує жест двома пальцями «все добре». І, знаєте? Після цього в мене хлинули сльози. Дуже довго наші дівчата тримались, але коли хворий в такому стані показує, що в нього все добре, то це незабутньо. Це яскравий приклад того, що наші воїни найстійкіші, найміцніші, вони ніколи не впадуть духом, ніколи не скажуть, що їм важко».

Три місяці не бачили рідних

Українські воїни дійсно найкращі, бо воюють за свою землю. Так само, як воюють за неї і українські медики – падаючи з ніг, вони думали, як врятувати людське життя. Працювали у госпіталі тижнями без відпочинку і практично без сну, не бачачи своїх рідних, героїчно добуваючи воду, їжу, світло, електроенергію та тепло.

Вгодованим європейцям, що бачать цю війну по телевізору і пропо-

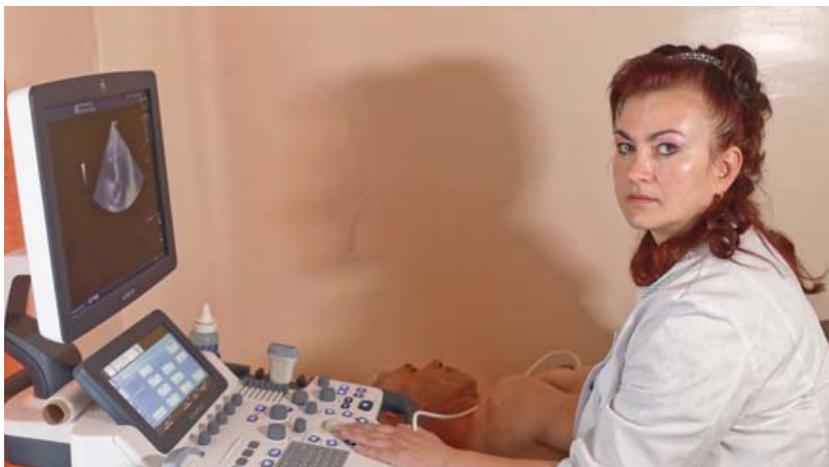

Юлія Кашуба

нують нам по одному танкові на місяць, важко навіть уявити, як це – не бачити свою маленьку дитину. Що відчувало при цьому серце старшої операційної сестри Чернігівського військового медичного шпиталю Юлії Кашуби (нагороджена Ордемом Княгині Ольги III ступеня), яка не бачила чотирирічну дитину впродовж трьох місяців – відомо одному Господу.

«Хоча у нас є сім'ї, рідні та близькі, але ми не можемо підвести наших хлопців, така в нас робота, – каже вона. – Це все наші брати, наші чоловіки, батьки... Ми кожного сприймаємо як свого рідного».

Начальниця пересувного рентген-кабінету Вікторія Донець –

Вікторія Донець

і зараз на бойовому посту! З першого дня вона знала, що вона потрібна в шпиталі. Єдине, про що попросила у начальника – забрати з собою дитину. Олександр Петрович дозволив. Коли ж постала загроза знищення і бомба впала на готель «Україна», маленьку вирішили передати родичам, з її евакуацією допомагав Олександр Слесаренко.

«Вдячна Олександр Петровичу за те, що він фактично врятував мою дитину. Через два дні після того, як ми її вивезли, мій будинок на Подусівці розбомбили. Якби вчасно не забрали, то могло б трапитись непоправне», – каже Вікторія Донець.

На адреналіні!

По дві-три години сну на добу, через втому та біль, на адреналіні працювали госпітальні лікарі.

Начальника травматологічного відділення Чернігівського військового госпіталю, кавалера Ордена Богдана Хмельницького III ступеня Ігоря Небрата ми чекаємо біля операційної. Зараз, у відносно спокійний час, операції планові, а от під час війни доводилось оперувати майже без сну.

«Перше, що згадується, – це цілодобовий потік поранених, невимовна втома. Дуже важко було, – розповідає Ігор Небрат. – Вкарбувалася в пам'ять одна історія: до нас привезли пацієнта, який мав

*Ігор Небрат
щойно з операційної*

Степан Маслій

поранення, несумісні з життям. Воїн фактично помер на операційному столі... А телефон постійно дзвонив, дзвонила «Кохана». Дуже довго ми збирались із думками, хто відповідь і хто повідомить дружині трагічну новину. Слухавку взяв я, сказав як є. Вона спочатку не повірила. Не плакала, а запитала: можливо, я помиляюсь, можливо, телефон у когось іншого. «Ви можете сфотографувати його і відправити мені?» – спитала вона. Я не зважився. Поклав слухавку...».

Незважаючи на те, що госпіталь має статус військового і є військовою установою, допомогу тут надавали всім, зокрема дітям та цивільним.

«Дуже багато цивільних привозили з Ягідного, ну і з Чернігова, – пригадує начальник травматології. – Запам'яталась ситуація, коли привезли двох цивільних з Чернігова. Було це якраз тоді, коли вже обстрілювали пішохідний міст. Один із них пішов ловити рибу, а жіночку привезли – так та поїхала подивитись на велосипеді, а що ж там відбувається, – усміхається через марлеву пов'язку Ігор Небрат. – І такі випадки траплялись. Слава Богу, для них все обійшлося легко».

Підлеглий Ігоря Небрата, молодий лікар-травматолог Степан Маслій добровільно пішов на війну. Встиг повоювати під Северодонецьком та в Чернігові, а потім його направили на підкріплення у військовий госпіталь. Тут він нині здобуває безцінний досвід. Впевнений: «Ми точно перемаємо, оскільки такої єдності духу, такої сили волі більше немає ні в кого. У нас кожен підтримує один одного, кожен відповідає за чиєсь життя».

«Хочеш миру – готуйся до війни»

Серед медичних установ Чернігова у військового госпіталю – особливе місце й особлива місія, та все ж таки, підкреслюють наші співрозмовники, усі чернігівські медики, які залишилися рятувати людські життя – учасники єдиного подвигу оборони Чернігова.

Герой України, заслужений лікар України, полковник медичної служби ЗСУ Олександр Слесаренко досі вражений згуртованістю чернігівців.

«Вражений єдністю лікарів, цивільних, військових, волонтерів... Ми знали, що проти нас – армія і танкова дивізія, ми знали, що ми так чи інакше загинемо, адже до останнього моменту у нас були великі сумніви в тому, що ми виживемо. Але ми всі об'єднатись, кожен на своєму місці, допомагали одне одному і вистояли», – каже він.

Із героїчних днів оборони, із труднощів нині тут роблять висновки. Госпіталь додатково облаштовує ще один повноцінний цокольний поверх. Тут роблять запаси необхідного, ліквідовують прогалини.

Операційна зала. Тут рятують життя

«Облаштуємо захищені операційні та реанімаційні, робимо запаси ліків та води, вдосконалюємо систему опалення, бо через два місяці буде холодно. Це генератори, це котли, які працюватимуть на паливних пелетах, це буржуйки і котли, які раніше не були у використанні, – дивимось, як їх можна реанімувати і задіяти. З дня на день починаємо бурити артезіанську свердловину, яка буде підключена до загальної системи водопостачання», – каже начальник госпіталю.

У його планах – максимально розширити якісний медичний простір і автономізувати установу. Держава та меценати розуміють необхідність якісної медицини, тому йдуть назустріч. А Олександр Слесаренко поспішає, бо пам'ятає: «Хочеш миру – готуйся до війни».

Він знає, що його колектив – найкращий, а висока відзнака Президента України – це відзнака всього колективу.

«Мої колеги свої нагороди отримали заслужено, вони всі для мене герої. Звання ж Героя України – це відзнака для всього військового госпіталю, і саме так я її сприймаю», – каже він.

Звісно, Олександр Петровичу як справжньому українському офіцеру властива певна скромність, однак його участь в організації діяльності госпіталю – дійсно героїчна. І це відзначають самі медики.

Віталій Назаренко

Без світла, води і тепла чернігівські медики тримали свій «фронт»

Лікарі завжди були янголами, які захищають наші життя. Проте під час війни це той тил, ті герої, які боронять нашу державу так само, як і військові на фронті. Тільки в них свій фронт – медичний. З першого дня війни у Чернігівській обласній лікарні медики півтора місяці без відпочинку рятували поранених. Увесь цей час медичні працівники, які не покинули місто, героїчно боролися за життя кожного пораненого, який потрапив до них. Вони жили в лікарні, працювали без світла, води і тепла, під постійними обстрілами і бомбардуваннями, бо були майже на передовій. Вони героїчно рятували життя як військово-вслуужбовцям, так і цивільним жителям міста.

«О 5.15 мені зателефонували і повідомили, що почалися бойові дії, – пригадує ранок 24 лютого генеральний директор Чернігівської обласної лікарні **Андрій Жиденко**. – І вже о 6.00 я і мої заступники зібралися в лікарні та відпрацювали алгоритм дій. Те, що повинні насамперед зробити, щоб мати змогу в повному обсязі забезпечити надання допомоги постраждалим. Ми до цього готувалися, відповідно до розпорядчих документів у військовий час ми ставали військовим госпіталем, тобто по суті ми були готові приймати поранених у військовий час. По факту колектив показав себе в цей важкий період з найкращого боку. О 9.00, провівши нараду з завідувачами відділень, я

Андрій Жиденко

підписав наказ про те, що наша обласна лікарня переходить в режим роботи військового госпіталю, і вже о 9.15-9.20 до нас доставили першого пораненого військовослужбовця. Це був прикордонник, їх атакували першими».

Керівництво лікарні і самі медики робили все від них залежне і навіть більше, але труднощів вистачало, бо важко бути готовим до того, чого ніколи не переживав.

«У повному обсязі до війни готовими бути важко, – говорить Андрій Жиденко. – Так, у нас був запас медикаментів, у нас був запас продуктів харчування, і ми з нашими постачальниками спрацювали максимально в перші два-три дні війни, максимально завезли продуктів. Ми максимально спрацювали по тих договорах, що вже були підписані по медикаментах та витратних матеріалах – що нам могли доставити, доставили відразу. Наші лікарі цілодобово чергували у приймальному відділенні. У нас не було розподілу між лікарями хірургічного чи терапевтичного профілю, були сфор-

мовані бригади, які працювали по три години, і жодних затримок у наданні медичної допомоги постраждалим не було. Я дуже вдячний усьому своєму лікарському колективу, особливо молодим лікарям, середньому та молодшому медичному персоналу, які себе зарекомендували з найкращого боку в такий нелегкий час».

Колектив працював як годинник

Попри весь жах війни, попри постійні обстріли і неймовірну кількість постраждалих, які прибували до лікарні щоденно, медичний колектив лікарні справився на всі 100%.

«Наші лікарі відпрацювали такий алгоритм, що в приймальному відділенні поранений, будь то військовий чи цивільний (бо у нашій лікарні було багато і цивільних людей), не затримувався ні на хвилину, – розповідає Андрій Михайлович. – Він відразу потрапляв або в операційну, або у профільне відділення. Був час, що в нас одночасно працювали всі 12 операційних, а в кожній операційній – по два хірургічні столи. Тобто 24 операції одночасно. Були період, коли нам за годину доставляли до півсотні поранених, тому ми вимушені були працювати саме в такому режимі. Частенько були такі випадки, коли за одним операційним столом доводилося

Затуляли вікна чим могли

працювати декільком бригадам, тобто трое-четверо хірургів різного профілю. Адже були множинні поранення, де час ішов на хвилини, і треба було за максимально короткий термін надати відповідну медичну допомогу».

Оперували з ліхтариками

Найбільш важкий період роботи лікарні і його персоналу припав на той час, коли не було світла, тепла і води. Хірургам доводилося проводити складні операції з налобними ліхтариками і ліхтариками на мобільних телефонах.

«Ми вимушені були в перші дні війни працювати і при свічках, і з ліхтариками. І я повинен відзначити своїх лікарів, які в таких умовах робили нелегкі операції і рятували людей, – згадує Андрій Михайлович. – У нашій лікарні, звичайно, були дизельні генератори, але їхня потужність була розрахована на аварійні випадки, а таких умов вони не витримували. Я дуже дякую підприємствам міста, які відгукнулися і надали нам гуманітарну допомогу. Особлива дяка компанії «Метро», від якої привезли сучасні генератори на 50 кВт, а Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр передав нам генератор на 40 кВт. От тоді ми змогли забезпечити освітленням і операційні, і перев'язувальні, що значно покращило роботу і умови надання медичної допомоги».

Хворих носили на руках

Лікарі пригадують, що перші п'ять днів було важко, бо як тільки лунала повітряна тривога, хворих спускали в підвал. Та згодом і пацієнти, і лікарі почали відмовлятися від цього. Адже спускатися було важко, бо ліфти

не працювали і все це робилося вручну. Дуже важких хворих у підвал не спустиш, а повітряні атаки були так часто, що просто не встигали. Тому ми використовували принцип двох стін і при повітряній тривозі розміщали їх у коридорах.

«Я вражений роботою своїх співробітників і все життя їм буду вдячний, – говорить Андрій Михайлович, і на його очах з'являються сльози. – Коли маленькі, молоденькі дівчатка носили на собі хлопців по 100 кілограмів без рук, без ніг на другий-третій поверх, то це, як то кажуть, дорогого варте. Я вірив у свій колектив, я знав, що ми зможемо справитися, але щоб так віддано працювати і так злагоджено... Знаєте, мене вразила молодь, яким по 28-30 років. Вони – ровесники нашої Незалежної України, і це достойне покоління українців».

Гріли воду і готували на польовій кухні

Майже весь час, поки під Черніговом йшли запеклі бої, медпрацівники готували їжу на польовій кухні, там же для усіх потреб хворих гріли воду, яку привозив Чернігівводоканал.

«Харчування налагодили досить швидко. Завдяки друзям я знайшов дві польові кухні, – говорить лікар. – І ми були незалежні від світла. У нас було до трьохсот постраждалих, плюс 350 співробітників, і ще у підвалах нашої лікарні жили люди з сусідніх будинків. Як ми могли їх не пустити, коли в нас тут були постійні обстріли? У нас же військова частина недалеко, і окупанти сюди лупили регулярно.

Також у нас не було централізованого водопостачання, але Чернігівводоканал регулярно підвозив воду, незалежно від того, йде обстріл чи ні. Ще на початку бойових дій готель «Україна» віддав нам усі свої комплекти постільної білизни. Нам її вистачало, але прати моїм дівчатам доводилося вручну, коли в теплій, а, бувало, й у холодній воді. У нас було дві польові кухні, та з часом одну з них стали використовувати лише на підігрів води

для прання та для гігієнічних потреб хворих. Прали і санітарки, і медсестри. У нас не було особливого розподілу. Якщо треба працювати, то треба. І лікарі підлогу мили, і нічого. Задля якнайшвидшого розвантаження гуманітарної допомоги під гул, свист снарядів, «Градів» її розвантажували без винятку всі».

Капітан із корабля йде останнім

Коли почалася війна, майже увесь колектив Чернігівської обласної лікарні лишився на своїх робочих місцях. Та були й ті, хто на роботу не виходив, з різних причин: хтось не міг доїхати, бо були підірвані мости, чи опинився на тимчасово окупованій території, а хтось просто поїхав з міста, рятуючи своє життя і життя рідних. Сам же Андрій Жиденко – з першого дня в лікарні разом із колективом, ні на день не відлучався від них.

«Я мав бути з колективом. Це мій обов'язок, як я міг їх лишити? Це була б зрада! – говорить пан Андрій. – Я відразу їм сказав: що б не трапилося, але я з лікарні піду останнім. Так, у нас були лікарі, які виїхали, були ті, хто не міг потрапити на роботу. Ситуації є різні. Я розумію, що в кожного є сім'я і діти, але... Коли ми вчилися в медінституті, коли отримували дипломи і по-

У підвалі обласної лікарні

чинали працювати, то всі ставали на військовий облік. Всі отримали звання офіцерів. Тобто всі лікарі – військовозобов'язані. І я відверто скажу, що розумію, коли лікар-чоловік відвіз сім'ю і повернувся. Я ще можу зрозуміти, коли лікар-жінка, і в неї декілька дітей, і вона поїхала. Коли людина доводила до мого відома, що вона їде, то добре, але були й такі співробітники, які поїхали і нічого не повідомили. Наприклад, завідувач відділення, старша медсестра, лікар – а я дізнаюсь про це лише через два-три дні. Як може людина, не попередивши керівника, поїхати? Адже в чому була проблема: ми формували бригади, і сьогодні людина була на роботі – ми на неї на завтра розраховуємо, а її вже немає. А треба забезпечити надання медичної допомоги. Це дуже мене вражало. Якщо ти вирішив їхати, то май мужність сказати керівнику, адже ми не можемо зрозуміти, ти працюватимеш чи ні, чи живий ти, чи ні. Я розумію кожного, але війна є війна. І у нас, медиків, є певні зобов'язання в цей час, так само, як у військових. По правді, держава могла б заборонити виїзд за кордон медиків, які є військовозобов'язаними, але вона на це не пішла.

Я не розумію, як ті лікарі повернуться назад працювати і будуть дивитися в очі тим 350 своїм колегам, які лишилися тут, які жили ввесь час в лікарні, які готували собі на польовій кухні! Та все ж таки вважаю неправильним звільняти всіх, хто поїхав під час війни. Адже війна є війна, і для багатьох це був стрес. Одна справа – говорити про війну, і зовсім інша – жити під час війни. Тому зараз я особисто і адміністрація не вимагаємо жорстко звільняти тих, кого не було в лікарні під час бойових дій. Адже багато хто перебував в окупації, були підірвані мости, доїхати не було змоги. Я не розумію тих колег, які не з'явилися до сих пір. От до них в мене питання виникають».

Лікарня й надалі готова до будь-яких подій

«Війна не закінчилася, і спрогнозувати, що буде завтра, а тим більше через тиждень, дуже важко, – говорить Андрій Михайлович. – Тому за-

раз ми теж готуємось до будь-якого повороту подій. За підтримки обласної військової адміністрації, обласної ради, завдяки спонсорам та волонтерам, налагоджено електрозабезпечення медичного закладу в надзвичайних ситуаціях. Вирішуємо питання автономності у забезпеченні технічною водою за потреби. Зараз лікарня увійшла в звичайний довоєнний режим. Почали працювати поліклінічне та стаціонарні відділення. Робимо переформатування закладу, бо Чернігівська обласна лікарня внаслідок військових дій втратила два корпуси (приміщення кардіологічного диспансеру та діагностичного центру). Одним словом, забезпечуємо якісну медичну допомогу жителям області».

Війна змінила всіх

На питання, як на нього вплинула війна, Андрій Михайлович відповідає так: повністю змінила світогляд.

«Змінилося ставлення до людей, навіть до деяких моїх друзів. Війна показала, хто на що здатний, – говорить лікар. – Знаєте, коли йде артобстріл або над тобою літають ракети чи винищувачі, дзвонити мені і питати, як справи... Ця війна поміняла мій світогляд і ставлення до людей. І я пишаюсь своїм колективом і нашими людьми, військовими і волонтерами. Ми, українці, схожі на бджіл: кожна щось робить окремо, поки нас не чіпають. Та коли на бджіл наступають, тоді вони мобілізуються, стають єдиним цілим та боронять свій вулик. І ми вистояли, і вистоїмо. Україна в цьому плані унікальна. Ми показали всій Європі та світу, що таке народ, що таке нація, що означає захищати свою Батьківщину».

Марія Пучинець

Тетяна Лукаш: «Найболючіше – коли помирають ні в чому не винні діти»

Завідувачка відділення екстреної медичної допомоги (приймально-діагностичне відділення) Чернігівської обласної лікарні Тетяна Лукаш ввесь час, поки на Чернігівщині велися бойові дії, жила і працювала в лікарні. За цей час жінці довелося багато чого побачити і багато чого переосмислити. Проте вона ніколи не втрачала віру в перемогу, віру у свій колектив, віру у те, що все буде добре. Але лікарка так і не звикла до того, що від тієї жорстокої війни помирають люди.

«24 лютого нас всіх зібрали на роботу за сигналом тривоги, бо почалася війна. Відчуття було, що потрібно організувати роботу колективу в новому напрямку, але що це буде – ніхто до кінця не розумів, – згадує Тетяна Лукаш. – У мене в душі була тривога, але не за себе, а в цілому за лікарню, за військових, за мирних жителів. І коли в першій половині дня почали доставляти поранених, ось тоді чітко прийшло розуміння, що це буде військова медицина, будуть важкі поранені прямісінько з поля бою. Фактично за кілометр від нашої лікарні була перша лінія фронту. Звідти до нас везли поранених – це Новоселівка, Рівнопілля, Халявин. А ще з усіх районів міста Чернігова, де були бомбардування і обстріли, привозили цивільних. Та взагалі, 24 лютого – це був початок, ще було багато питань, на які ми у ході роботи знаходили відповіді».

Тетяна Лукаш

Боятися просто не було часу

Лікарка каже, що за півтора місяці облоги Чернігова вона пережила різні емоції: і біль, і смуток, і радість, і навіть піднесення, але не страх.

«У мене не було страху, бо не було часу боятися, – говорить лікарка. –

Розумієте, потерпілі надходили і надходили. Їх привозили до приймального, і надалі ми мали швидко перекладати на каталку, визначити, при свідомості він чи ні, яка кровотеча, які поранення... Уявіть момент, коли йде обстріл міста. У нас на першому поверсі вилітають вікна, хтось біжить у підвал, але тут підїздить військовий «КрАЗ» із шістьма пораненими, яким терміново потрібна допомога. І тоді ні про що не думаєш. Хапаєш каталку, пораненого і намагаєшся якнайшвидше допомогти. Адже більшість поранень були такі, що час ішов на хвилини. Єдине, чого я трохи побоювалася і з чим я взагалі не хотіла товаришувати, так це зі зброєю, але довелося. Оскільки багато військових потрапляли до нас прямісінько з поля бою, і вони були у повному обмундируванні. Це каска, бронежилет, розгрузки, зброя, гранати, магазини, набої. Довелося обладнати цілу кімнату під ці речі і приймати їх у кожного під опис. І займалася цим я. Вже коли хлопців виписували чи відправляли на евакуацію, приїздило їх керівництво і забиравало все це, або ж самі бійці забирали».

Після операції рвались у бій

«Мене весь час захоплювали наші військові. Більшість пацієнтів, які мали не занадто тяжкі поранення, поверталися назад у стрій воювати, – розповідає пані Тетяна. – І навіть із тяжкими все одно просилися назад, до своїх. Пам'ятаю, доставили до нас молодого хлопчину, 22 роки. У нього було осколкове поранення: роздроблена кістка, розірвані вени і артерії, розірвані нервові пучки. Його прооперували травматологи разом із судинним хірургом. Коли він отямився, я віддаю йому особисті речі і питаю, як він почувається. У відповідь хлопчина каже, що трошки полежить – і відразу до своїх хлопців. Розумієте, у всіх поранених військових була одна думка – швидше б у бій. Коли в нас був перший етап евакуації, коли хворих забирали на подальше лікування в військовій госпіталі, то була частина солдат, які мали не дуже важкі поранення і відмовилися від евакуації. Вони повернулися знову

в стрій, захищати нас із вами».

Така мотивація військових надихала і стимулювала лікарів працювати. Більше того, навіть у воєнний час хлопці-захисники Чернігова зуміли привітати лікарів і з жіночим днем.

«На 8 березня військові зробили нам величезний сюрприз, – з посмішкою згадує жінка. – Приїхали до нас із купою тюльпанів. Тут війна за вікном, а у нас квіти. Це дуже розчулило і було дуже приємно».

Хворих евакуювали вночі

У Чернігівській обласній лікарні поранені отримували всю необхідну медичну допомогу на першому етапі лікування. А для подальшої реабілітації їх намагалися евакуювати з Чернігова. Робили це зазвичай вночі і коли військові давали дозвіл, бо автомобільний міст постійно обстрілювався ворожими силами.

«Дуже емоційно ми всі переживали евакуацію наших хворих, – говорить Тетяна Лукаш. – Це такі відчуття, яких не було ні в кого. За законами військового часу, ніхто про це не знав. Нас і військових попереджали в крайній момент. Ми знали, що вона планується, готували всі необхідні документи, але не знали, коли саме. Пам'ятаю, дівчата мої (медсестри і санітарки, – Авт.) готували кожному окремо сухпайок. І ця їжа була скроплена їхніми сльозами і пересипана молитвою, щоб хлопці доїхали живі і в подальшому успішно пройшли реабілітацію. Перша евакуація була о 3.45 ранку. Як зараз пам'ятаю ту ніч і великий повний місяць на небі. У нас були тоді на евакуацію і сидячі, і лежачі, були такі, що зовсім не могли пересуватися. Військові дали команду, ми відразу всіх завантажили в машину, і хлопці поїхали. Проводжали їх усі: і лікарі, і сестрички, і санітарки. Плакали хлопці, плакали ми. Переживали за них, але хотілося, щоб вони отримували те лікування, яке їм необхідне у відновлювальний період. Бо операція і перев'язки надавалися в нашому закладі, а далі у багатьох тривала реабілітація. Слава Богу, всі доїхали».

Вражали і травми, і кількість потерпілих

Оскільки наростала інтенсивність бойових дій, то наростала і інтенсивність надходження поранених до лікарні. Лікарям одразу потрібно було згадувати, що таке медичне сортування, і швидко приймати рішення. А шлях від приймального відділення до операційних був вимощений кров'ю поранених. Між собою лікарі так і називають цей відрізок – «дорогою крові».

«Кількість хворих, які надходили, невпинно зростала. Спершу це були лише військові з різними пораненнями: мінні вибухові травми, пошкодження кінцівки, осколкові поранення грудної порожнини, черевної порожнини, опіки, поєднані травми, і ось тут вражало все. Навіть ми, медики, з таким не стикалися досі, – з сумом згадує Тетяна Миколаївна. – А коли за одну годину доставили понад 50 потерпілих з району «Мегацентру» і «Градецького», коли на житловий будинок на Чорновола скинули авіабомби, то просто в приймальному був розгорнутий сортувальний майданчик. І за той короткий шлях від приймального відділення до операційної, до перев'язувальної, ми визначали, яке поранення, який фахівець потрібен. Бо спеціалісти – хірург, нейрохірург, торакальний хірург – уже були в операційній з операційними бригадами і анестезіологами. І мої дівчатка підіймали цих хворих на ношах. Ми прямісінько на ходу записували всі дані бійця, якщо той був притомний, тут-таки тактичними ножицями розрізали штани, різали бушлат, знімали все обмундирування. І все це – прямо по дорозі до операційної. Адже ми не мали права втрачати ані хвилини, щоб врятувати пораненим життя. Адже поранення були страшні, дуже багато було з відірваними кінцівками. Та наші військові – молодці, вони в такий час і з важкими пораненнями ще й нас підбадьорювали. Був такий випадок: піднімали ми в операційну на ношах військового з відірваною кінцівкою. Медсестрички на ходу тактичними ножицями розрізають на ньому одяг, забираємо всі цінні речі і записуємо дані, а він в цей час співає гімн України. Та так голосно. Уявіть, яка сила духу і який патріотизм у наших військових.

Загалом за час військової агресії росії до нас було доставлено понад тисячу потерпілих. Важко сказати, які поранення, які травми нас вражали.

Адже в цій війні застосовується різна страшна зброя, зокрема заборонені касетні бомби. І такі речі діставали з понівечених кінцівок, розірваних легенів, розірваної печінки, кишківника... Дуже важко було, коли доставляли діток, які зазнавали травм від постійних ворожих обстрілів Чернігова. Був такий випадок: одна карета «швидкої» доставила матір, інша – дитину. І мати побачила сина, лиш сказала: «Синочок...» – і втратила свідомість. Ми маму підіймаємо в одну операційну, а сина – в іншу. І в той момент, як ми його підіймаємо, ми розуміємо, що в дитини травма, несумісна з життям. Та все одно кидаються всі ресурси, щоб врятувати це янголятко, але... на жаль, не вдалося. Загалом у нас померло двоє діток від отриманих травм. Болить однаково і за дітей, і за військових, і за цивільних людей, яких, на жаль, теж надходило чимало. Люди були змушені стояти в чергах по хліб, по воду. І саме там їх заставляли ворожі кулі, ракети і бомби. Таких людей доставляли до нас – інколи, на жаль, без ознак життя. Дуже важко було, коли приходили мами воїнів-синів, які загинули. Ми намагалися розділити з ними їхнє горе, але це нікому не під силу, бо воно дуже велике».

Пишаюь нашими військовими

«За війну мене розпирала гордість за патріотизм і за вмотивованість наших хлопців-військових, – говорить лікарка. – Чесно. От настільки вони прагнули перемоги і відігнати русню від нашого міста і з нашої держави. Вони казали завжди: ви – тут, а ми – там. І це надихало нас, медиків, робити ще більше, ніж робимо. Бо було відчуття, що ми дійсно під захистом. І коли ми знали, скільки знищено ворога, скільки знищено його техніки, що ворога не пустили в Чернігів... За це не просто доземний уклін, за це частинка серця віддається в подяку нашим захисникам».

Тетяна Миколаївна каже, що мала змогу виїхати, але навіть не думала про це.

«Я мала кілька можливостей поїхати за кордон, але для мене не стояло

взагалі питання виїзду з міста і тим паче з країни, – говорить пані Тетяна. – Моє внутрішнє «я» цього не сприймало. Я народилась в Україні, я навчалась у незалежній, вільній Україні, і мій обов'язок – продовжувати розвивати її, розбудовувати, і хоч маленький, але зробити свій вклад. І я вірю, що ми переможемо і вистоїмо».

Неймовірно мужній персонал

«За час війни увесь наш колектив став мужньою дружною сім'єю. Це і санітарки, і медсестри, і лікарі, і інтерни, і всі колеги, які були поряд щодня і працювали, як годинниковий механізм, – говорить Тетяна Лукаш. – Дуже хочу відзначити роботу середнього і молодшого персоналу. Вони молодці, правда. Перші декілька днів ми мали десь по три години відпочинку, і все. Постійно прибували поранені. Їх доставляли різним транспортом: «швидкі», цивільні машини, бойові машини, машини тероборони... І чим швидше ми їх прийняли, визначили, який вид травми і куди людина госпіталізується, тим швидше поранені отримали необхідну допомогу. І це все робили наші дівчатка-медсестри. Незважаючи на те, що вони тендітні, худенькі, переносили поранених, підіймали їх на ношах в операційні. Я поважаю всіх своїх дівчат, але після їхньої героїчної роботи – шана їм і безмежна вдячність».

Медпрацівники лишали своїх дітей на родичів або ж забирали з собою в лікарню.

«У підвалі нашої лікарні жили діти працівників, – розповідає Тетяна Миколаївна. – Був такий міні-садочок. Найменшому було, здається, чотири роки, і хтось із дорослих мав з ними лишатися. Адже велися постійні обстріли, і дітям самим було страшно. Були старші діти, яким набридало сидіти постійно в підвалі, і вони хотіли нам допомагати. І вони таки швидко знайшли для себе роботу. Коли бійці були по палатах після операцій, їм потрібно було рознести і щітку зубну, і пасту, і туалетний папір, і чашки, і воду. І діти все це робили, чим дуже допомагали нам. Окрім того, розносили фрукти, печиво,

солодощі, які привозили волонтери. Співали з бійцями, допомагали їм зарядити телефон, бо світла не було і потрібно було від генератора заряджати».

Починаєш цінувати блага

Війна змусила усіх нас подивитися по-іншому на зовсім звичні речі. Адже відсутність води, тепла і світла більшу частину блокади ускладнювали і так непросте життя містян.

«Тепла не стало одразу, і ми до цього звикли, прилаштувалися так працювати, – згадує лікарка. – А коли пропало світло і вода, то вся робота медиків дуже ускладнилася. Це ж хірургія, має бути стерильність, первинна обробка. Але нічого, керівництво нашого закладу швидко все організувало. Приїздив п'ятитонний водовоз, усі набирали воду у відра, пластикові канистри, пляшки, у всі можливі ємності, і робили запаси. Носили всі, і це була абсолютна норма. А було, приходять бабуся, яка живе у сусідньому будинку, і просить воду. І ти розумієш, що в неї немає води, щоб навіть запити ліки. Тому ми ділилися водою і з такими людьми. Медицина – це ж не тільки лікувати, а й в цілому допомагати людям.

Для усіх потреб гріли воду на польовій кухні. А в приймальному у нас завжди стояли відра з дезрозчином, з яких ми просто проливали каталки від крові. Були такі дні, коли просто зливаєш водою і змиваєш ту кров».

Війна змусила змінити імідж

«За війну сформувалися вміння дуже швидко приймати рішення і по максимуму використовувати вільні хвилинки, – говорить Тетяна Миколаївна.

– Я навчилася пити гарячий чай – до війни пила лише теплий. Те ж саме і відпочинок: у години, виділені на це, потрібно було відпочити, бо зміни працювали чітко за графіком. Тож спали по три-чотири години на цьому дивані. Причому на правому боці, до дверей, щоб за потреби швидше вийти».

А ще Тетяна Миколаївна під час війни обрізала своє гарне довге волосся. Бо ж дуже важко в тих умовах було за ним доглядати.

«Волосся потрібно мити, укладати його, доглядати, а такої змоги не було, – згадує лікарка. – Довелося відрізати. Яюсь усі хлопці дружно поголились, і я вирішила теж зробити «оновлення»: тактичними ножицями наш хірург зробив мені каре».

У свою квартиру, яка, на щастя, вціліла, Тетяна Миколаївна повернулася лише декілька тижнів тому. На Великдень їздила у Сосницю – до мами, яка весь цей час переживала за свою донечку.

«Зайшовши в квартиру, зупинила свій погляд на календарі, а на ньому – 24 лютого. Не замислюючись, зірвала аркуші усіх цих страшних днів. Побачивши маму, я пережила такі емоції, яких, мабуть, за 36 років свого життя не переживала, – говорить лікарка. – Плакали і мама, і я. Раділи, що ми зустрілись, бо інколи були моменти, що я думала – все».

Марія Пучинець

Станіслав Коваленко: «Ми робили все, аби врятувати якомога більше життів»

Лікарі, які лишилися в Чернігові під час бойових дій, під постійними обстрілами рятували життя сотень військових і цивільних. Одним з них є лікар-хірург, завідувач хірургічного відділення Чернігівської обласної лікарні Станіслав Коваленко. Медик із чималим стажем ніколи не стикався з такими страшними травмами, які отримували військові та мирне населення під час вторгнення російських військ на Чернігівщину.

Ранок першого дня війни у хірурга Станіслава Коваленка розпочався не з філіжанки запашної кави – його сон перервали вибухи.

«Я прокинувся від вибуху. На годиннику було 5.05 ранку. Саме тоді ворог наносив удари по аеродрому в Півцях, – розказує завідувач хірургічного відділення Чернігівської обласної лікарні Станіслав Коваленко. – І майже відразу дружині зателефонувала кума і сказала, що почалася війна, бо її брат-військовий у Житомирській області був викликаний по тривозі. І я відразу поїхав на роботу. Нас зібрав Андрій Михайлович і оголосив, що ми готуємося до роботи як військовий шпиталь, будемо приймати поранених. Ми були опорною лікарнею, і найтяжчих хворих везли сюди. Окрім нас, ще приймала друга міська лікарня, третя декілька днів приймала і військовий шпиталь, але основна маса важкопоранених потрапляла до нашої обласної лікарні. Першим був прикордонник, якого привезли з Дніпровського з проникаючим кульовим пораненням черевної порожнини. Його прооперували в торакальному відділенні. І вже з першого дня почали доставляти спочатку військових, а згодом і цивільних. Найбільше поранених було після авіанальоту на вулиці Чорновола. За дві години ми прийняли півсотні поранених цивільних людей. Дуже багато цивільних постраждало, коли по Киїнці був удар. Перший день всі були у шоковому стані, не розуміли, що буде далі. Та коли почали надходити пацієнти, все стало зрозуміло. Ніхто з лікарів не думав, що таке звірство будуть чинити з цивільним населенням. Спершу травми вражали, але потім вже не замислювалися над тим. Просто намагалися робити все, що від нас залежить, щоб допомогти. Це все увійшло в звичайний робочий ритм».

Станіслав Коваленко

Жив у лікарні з сином

Як і всі медичні працівники Чернігівської обласної лікарні, Станіслав Коваленко жив у лікарні увесь час, поки тривала активна фаза війни на Чернігівщині. Спав лікар по декілька годин у своєму кабінеті, прями́сінько на підлозі. Разом з ним жив і старший син, який допомагав медсестрам і лікарям носити поранених в операційну з приймального відділення.

«Зі мною весь час жив мій син. Він допомагав, як міг, – говорить лікар. – У нього на руках померли двоє хлопців, майже його ровесники. Один цивільний і один військовий. Їх привезли до нас уже в стадії агонії».

Поруч із лікарями, медсестрами та санітарками працювали і інтерни.

«Наші п'ятеро інтернів, які працювали в хірургії, залишилися і жили з нами в лікарні, – говорить лікар. – Вони в усьому допомагали, носили поранених, носили воду, допомагали оперувати. Коли вимкнули світло, ліфти не працювали, і цими сходами прями́сінько від приймального відділення поранених доставляли в операційну і в реанімацію на руках. Інтерни, які нам допомагали, будуть вже по-іншому ставитися до свого професійного життя. І їхня громадянська позиція буде геть іншою, як і у мого сина».

Допомагали всім по максимуму

«У медвишах є такий курс «військово-польова хірургія». Раніше він вивчався на четвертому курсі, – розповідає Станіслав Миколайович. – І, звісно, військово-польова хірургія значно відрізняється від звичайної цивільної. Перше – це медичне сортування. У цивільній хірургії перевага надається тим, хто найтяжчий, а у військовій хірургії все інакше. Адже щоб солдат швидше

став у стрій, спочатку надають допомогу легше пораненим, а вже потім – тяжким. Є чотири спеціальні мітки, які використовують під час військового сортування. Та ми тут надавали всім допомогу. І дуже багато пацієнтів, які військова хірургія розглядала б як безперспективних, ми прооперували, і вони виживали. Звичайно, були з ампутаціями кінцівок, множинними пошкодженнями від мінно-вибухових травм, але хлопці виживали.

Дуже часто було таке, що були залучені всі операційні у лікарні. Адже привозили з поля бою поранених. Бувало дві-три людини в одній машині, а могли по дві-три машини одразу приїхати – це коли були важкі бої біля Новоселівки, на Бобровиці, за Масанами, в районі ЗАЗу, всіх везли до нас. І ми робили все можливе, щоб вони вижили».

Налобні ліхтарі виручали хірургів

У лікарні в перші дні війни не було потужних генераторів, лише малої потужності на випадок аварійної ситуації в мирному житті. І коли пропало світло, то їх потужності не завжди вистачало для проведення операції. Тож часто бувало, що хірурги починали операцію при світлі, а закінчували під світло ліхтариків на чолі і телефонів.

«Зникло світло, зникла вода... І ми оперували під генератором, але спершу це був слабенький генератор, то навіть підсвічували налобними ліхтариками, телефонами, якимись китайськими ліхтариками, – згадує Станіслав Миколайович. – Потім волонтери з Франківська передали нам ось такі ліхтарі, які заряджалися. І ці вже були кращі. Пам'ятаю, з Чорновола привезли тринадцятирічну дівчинку з батьком. В нього був розрив легенів і печінки, чоловік помер. Дівчина, на щастя, вижила. Вона була взута, вдягнута, і ось лежить вона на ношах, а ступня з черевиком лежить збоку. Ми її оперували без світла, була ампутація нижньої кінцівки. І коли закінчували операцію, вже генератор не тягнув, то взагалі присвічували телефоном. Вона вижила і буде жити, але потрібне протезування».

Помер, так і не побачивши доньку

Хірург пам'ятає наших військових дуже патріотичними і вмотивованими. Вони, навіть будучи пораненими, переживали не за себе, а за інших. За побратимів, за лікарів, за простих людей, яких не зможуть більше захистити. І це викликало велику повагу і мотивувало медиків.

«У нас був пацієнт-солдат. Його звали Коля, – згадує лікар. – Здається, він був з Менського району родом, сирота. До початку війни Коля жив у гуртожитку в Чернігові і був контрактником. Хлопчину поранили неподалік Рівнопілля. Його доставили до нас. В нього було поранення ноги, черевної порожнини, втрата слуху, барабанні перетинки були пошкоджені. Ми його прооперували. На другий день я захожду в реанімацію перевірити, як він. Коля лежить, маленький такий, дивиться нам у вічі і каже: «Вибачте, лікарі, що я не зможу вас захищати більше». І наша лікарка-хірург Уляна Миколаївна відповіла: «Коля, тепер ми тебе будемо захищати». А коли його перевели з реанімації в палату,десь п'ятий-четвертий день був, то він почав проситися на виписку. Я йому кажу, мовляв, рано ще. А потім до мене підійшли медсестри і сказали, що йому не було куди йти навіть, але він просився на виписку, щоб не займати місце, щоб було куди класти поранених побратимів, яких привозитимуть. Такий мотивований двадцятирічний хлопчина, який за нас воював. І фактично завдяки таким хлопцям і не допустили в Чернігів ворога».

На війні життя і смерть, радість і біль ходять зовсім поряд. І від цього нікуди не дінешся, хоч як би гірко від того не було.

«Був такий випадок: потрапив до нас молодий, двадцятирічний хлопчина родом із Вінниці з дуже тяжким пораненням. В нього було тяжке пошкодження судин нижньої кінцівки і дуже велика крововтрата. Його прооперували в судинній хірургії, але, на жаль, на ранок хлопець помер, – говорить Станіслав Коваленко. – І потім ми дізналися, що через півгодини після його смерті в нашому Чернігівському пологовому будинку в нього народилася донька. Він помер близько 5-ї години ранку, а о 5.30 народилася його перша і єдина дитина. Та батьку і доньці не судилося побачити одне одного».

Дітей шкода

Страждання дітей, яким довелося дізнатися, що таке війна, підкошували медиків набагато більше, ніж втома чи емоційне виснаження.

«Взагалі я не вважаю себе сентиментальною людиною, але війна змінила все, – з сумом в очах продовжує хірург. – У бомбосховищі нашої лікарні під час активних бойових дій жили чимало дітей. Це були діти наших співробітників, а також приходили сім'ї з сусідніх будинків. Ми носили їм їсти, дитяче харчування давали, бо діти різного віку були. І коли туди спускаєшся і ба-

*Оперували під світлом
налобних ліхтариків*

чиш, що на матрацах лежать дітки, а зверху лунають вибухи, то клубок у горлі стає. Плакати хотілось, коли бачив цих дітей. Адже мої так само сиділи в підвалі, але за декілька кілометрів від лікарні. Дуже багато дітей до нас потрапляли з осколковими пораненнями. На жаль, двоє хлопчиків, 9 і 11 років, загинули внаслідок поранення. У гуртожиток, де жив дев'ятирічний хлопчина з батьками, влучив ворожий снаряд. У нашу лікарню його доставили разом із батьками. У хлопчика було множинне мінно-вибухове пошко-

дження. Його тіло було просто пошматоване. Оперували дитину годин п'ять – наші хірурги і ортопед з дитячої обласної лікарні приїздив. Ми зробили все можливе, але дитина померла в реанімації. Другий хлопчина, 11 років, теж потрапив під обстріли, і три осколки потрапили йому в головний мозок. Ми два дістали, а третій був дуже глибоко. На жаль... Ці двоє хлопчиків померли в один день з різницею в три години, здається. І це, повірте, було дуже важко переживати. Адже ці бідолашні діти ні в чому не винні, їм би гратися, вчитися, радіти життю, а тут таке горе».

Без рідних було важко

Війна перевернула світ кожного з нас із ніг на голову. Ми почали помічати і цінувати такі звичні нам у мирному житті речі. Ми почали жити на повні груди, по-іншому. Так, ніби завтра може й не настати.

«Війна змінила все і кожного, – говорить хірург. – Стало зовсім неважливо, у що ти вдягнутий, коли ти падаєш на підлогу під час обстрілів. Неважливо, в якій ти квартирі живеш. Головне, щоб поряд були близькі і рідні люди, яких, на жаль, я не мав тоді змоги бачити. Морально для мене було дуже тяжко, коли не бачиш дітей і дружину. І багато роботи було, і бувало, що не спали, але це не так вимотувало, як розлука з рідними».

Дружина в мене ж теж лікар. Вона разом із двома меншими дітьми 23 дні жила в Чернігові. У нашій квартирі повилітали вікна, тоді вони перебралися в центр до кумів. Коли була така змога, то привозили нам із сином їсти. Привозили речі першої необхідності, як зубна щітка та паста.

Будинок кумів, де жила дружина з дітьми, був неподалік готелю «Україна». Коли на готель скинули бомбу, вони сиділи у підвалі. В квартирі, ясна річ, вилетіли шибки. Я дуже переживав за них і вирішив вивезти з міста. Десять днів до того, як росіяни підірвали міст, відвіз їх у Короп до родичів. Дорога була важка: лісами, полями, лише туди їхав п'ять годин. Лишив їх там і відразу повернувся назад, а син у цей час був у лікарні».

Хірургія працювала на максимум

Хірургічне відділення Чернігівської обласної лікарні працювало майже в повному складі. Медики готові були працювати, скільки буде потрібно, незважаючи на втому і постійні обстріли.

«Як я міг не лишитися? Це мій професійний і громадський обов'язок!

– говорить Станіслав Коваленко. – Як сказав Черчилль, «евакуаціями битви не виграються». Коли вже треба надавати допомогу, як би я дивився в очі своїм підлеглим, якщо б я їх кинув? Завідувач або «йде з кораблем на дно», або тримається до останнього, поки ущухне шторм. Все. Ні про який від'їзд мови не було. Всі лікарі мого відділення працювали, і всі медсестри, які мали змогу доїхати. Були, звісно, ті, хто просто фізично не міг добратися до роботи. Ті, хто прийшли з першого дня війни, всі залишилися, і всі, хто потім міг дістатися, теж приходили. Всі ми тут, у лікарні, і жили. У нас хірург три тижні з дітьми жила в лікарні і допомагала оперувати, поки діти в підвалі сиділи.

Одна наша медсестра живе досі в лікарні, бо в неї житло в гуртожитку на ЗАЗі було, а його розбомбили. Тепер їй нікуди йти. У лікаря, який зараз оперує, в квартирі на Масанах повилітали всі вікна і балкон. У той день його дружина була вдома з донькою і внуком. Вони до цього спали в кімнатах, а саме в той раз усі лягли в коридорі, і стіна їх врятувала. І таких історій багато.

Окрім своїх лікарів, я був вражений організацією і героїзмом простих людей. Містяни приходили в лікарню і питали, що нам треба, чим вони можуть нам допомогти, – говорить лікар. – У перші дні приносили якусь консервацію, одяг для поранених. І це дорогого варте. Вони хотіли хоч чимось допомогти нам.

Війна відкрила очі навіть тим, які дивилися інакше на всі ці моменти. Адже насправді війна в країні вже триває вісім років, але вона була від нас далеко. А тут ми її побачили на власні очі. Мій хірург другий раз мобілізувався після того, як у нас в області завершилися бойові дії. Він вже був у 2018 році в зоні ООС. А тепер, коли гаряча фаза більш-менш стихла, то він мобілізувався знову. Пішов лікарем у першу танкову бригаду».

Марія Пучинець

**Олег Лузан:
«Герої – це ті дівчата,
які носили воду під
обстрілами і вручну
прали простирадла від
крові в холодній воді!»**

Під час блокади Чернігова багатьом цивільним лікарям, які тут лишилися, довелося опанувати військову медицину. Вони рятували життя під обстрілами, і навіть вибухи поряд не змусили припинити операцію жодного разу. Торакальний хірург Олег Лузан у найскладніші для міста дні залишився рятувати людей – разом з колегами надавав допомогу важкопораненим військовим і цивільним. Дуже скромний і небагатослівний в житті, лікар аж ніяк не вважає себе героєм. Каже, що просто робив те, що має робити кожен лікар.

Робочий день у завідувача хірургічного торакального відділення Чернігівської обласної лікарні розпочався на світанку 24 лютого і триває понині.

«Мій день розпочався з того, що нас зранку викликали на роботу, – згадує перший день війни Олег Лузан. – Та, власне, ми вже всі з 5 години ранку знали, що війна почалася. І розуміли, що будемо приймати постраждалих. Моя дружина – ендоскопіст, вона також працює в обласній лікарні, тому ми разом поїхали на роботу. І майже відразу мені довелося оперувати прикордонника – це і був перший поранений. Вільних рук не вистачало, тому працювали всі».

Олег Лузан

Місяць як один день

Олег Лузан говорить, що в принципі всі травми, з якими стикнувся під час війни, не були в новинку, бо ж їхнє відділення і в мирний час працює з подібними, але побутовими.

«Ми навчалися на військових кафедрах, знали, як працювати з пораненими. Та й по моему профілю не було нічого нового, – говорить лікар. – З вогнепальними, колотими і різаними пораненнями ми ж постійно маємо справу. Це є в нашому суспільстві, на жаль, і таких постраждалих до нашого торакального відділення привозили не один раз і в мирний час. Тільки не

такого масштабу, звісно, і не таку кількість потерпілих. Адже ми – єдине вузькоспеціалізоване торакальне відділення в Чернігівській області, подібних більше немає. Для нас якоїсь вищої математики у наданні допомоги не було. Просто змінилася кількість пацієнтів і режим роботи».

Лікар каже, що до війни, безумовно, не можна ніколи бути готовим. Та вони, лікарі, як би страшно це не звучало, звикли. Звичайно, їм боліло, звичайно, вони переживали за життя своїх пацієнтів, але в той же час вони виконували свою роботу. На автоматизмі робили те, що мали робити. Головна задача – врятувати якомога більше життів.

«Звичайно, до війни готовим бути не можна. Війна – це екстраординарна ситуація, і відповідно це завжди екстрим. Ви знаєте, всі ці дні злилися в один день, – згадує Олег Лузан місяць блокади міста. – У цій війні всіх нас вразила цинічність росії, яка бореться проти мирного населення. Сказати, що мене щось дуже зачепило, після того, як ми прийняли за один день 57 поранених, не можу. Цей день лишиться в моїй пам'яті назавжди. Після того, як у коридорі стояли каталки з трупами людей, які навіть не доїхали до операційної, а на підлозі були ціли дороги з крові, бо хворих з машин відразу несли в операційну. А роздягали потерпілих майже завжди в операційній, бо часу абсолютно не було. Все вкладалося в декілька хвилин. За 3-5 хвилин поранений був на столі і вже робили розріз. Працювали одночасно декілька столів. Моя операційна, сусідні відділення, операційні на другому поверсі, в травматології, в судинній хірургії – і по 6, і по 12 столів одночасно. Тобто працювали по максимуму».

Операцію не зупиниш під час повітряних тривог. Навіть коли під вікнами розривалися снаряди, лікарі продовжували виконувати свою роботу, бо на операційному столі лежить пацієнт, якому потрібна їхня допомога.

Яка війна, така й колекція

Страждання та біль лікарям доводиться бачити щодня. Однак жорсто-

кість війни росії проти України вражала навіть їх. Адже були застосована в тому числі і заборонена зброя, як-от касетні снаряди. Вони дуже небезпечні, особливо для цивільних людей, які не мають бронешитів.

«Торакальна хірургія – це всі операції на грудній клітці, грудній стінці, діафрагмі, судини, стравохід. Тобто все, що стосується грудної клітки, – все наше, – пояснює лікар. – Військових було багато, але цивільних було дуже багато. Найбільше, мабуть, коли касетними снарядами обстрілювали місто. Коли у центр міста потрапив такий снаряд, це був найтяжчий робочий день. Тоді одночасно поступило багато цивільного населення. Поранені і в коридорах лежали, і операційні всі були зайняті. Касетні снаряди – дуже небезпечна зброя, заборонена зброя, яку росіяни використовують проти мирного населення. Коли такий снаряд розривається, сотні шматочків заліза пробивають тіло людини. Всі ці осколки металу вибити іноді неможливо, та й не потрібно. Видаляти треба те, що безпосередньо заважає життю людини. Та якщо вони не турбують, можна жити з уламками в тілі».

Шматочків металу, які лікар витяг за місяць із поранених пацієнтів, у нього назбиралася ціла колекція. Всі вони будуть доказовим матеріалом у судових процесах проти росії.

Герої бувають різні

Олег Лузан – дуже скромна людина. Хоча й до війни, і під час неї пацієнти цього лікаря називають його професіоналом свої справи. Під час активних бойових дій він врятував не одне життя, проте не вважає, що зробив якийсь подвиг – мовляв, робив свою роботу і все. А от кого справді вважає героїчними, то це медсестер і санітарок.

«Ми залишилися лікарями і робили свою роботу. Ось і все. Це не героїзм, а обставини, – говорить Олег Лузан. – Сьогодні всі дуже люблять про героїзм говорити і все таке. Так от оці дівчатка мої (медсестри і санітарки, – Авт.), як віддано відпрацювали в холоді, без води, без світла, які спали в

холодних коридорах на підлозі – от вони герої. Хоча жодна з них цього не скаже. Коли у черзі по воду стояли, незважаючи на обстріли, бо ж воду привозили в певний час і потрібно було її набрати якомога більше. Оце і є героїзм. Коли вони потім тією холодною водою вручну намагалися відіпрати ті простирадла від крові. Коли вони, тендітні дівчатка, носили поранених на руках від приймального до операційної. Ось де справжній героїзм і витримка».

Матраци в коридорі замість бомбосховища

У перші дні працівники лікарні спускалися у підвал під час повітряних тривог і спускали всіх пацієнтів. Потім почали спати просто у коридорі відділення. Туди ж виводили пацієнтів під час повітряних тривог. Адже коли триває операція, перев'язка чи коли надходять нові пацієнти, перериватися і й спускатися в підвал було неможливо.

«Пару днів ми спускали наших пацієнтів у бомбосховище, – згадує лікар. – Спочатку зносили на руках післяопераційних, ходячі спускалися самі. Та потім пацієнтів ставало все більше, а повітряні тривоги – все частішими. Поки всіх спустимо, ще інші надходять, ми втрачали дорогоцінний час, а це – життя людей. І ми вирішили використовувати

Уламки з тіл пацієнтів

правило двох стін. Матраци стягнули і попід стінами сиділи. Дівчата мої, санітарки, медсестри і лікарі спали на матрацах просто в коридорі. Тіснилися всі, як могли».

Стали сім'єю

Робота в Чернігівській обласній лікарні вже повернулася до звичного ритму. Уже є електрика, вода і всі інші блага людства, які, як показала війна, ми не помічали в мирному житті і яких так не вистачало у воєнні часи. Олег Лузан продовжує жити в лікарні, щоб завжди бути готовим допомогти.

«Зараз комендантський час, тому тут найчастіше й ночуємо, – говорить лікар. – А раптом привезуть хворого, якому необхідна буде моя допомога».

Разом із завідувачем ночує і персонал. Лікар каже, що вони всі вже стали однією дружною родиною.

«Ми точно вже зріднилися з тими, хто лишився в лікарні, – говорить лікар. – Зовсім інше ставлення. Ті, хто жив тут, стали родиною. Всі один одному допомагають. Незалежно від відділення».

Марія Пучинець

Війна забирає життя, а вони його рятують

У третю неділю червня Україна відзначала День медика. Мужність і хоробрість медичних працівників, які залишилися працювати під час бойових дій у Чернігові, не можна недооцінювати. Вони лишалися в оточеному місті і продовжували працювати у цьому пеклі. Цивільні медики Чернігівської обласної лікарні цілодобово рятували життя тим, хто опинився під постійними ударами артилерії та авіації, хоча сама лікарня перебувала майже на лінії фронту.

Геннадій Стукало із колективом під час бомбардувань

Найтяжчі пацієнти потрапляли до анестезіологічного відділення, де їхнє життя підтримували медики, незважаючи на постійні обстріли і бомбардування.

«Зранку 24 лютого я приїхав на роботу, як і багато моїх колег. Все навколо було просочене тривогою, – говорить завідувач анестезіологічного відділення Чернігівської обласної лікарні, лікар-анестезіолог **Геннадій Стукало**. – Коли почали з'являтися перші поранені, ми зрозуміли, що зіткнулися з новим типом пацієнтів, з якими раніше не стикалися. Всіх найважчих хворих доставляли до нашого відділення. Ми тут надавали першу допомогу, а якщо потрібне було оперативне втручання, ми їх подавали в операційні. Наші медсестри і санітарки підіймали сюди хворих. Працювали безперестану, удень і вночі. Загалом персоналу не вистачало, бо хтось виїхав, а хтось просто фізично не міг добратися до роботи, тож підстраховували одне одного. Звичайно, коли було світло, то було набагато легше, бо працювали ліфти. Коли не було світла, всіх доводилося підіймати на ношах східцями. Після операцій важкі пацієнти теж лежали у нашому відділенні».

Робота цього відділення – специфічна: майже всі пацієнти залежали від апаратури, яка забезпечувала їм життя. Тому навіть у перші дні лікарі і медсестри цього відділення не спускалися в підвал, а продовжували працювати у відділенні.

«Своїх хворих ми не могли спустити у сховище. Вони важкі, на ШВЛ, а там не було умов для них, – говорить Геннадій Васильович. – Ми при сиренах, бомбардуваннях лишалися тут і робили свою роботу. Спершу дослухалися до кожного вибуху, а через декілька днів звикли і тільки слухали, наші стріляють чи ні. Важко було, бо вся наша апаратура залежить від електроенергії. Деякі працюють на акумуляторах, але були й такі моменти, що доводилося і вручну робити штучну вентиляцію легень – якщо світло вимикали чи при транспортуванні».

Якщо до фізичної втоми лікарі звикли, то давати раду емоціям довелося вчитися. Бо серед пацієнтів були дуже молоді люди, діти. Усвідомити, що вони постраждали не на передовій, а у власній квартирі чи просто на вулиці, і що ворог спеціально стріляв у мирну людину, було складно.

«За цей час у нас було багато пацієнтів, і в кожного своя історія. Звичайно, ми переживали за всіх, усім хотіли допомогти, – згадує лікар. – І хоча медик не має права співпереживати усім своїм пацієнтам, бо його просто на всіх не вистачить і можна швидко перегоріти, але були такі, які залишаться в пам'яті назавжди. Коли потрапляли до нас поранені діти, то це було дуже важко, тим більше, що лікарня в нас для дорослих».

Медперсонал лікарні, каже Геннадій Васильович, зараз живе як сім'я, бо у стресових умовах швидко зріднилися з тими колегами, які жили і працювали в лікарні.

«Коли війна тільки почалася, в свідомості не могло вкластися, що в нас час, у нібито цивілізованому суспільстві люди можуть чинити таке лихо, – говорить лікар. – Війна змусила задуматись, проаналізувати, змінити пріоритети. Ти усвідомлюєш, що відбувається щось страшне, і це не сон. Це біля тебе, поруч, і кожен із нас мусить докладатися до перемоги: хто на передовій, а хто в тилу. Ми робили те, що повинні робити медики. Війна змінила всіх нас, але за понад місяць, який ми тут провели, ми побачили один одного з іншого боку, стосунки змінилися».

Медсестри-героїні

Одна з медсестер анестезіологічного відділення Чернігівської обласної лікарні **Оксана Уманець**, яка залишилася в окупованому Чернігові та продовжувала працювати, за свою роботу була нагороджена медаллю «За врятоване життя». Жінка самотужки під час обстрілів лікарні підіймала в операційну бійця з відірваною кінцівкою вагою 120 кг у повній амуніції. Оксана, вага якої 55 кг, змогла врятувати того, хто потребував її допомоги.

«Ми ж разом з завідувачем усе пережили. Було важко і було страшно, особливо у перші дні, – згадує Оксана Уманець. – Та потім пристосувалися до всього. Перше, що спочатку трохи вибивало з колії, – це відсутність світла і води. У

нашому відділенні були хворі на апаратурі, яка підтримувала їхні життєво важливі функції, і відсутність світла дуже ускладнювала роботу.

А ще – вода. У нас такі хворі, що їм треба і зранку і ввечері робити гігієнічні процедури, плюс різні випадки бувають. І вода нам просто необхідна. Коли її привозили, то ми відразу набирали відра і заставляли ними весь коридор. І ми ту воду гріли, бо не могли ж холодною водою мити пацієнтів».

Відпочивали дівчата рідко, але коли була така змога, то лягали прямо в коридорі.

«Коли ми відпочивали, то навіть взуття не знімали, бо аби взутися, потрібен час, а його іноді взагалі не було, – згадує жінка. – Адже щойно при-

Оксана Уманець

возили поранених, ми спускалися в приймальне відділення і намагалися якнайшвидше надати допомогу.

Морально до такої кількості пацієнтів і до того об'єму роботи, яку доводилося виконувати, особисто я не була готова. Хоча у нас відділення, де важкі хворі, але не в такій кількості. У нас були, звісно, екстрені операції, але це одиниці. А тут все було екстрено. На руках підіймали, на ходу робили розрізи в одязі, щоб був доступ до вен. Це все було на адреналіні, і важкість тієї роботи ми не відчували. Зараз згадую і не розумію, як ми це все робили. Страшно було, коли в операційній працюєш, а місто постійно бомблять. Хірурги стоять – і ти стоїш, тільки пригинаєшся з кожним вибухом».

Оксані було важко працювати не через те, що було багато поранених, а насамперед через те, що душа боліла за сина, який був на окупованій території.

«Мої друзі виїхали за кордон і пропонували мені виїхати. Я не змогла з двох причин: я була потрібна тут, і мій син був у селі Черниш Чернігівського району з моїми батьками. І вже після обіду 24 лютого село було окуповане, – говорить жінка. – Спершу був зв'язок, а потім не було. Ми живемо на краю села, а російські військові там окопів собі нарили, приходили двічі, перевіряли все вдома. Ось саме за дитину і батьків я дуже хвилювалася. А ще дуже важкий день у мене був, коли привезли до нас пораненого хлопчика Діму. Він ходить з моїм сином в один клас, я знала цю дитину і дуже переживала за нього».

Оксана Уманець уже після завершення бойових дій в Чернігові довго жила в лікарні, бо її помешкання розбомбили окупанти. Вона жила в гуртожитку на ЗАЗі. Та попри всі складнощі, які довелося пережити лікарям під час бойових дій на Чернігівщині, вони не бачать у своїй роботі нічого героїчного. Кажуть, що кожен робив те, що мусив робити. І по-іншому бути й не могло.

Марія Пучинець

Козелецька лікарня стала рятувальним колом для багатьох поранених

Комунальне некомерційне підприємство «Козелецька лікарня інтенсивного лікування» Козелецької селищної ради стало дійсно надійною опорою не лише для людей із громад колишнього району, але й довколишньої округи. З перших днів війни лікарня приймала цивільних та військових поранених з зони бойових дій: Іванівки, Красного, Олишівки та Топчіївки. А генеральний директор медичного закладу – травматолог зі стажем В'ячеслав Приліпко – рятував не одне життя.

Прийняли більше 60-ти поранених

З початку військового вторгнення Козелець став своєрідною буферною зоною між Києвом та Черніговом. Через активні бойові дії логістика між цими містами була порушена, тож колишня районна лікарня мусила приймати багатьох пацієнтів з сусідніх районів. А їх було немало! За час бойових дій до Козелецької лікарні інтенсивного лікування потрапило більше 60-ти поранених, половина з яких – цивільні. За їхні життя героїчно боролись тутешні медики, котрі фактично жили у медзакладі, і жоден із яких не виїхав. Козелецьким хірургам та травматологам доводилось проводити надскладні операції, адже на операційний стіл потрапляли пацієнти з серйозними політравмами: пошкодженням магістральних судин, множинними переломами, травматичними ампутаціями. Тутешнім хірургам вдалося навіть врятувати пацієнта з пораненням серця. Окрім повсякденної рутинної організаційної роботи, генеральному директору медзакладу **В'ячеславу Приліпку** як досвідченому травматологу доводилося не раз оперувати пацієнтів та рятувати життя.

Про свою непересічну роль В'ячеслав Володимирович воліє скромно не згадувати, а от щодо своїх підлеглих відгукується схвально: «Спрацювали на відмінно. Всі молодці!»

«Нині фінансування йде по максимуму»

Комунальне некомерційне підприємство «Козелецька лікарня інтенсивного лікування» Козелецької селищної ради можна назвати зразковим як за якістю послуг, так і за наявністю кваліфікованого медперсоналу. Буквально за пів року до початку широкомасштабної війни з росією тут в рамках «Великого будівництва» відремонтували відділення невідкладної допомоги, де встановили сучасний комп'ютерний томограф, цифровий рентген

та новий апарат ультразвукової діагностики. Відповідно одразу ж зросла якість послуг. Лікарня стала однією з перших, хто прийняв на себе удар COVID-19. З ним тут теж справились на відмінно.

Нині в народі жартують: «Збройні Сили України поборолі коронавірус». Жарти жартами, однак генеральний директор Козелецької лікарні інтенсивного лікування В'ячеслав Приліпко визнає: пацієнтів з цією хворобою стало значно менше.

Разом із тим держава фінансує медзаклад по максимуму.

«З початку введення військового стану фінансування закладу збільшилось, – говорить В'ячеслав Володимирович. – Тож незалежно від кількості введених даних і наданих послуг зараз фінансування йде по максимуму».

Разом із тим справи у комунальному підприємстві налагоджені таким чином, що воно заробляє на зарплати самостійно.

Звісно, лєвова частка витрат – це комунальні платежі, переважно рахунки за газ та електроенергію. Так, якщо у минулому році потреба в фінансуванні складала близько 4 мільйонів гривень, то в цьому році треба вже близько 7 мільйонів гривень. Лікарня колись була районною, тож за звичкою тут обслуговується переважна частина населення громад колишнього району, а от платити за пацієнтів сусідні громади не поспішають. Половину всіх витрат бере на себе Козелецька селищна рада, а решту – три сусідні громади, утворені на базі Козелецького району. Непростим буде цьогорічний період, адже практично всі громади мають дефіцитні бюджети, а деякі вже зіштовхнулись із проблемами заборгованостей.

В'ячеслав Приліпко

Зарплата лікаря – 20 тисяч

На щастя, таких проблем у Козелецькій лікарні інтенсивного лікування немає.

«Лікарі отримують у нас не менше 20 тисяч гривень, медсестри – 13,5 тисяч гривень, – каже Вячеслав Приліпко. – Гадаю, це серйозний стимул залишатись і працювати в Козельці. До того ж у нас немає заборгованості по зарплаті».

Не менш серйозним стимулом для медиків була б програма забезпечення житлом. Така програма є, наприклад, у Семенівській громаді. А от у Козельці вона існувала ще при колишньому районі. Так, у 2016 році житло від держави отримали п'ять медиків.

«Це потужна програма! Завдяки ній ми переманили з Носівки анестезіолога. Житло нині має вагоме значення, щоб утримати тут медиків. Це серйозний стимул», – констатує генеральний директор медзакладу.

Навряд чи таку програму селищна рада буде в змозі затвердити найближчим часом, адже вже зараз в громаді виникли проблеми з заборгованістю по енергоносіям, по освіті, зарплаті бюджетникам.

А хотілося б втримати у Козельці отих 11 інтернів, що проходять тут практику, не лише високою зарплатою, але і власним житлом чи хоча б надією на його отримання.

У майбутнє – з оптимізмом

Зрештою, є можливості для економії на енергоносіях. Перш за все – відмова від опалення газом і перехід на тверде паливо. Відповідний проект припадає пилюкою з 2017 року і навряд чи буде реалізований найближчим часом – знову ж таки через проблеми з селищним бюджетом.

Втім, незважаючи на всі проблеми і негаразди, генеральний директор медичної установи дивиться в майбутнє з оптимізмом. І цей оптимізм насправді не даремний, адже задля цього було докладено чимало зусиль.

«У медицину сьогодні, як і в будь-яке підприємство, треба інвестувати. Ті заклади, які покращують якість послуг і мають кваліфікований медичний персонал, не матимуть проблем із фінансами, – каже В'ячеслав Приліпко. – Від цього виграють всі: і лікарі, і пацієнти».

І він таки має рацію, бо посада директора закладу – це посада менеджера. Від ефективності управління та вміння вести господарську діяльність залежить благоустрій і майбутнє медичного закладу. Козельській лікарні в цьому плані дуже пощастило.

Віталій Назаренко

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Життя між кулями

Чернігів у вогні «Зметем орду, відправимо до пекла!»

Ягідне. Понівечені війною долі людей

Село Ягідне – одне з тих на Чернігівщині, які найбільше постраждали від окупантів. Саме тут близько 350 людей сиділи в темному, сирому підвалі місцевої школи цілий місяць. Нелюди не шкодували ані дітей, ані старих, ані хворих. Мертві лежали поряд із живими, кисню катастрофічно не вистачало. Людей лиш зрідка випускали на вулицю. Вони витримали пекло війни і ще довго будуть оговтуватися від пережитого. І щоб допомогти місцевим жителям, до Ягідного приїхали представники гуманітарної місії «Збройні сили України підставляють плече». Вони привезли своїх лікарів, саперів та гуманітарну допомогу: ліки, одяг, дитяче харчування та підгузки.

Окупанти зайшли в село пізно вночі. Тому жителі однієї вулиці побачили їх 3 березня, а іншої, що подалі від лісу, – лише 4 березня. Люди згадують, що серед російських військових були і росіяни, і тувинці, і буряти. Саме останніх вони називають найжорстокішими і найнеосвіченішими. Увійшовши в село, вони під дулом пістолета вивели з будинків чоловіків, жінок, дітей і погнали всіх у підвал місцевої школи, самі ж зайняли їхні помешкання.

Втратив усе, що нажив

72-річний Петро Хлістун з родиною живуть на околиці села. Саме туди спершу заїхали рашисти. Російські військові вигнали його з дружиною й сином, а самі заселилися в їх квартиру.

«Вони зайшли з боку Золотинки через ліс, – згадує пан Петро. Понтонним мостом перейшли і пішли полем в Золотинку, а потім до нас зайшли. Ми живемо на крайній вулиці, тому першими їх побачили. Я в той вечір довго дивився телевізор. А тоді в спальню вийшов, дивлюсь – танк і БТР їдуть. Я не зрозумів спершу, чий, а коли побачив білі кола – жажнувся. Ми відразу з дружиною, сином і кумою, вона в нас була, заховалися в ванну. А вони з БТРів позіскакували, з автомата прострелили вікно, позаказили і почали по квартирі ходити.

Петро Хлістун

Похапали ліхтарики, потім попереривали всі речі, а потім вирвали двері у ванній, наставили автомат і кажуть: виходьте, бо гранату кинем. Ми й вийшли. Сказали, що до ранку дають нам тут переночувати, а вже о 7 ранку прийшли і погнали в школу. Тоді ми ще не знали, що на нас чекає».

Чоловік показує свій будинок і подвір'я, чи скоріше те, що від нього лишилося. Каже, той запах русні й досі з хати не вивірюється.

«Ось у моїй хаті чоловік 25 жило. Вони її просто розгромили, – говорить з сумом в очах Петро Хлістун. – І туалет, і душову кабину, і бойлер – все поломили. Обірвали люстру. Взуття забрали, куртки позабирали. Ну що говорити, навіть труси і шкарпетки покрали. І не тільки мої, але й баби моєї, якій вже 72 роки. Ну уявляєте?! Все згоріло: гараж, сарай, дрова. Вікна всі потріскані, дах побитий, тече. Все життя купували, складали, робили сякі-такі ремонти. Уже б на старості пожити нормально, а тут все обірвали. А тепер все. Що ми з бабою зробимо? Від чого мене «освободили»? Від того, що наживали з бабою все життя! Курей 13 штук пожрали. Собачку задавили, котика одного задавили, а другий в погребі згорів. Чотири повітки дров згоріло, а це роки на три було. Все згоріло. Немає нічого! Що не згоріло, то покрали».

13 сходинок життя

Те, що людям довелося пережити в цьому підвалі за місяць, більшість із них не хоче згадувати. Натомість бажують якнайшвидше забути. Та як тут забудеш, як вони пережили справжній концентраційний табір? Як можна забути той сирий підвал, стогони і крики дітей і старих, задуху і голод. А ще – постійний страх смерті. Дорогу в підвал, а точніше сходи, які туди ведуть, люди назвали «13 сходинок життя».

Найбільша кімната у підвалі – близько 90 квадратних метрів. Там розмістили 150 людей, решту – у менших кімнатах, а декому доводилося сидіти прямісінько в коридорі. У людей не було можливості не те що лягти, а й навіть вільно ходити, бо місця для цього просто не було.

«У цьому коридорі сиділи стільки людей, що стати не було де. Ні пройти, ні вийти. Все забите, – згадує Петро Хлістун. – Не вистачало кисню, люди задихалися. Нас у кімнаті сиділо 150 людей. Дітей намагалися на лавку посадити, на ліжка по четверо дітей вкладали, а самі на підлозі стояли чи сиділи. Вікна й двері були закриті. Дітки плачуть, старі стогнуть... Це жах».

Дорослим було тяжко, але дітям, а особливо маленьким, ще гірше. Вони хотіли на вулицю, хотіли на сонечко, хотіли жити нормальним життям. На стінах підвалу діти малювали малюнки, писали вірші і гімн України.

«Місяць на руках просиділа внучка, їй усього рік був, – говорить фельдшер села Ягідне Людмила Петрівна. – Коли повернулись додому, то десь місяць на ноги не ставала, ми перелякалися – може, щось із дитиною сталося. Та, слава Богу, розбігалась, вже дитину впізнати можна. Сиділо ще менше дитятко – три місяці тільки. І вже пережило таке. Багато людей поприїздило до родичів у село, заховатися від війни, а воно бач як... Вони ж назганяли людей сюди, і ми їм живим щитом були».

Людям не дозволено було виходити на вулицю по нужді.

«У тому кутку в нас було відро, – згадує пані Ніна. – Спершу соромилися всі, а потім ходили – а що робити? Вони ж нас у туалет не випускали. Взагалі в кращому випадку випускали на вулицю один раз на день, щось швиденько приготувати їсти чи просто вдихнути повітря. Та то були лічені хвилини, бо щойно ми виходили – вони починали стріляти. Звичайно, ми всі бігли назад у підвал. З їжі російські військові видавали людям по 200 грамів якоїсь юшки. Старі віддавали свої порції дітям».

Робота «Кліців» у Ягідному

«Найстрашніше – коли дитина хоче їсти, а ти не маєш що їй дати, – згадує зі сльозами Ніна Ходак. – Коли мати віддає свою порцію тієї смердючої юшки, а дитина все одно голодна. Коли дівчата з грудними дітьми мали б годувати дітей – а де те молоко візьметься від такого харчування? Оце страшно! Ми якось сказали одному, щоб хоч дітей із мамами відпустили, щоб зжалилися над дітьми. На що він відповів, що його дитина вдома, а на наших йому наплювати».

Відходили швидко

Люди згадують, що росіяни дуже швидко тікали. Проте їм нічого не сказали і з підвалу не випустили.

«Вони відходили швидко, – згадує Іван Польгуй. – Перед цим вони повивозили всі свої документи, бо на другому поверсі школи, в підвалі якої ми сиділи, в них був штаб. І коли відходили, вони почали бігати, а нам сказали не виходити. Я тоді сидів на сідцях у підвалі і в щілину дверей це все бачив. Вони почали від'їжджати, відганяти всю свою техніку. А наші почали стріляти по них і влучили в їхню машину з боеприпасами, які довго вибухали. Ми ба-

Залишки ворожої техніки у Ягідному

чили з-під дверей, що росіян вже не було, але десь годину боялися вийти, бо стріляло. А коли перестало стріляти і ми вийшли, їх вже не було. Хто пішов додому, хто тут лишався. Адже люди боялися повернення цих звірів, а хто просто не мав куди піти, бо ж вони зруйнували чимало будинків у селі. Я вже не міг знаходитися в тому підвалі і пішов додому. Першу ніч переночував на сіннику».

Календарі бувають різні

На дверях однієї з підвальних кімнат люди почали вести імпровізований календар з датами і днями, щоб не втратити лік часу. Адже постійно було темно – все, як один день, хоча в цьому випадку – як одна страшна ніч. Календарів там було декілька.

Нелюдські умови життя витримали не всі мешканці села. На стінах та дверях підвалу люди записували імена загиблих знайомих та рідних із датами смерті. Так, за 28 днів окупації від стресу і задухи померли 11 місцевих жителів, ще семеро померли від рук окупантів. Та поховати їхні тіла російські військові тривалий час не дозволяли. Селянам доводилося годинами, а іноді й днями жити поруч з мертвими, поки їх не виносили на вулицю.

«Ми почали вести для себе записи з датами окремо про тих, кого

Календар

вбили, і тих, хто помер у підвалі, – зі сльозами говорить пан Іван. – «Одного ще й донині не знайшли. Ми не знаємо, де його тіло. Ми бачили, що він був тут зв'язаний, бачили, що був побитий. Але де він зараз?»»

Тих, хто помирав у підвалі, дозволяли виносити. І коли рашисти давали таку можливість, ховали людей на місцевому кладовищі по декілька тіл в одній могилі. Під час одного з таких поховань окупанти підступно обстріляли кладовище.

«Коли в нас помирали люди, то ми повідомляли їм. На жаль, померлих було чимало, бо ж не вистачало повітря. Люди знаходилися постійно в одному положенні, а ще стрес. Я думаю, за нормальних умов ті люди ще б жили, – згадує пан Іван. – Тіла виносили в кочегарку. Там вони, може, по тижню лежали. Ми просили, щоб вони дозволили нам людей тих похоронити. Двічі дозволили. На кладовищі викопали рівчак на всіх. Танком підїхали, подивилися, розвернулися, за риг заїхали і почав стріляти по людях. Люди в ту могилу й попадали самі, щоб сховатися. Тоді трьох поранили».

Техніка ворога й донині там

У селі поруйновані будинки і зламані паркани. Адже росіяни заїжджали у двори, щоб сховати техніку. На деяких подвір'ях досі стоять спалені вантажівки та спецтранспорт. Між хатами – викопані земляні укріплення, на території місцевої школи – окопи та рови для танків та іншої важкої техніки.

«Техніку заганяли, не відкриваючи воріт і не попереджаючи господарів, – згадує Ніна Ходак. – Тріщали паркани, тріщали хати. Їздили по саду, по городу. Траншей різних, окопів по всьому селі наробили. Це кончені люди! У мене в хаті на даху шифер побили, так вони собі бійниці робили, бо будинок двоповерховий і там сиділи снайпери. Пам'ятаю, випустили сходити додому по їжу, я вийшла і жахнулася. Вулиця наша – чорна, будинки побиті, і вони, як таргани, окопи понаривали і сидять там. Не розумію, за які гріхи все це нам?»»

Людей інколи випускали додому взяти якісь харчі, але лише під дулом автомата і з білими пов'язками на руці.

«В'язали білі ганчірки собі на руки, щоб снайпери не вбили, – говорить пан Іван. – Додому просилися не лише по продукти, худоба ж удома голодна залишалася. За неї душа боліла. Та вони зрештою все постріляли, поїли. Поросят, курей, корів... І в погребях усе поїли.

Додому прийдемо – а в дворі вже гупає. І лежати треба довго, бо вони стріляють по три рази. Вони постійно з автоматом водили, штирхали тим автоматом в потилицю. Потім підійме той автомат і стріляє у повітря, потім знову до голови приставляє. На землю обличчям – і знову автомат у голову тицяє. Трохи голову піднімеш – чергу дає над головою... Отак із нас знущалися кати».

Розмінування і досі триває

І хоча з моменту звільнення Ягідного від окупантів минуло вже майже два місяці, тут і досі небезпечно через залишені росіянами боєприпаси, що можуть здетонувати, міни та розтяжки.

«До нас приїздили МНСники, розмінували території, – говорить Іван Петрович. – Росіяни все мінували, розтяжки ставили. Тільки у мене на городі сапери зняли дві розтяжки, а таких по селу – майже в кожному дворі. У ліс взагалі не можна заходити. Ще у багатьох людей на городах і в садах можна багато чого знайти. Тому дуже добре, що сьогодні до нас приїхали сапери».

Цього разу розмінувати городи і подвір'я приїхав підрозділ Збройних сил України «Кліщі», який обстежує окуповані села на наявність нерозірваних боєприпасів і замінувань. Їхня робота є частиною гуманітарної допомоги центру оборони Чернігова «Збройні сили підставляють плече».

«У Ягідному величезна кількість боєприпасів, які розкидані як на території села, так і поблизу. Роботи там надто багато – скажемо відверто, не на

один день і навіть не на один тиждень, – говорить один із «Кліщів» на позивний «Бармен». – Саме в Ягідному був перший випадок, зафіксований саме нашою групою, коли російські військові, які жили в помешканні, залишили газову плиту з повністю увімкненими конфорками. Тобто, якесь замикання чи загоряння – і будинок би злетів у повітря разом із його мешканцями».

Чимало мешканців потребують і медичної допомоги. Адже сидіння в підвалі не обійшлося легко.

«У людей після війни часто загострюються хронічні хвороби, а особливо в тих населених пунктах, які були в окупації, – говорить лікар-терапевт, невролог Ілля Латоха. – У Ягідному люди пережили ще й дуже велике психологічне випробування.

Багато хто звертався з болями у нижніх кінцівках, адже місяць, проведений у сидячому положенні у сирому підвалі, не минув безслідно».

*Залишили після себе
сміття і розруху*

Марія Пучинець

25 днів пекла в Ягіднянському «концтаборі»

«Концтабір Ягідне» – саме так почали називати невелике, мальовниче село під Черніговом після звільнення його від російської окупації. Тут кати тримали у сирому підвалі понад 360 чоловік протягом 25 днів. Наймолодшому був один місяць, найстаршому – понад 90 років. Місяця було настільки мало, що можна було лише сидіти. Повітря майже не було. Спершу у людей були ліхтарики, але за кілька днів сіли батарейки, і вони залишились у повній темряві без будь-якого зв'язку з зовнішнім світом. Жителька Ягідного Тамара Пінчук про весь цей жах загадувати не дуже хоче, проте жінка вважає: як би боляче не було, потрібно говорити, щоб про звірства рашистів знав увесь світ.

У селі Ягідне зламані майже всі паркани – росіяни заїжджали у двори, щоб сховати техніку. На деяких подвір'ях досі стоять спалені вантажівки та спецтранспорт. Між хатами викопані земляні укріплення, а на території місцевої школи – окопи та рови для танків та іншої важкої техніки. Росіяни

Тамара Пінчук

перетворювали село на фортецю, адже явно планували залишитися тут надовго.

До того, як місцевих зігнали у підвал школи, аби ті послужили нелюдам щитом, російські військові декілька днів жили в людських хатах, а селяни ховалися від обстрілів, хто де міг.

«Ми сиділи в погребях від самого початку війни, бо сильні були обстріли, – згадує Тамара Борисівна. – У моєму погребі було шестеро людей: я, знайома і племінник з дружиною та дітьми. Коли вони зайшли до нашого двору, то закинули нам у погріб якусь димову шашку. Тоді ми всі відразу повиходили. Після того російські військові заселилися в мою хату, а нас знову відправили

в погріб. Та коли були обстріли, то вони ховалися до нас. І в той час розмовляли з нами. Говорили, що хотіли йти на Київ через Золотинку, Друцьке, Ладинку, а там їм дали відсіч. І їм довелося вернутися в наше село. Та все одно казали: «Ми через пару днів візьмемо ваш Київ». На нашій вулиці, конкретно в моїй хаті, жили більш-менш спокійні. Єдине – шукали і вдень, і вночі горілку. Та я сама жила, нічого в мене не було. А в інших людей страшно що робили. У мене були саме росіяни, їхній командир покликав мене, щоб їм газ у хаті вмикала, бо вони не знали, як це робити. І каже мені: «Мать, потерпи два дня и вы будете хорошо жить». Я йому кажу, що ми без вас гарно жили. Навіщо ви до нас прийшли? У нас було маленьке гарне село. Люди

були задоволені своїм життям. А тут прийшли ці «освободітелі» і позбавили нас всього, що наживали все життя.

Знаєте, їх така навала була, стільки техніки, страх! Були і росіяни, і тувинці, і якути. Я думаю, що майже всі з бідних сіл. Вони були шоковані тим, що в нас маленьке село таке, а є і асфальт, і газ в хатах. А в них всього цього немає. У нас взагалі гарне село. І в той же час були злі на нас, що ми живемо краще за них. Тому крали все підряд, виносили все, що могли, а що не могли – просто трощили».

У підвал зігнали все село

Понад 360 селян загнали у спортзал і в коридор, що у підвальному приміщенні місцевої школи. Було дуже тісно, люди усі 25 днів сиділи на стільцях, не маючи можливості бодай прилягти. З ними були й дітки, найменшому виповнився лише місяць.

«Вранці 5 березня нас усіх вигнали на вулицю і, як ті фашисти, погнали в підвал школи. Всіх: і дорослих, і дітей, і старих, і хворих. Хто йшов сам, кого везли машиною, кого тачкою, кого військові на своїх БТРах, – згадує Тамара Пінчук. – Всі, хто був на той час у нашому селі, потрапили до цього підвалу. Коли ми вийшли зі своїх дворів (а до того ніхто надвір не потикався), і йшли в школу, то побачили, що все село заставлене їхньою технікою. Ми жажнулися від того, скільки їх тут було. Вони, як та сарана, заповнили все село. А їх техніка з цими страшними буквами «V» назавжди залишиться в пам'яті.

Перед тим, як відправити в підвал, нас усіх перевіряли, забирали мобільні телефони. Які розбивали, які собі лишали. Звісно, комусь вдавалося сховати і пронести телефон з собою, та росіяни швидко вираховували. Не знаю, як: чи то чули з підвалу, чи, можливо, якась техніка в них була. Та якось зайшов один їхній з автоматом і каже, зараз будемо виводити по п'ять чоловік і розстрілювати, якщо не віддасте телефони. Ну що поробиш, віддали. В

мене тоді приймач забрали, по якому ми слухали новини. Деякий час були ліхтарики, хто встиг з собою взяти, але в них швидко сіли батарейки і ми сиділи в повній темряві. Місця, як і повітря, не вистачало. Я була в приміщенні, де дерев'яна підлога, то сиділи і лежали прями́сінько на ній. Дітей клали на маленькі ліжка, які там були. Найгірше було тим, хто сидів у коридорі на виході. Там цемент і пісок, так люди й сиділи на ньому».

Жінка каже, що російські військові інколи випускали їх надвір, але недовго, і відразу самі ж починали стріляти у них над головами. Так вони розважалися.

«Спершу кинули нам свої сухпайки, потім давали по черпаку якоїсь юшки, яку варили на польовій кухні. Їсти хотілось, особливо дітям. Батьки віддавали діткам свої порції, – згадує пані Тамара. – Потім вони почали нас потроху випускати, щоб їсти готували. Готуємо, а потім вони починають стріляти у нас над головою – люди лякалися і бігли назад у підвал».

Зятя вбили одразу

Зятя Тамари Борисівни росіяни розстріляли буквально в перші дні, як тільки зайшли в Ягідне. Про це стало відомо, коли всіх зганяли в підвал, бо серед людей його не було. Та й чутки пішли, що чоловіка немає серед живих.

«Донька з внуками ще в кінці лютого виїхала в село на Козелеччині, а зять лишився. Не хотів хату лишати, – розповідає Тамара Борисівна. – Коли росіяни заходили, то у їхній двір заїхали своїм БТРом, виваливши паркан повністю. А його розстріляли прямо на порозі. Ми навіть не знаємо, за що. Йому всього 50 років було. Розстріляли і лишили в дворі, а самі в їхній хаті жили. Уявляєте!? Ми ж спершу нічого не знали. Коли нас гнали в підвал, то зятя не було, а люди почали говорити, що розстріляли. Потім вже виявилось, що вбили його 3 березня, а десь 25 березня вони його прикопали за хатою – там, де грядки були.

Зятевого брата немає по сьогоднішній день. Він довго був прив'язаний у школі в коридорі, на колінах. Ми його бачили там, коли іноді виходили. Коли росіяни пішли, то його документи знайшли в лісі, що поряд зі школою, а його самого – ні».

Газ лишили навмисне

Тамара Пінчук після того, як рашисти відійшли з їхнього села, як і всі жителі, пішла додому. Та від нього майже нічого не лишилося.

«За клубом у нас стояла їхня машина з боеприпасами. І коли вони відходили, то чи наші поцілили, чи вони самі її підірвали, і ті боеприпаси почали детонувати, – згадує жінка. – Один снаряд прилетів у мою хату. Все вигоріло дотла. Добре, що лишився сарай і літня кухня, то тут зараз і живу. Відразу після цього жакіття, коли я побачила, що хати немає, то пішла до доньчиної хати. Там увесь час жили російські військові. Напевно, коли вони відходили, то лишили увімкненою газову плиту. І коли я почала підпалювати газ, він вибухнув. Я чудом лишилася жива. На мені був болоньевий плащ, який миттєво спалахнув, а мене від вибуху викинуло надвір, прямо в двері».

Дивом живу пані Тамару відвезли в Козелецьку лікарню, де жінка пробула майже 40 днів, і свій 65-тий день народження святкувала там.

«Я довго була в лікарні, і всі допомагали. Санітарки, медсестри, лікарі, волонтери, – говорить Тамара Борисівна. – Я ж приїхала без жодних речей, то мені там і халат, і одяг принесли. Все-все дали, за що їм дуже вдячна. На день народження квітами мене вітали. А ще коли я потрапила в неврологію, дівчата зібралися і розпитували про все, що ми тут пережили. І я, як би боляче не було це згадувати, все розповідала. Люди повинні знати, що ці нелюди з нами робили. Весь світ має про це дізнатися».

Марія Пучинець

ЗСУ «підставляють плече» мирним жителям

Бойові дії на Чернігівщині тривали понад місяць. Увесь цей час значна частина населених пунктів області були окуповані російськими військами, які вбивали, грабували і тероризували мирних жителів. Так, громади виявилися відрізані від сполучення з іншими населеними пунктами, і люди майже не мали медичної допомоги. Тому наші військові не лише звільняють українську землю від російських окупантів, а й одними з перших приходять на допомогу жителям сіл, які тривалий час жили під окупацією. Саме для цього була створена гуманітарна ініціатива «Збройні сили України підставляють плече».

Левковицький старостинський округ включає в себе декілька сіл: Зайці, Льгів, Левковичі, Льгівка і Кругле. Всі ці села буквально з перших днів опинилися в окупації. Саме їхніми дорогами проходили колони ворожої техніки, російські солдати ставили техніку під хатами людей і обстрілювали Чернігів, бо ж добре знали, що наші військові не будуть стріляти в мирне населення. А ще в самих Левковичах загинули шестеро людей: двоє – від вибуху снаряду, а чотирьох чоловіків розстріляли самі окупанти.

«Людям було тяжко. Увесь місяць села по всій території нашого старостату не мали світла і газу, – говорить староста Левковицького

старостинського округу Ніна Доброговська. – Стріляли з наших сіл постійно в бік Чернігова. «Гради», ракети від зеніток – все чули і думали, де воно впаде. Ми знали, що там люди, там діти, а воно безперестанку...»

Староста каже, що окупанти чимало шкоди наробили у Левковичах. Мабуть, найбільше від них постраждали місцеві фермери.

«Російські військові були у всіх селах нашого старостату. Десь вони жили на місцевих господарствах, десь – у пустих хатах, а де й взагалі людей виганяли з власних будинків, – розповідає жінка. – У Левковичах жили у старостаті, в будинку культури, по дворах не жили. Хіба що в деяких пустих хатах. У фермерському господарстві «КВЮС АГРО» жили. Там у них на свинокомплексі цілий штаб був. На іншому господарстві розбитий зерносклад, зерно згоріло повністю, там нічого не лишилося».

Левковичі вже місяць живуть без «освободітелів». Після страшних днів окупації левківчани потроху приходять до тями. І саме сюди приїхали військові з медиком і саперами.

*Небезпечні знахідки
в Левковичах*

«Декілька днів тому військові з такою допомогою були у Льгові, і ми попросили їх приїхати сюди, щоб сапери пройшли, подивилися по селу, бо у нас люди корів повиганяли, а що там, на тих пасовищах, – ми й самі не знаємо, вони ж стріляли усюди, – говорить староста. – Мало що де лежить. На полі було багато снарядів, бо у росіян стояла машина з боеприпасами, а коли їх бомбили, то ці боеприпаси розлетілися. Багато набоїв було, вже три рази збирали. В лісосмуги тут взагалі не можна заходити. У нашому старостаті взагалі є мертвий ліс – там, де їх бомбили наші, де вони були. За Льговом взагалі сапери сказали не заходити, бо там розтяжок тьма. Так, наче вони днями тільки те й робили, що міни ставили. Там навіть хлопець на міні підірвався. Сапери говорять, що роки два мінімум треба, щоб його розмінувати. Говоримо людям, щоб не ходили, але це людський фактор. Також військові привезли нам лікаря і всі необхідні медикаменти. І це дуже важливо, бо сьогодні добратися до обласного центру з села мало хто може, а війна загострила чимало хвороб, і добре, що наші люди мають змогу проконсультуватися у лікаря, якого військові привезли».

Допомога від військових

«Гуманітарна ініціатива «Збройні сили України підставляють плече» з'явилася за допомоги Центру оборони Чернігова Збройних Сил України. Згодом до нас приєдналася і підтримує нас організаційно Чернігівська районна рада, дуже допомагають волонтерські організації, – говорить координатор проекту, позивний «Редактор». – Наша ініціатива запрацювала буквально з перших днів, як українські військові звільнили села і міста Чернігівщини. Адже в окупованих населених пунктах постала гостра проблема з надання медичної допомоги населенню. І ми зрозуміли, що необхідно створити таку медичну мобільну бригаду, яка б змогла приїздити і надавати допомогу населенню. Ми взяли з

собою нашого військового лікаря, за потреби брали педіатра. Першим населеним пунктом, куди ми приїхали з допомогою, було смт Березна. Цей населений пункт знаходився в «сірій зоні», бо ні в бік Мени, ні в бік Чернігова люди не мали змоги дістатися. І там було багато переселенців, які тікали з Чернігова в перші дні війни. Потім був Вихвостів, Пекурівка, Петрушин, Жукотки, Льгів, і зараз ми в Левковичах».

Лікарі приймають людей і безкоштовно видають людям усі необхідні ліки. Адже зараз не у всіх є можливість добратися до обласного центру, не завжди є транспорт, щоб доїхати до найближчого центру ОТГ, тому військові таким чином підтримують людей.

На так званий прийом до жителів сіл приїздить військовий медик Ілля Латоха, який до війни працював в одній із приватних клінік Чернігова. У мирному житті це сімейний лікар, лікар-невролог. Та з перших днів війни він пішов в територіальну оборону, як каже сам, «за покликом мера». Зараз він військовий лікар, який допомагає населенню.

«У своєму зверненні наш мер сказав: приходьте всі, хто може тримати зброю в руках. Я можу тримати, але не можу користуватися, але все ж таки пішов, – розповідає Ілля Олександрович. – Я планував, мабуть, допомагати як медик, але тоді місць саме для медиків не було, і я став рядовим. З 29 березня був мобілізований у Збройні сили України як медик. Оскільки зараз у нас бойових дій немає, то ми допомагаємо мешканцям, які не мають змоги отримати консультацію сімейного лікаря».

І щойно військові приїздять до Левковичів, на прийом до лікаря збирається ціла черга. Середній вік пацієнтів – 60 років. І майже всі вони мають вікові захворювання, в тому числі загострення хронічних. Жіночки, що чекають своєї черги, раді, що мають змогу отримати консультацію лікаря.

«Найчастіше – загострення хронічних захворювань після пережитого стресу, – розповідає лікар. – Також гіпертонічні захворювання, часті кризи, больовий синдром у суглобах, оскільки людям доводилося часто жити в холоді і в сирості, по погребах, підвалах сидіти. Ну і больові синдроми в спині і шиї».

Часто з військовими до сіл Чернігівського району приїздить і голова Чернігівської районної ради Тетяна Кузнецова-Молодчячя.

«Це спільна гуманітарна акція, яка дає можливість очистити території від вибухонебезпечних предметів. Це ще й гуманітарна місія з надання і медичної, і соціальної допомоги, – говорить Тетяна Степанівна. – Спершу ми зв'язуємося з головою ОТГ чи старостатом і розповідаємо, що є така місія, і вже вони вирішують, де найбільш необхідна така допомога. Є лікар, який веде прийом, є безкоштовні ліки, які нам дають громадські організації. Є підгузки, дитяче харчування, одяг, взуття.

Я для себе відзначила, що всі люди, з якими мала змогу поспілкуватися, дуже згуртовані. І це єднання нашої нації, це найкращий результат, який ми можемо зараз побачити. Попереду багато випробувань і труднощів, але той дух, який ми сьогодні бачимо на окупованих територіях, вартує дуже багато».

І ліками допомагають, і територію розмінюють

Також разом із гуманітарною допомогою паралельно працює група з розмінювання території. І це надважливо, адже там, де стояли російські солдати, вони лишили чимало небезпечних сюрпризів. І щоб очистити від цього заліза землі Чернігівщини, знадобиться чимало часу.

«Хлопці займаються безпосередньо тим, що обстежують місцевість у самих населених пунктах на наявність вибухонебезпечних предметів. Не лише вулиці, а й пасовиська, городи, подвір'я. Все знайдене потім звозиться в певне місце і з дотриманням заходів безпеки робиться під-рив, – говорить «Редактор». – Тому що не завжди МНС встигає, і ми це прекрасно розуміємо, бо роботи дуже багато. А в нас є свої фахівці, є така можливість, тому ми цю задачу теж виконуємо. Тобто гуманітарна місія «Збройні сили України підставляють плече» – це і гуманітарна допомога, і привіз лікарів, і розмінювання території. Щоб люди могли спокійно садити свої городи і відволікалися від того стресу, котрий пережили».

Сіють, незважаючи на збитки

Під час окупації Левковичів, мабуть, найбільше постраждали місцеві фермери: їхні господарства зазнали неймовірних втрат. Так, у ангарах Олександра Панасюка вони влаштували місце своєї дислокації. Зараз фермер не може без сліз говорити про те, що вони зробили з його господарством, але все ж таки планує сіятися. Військові ж, які приїхали з гуманітарною місією в Левковичі, допомогли з розмінуванням полів і самого підприємства – точніше, того, що від нього лишилось. Чоловік каже, що збитків його господарство отримало на мільйони.

Олександр Панасюк

«Збитки? У мене одного зерна, яке тут зберігалось, десь на 30 млн згоріло, плюс добрива, самі будівлі. Навіть не знаю, як підрахувати ті збитки. Пофотографували все, відправили куди треба. Зараз намагаємося працювати. Добрива будемо розкидати. Самостійно підіймали тут плити, підіймали залишки добрив, які були закуплені ще минулого року, – говорить фермер. – Зараз партнери, друзі всі пішли назустріч. Десь залишки з минулого року є, десь позичаємо. Будемо потроху працювати. Добре, що є допомога з розмінування від військових. Це дуже важливо, бо якби не військові, наші господарства зупинилися б. Адже чимало снарядів, воронок як на полях, так і тут. І без професійної допомоги ми б не змогли нашим колективом це прибрати і знешкодити. А чекати, поки прийдуть МНСники, теж невідомо скільки, бо ж таких територій, як у нас, багато».

Марія Пучинець

У Левковичах русня обкрадала місцеві сільгосппідприємства

Левковичі – село, яке російські солдати окупували чи не з перших днів війни. Через невелику відстань до Чернігова Левковичі стали зручним для наступу місцем. Саме їхніми дорогами проходили колони ворожої техніки, яку російські солдати ставили на околиці села і під хатами людей та обстрілювали Чернігів, бо ж добре знали, що наші військові не будуть стріляти у відповідь.

«Через наше село йде дві дороги, – розповідає фельдшерка Левковицького старостинського округу Ніна Чайка. – Перші два дні їхні колони ходили через центральний переїзд, як на Михайло-Коцюбинське. Ми вже знали, що в самому Михайло-Коцюбинському вони напхали свою техніку в кожну вуличку і кожний двір. Та вже 27 лютого вони почали рухатися в наше село. Я живу на краю села, і мені першій було видно, як вони йдуть. Того дня, десь після обіду, колона їхньої техніки почала їхати в бік Левковичів, але в полі їх накрили наші військові. Вони, напевно, злякалися, бо відразу колона трохи відступила назад, і так ночувала, тобто далі в село вони не пішли. Та вже на ранок 28 лютого росіяни поповзли, як мурахи. Мій син цей шлях прозвав «клоакою». Уся дорога була з їхньої техніки. Вони йшли, йшли... Ми спершу рахували, а потім збилися з рахунку».

До села заходили дві групи. Одні були дуже злі, і люди намагалися навіть на очі їм не потрапляти. Снайпери сиділи в центрі села. А потім зайшли інші, більш нормальні, як кажуть самі мешканці.

«У нас були різні військові. Спершу одні зайшли, дуже агресивні, а через два тижні інші, ті були менш агресивні, – згадує жінка. – Вони питали весь час: «А что ваши говорят?» Я казала, що немає зв'язку, немає світла. Нічого не знаємо. А в них у всіх телефонів своїх не було, відбрало керівництво. Це так сказав один військовий. Телефони у нас вони забирали, як бачили, але люди намагалися ховати їх. Ми, наприклад, свої закопували в погребі в картоплю. Натомість вдома були старенькі три телефони, то ми туди сім-карти вставляли. І якщо б питали, я б їх, звичайно, показала. Свої

Ніна Чайка

ж телефони відкопували іноді, слухали радіоновини. Я живу за кілометр від того місця, де вони жили, тому по можливості передавала нашим військовим усі дані. Коли орків перший раз бомбанули наші війська і їхня техніка вибухала, то до мене півсела збіглося подивитися на це. Наші дуже чітко вирахували і дуже точно накрили їх. Ми так усі раділи, танцювали».

Говорила завжди українською

«До нас вони декілька разів приходили, – згадує жінка. – Ми ж живемо на краю села. Коли вночі літав літак, ми з онучкою і невісткою

Безлад після візиту рашистів

ховалися в погребі, а син виходив декілька разів на город дивитися. І вони його тепловізором відразу побачили. Тож приходили, дивилися, хто тут живе. Ми взагалі намагалися не показуватися їм на очі. Особливо, коли їде машина їхня, БТР, ми всі намагалися заховатися. Адже як тільки проїздили повз і бачили, що в дворі хтось є, то відразу зупинялися і в двір стукали. Я завжди виходила одна. Я весь час у них питала: «Хлопці, скажіть мені, що ви тут робите?». Перший раз один сказав «Мать, ми добрые!». Питала в них, звідки вони, але ніхто не говорив. Ті, що стояли в нас останні два тижні, почали ходити і розмовляти зі мною. Вони питали: «Мать, рас-

скажи, як ты тут жила?». Я казала, що добре без них. Я не боялася померти, мені 66 років вже, а от за дітей і внучку боялася. Я говорила з ними завжди українською мовою, ніколи не переходила на російську. Щось вони розуміли, щось ні. Вузькоокі тільки очима кліпали і нічого не розуміли. А одного разу один росіянин на моє питання, чого вони до нас прийшли, сказав мені: «Мать, мы понимаем, что мы не туда пришли».

Зі старостату всю техніку винесли

Як ми вже знаємо, росіяни частенько викрадали старост і голів громад на окупованих територіях, допитували їх чи «схиляли» до співпраці. Шукали старосту й у Левковичах. Питали людей, де живе голова. Ті відповідали, що голова – в Михайло-Коцюбинському.

«Я живу в Зайцах. Ми теж були під окупацією, і доїхати до старостату у мене змоги не було, – говорить староста Левковицького старостинського округу Ніна Доброговська. – Та коли вони вийшли з наших сіл, я відразу приїхала. І була вражена, на що вони перетворили старостат. Російські солдати жили в старостаті, в будинку культури, по дворах не жили. Хіба що в пустих деяких хатах. В фермерському господарстві «КВЮС Агро» жили, на складах Яковенка були. Заправляли свої бензовози на господарстві Сергія Миколайовича, бо в нього 6 цистерн було – до 100 тонн дизпалива. Він, як завжди, готувався до посівної. Багато горя нарobili. Багато чого знищили, багато чого покрали. Трактор на фермерському господарстві не змогли завести, так розстріляли. За селом знаходили і два КамАЗи з господарства перевернуті. Що вже вони з ними робили? У старостаті вкрали два монітори, два системні блоки, дві мотокоси, три принтери, дві колонки клубівські, акустичну систему. З сараю все винесли: і шифер, і профнастил, і драбину десятиметрову. Чайники, посуд увесь, що був: ложки, виделки, чашки, тарілки. Ми навіть столи наші за селом знаходили. Чи то вони з собою їх хотіли вивезти?».

Шукали лікарню

Питали у місцевих жителів і про те, де в селі знаходиться лікарня і фельдшер. Та не знайшли.

«Питали в мене, де лікарня ваша, – з посмішкою згадує Ніна Олександрівна. – Я ж мовчала, що я – це вся лікарня. Казала, що в Чернігові за 15 км. Ще 24 лютого мені староста сказала по можливості забрати додому всі медикаменти. Ну я всі ліки і все, що мало якусь цінність для фельдшерського пункту, перенесла додому. Поскладала в коробки і сховала під піч. Медикаментів, на щастя, було чимало тоді. Я їх потім усі людям роздавала, кому потрібно було. Самі розумієте, переважна більшість населення Левковичів – це люди пенсійного віку, а тут такий стрес. У кого тиск, у кого серце... Я ходила городами на виклики, щоб ніхто не бачив. Люди самі до мене приходили по ліки. А коли стався обстріл «Градами» і мені сказали, що троє поранених, я бігла вулицею».

А ще Ніна Олександрівна не побоялася піти в фельдшерський пункт по медичні картки, коли там вже жили окупанти.

«Я забула забрати карти щеплень, і тому пішла, – говорить жінка. – Щеплення – це ж така річ, що якщо загубиться, то як потім дізнатися, була введена вакцина чи ні, коли і що кололи? Прийшла й кажу, мовляв, пустіть мене. Вони кажуть: «А зачєм?». Говорю, що працювала тут і особисті речі хочу забрати. Вони посміялися з мене, але, правда, пустили».

Людей ховали під вікнами

У перший день, як російські солдати заїхали в Левковичі, вони вбили чотирьох людей.

«Зранку їх заїхало небагато – чи три, чи дві машини. Ми почули дві ав-

томатні черги і з жахом зрозуміли, що когось вони розстріляли, – говорить жінка. – То були наші місцеві чоловіки. Вони робили «коктейлі Молотова», готувалися зустріти ворога. І, я так розумію, на в'їзді до села в той день хотіли зупинити росіян цими коктейлями. Розстріляли їх 27-го лютого, а знайшли аж 29-го ранком. Батько одного з убитих пішов шукати сина і знайшов їх чотирьох. Хлопці вже були мертві. Ми одного на кладовищі поховали, а трьох під вікнами будинку. Без труп, просто, так як були, так і поховали. Війна. Зберігати ж тіла у нас в селі не було де. Після того, як росіяни вийшли з села, приїхав судмедексперт, зробили ексгумацію. Тіла забрали на експертизу, а потім перепоховали на кладовищі, як треба. Ми тоді одночасно перепоховали вісьмох односельців. Бо у нас були ще дві людини, які загинули, коли село обстрілювали з «Градів». Один снаряд потрапив у їхній будинок. Ще дві людини загинули через те, що не отримали вчасно медичної допомоги. Їм потрібні були ліки, яких у мене не було. Я дзвонила в Червоний Хрест, а мені сказали, що до нас не поїдуть. Ми всіх ховали під вікнами, а потім перепоховали».

У людей не жили

На відміну від інших сіл старостату, у Левковичах російські військові у людей не селилися. Вони зайняли клуб, сільраду, пусті хати. Та після себе ці кати лишали безлад, гармидер, а ще крали. Крали все підряд.

«У нашому селі по хатах вони не жили, – говорить пані Надія. – Жили, де були пусті хати. Туди заходили, забирали речі в тих хатах. По селу ходили, вони постійно моніторили нашу дорогу, по якій вони їздили. Спочатку на тракторному стані жили, а потім уже на складах у Яковенка. Там стояли їхні бензовози, гармати, танки – уся техніка, яка була. Прямо на городах її у нас становили і стріляли на Чернігів. Деякий час основна маса російських солдат проживала на складі у полі, а потім перебралася в ліс. Крали, приїздили і все шукали багатих людей. Питали, де багаті живуть. Зерно зі складів Яко-

венка вивозили в бік Білорусі. Ношене взуття забирали, особливо чоловічі кросівки. Був такий випадок, коли приходили в жіночих гумових червоних капцях. Приходили, просили шкарпетки. Давали, а що робити, бо люди боялися. Автомат приставлять, то все віддати ладен. В мене сусід, то в нього дружина вагітна, так він весь час просив їх, щоб не заходили і не лякали її. Ми всі переживали за неї. Вони ходили по хатах, просили воду, тютюн, горілку. Забирали консервацію, курей брали в людей, примушували ту птицю обципувати. От заходить до хати з автоматом і дає півгодини вбити і обципати дві курки для них. Уявіть: немає ні світла, ні газу, а їм треба, щоб були».

Тепер робитимуть запаси

Увесь час окупації жителі Левковичів були відрізані від інших сіл, від центру громади і від Чернігова. Продукти в місцевому магазині рашисти вивезли буквально в перші дні свого приходу. Тож левківчани жили з того, що мали. Хліб пекли самі, якщо було з чого.

Розбомблені склади

«Пам'ятаю, у моєї бабусі в коморі стояла бочка з борошном, і вона постійно була повна, – розповідає пані Ніна. – Коли б до неї не їхали, вона постійно просила привезти борошна. Я тоді дивувалася, навіщо їй те борошно, якщо повна бочка стоїть, і тільки тепер зрозуміла. Коли почалася війна, в мене не було запасу круп, того ж борошна, до прикладу. Ми звикли, що можна було купити в магазині, якщо раптом закінчиться. А тут ні магазину, ні продуктів. Добре, що картопля в погребі є. Отак і вижили. Зате тепер я точно зроблю запаси вдома, як бабця».

ЗСУ зустрічали зі сльозами радості

«Виходили росіяни десь три дні, – згадує Ніна Олександрівна. – Ми тоді не знали, чи йдуть вони зовсім, чи повернуться. Адже останнім часом говорили, що в них має бути ротація. І коли росіяни пішли, буквально відразу заїхали наші військові. Пам'ятаю, я стояла на вулиці і бачу – їде військова машина. Я навіть не зрозуміла відразу, що це вже наші. Вони проїхали і махають нам. А я стою і думаю – це наші чи ні. А тоді знайома каже: піду на виїзд із села, гляну, якщо наші – підніму одну руку. Дивлюся – а вона підняла обидві руки і махає! Ми дуже раділи, побачивши наших військових. Ви навіть не повірите, як сильно. Це відчуття я не можу передати».

Марія Пучинець

У Довжику окупанти лишили «сюрпризи»

Село Довжик Новобілоуської громади було окуповане російськими військами з перших днів війни. Його дорогами йшли колони техніки ворога, а в самому селі окупанти встановили свій блокпост. Увесь місяць російські військові тримали село в страху, а відійшовши, лишили після себе чимало «сюрпризів».

«З першого дня росіяни йшли через наше село, але вони не зупинялися тут. Та на початку березня між нашим селом і селом Москалі ЗСУ розгромили їхню техніку. Потім ми дізналися, що там був їхній офіцерський склад. І після цього випадку росіяни почали перевіряти всі будинки в селі, шукали диверсантів і зброю, – говорить староста Довжика Ніна Курило. – Так, пізно ввечері у мій будинок увірвалася група ФСБшників. Всі у балаклавах, з ліхтарями на лобі. Зайшли, вибивши двері. Всім сказали лягти на підлогу і почали питати, чи є в селі диверсанти та де схована зброя. На що я відповіла, що немає ніякої зброї у нас і ніяких диверсантів. Тоді вони обшукали увесь будинок, всі речі, всі шафи. І після цього випадку

Анатолій Ситенок

«Сюрприз» від окупантів

з підірваною технікою вже на наступний день вони облаштували в селі свій блокпост і зайняли одну пусту хату. І окопів собі по всьому селі понаривали. Походили по хатах у людей, порозстрілювали роутери, аби у людей не було інтернету. А ще в нас у Довжику окупанти убили двох братів і одного поранили. Він дивом врятувався (Чернігівщина писала про цей випадок у № 10 від 19 травня, – Авт.). Їх трьох просто забрали з дому через те, що менший служив в АТО і мав військову форму, а у телефонах знайшли переписки. Хлопці передавали ЗСУ дані про кількість ворожої техніки».

У Довжику російські війська намагалися роздавати людям свою гуманітарну допомогу, але брали не всі.

«БТРИ і «Тигри» їхні їздили туди-сюди по селу і вдень, і вночі. Люди боялися вийти на вулицю, щоб не перетинатися з ними зайвий раз. Ходили поза городами, вулицями майже ніхто не ходив. Та й куди ходити? Магазин вони в перший день розграбували, – говорить Анатолій Ситенок. – Техніка їхня безперестану курсувала. Проміжки, може, в півгодини були – і знову йде, і знову йде... Вони йшли повз нас. Навіть роздавали гуманітарку, але я її не брав. Картопля в погребі є, нащо мені та гуманітарка».

Військова техніка ходила майже поруч з будинком Надії Ступак. Жінка пригадує, як сильно гуло і як вона раділа, коли зрештою, окупанти почали тікати.

«Моя дочка в Польщі живе, казала, щоб я їхала до неї, – говорить пані Надія. – Але куди я поїду? Я ж не могла своїх собачок і котиків ки-

Надія Ступак

нути тут. Та й будинок лишати не схотіла. Страшно було, звісно. Я тут на кутку живу, і бачила всю ту техніку їхню, яка їздила через село. Її було стільки, що й не злічити. Так гула, так ревіла – страх! До мене в хату, слава Богу, російські військові не заходили. Хоча шастали по двору, і біля колодязя були. У мене тут в кінці вулиці ферма є, то вони ходили повз, молоко брали там. У мене, до речі, всю війну сім'я доярів з сусіднього села прожила. Вони вранці 24 лютого прийшли на ферму корів доїти, так і лишилися в мене, бо вже техніка ворожа пішла. Теж люди молодці, не кинули ту скотинку, не побоялися і цілий місяць ходили доїти тих корів. Молоко людям роздавали, а решту виливали. Потім дізналися окупанти, що на фермі молоко є, то теж заходили, бувало. Давали, бо ти спробуй йому не дати, коли в нього автомат в руках».

Надія Ступак говорить, що потроху готувалася до війни. Навіть запас продуктів був, бо ж відчувала, що неспроста вони ті навчання проводять.

«Сама я перед війною добре закупилася, тож продукти були, бо декілька місяців перед війною по телевізору говорили, що можливо буде війна, – згадує пані Ніна. – Проте я думала, що вони 23 лютого прийдуть, на день радянської армії. Майже вгадала, прийшли на наступний – підло, рано вранці, як фашисти. Гурчали своєю технікою цілий місяць, але ж як вони потім тікали! Я не могла тим дійством налюбуватися, так душа раділа. Вони так утікали, що танки одне на одного наїжджали. В одного гусениця спала, то вони самі повилазили, в інший пересіли, а цього лишили. Боялися, щоб не наздогнали їх».

Військові привезли допомогу

У Чернігівській області вже понад два місяці діє гуманітарна ініціатива центру управління оборони міста Чернігова «Збройні Сили України підставляють плече», в межах якої військовослужбовці оперативного

командування «Північ» вирішують актуальні проблеми мешканців населених пунктів області, що були тимчасово окуповані військами російської федерації. Допомагають з ліками, привозять медиків та обстежують домогосподарства на наявність вибухонебезпечних предметів.

У Довжик військові привезли лікаря-педіатра, невропатолога та терапевта, які проводили прийом селян. Лікарі, за потреби, виписували рецепт щодо подальшого лікування та безкоштовно надавали наявні ліки, дитяче харчування та памперси.

«Сьогодні надавали в основному психологічну підтримку. Люди після окупації, вони навіть позабували, як приймати ліки: до їжі, після їжі, – розповідає військовий медик, лікар загальної практики сімейної медицини, позивний «Міраж». – Були такі, що приносили пусті блістери від ліків і просили розповісти, як приймати. В основному всі сердечники і гіпертоніки. Адже переважний вік пацієнтів, які сьогодні до нас зверталися, – 60-87 років. Сьогодні лише я прийняв до 20 чоловік».

Дітей оглядає педіатр Чернігівської дитячої поліклініки №2 Віта Набільська-Воевода. Під час бойових дій лікарка лишалася в місті і весь час допомагала діткам – як своїм, з якими була укладена декларація, так і чужим. Консультувала в режимі он-лайн і по телефону, за необхідності виїздила. Пані Віта – одна з тих лікарів, яка надавала допомогу діткам із розбомбленої Київки. Вона їздила в Катерининську церкву, коли там перебували евакуйовані дітки, і надавала допомогу. Зараз же вона радо долучилася до ініціативи «Збройні сили підставляють плече».

Педіатр Віта Набільська-Воевода приймає маленьких пацієнтів

«Головна проблема дітей на деокупованих територіях – перенесений стрес, – говорить Віта Набільська-Воевода. – Ми всіх оглядаємо, призначаємо лікування і видаємо ліки. Адже з ліками зараз проблема. Також памперси і дитяче харчування в нас є».

Кладовище обстежили і будинок врятували

Також жителі Довжика зверталися до військовослужбовців-саперів щодо допомоги в обстеженні місцевого кладовища та інших територій, де тимчасово дислокувався ворог, на наявність нерозірваних боєприпасів чи розтяжок. Так, одна із місцевих мешканок Надія Ступак запросила військових обстежити будинок та прибудинкову територію сусідки Алли Дерюги. Адже в її дворі ходили окупанти, а потім жінка не змогла

Військові «прочісують» місцевість

Місцевий житель розповідає про можливі місця замінувань

відкрити двері будинку. Подумала, що щось тут нечисто, і була права. Під час обстеження приміщення сапери знайшли «сюрприз», який по собі лишили російські військові, – гранату на розтяжці, прикриту каструлею. Тож якби жінка все ж спробувала відкрити ті двері самотужки, то загинула б.

«Алла приїхала в село відразу після окупації, але зайти в хату не змогла, – розповідає Надія Ступак. – Вона ключ вставила у замок, а прокрутити не змогла. Прийшла до мене відразу, каже, щось там є, але ж темно і нічого не видно».

За словами військових, граната була добре замаскована, а від неї йшла зовсім тоненька ліска, яку дуже важко помітити

неозброєним оком. Тож добре, що жінки звернулися, бо ж хто знає, яка трагедія могла статися.

В той день військовослужбовці спеціального підрозділу «Кліщі» обстежили і територію місцевого кладовища. Хоча наразі їхня робота дуже ускладнюється, бо ж трава вже висока і в ній майже неможливо щось розгледіти.

«Ми наразі співпрацюємо з Чернігівською обласною радою. До них або безпосередньо до нас звертаються люди по допомогу і ми виїздимо в ті села, які пережили окупацію, – говорить координатор гуманітарної ініціативи, позивний «Редактор». – Перевіряємо кладовища, подвір'я, фермерські господарства, якщо треба. У нас є дрон, і за його допомогою хлопці перевіряють поля. На жаль, наразі вже трава висока, і це є ускладнює роботу саперів. Небезпека збільшується, бо ж візуально ані

розтяжку, ані боеприпаси не побачиш. Тож проводимо й профілактичну роботу. Людям це потрібно пам'ятати і відкласти грибний сезон. Особливо там, де були позиції орків, бо ж вже є випадки, коли підірвалися люди. Якщо й досі від Другої світової боеприпаси знаходять, то страшно уявити, скільки ще сюрпризів від орків будемо знаходити на території, де велися бойові дії, і де російські солдати просто були. Бо ж, як показала ця війна, ворог воює проти мирного населення. Тож і гранати, і розтяжки ставили, і на подвір'ях, і на городах, і в погребях, і в будинках. Ми ще й проводимо профілактичні бесіди. Був випадок, коли діти принесли гранату, повністю готову до застосування, набої приносили. Добре, що дитина військовому принесла, а якби розкручувати почали десь? Тобто з населенням ведемо роз'яснювальні роботи, з чоловіками, які збирають ці боеприпаси. Збираємо інформацію про колаборантів, про злочини, які вчиняли окупаційні війська. Потім цю інформацію далі передаємо».

Марія Пучинець

Спогади жителів Іванівки про окупацію

Майже місяць село Іванівка на Чернігівщині жило під окупацією російських військ. Вони жили в будинках місцевих, а людей виганяли на вулицю. Змушували їх носити спочатку білі, а потім червоні стрічки. Тим, хто відмовлявся, приставляли автомати до голови та змушували виконувати накази. Людей із села не випускали, мобільні телефони забрали.

Олена Щербина

В Іванівку окупанти заходили колонами. Близько 400 одиниць їхньої техніки їхали прямісінько по вулицях і шукали, де б прилаштуватися. Жителі згадують, що село окупували буквально за декілька хвилин. Вони розставили свою техніку попід хатами, а самі, як ті таргани, розлізлися по всьому населеному пункту. Зайшовши на початку березня, російські військові тримали жителів села в страху 27 днів.

«Вони зайшли в наше село 3 березня після обіду, – розповідає Олена Щербина. – Колони їхньої техніки йшли по трасі і стріляли прямісінько по будинках. І це було дуже страшно: ти ще не розумієш, що відбувається, не придумавеш, куди ховатися. Ми з доньками забігли в сарай і сховалися за залізні двері. Зараз згадую і смішно стає: хіба могли нас ті двері і той сарай врятувати від обстрілів? Та на той час вони здавалися найбезпечнішим місцем. Потім, коли обстріли посилювалися, побігли до сусіда в погріб, бо наш далеко від хати. Пам'ятаю, через паркан попере-скакували – правда, одяг порвали.

Через декілька днів «росіки» робили перші обходи по селу. Конкретно по нашій вулиці йшли четверо чоловіків з автоматами в руках. Коли підійшли до нашого двору, я дуже злякалася насамперед за доньок. Та вони сказали, що прийшли поговорити і не будуть нас чіпати. Це були на вигляд дуже молоді хлопці, десь років по 18. Вони шукали каву. Ми весь час носили все в кишенях, бо бігали в погріб ховатися від вибухів. У мене в кишені було пару стіків з кавою, я їх віддала і військові пішли. До речі, дуже багато було молодих солдат, плакали, додому просилися».

Потім до хати Олени військові приходили ще не один раз, і кожного разу з обшуками. Жінка каже, що росіяни поводитися більш-менш адекватно, а от коли в село зайшли якути і тувинці – ото вже було страшно.

«Через пару днів якут ішов по трасі, ми якраз воду від сусіда носили з двома доньками, – згадує жінка. – Він підійшов до нас, а ховатися вже було пізно, і питає: «Хто тут живе, двоє дітей і ви?» Я з переляку кажу, так. І він пішов. Минуло пару хвилин, доносили ми воду і я вирішила піти в погріб набрати картоплі. Погріб у нас за хатою, можна сказати, в городі. Дивлюсь – а він знову йде, тільки з боку городу. Каже, я хочу в хаті подивитися. Зайшов і побачив чоловіка, то відразу наставив автомат і хотів уже стріляти в нього. Я ледь встигла крикнути, що це мій чоловік. Та він

кричав на мене, мовляв, чому я не сказала, що він тут теж живе. Тоді я показала фотографії наші сімейні і той повірив, що то мій чоловік. І, взявши варення, якут пішов геть».

Через деякий час до хати Олени прийшла група спецназівців. З хати всіх вигнали і поставили біля двору. Перевіряли будинок, дивилися паспорти, шукали татуювання.

«Двоє доньок, старша і менша, були зі мною, – говорить жінка. – А син служить зараз в армії. І коли вони відкрили паспорт, то побачили, що записано троє дітей. І питають, де Ярослав – вони ж бачать, що вік призывний. Я сказала, що поїхав у Польщу на заробітки, бо якби вони дізналися, що він зараз служить, хто знає, що було б із нами. На щастя, повірили. А потім пристали до чоловіка. Хотіли забрати його з собою на перевірку документів. Я сказала, що він нікуди не піде, і нехай перевірять документи тут. Їх цікавило, чого він не служить в армії. Та він комісований за станом здоров'я, навіть ніколи не служив, в нього і квитка військового немає. Вони тоді завели його у двір, роздягнули, шукали на тілі татуювання, перевіряли, чи немає на плечах слідів від приклада. Потім сусіди вийшли, почали теж заступатися за нього. Так вони лишили нас у спокої».

Машина згоріла разом з гаражем

Стрічки або розстріл

В Іванівці людей примушували вішати на ворота червоні стрічки. У кого не було, хто не повісив – ставили в ряд і наставляли автомати, поки люди не погодяться їх повісити. Також змушували на руці носити спочатку білі, а потім червоні стрічки. До речі, така практика зі стрічками була в кожному селі, яке окупували російські загарбники.

«До нас прийшли російські військові і сказали, щоб на парканах тих дворів, де живуть люди, повісили червоні стрічки, – розповідає Олена. – Якщо стрічок не буде, то будуть направляти дула танка і стріляти прямісінько в будинок. Ми тоді шукали вдома речі червоного кольору, різали на стрічки і вішали».

З хат виганяли

«Близько 150 людей жили у шкільному підвалі, бо російські військові їх вигнали, а самі поселилися в людських хатах, – згадує Людмила Дмитренко. – Нам взагалі забороняли пересуватися селом. Спочатку дозволяли виходити на вулицю з 10:00 до 12:00. Там, де стояла їхня техніка, вони не пускали нікого. А потім можна було ходити з 8:00 до 10:00. За цей час ми встигали вийти з підвалу, набрати хоч якоїсь води, та й то це ж не означало, що на вулиці тиша. Обстріли були постійно. Вони не дозволяли спілкуватися між собою людям з різних будинків чи вулиць. До нас російські військові приходили кожного дня по кілька разів. Я намагалася поговорити, дізнатися, що вони тут роблять, але на всі питання у них одна відповідь: «Спитайте у свого Зеленського! (Президента України Володимира Зеленського, – Авт.)». Наче якісь зазомбовані. А загалом вони були настільки неосвічені, що не могли зв'язати двох слів. Особливо вузькоокі. І, до речі, буряти дуже жорсто-

кі, вони заходили і автомат навіть прямо в обличчя дитині могли наставити. Розмахували тими автоматами постійно. Ми й досі ніяк не можемо відійти від всього того жахіття. Досі спимо одягнутими та тримаємо наготові три-вовжну валізку. Дуже вдячні всім героям, які нас захищають, і їхнім матерям велика дяка».

Грабували все, що могли вивезти і з'їсти

Окупанти забирали у людей все, що могли: від картоплі і консервації до телевізорів, телефонів і пральних машин. А те, що не могли забрати з собою, просто трощили. Якщо в будинку ніхто не жив, то вибивали вікна і заходили в будинок, все виносили, що хотіли.

«Ми живемо в приватному будинку, та вони почали ховати за нашими будинками свою техніку і з неї стріляли, – згадує пережите Людмила

Сільський клуб

Володимирівна. – Тому ми вирішили перейти в підвал двоповерхового багатоквартирного будинку, там було трохи безпечніше, та й гуртом легше було пережити все жахіття. Військові були різні. Були нормальні, а були й ті, що забирали все підряд. З нашого будинку вони винесли всю техніку, всі речі забрали. Ми трохи намагалися сховати консервацію і картоплю, бо вони й це забирали. Курей поїли – з 28 бройлерів лишилося тільки шість. Вивозили компоти, закрутки, картоплю, навіть присипку для пасок у нас вдома забрали. Вигрібали все! Коли тікали, то везли на своїх БТРах все, що у нас награвували. Навіть килими поприв'язували збоку. Ось такі вони "освободітелі"».

Мололи борошно і пекли хліб

Люди їли те, що мали. У погребях була картопля. У декого було м'ясо, сало, консервація. Люди ділилися одне з одним продуктами, отак виживали.

«Війна почалася 24 лютого, а вже 25-го у наших магазинах було порожньо. Розкупили все, що було, а нових товарів вже не завозили, бо почалися бойові дії, – згадує Олена. – Добре, що були якісь крупи в запасі, що картопля в погребі є та закрутки свої. Хліба не було, то через м'ясорубку перемелювали зерно та кукурудзу – те, що курям купували. З того пекли якісь оладки, варили каші. Дріжджів не було, то закваску робили, передавали одне одному. Це нам, можна сказати, пощастило, що в селі живемо. Адже якщо б лише з магазину продукти, то хтозна, що їли б».

Марія Пучинець

Куликівщина першою приймала переселенців

Куликівська громада під час боїв у Чернігівській області стала такою собі «буферною» зоною. Через неї їхали всі, хто тікав від війни, через неї йшла вся допомога на місто і окуповані території. І хоча села цієї громади також постраждали внаслідок обстрілів, її жителі майже без сну та відпочинку, не покладаючи рук робили все, що від них залежить, щоб допомогти не лише своїм, але й чужим.

«24 лютого, як і більшість керівників громад, ми вже о сьомій ранку зібралися на нараду, щоби вирішити, що ж робитимемо далі. Звісно, на той час ніяких інструкцій щодо того, як діяти, у нас не було. І це нормально. Ми вже знали, що областю рухається ворожа військова техніка, але ж ніхто не очікував, що багато сіл опиняться в окупації, і аж ніяк ніхто не очікував таких дій з боку ворога, – згадує події першого дня повномасштабного вторгнення російських військ голова Куликівської територіальної громади **Юлія Постернак**. – Перше, що ми зробили, – це зібрали команду самооборони, тобто у перший день зібрали тих, хто дотичний до військової справи: це колишні афганці, колишні військові, – і нам у тих умовах, у яких ми опинилися, тероборона дуже допомогла. Адже в людей була паніка, бо ніхто до війни не готувався. І основним завданням було налагодити життя у самій громаді. Тому як у самій Куликівці, так і в селах громади були створені підрозділи самооборони. Щодня ми збиралися, і щодня прибували нові й нові чоловіки до самооборони».

Юлія Постернак

Евакуаційний центр виник інтуїтивно

З самого першого дня повномасштабного вторгнення через Куликівську громаду рухалися автомобілі і автобуси з людьми, які тікали від війни.

І навіть після того, як міст до Чернігова був розбомблений, люди продовжували евакуюватися всіма можливими і неможливими способами. Проте приймати в себе переселенців – це велика відповідальність і великий ризик. Адже люди йшли зокрема і з окупованих територій, тож потрібно було ще й пильнувати.

«Вже після обіду 24 лютого до нашої громади почали прибувати колони автомобілів з людьми, які тікали від війни. Спочатку це були поодинокі авто, які проїздили через нашу територію. Зрозуміло, що АЗС на території громади одна, і в той же день паливо там розкупили, – розповідає пані Юлія. – Звичайно, до такого повороту подій ми не були готові. Добре, що це був початок року, і наша селищна рада подбала про пальне для громади заздалегідь. І це нам дуже допомогло перший час. Після 5 березня потік машин зменшився, бо дорога почала прострілюватися, але ж він не зупинявся. Люди вже добиралися на велосипедах, хтось взагалі йшов пішки. Люди тікали від війни».

На той час вже було зрозуміло, що через Куликівську громаду будуть постійно йти люди, бо це був єдиний більш-менш безпечний шлях. Тому було прийняте рішення створити на базі громади евакуаційний центр.

Один зі зруйнованих будинків в громаді

«Саме до цього центру прибували евакуаційні машини і автобуси. Дуже багато людей прибували. Майже всі вони були розгублені і не розуміли, що робити далі, – розповідає Юлія Олександрівна. – Люди просто їхали в нікуди, тікали від війни. Багатьох ми розселили в громаді. Практично весь вільний житловий фонд, який був у нас в Куликівці, ми роздали переселенцям. І майже в кожному домогосподарстві, що в Куликівці, що в наших селах розміщувалися переселені громадяни. У нашій громаді поселилися більше десяти тисяч людей. Це не значить, що вони всі лишилися – хтось був день, хтось ніч, люди їхали. І ми не могли тоді конкретно порахувати всіх, бо сьогоднішній підрахунок на наступний день, а можливо, вже увечері був неактуальний. Людей було досить багато. Вони їхали і їхали... Одні змінювали інших, і так щоденно».

Магазини спустили відразу

Хоча такого дефіциту продуктів, як у Чернігові та окупованих селах, не було, громада не була в повному оточенні, проте, коли люди почали прибувати, у магазинах стали закінчуватися продукти. Вже через декілька днів на полицях лишилася лише мінеральна вода, і то небагато.

Саме в період боїв на Чернігівщині Куликівська громада усвідомила справжню ціну хліба. Бої точилися практично з усіх боків, доставки продуктів і товарів були спочатку ускладнені, а з часом і зовсім неможливі.

Окремі підприємці-відчайдухи привозили хліб, але його було вкрай мало, враховуючи кількість переселенців.

«Зрозуміло, що перед нами постало питання, як ми будемо наших громадян годувати, – говорить голова. – Поки можна було, підприємці допомагали, возили продукти з Ніжина чи Чернігова. Та коли бойові дії настільки стали активними, що доїхати стало неможливо, потрібно було вирішувати це питання. Наша громада опинилася в «буферній зоні», де з одного боку нібито більш-менш безпечно, а з іншого – є продовольча криза. І тут нас дуже виручили місцеві підприємці і аграрії. На підприємстві СФГ «Колос» у

Віктора Труша був невеликий млин – як виявилось, один на всю громаду. І саме там ми мололи борошно, якого було дуже мало. Потім те борошно ми щодня розвозили по наших комунальних закладах, де пекли хліб, який потім безкоштовно роздавали людям. Куликівська пекарня Роберта Мнацаканова також працювала 24/7, випікаючи до двох тонн хліба на добу.

Фахівці селищної ради щодня були на телефонному зв'язку зі старостами старостинських округів, моніторили потребу в хлібі. Наступного дня дізнавалися, чи доставлений до села і чи в достатній кількості. Хліб з пекарні розвозили транспортом підприємця. Старости власним транспортом також приїжджали і забирали додатковий хліб, привезений СФГ «Колос» з Ніжина, Чернігова.

Є в нас одна жінка в Куликівці, яка хотіла допомогти, і вона взялася пекти хліб вдома. За добу вона пекла до 36 хлібин. У нас була можливість робити борошно і пекти хліб, але не було дріжджів. І ми робили тісто на заквасці. Загалом хліб ми пекли кожного дня, інколи і двічі на день, бо нам потрібно було забезпечити ним усіх без винятку людей, які перебували в громаді. Також постачали хліб до нашої районної лікарні, яка в цей час обслуговувала не лише Куликівську громаду, але й усіх жителів інших громад, які могли доїхати до нас. При лікарні є відділення стаціонарного центру, де перебувають люди похилого віку – їх теж треба було забезпечити хлібом.

Ми ще й на Количівку, Анисів, Лукашівку передавали борошно чи хліб усіма можливими і неможливими способами. Там же теж були люди, багато було внутрішньо переміщених осіб, і їм усім потрібно було щось їсти. У Куликівській громаді людям безкоштовно роздавали не лише хліб, а й олію та молоко, які надавали місцеві підприємства».

Перша «гуманітарка» була для Чернігова

Десь із середини березня почала їхати гуманітарна допомога для Чернігова. Зрозуміло, що вся вона їхала через Куликівську громаду. До Чернігова шлях був дуже важкий, бо місто було на той час у напівоточенні.

«Перші гуманітарні вантажі, які надходили до нашої громади, – це була допомога для Чернігова, який її дуже потребував, – згадує голова. – Ми не мали жодного морального права її роздавати у своїй громаді. Її було небагато, і спершу це були якісь засоби гігієни, дитяче харчування, підгузки. І доки її неможливо було доправити до Чернігова, то зберігалася в нас. Коли вже міст був розбитий, то тоді ті продукти, які могли зіпсуватися, ми брали для нашої громади. Та навіть після того, як мосту не стало, ми намагалися переправити ту допомогу до Чернігова всіма можливими способами, зокрема човнами через Десну, хоча це було дуже ризиковано. Це насправді було важко зробити, але ми розуміли, що там люди, і вони потребують цих продуктів. Трохи згодом до нас вже й для Куликівської громади почали приходити фури з гуманітарною допомогою. Загалом на час бойових дій було два великі гуманітарні штаби – у Козелецькій громаді і в нашій. Дуже багато важких моментів з цією гуманітарною допомогою, бо її потрібно було зберігати і переправляти якось до Чернігова. Щодня на переправі у нас працювали хлопці, які під час обстрілів переправляли людей і гуманітарку. На березі Авдіївки і Ковчина стояла ціла купа покинутих машин. Спочатку везли людей, а потім тим самим способом переправляли гуманітарну допомогу для громади. Хлопці працювали цілодобово. Звичайно, було страшно і важко. Адже погода мінялася кожного дня – то мороз, то сніг, то дощ. Лід на річці то танув, то замерзав. Але всі працювали з такою віддачею, що низький їм уклін.

Загалом усі ті 40 днів ми працювали в стані афекту, кожного дня ми спали по дві-чотири години, бо треба було організувати той чи інший процес. Обласне керівництво нам дуже допомагало, і чимало ми робили разом».

Десною переправляли все!

У період активних бойових дій на Чернігівщині, коли через Куликівську громаду транзитом проходив величезний потік біженців, виникла потреба організувати переправи через Десну. Основна маса біженців прямувала на

захід України і за кордон. Але були і ті, хто шукали порятунку у батьків і родичів у громадах за Десною.

«У трьох селах громади були створені переправи човнами. Це був титанічний труд без вихідних, в умовах ранньої весни, холоду і постійних обстрілів навколо. Але всі працювали без скарг, бо знали, що інакше не можна. Таким шляхом не лише евакуювали людей, а й доставляли хліб, ліки, продукти до сусідніх громад, які були в оточенні або окупації, – згадує пані Юлія. – Були й інші переправи. Ще більш ризиковані. Доки автомобільний міст через Десну ще тримався, відчайдухи-волонтери з ризиком для життя доправляли чернігівцям вкрай необхідну гуманітарну допомогу, яка тимчасово зберігалася на території Куликівської громади. Автомобілі СФГ «Колос» під обстрілами умудрялися доставляти м'ясну продукцію в магазини міста. Коли ж міст був зруйнований, Куликівська селищна рада у співпраці з Чернігівською обласною військовою адміністрацією в суворому секреті про місце і час, але зуміла організувати човнові переправи і малими партіями доставляти в місто найнеобхідніше».

Спати не було коли

«Ми чергували в селищній раді вдень і вночі з усіма службами, які потрібні були. Бо з боку Количівки вночі постійно прибували люди, – згадує події тих днів Юлія Олександрівна. – Я не знаю, як ті люди йшли, але вони приходили. Вони йшли пішки з Іванівської громади, ризикуючи життям. Адже бувало й таке, що російські військові спершу пропускали, а потім розстрілювали людей у спину, і це не поодинокі випадки.

Приходили люди з окупованих Слободи, Іванівки, Лукашівки, Количівки... Може нікого за ніч не бути, а може й декілька десятків прийти. Порізного було. Йшли пішки, їхали машинами. Часто машини були прострілені, без лобового скла. Люди тікали з погребів, тікали від обстрілів, тікали від окупантів, які робили жакливі речі.

Люди йшли в тому, в чому були, без жодних речей, і ми мали їм допомогти хоча б на першому етапі. Ми їх або селили в своїй громаді, або відправляли далі.

Особливо боліла душа, коли приходили з маленькими дітьми на руках. Дуже запам'яталася родина, яка прийшла до нас близько другої ночі, це був цілий рід: дідусь, бабуся, їхні діти і внуки зі своєю маленькою дитиною. Якраз були активні бойові дії. І дуже вразило те, що двомісячна дитина мовчала, щоб не підняти тривогу. Вона мовчала і не плакала всю дорогу, уявляєте?! Ця родина йшла пішки з Іванівської громади і котила своє авто. Вони переночували у нас, а на ранок ми заправили їхню машину і вони поїхали далі. І таких історій – сотні. Вони ніби й схожі одна на одну, але зовсім різні. Та за кожною стоять людські долі, людські життя!

Мені як матері дуже важко було дивитися на налякані обличчя дітей, які здригалися від кожного гучного звуку. Одного разу, коли я заходила в селищну раду, там було багато людей після евакуації з Чернігова, від протягу стукнули двері. І в той момент мама з двома дітками – одному десять років, іншому шість – впали на підлогу. У мене була така злість і безпорадність, відчуття провини за ті двері, за те, що це відбувається з нами. Дітей дуже шкода!»

В укритті

Села Куликівщини теж постраждали

«Вже з 7 березня почався обстріл сіл нашої громади: Бакланова Муравійка, Грабівка, Орлівка, Дроздівка. Найбільших руйнувань зазнали Бакланова Муравійка і Грабівка. Ці села постраждали десь на 70%. Загалом близько 300 будинків зазнали ушкоджень більшою чи меншою мірою, – говорить голова, – близько 40 зруйновані повністю. – Ворожі дрони постійно літали над територією громади. Одного разу, коли заправлявся танк в одному з наших сіл, то прилетів «Орлан» і скинув маленькі міни. Розірвався і танк, і бензовоз, і двоповерховий будинок поблизу дороги, згоріли також будівля ветеринарної медицини, пошти. На щастя, людських жертв не було.

Поступово з наших сіл, які обстрілювали, теж почали евакуюватися люди. Десь самостійно, десь ми допомагали. Наразі більшість людей, які втратили житло, просто живуть у родичів або й зовсім виїхали з громади.

На жаль, ми не можемо самотужки допомогти цим людям і з селищного бюджету компенсувати у повній мірі втрати. Але ми звертаємось до органів влади вищого рівня, до фондів, громадських і благодійних організацій, просимо допомоги. З початку квітня ми почали виїздити на обстеження цих будинків, усе фіксуємо. Створили відповідну комісію. Це була досить тривала робота, яка продовжується й надалі. Адже є чимало різних нюансів. Плюс є будинки, господарі яких виїхали і досі не приїхали. Звичайно, ми їх обстежили, але ж без господаря. А треба ще провести обстеження з господарем».

Евакуаційні автобуси

Евакуація тривала безперебійно

Майже щодня центр Куликівки був забитий транспортом, який їхав зі всієї України, щоб евакуювати людей.

«До нашої громади щоденно приїздили люди з різних областей, які хотіли допомогти. Це були автобуси, маленькі автомобілі, позашляховики. Абсолютно з різних областей, – згадує голова. – Інколи люди їхали самі, інколи дзвонили нам і питали, чим можуть допомогти. Вони везли невелику допомогу, а назад забирали людей, які хотіли їхати далі. Були люди, які просто сідали в будь-яку машину через паніку і їхали абикуди, подалі від війни. Більшість автобусів, які приїздили до нас на евакуацію, везли людей лише до залізничного вокзалу Києва, і далі за них ніхто не відповідав. Тобто на вокзалі людина лишалася сама і вирішувала, куди їй їхати. Але були у нас і постійні волонтери, які брали на себе місію забрати людей і відвезти в місце, де їм точно буде де жити. З ними ми домовлялися заздалегідь, попередньо набравши людей. Вони їх забирали, за день намагалися доїхати до Києва, там ночували і їхали далі, на Захід України. І вже там люди або лишалися, або через наступний евакуаційний центр переправлялися до інших країн. І ось тут ми знали, куди їдуть наші люди. Це могла бути Швейцарія, Норвегія, Польща, Німеччина».

Взаємодія і злагоджена робота рятувала життя людей

«Був такий випадок, коли пізно ввечері подзвонив Геннадій Примаков, голова Менської громади, і попросив допомоги, – продовжує пані Юлія. – У їхній громаді дитина проковтнула металевий предмет, і потрібний був спеціальний медичний інструмент, щоб його витягти. У нашій лікарні цього інструменту не було, і я почала думати, що ми можемо

зробити, щоб врятувати життя цій дитині, бо час ішов на години. У нас є знайомий благодійник з Київщини, В'ячеслав Запорожець, я йому зателефонувала і розповіла, яка ситуація. Тоді Бровари були вже під обстрілами. Він відразу ж відгукнувся, сказав, що забере дитину біля Броварів і відвезе в «Охматдит», але до Броварів ми мали її доправити. Зі свого боку ми послали свою поліцейську машину до переправи. Геннадій Примаков організував доставку цієї родини до переправи. Це була вже дванадцята година ночі, початок березня, погода жахлива. Наша поліцейська машина застрягла по дорозі до переправи і довелося направляти туди ще й трактор, щоб витягти її. Та все ж таки вдалося доправити до нашої лікарні цю дитину з батьками, де вони пересіли до Ярослава Слісаренка, який працював тоді в нашій громаді і погодився відвезти дитину. Також підсів наш анестезіолог, і вони поїхали до Броварів. Там їх забрав В'ячеслав Запорожець і відвіз в «Охматдит». Після другої години ночі дитині зробили операцію, витягли той металевий предмет. І це все так напружено було, такий ланцюг людей був задіяний, але дитину ту вдалося врятувати, і це – найголовніше.

Загалом об'єднаність людей в тій ситуації, в якій ми всі опинилися, просто вражала. І саме завдяки такій злагодженій роботі, нам вдавалося робити те, що ми робили. І я дуже хочу, щоб кожна людина зрозуміла, особливо в моїй громаді, що від кожного з нас сьогодні залежить перемога. Якщо ми дійсно об'єднаємося, то тоді й буде результат. Адже війна розставляє пріоритети».

Паніка наростала з кожним днем

З часом серед місцевих жителів почали наростати панічні настрої. Насамперед цьому сприяла евакуація, а вже коли бойові дії були на території Куликівської громади, коли почалися бомбардування місцевих підприємств, тоді і зовсім... Люди почали виїздити. Багато працівників селищної ради теж

поїхали, особливо ті, в кого є діти. Пані Юлія як голова громади завжди була на місці. З нею постійно був і найменший член її сім'ї – 14-річний син. І саме за нього жінка переживала найбільше, бо ж розуміла, що якщо російські війська зайдуть в Куликівку, то першим, кого вони шукатимуть, буде голова громади.

«Я думала над тим, як поводитись, якщо раптом Куликівка буде в окупації. Навіть придумала слова, які буду говорити, але ці думки були буквально перші два дні. Адже далі була робота – щоденна і рутинна, і думати про те просто не було коли, – згадує голова. – Проте я точно знала, що я б не ховалася.

І якщо хтось хотів знайти мене, то знав, де я. Єдине – я дуже переживала за сина, який був зі мною постійно. Він допомагав з евакуацією, розселяв людей, коли треба було, й ніколи мені не заважав, і за це я вдячна йому. Я дуже дякую тій своїй команді, яка працювала тоді зі мною. Адже завдяки нашій вірі, командній роботі і безперечно – мужності ЗСУ ми змогли робити те, що робили. Селищна рада мала потужну підтримку від місцевих підприємців, аграріїв, волонтерів, від ОВА та обласної ради. Допомогали також волонтери з усієї України та закордону. Підприємці і волонтери допомагали селищній раді евакуювати біженців, привозити і зберігати гуманітарні вантажі, доставляти їх за адресою, харчувати і допомагати нашим ЗСУ усім необхідним, ремонтувати пошкоджену військову техніку. Працювала величезна команда. Але всі трудилися настільки самовіддано, настільки відчували плече поряд, що ніхто не відчував ні втоми, ні страху».

Так пекли хліб

«Районка» працювала постійно

«Наша лікарня працювала безперервно, – говорить голова. – Надавали допомогу абсолютно всім, хто її потребував. Багато було поранених під час обстрілів між Лукашівкою і Куликівкою, між Куликівкою і Количівкою. Травми були різні, і коли ми бачили, що тут не справимося, то вже тоді переправляли на Ніжин різними шляхами, а звідти, якщо треба, до Києва.

Там і мер з Івано-Франківщини лікувався в перший день, коли його машину обстріляли під Черніговом. Загалом дуже багато волонтерів, які на жаль, не слухали вказівок військових, постраждали під час спроб дістатися до Чернігова. Коли йшли обстріли і військові їх не пускали, вони об'їжджали блокпости, шукали інші шляхи. І, на жаль, ми маємо навіть декількох загиблих. Це війна, і не можна думати, що з кимось це може статися, але не зі мною».

Марія Пучинець

Якщо не хочеш, щоб тобі сіли на шию, не кланяйся низько

Не випадково взяв для заголовка цієї публікації давню єврейську приказку. Вона підтверджена гідною поведінкою жителів ще одного села – Нова Басань, яке пережило тимчасову окупацію російськими вояками. У центрі уваги буде родина Віктора Павловича й Тамари Дмитрівни Романченків.

– Коли почалися в нашому селі страхіння, чомусь здалося мені, що це якийсь дурний сон приплився, чи продовжую спростання читати книгу про війну вісімдесятилітньої давності, – розповідала Тамара Дмитрівна. – Остаточно повернулася в страшну реальність, коли в хаті шибки від першого вибуху затріщали. А вже після другого вибуху командним голосом наказала рідним (приїхали з Києва у гості син з дружиною і маленьким синочком, завітала до нас і сваха), щоб збиралися у погріб. Першим відреагував глава нашого сімейства Віктор Павлович. Він глянув у вікно і сказав якось пригінчено, мовляв, пізно бігти до нашої схованки – там усе вже палає, в тому

Тамара Романченко

числі й гараж, де стояли наша і синова автівки, а також домашній тракторець. Чоловік кинувся їх рятувати, але ми його дружно не пустили, наполягли, що його життя дорожче за той транспорт.

Далі розповідати Тамарі Дмитрівні завадили сльози, що, відчувалося, мимоволі полилися з потемнілих очей. Сама потім дивувалася, де вони взяли, – думала, що давно всі виплакала. Але швидко здогадалася й про причину:

– Покидали ми будинок, який ось-ось міг загорітися, через вікно тилової стіни. Вже за будинком сусідів попадали на землю, що й врятувало нас від куль і осколків, які літали над головами. Поруч зі мною був внучок Максимка, його я прикривала, заспокоювала, що це така гра у війну. Та чотирирічного внучка вже почало тіпати від страху, але він знайшов сили, щоб пригніченим голосочком напівпошепки сказати мені, що не хоче грати в такі ігри і попросив, щоб я заборонила іншим гравцям стріляти, бо він не

хоче помирати, бути вбитим. Ці його слова ніколи не зітруться з моєї пам'яті, згадка про них і щойно викликала град моїх сліз.

Справді, Тамара Дмитрівна міцно трималася навіть тоді, коли розповідала, як окупанти проводили обшук у будинку, де на той час були й гості, забрали шість телефонів, два ноутбуки, шукали зброю, але не знайшли. Цей обшук закінчився ще гіршим, ніж вилучені речі: забрали в полон Віктора Павловича і сина Олександра. На щастя, батько ввечері того ж дня повернувся. Розповів, як син попросив окупантів, щоб відпустили батька, бо йому потрібні ліки, без яких він помре. Змилостивилися, а Олександр залишився в полоні.

Наступного дня мати зранку пішла рятувати сина. Пояснила окупантам, що важко захворів внучок, «горів» від високої температури, негайно потрібні були відповідні ліки. Не відразу відреагували на цю причину, запропонували «благочинність», щоб хтось із дорослих пішов у аптеку в супроводі їхнього бійця. Пішла сваха, друга бабуся Максимка, але в аптеці вже не було ніяких ліків, навіть для дорослих. Тож для пошуків ліків по селу потрібен батько.

І Олександра таки відпустили, оскільки не було його прізвища у списку запідозрених в диверсіях. Вивели сина до матері із зав'язаними назад руками і закритим якоюсь ганчіркою обличчям. Кинулася до нього, розв'язала, повела додому.

Того ж дня п'ятеро дорослих і одна дитина перебралися з небезпечного центру села на околицю, де їх прихистила в своєму будинку родина Олександра Неподобного. Майже місяць вони там жили на правах рідних. Як зізналася Тамара Дмитрівна, дорослі, хто як міг, молилися, щоб не потрапило під обстріл тимчасове помешкання і їхня хата. За 24 дні подружжя Романченків лише тричі навідувалося в покинутий будинок, передусім перевіряли систему опалення, бо в березні температура повітря декілька разів опускалася до заморозків. Проходили через стадіон, і одного разу Тамара Дмитрівна побачила в темряві дуло танка у себе над головою. Впала в холодні кущі, очікувала найгіршого, але окупант в останню хвилину повернув грізну машину вбік, відвівши від наляканої жінки її смерть. Та зараз вже й забувати стала про цей випадок, згадує інше:

– Не залишилися ми один-на-один з нашим горем, коли повернулися в напівзруйноване помешкання, – із вдячністю говорить Тамара Дмитрів-

на про добрих людей. – Найперша подяка керівникам товариства «Земля і воля» Леоніду Григоровичу Яковишину і Валентині Онисимівні Черняковій. Передусім за те, що мій чоловік і батько наших дітей Віктор Павлович залишився на своєму робочому місці з регулярною солідною зарплатою, одержали ми з цього господарства допомогу будівельними матеріалами. Після звільнення села від окупантів надійшла в Нову Басань благодійна допомога будматеріалами з Борисполя. Голова громади Микола Дяченко проконтролював, щоб дещо з цієї допомоги дісталось й нам – на ремонт будинку і відбудову всіх господарських приміщень, що геть зруйновані.

Привіз будівельні матеріали й волонтер із Києва, до війни зовсім не знайомий літній чоловік, якого Романченки називають Арсентійовичем.

Приїздила у звільнену Нову Басань народна депутатка Ірина Геращенко. На пам'ять від неї залишилася в Тамари Дмитрівни фотографія з цією відомою на всю Україну й за її межами політичною діячкою. Та Романченків більше непокоять фотографії їхніх воєнних руїн, спалені залишки двох автівок і тракторця-помічника на присадибній ділянці. А ще – посічена осколками і кулями шиферна покрівля будинку. Навряд чи пам'ятає

Знищена крамниця

народна депутатка про побачене горе Романченків та й інших потерпілих. Великі кошти потрібні на відбудову. І не лише житла, а й господарських споруд, без яких в селі – аж ніяк. Он уже мають перші «паросточки» відновлення домашнього господарства: на місце спалених курей підростає молодняк домашньої птиці.

Довелось почути в селі, що благодійники звідусіль кинулися допомагати Новій Басані після окупації. Але немало місцевих мешканців висловлює невдоволення несправедливим розділенням тієї гуманітарки. Мовляв, під час окупації деякі чиновники й «штатні» активісти невідомо де були, а коли виникла потреба ділити гуманітарку – першими прибігли. І ділили, за їхніми словами, передусім для погорільців. У Новій Басані згоріло, кажуть люди, десять житлових будинків. А скільки «списали» на них гуманітарної допомоги, – неможливо встановити. Лише соцмережа дає негативну, влучну оцінку.

Та найбільша гордість жителів центру територіальної громади, мабуть, та, що за місяць окупації ніхто не ганьбився порушенням давньої єврейської приказки: «Якщо не хочеш, щоб тобі сіли на шию, не кланяйся низько». А післяокупаційну негідну поведінку деяких місцевих «авангардників» можна буде виправити через місцеві вибори, а ще ставленням громади до тих, про кого народ століттями складає такі характеристики: «Немає гіршого ворога, як дурний розум», «Де багато крику – там роботи мало», «Ні на що не годні, здатні на все». І особливо повчальне: «Нічого Ослові дорікати... Лучче б розуму спитати у того, хто його наймав» (Леонід Глібов). Це адресовано передусім нам – виборцям, любителям наступати на одні й ті ж граблі, а потім безпомічно розводити руками, навіть у такі трагічні часи, як зараз. Добре, що є на кого сподіватися: на мужніх захисників і справжніх благодійників та волонтерів. А коли нарешті відвіємо від суспільства паскудну національну наволоч?

Григорій Войток

Староста села не ховалась від окупантів, а прийшла до них на переговори – щоб здалися ЗСУ

Надвечір 1 березня 2022 року близько сотні одиниць військової російської техніки окупували село Стара Басань Бобровицької територіальної громади. Танки, БТРИ, «Гради» зайняли площу перед будинком культури, а для розміщення командного штабу облюбували приміщення навпроти – старостинського округу. Старості села Лідії Єреп надійшла «зверху» порада по телефону, щоб уникала контактів з окупантами, або й виїхала подалі. Але наступного дня до неї на зв'язок вийшов знайомий полковник ЗСУ і, завівши розмову здалеку, раптом запитав, мовляв, чи не погодилась б вона зустрітись з командиром окупаційної колони і запропонувати йому здатися в полон українським бійцям.

– Полковник ніби цікавився, чи вистачить у мене духу на такий явно ризикований вчинок, – згадує Лідія Олексіївна. – Але в його обережному запитанні відчувалася потреба в моїх переговорах з ворогом заради збереження життя наших бійців і мирного населення. По життю, я, як то кажуть, не

Лідія Серен

з боязкого десятка, але живу, слава Богу, не одиночкою, маю чоловіка (недавно переніс інсульт), дітей, внуків... Як вони сприймуть мій ризик? Адже він може і їх зачепити? Та рідним відома й моя готовність ризикувати всім у безвихідному становищі. І я покотила велосипедом до приміщення свого старостату...

Розповідь перервав, видно, гіркий ком у горлі. Бо згадала, як окупанти не пустили її в службове приміщення, де вони почали господарювати. Але причину приїзду до них старости села вислухали і покликали до неї заступника свого командира.

Пропозицію, щоб росіяни здалися в полон, спочатку сприйняв якось байдуже, мовляв, такі рішення

приймає їхнє керівництво, яке сидить в іншому місці. Потім розговорився й зізнався, що він родом з Одеси, але давно служить у російській армії, у їхньому селі виконує накази командування. Воно ж, те командування, прислало їх сюди не в полон здаватися.

– Попросила їх, не стримуючи сліз, хоча б не вбивати мирних людей, – продовжувала згадувати смілива староста. – Не злий на перший погляд одесит запевнив, що вони не вбиватимуть селян. Правду сказав, чи просто відмахнувся від мене, щоб зовсім не розплакалася...

Та колона постояла в центрі села дві доби, після чого рушила в напрямку Києва. До репресій, як сказала староста, ці окупанти не вдавалися.

Може, й сміливий вчинок керівниці села дещо вплинув на них, бо вони побачили, що їх тут не чекали, хлібом-сіллю не зустрічали, навколінці перед ними не впали, навпаки – не побоялися запропонувати здатися ЗСУ?..

Але цих «смирних» вояків замінила ще більша колона грізної бойової техніки, й піхоти приїхало три КамАЗи. Розмістилися вони в старовинному приміщенні середньої школи. Проживали окупанти і в будинках, покинутих дачниками і місцевими жителями, що виїхали до родичів у більш безпечне місце. Серед чужинців були і молоді строковики, і досвідчені вояки, для яких війна з Україною – не перша, гордилися тим, що пройшли Сирію, інші гарячі конфлікти. Ці любили постріляти вгору і по огорожах. Одну жіночку «ненароком» вцілили. Дозволили похоронити на кладовищі.

Стреси від окупантів боляче вплинули на здоров'я селян. Староста села розповідала з болем в душі, що до окупації такої масової смертності не пам'ятає. Хоронили померлих на подвір'ях, потім, після звільнення села, перепоховали покійників на кладовищі.

– Першою загострилася проблема з ліками, – аналізує староста ситуацію в селі під окупантами. – Тільки Господу й мені з рідними відомо, якими шляхами передавалися в село вкрай потрібні медикаменти. Зв'язувалися зі мною по телефону друзі, однокласники, земляки з різних кінців України, вони самі знаходили можливості передати в Стару Басань ліки, побутову хімію, а вже після звільнення села – доставляли гуманітарну допомогу. Одержували її й з Бобровиці. Увесь березень моя хата була й за ФАП. Приходять до мене додому люди й зараз, кому вкрай необхідна якась допомога. Першим моїм помічником у цих питаннях був і залишається син Ярослав. Він зі своєю родиною теж нікуди не виїхав. Навіть після того, як 20 березня оголосили евакуацію, і багато дачників виїхали.

Згадки про це знову перервали спогади старости. Потім вона пояснила, що перед очима постала картина страшної пожежі. Окупанти запалили суху траву, і вогонь підкочувався до осель. Дачників уже не було, а саме вони допомогли зупинити насування на село першої пожежі. На боротьбу з другою пожежею вдалося зібрати десь близько тридцяти людей. І вони зупинили вогонь з лопатами в руках, і без води. Пожежа та спалахнула, коли вечірні сутінки накрили село, яке напередодні залишилося ще й без електрики – окупанти розтрошили трансформатор.

– Всевишній змилює мене, – вже заспокійливим тоном заговорила Лідія Олексіївна. – Змінив напрям вітру, подув від села. Інакше навряд чи справилися б з вогнем. Страшно було дивитися, як полум'я легко розправляється із зеленими сосонками і ялиночками – наче свічки загорялися. І все ж у битві з вогнем перемогла неабияка згуртованість моїх дорогих односельців.

Це відзначив і ветеран праці Андрій Рубан. Родом він зі Старої Басані, але тривалий час жив і працював у Києві, після виходу на пенсію переселився в родинну садибу, на присадибній ділянці спорудив велику теплицю для ранньої городини. Займається нею й після того, як два роки тому залишився вдівцем. Коли російські бойовики почали стріляти по оселях, заховався у забетонованій ямі, куди й деякі сусіди прибігли.

– Озвірілі окупанти після того, як месники спалили їхній БТР, казали, що загинув там і їхній боєць, – розповів ветеран. – Неподалік моєї хати розвернувся їхній БТР і почав поливати свинцем всі оселі в ряд. Навпроти мого двору стояла велика пилаорама, її теж розтрощили. Ще й пожежа спалахнула неподалік мого двору. На щастя, окупанти далі поїхали, тож люди кинулися гасити пожежу, прибігли й з інших вулиць.

Після цього нальоту Андрій Григорович назбирав на своєму подвір'ї майже відро гільз. У решето перетворився кузов його старенького «Жигулі». Огороджу посікли, а теплицю й приміщення для ночівлі не розтрощили. Коли показував рукою на вцілілі споруди, радісна усмішка мигнула в куточку губ, покритих сивими вусами. А мить тому важко було слухати розповідь літнього чоловіка, очі якого наповнені гіркими сльозами.

У Старій Басані згоріло 22 хати, здебільшого дачні, шість сараїв, ще десяток осель розстріляли. У полон окупанти забрали вісьмох чоловіків, за підозрених у партизанщині, двох з них розстріляли, шестеро – втекли, коли й окупанти тікали з Нового Бикова, де утримувалися полонені. Тож загальна кількість убитих старобасанців – троє. Більше померло раптово від стрелів.

Спалена родинна хата покійної матері бійця Ігоря Любка. Сам він на фронті, дружина з трьома дітками живе в Києві, доглядати внуків допомагає дідусь Леонід Михайлович. Він і на згарище приїхав, прийшов до Лідії Олексіївни питати, чи можна наводити порядок на подвір'ї, що перетворилося

на попелище по вулиці... Миру. Староста сказала, щоб зачекав, бо ще один чиновник повинен приїхати оцінювати збитки від пожежі. Цю проблему відчувають й інші погорільці та постраждали від розстрілів садиб. Адже на відбудову потрібен час, а перший місяць літа вже минув.

Згуртованість села проявляється і в допомозі воїнам ЗСУ: місцеві жінки організували своєрідний цех з плетіння маскувальних сіток: більше ста метрів їх уже сплели із свого матеріалу. Серед цих добровільних майстринь уродженка Донецької області Тетяна Бігун. Вона ще в 2014 році покинула домівку і виїхала із старенькою матір'ю у Баришівку Київської області, де дачний будинок подруги її дорослої дочки. В 2018 році мама Тетяни Іванівни померла, і жінка вирішила знайти постійне місце проживання. Знайшла таке в Старій Басані, де й допрацювала до пенсії в школі-інтернаті. Тепер село вважає рідним, разом з місцевими жителями пережила окупацію, зріднилася з ними. Дякує старості Лідії Олексіївні, що допомогла їй, переселенці, стати своєю в ще недавно чужому селі, в якому й приїжджим, як ближнім, добро роблять добрі люди.

Григорій Войток

Година полону в рідному господарстві

Перша колона російських окупантів зі 120 одиниць бойової техніки пройшла через село Козацьке Бобровицької територіальної громади на третій день війни. З Ніжинського напрямку вона пройшлася по селах Носівської громади, звідти направилася на Новий Биків, але, напевно, одержала інформацію, що у Старому Бикові підірваний міст через річку Суній, тож повернула на Козацьке. У селі не зупинялася, і люди полегшено зітхнули – пронесло. Того дня припинилося газопостачання через пошкодження газопроводу, та ця біда не така страшна, як жити під окупацією. Згодом спробував цей режим на собі керівник місцевого аграрного господарства «Козацьке» Сергій Чубовський. Протягом години перебував у рідному господарстві під наглядом автоматників, по суті, в полоні.

– У перший і другий день війни у наше село наїхало до батьків, інших родичів десь більше тисячі жителів Києва та інших великих міст, – згадує Сергій Миколайович. – У переважної більшості з них не було запасу харчів, і в місцевих магазинах продукти швидко закінчилися, шляхи їх підвозу відразу заблокували окупанти, які з 27 лютого вже хазяйнували у Новому Бикові, де проходить автотраса Суми-Київ. Довелося нашому господарству запускати крупорушки, діставати «НЗ» з комори, виділяти свиней на забій: підготовували працівників і їхніх приїжджих родичів. Досі дивуюся, хто доніс окупантам про цю нашу благодійну акцію? Бо коли вони приїхали з Нового Бикова в наше село на шістьох БТРах вже не проїздом, а з ретельною «перевіркою», то відразу запитали мене про допомогу людям харчами. Я підтвердив цю інформацію і запитав офіцера, що був у балаклаві, чому його це зацікавило. Може, ми не повинні це робити? На моє здивування, він не заборонив надання благодійності. Проте з двома автоматниками фактично взяв мене в полон і повів по господарству оглядати всі господарські приміщення, всі закутки.

Сергій Чубовський

Керівник зізнався, що паскудно було на душі, коли його, організатора цього аграрного виробництва, чужинці зробили бранцем, примусили супроводжувати їх по зерносховищах, складах сільськогосподарської техніки, корівниках і телятниках, по автомобільному гаражу і тракторному стану, навіть у силосну траншею заходили. На всьому цьому шляху чув за своєю спиною цокання затворів автоматів – так хотілося воякам постріляти. У трьох випадках за малим богом не стали випускати свинцеві черги – командир охолодив підлеглих.

– Що вони шукали – не казали, і я не допитувався, – пригнічено згадував аграрник. – В одному місці побачили на снігу слід від кінських копит. Офіцер запідозрив присутність у селі партизанів. Довелось показувати нашу невелику конюшню і пояснювати, що через дефіцит солярки для тракторів підвозимо корми худобі на кінних повозках. Повірили, після цього привели мене назад до контори, тут я й запитав, чи вже вільний від їхнього полону. Не відпустили, повели до БТРа, що стояв неподалік контори. Страх – не страх, а холодок пробіг по спині. Під час «екскурсії» по господарству побоювався, щоб ніхто з працівників не запанікував, не став кудись тікати, бо тоді б окупанти стали стріляти навздогін, про що попереджали. Коли ж вели мене до бойової машини, трагічні здогадки мелькнули, чим може закінчитись для мене цей нетривалий полон. На щастя, все обійшлося.

Доставили керівника господарства до старшого командира, теж із закритим обличчям. Він почав ніби виправдовуватись, мовляв, його хлопці, можливо, дещо перестаралися в кабінеті, але війна... Відлягло від серця, і господар насмілився вточнити, що не ми почали цю війну... Окупант обізвав аграрника, сказав, щоб припинив таку розмову. І що вони ще приїдуть у господарство.

Далі вояки поїхали до фермера Миколи Фенюка, тепер уже покійного – помер після звільнення області від окупантів. А тоді їх цікавила нарізна зброя – хтось доніс до їхніх вух і цю інформацію.

Звільнившись із нетривалого полону, Сергій Чубовський зайшов у свій кабінет і остовпів: все було перевернуто, підлога засипана гільзами. Кулями посічені столи, підлога і навіть невеличкі іконки, що стояли на столику в кутку. Зникли два планшети, диск з відео спостереження, продукти й напої з невеличкої кухні, канцелярський дріб'язок. У кімнаті бухгалтерії теж усе перевернуто, як після нальоту грабіжників, але без пограбування. Видно, нічого цікавого для себе не знайшли. Не зустріли ні в конторі, ні в господарстві очевидних запроданців і навіть перефарбованих блазнів. Але наводка від когось відчувалася.

– Для мене й досі є загадкою, що шукали чужинці в нашому господарстві, в конторі, – дивується Сергій Миколайович. – Того дня вони не вимагали від мене ніякої допомоги: ні продуктами, ні соляркою, навіть не поцікавилися, де наша заправка. Мабуть, на той час були всім забезпечені. Може,

хтось доніс їм недостовірну підставу? Бо дуже вже ретельно перевіряли інформаційні носії. Та інформатор, скоріш за все, не з нашого колективу, тож і інформація виявилася недостовірною, надуманою. Тому і я особисто, і увесь колектив легко відбулися – без страшних руйнувань у селі і господарстві, без людських жертв. Думаю, це чи не найголовніше для мирного, звичайного села, в якому є свій фронт – трудовий, теж дуже важливий. Пересвідчився і в тому, що перед окупантами не треба прогинатися, демонструвати навіть штучну лояльність до них, а поводитися гідно й без страху. Очевидно, що вони користуються послугами місцевих зрадників і блазнів, але таких ніхто не поважає.

У товаристві «Козацьке» трудяться постійно вісімдесят працівників. Керівник Сергій Чубовський задоволений їхньою роботою. У воєнний час колектив ще більше згуртувався, що дало змогу впоратися з весняними роботами, які почали із запізненням: спочатку заважали колони ворожої техніки, що ганяли між Макіївкою і Новим Биковом вздовж полів, потім треба було обстежити ті поля. На тракторному стані лежать у відведеному кутку уже безпечні знахідки, звезені Василем Горбачевським у ковші тракторнавантажувача. Цей механізатор дещо обізнаний з піротехнікою. Вибухонебезпечні «подарунки» вивезені й знешкоджені військовими піротехніками.

На полях назбирали

Колектив із господарством, як то кажуть, оживає на очах. Після півтора-місячної вимушеної перерви відновлене газопостачання. На полях і городах буває новий урожай. Збереглося по дворах і в господарстві тваринництво. На фермі проводить побілку приміщень бригада з Рівненської області, котра багато років поспіль приїжджає у Козацьке працювати з весни до осені – будівельниками і механізаторами. У господарстві є робота й для місцевих жителів.

Найактуальнішою залишається проблема реалізації минулорічного врожаю зернових. До зруйнованих шляхів вивезення продукції на зарубіжні ринки додалися штучно занижені ціни – удвічі-утричі нижчі, ніж у Європі. Дрібним і середнім аграрникам не під силу самотужки вирішити цю проблему.

За її подолання борються навіть зарубіжні країни, розробляють логістику для безпечного вивезення передусім зерна. А для вітчизняних багатьох «ура-патріотів» героїчним було б, якби українські зерносховища розбивали окупанти... для «патріотичних» картинок. Сюди б їх, таких «вояк», у села, для промивання мозків, під дула автоматів за спинами. Або на поля, усіяні мінами. Тут би відчули справжній смак хліба, запах пороху, переляк від вибухів.

Керівник аграрного підприємства розповів, як 75-річний сільський електрик Іван Іванович Катруша, незважаючи на обстріли і вибухи, під носом в окупантів добрався в Новому Бикові до розподільної високовольтної перемички і переключив на справну лінію подачу електрики до Козацького. Іншого разу в таких небезпечних умовах він відремонтував у селі лінію на зруйнованій танком опорі. «От якби довгоязиких «патріотів» передати під наставництво Івана Івановича!» – міркує аграрник.

– Героїзуватися на руйнаціях, ще й подалі від «героя» з довгим язиком, – не потрібні ні уміння, ні хоробрість, – наголошує вже серйозно Сергій Чубовський. – Але такі «патріоти» не потрібні й для аграрного виробництва – до чергового голодомору доведуть села й усю країну, про що свідчить історія. Хіба що спробувати примусовим трудом перевиховати. Адже, як кажуть в народі, праця і голод – найкращі вчителі й вихователі. А в Україні ще й війна: справжні умови для справжньої героїзації, після якої з'явиться в головах справжня ціна людського життя.

Григорій Войток

З «Азовсталі» потрапив у полон

Після закінчення навчання в столичному коледжі уродженця села Щаснівка Бобровицької громади Вадима Смоляка призвали в 2020 році на службу до Збройних Сил України. Мати Тетяна Борисівна досі згадує урочисті проводи сина в армію, часто переглядає фотографії з того пам'ятного вечора, а останнім часом обливаючи їх гіркими сльозами.

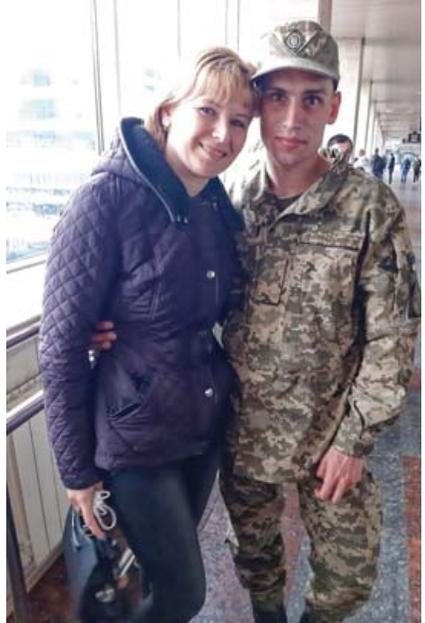
– Після першого року служби Вадиму надали відпустку, – радісний промінчик мелькнув у її очах, коли згадала ту зустріч із сином. – За рік служби подорослішав, змужнів, налився чоловічою силою, сформованим красенем став. Після відпустки стала дні рахувати до його «дембеля» – у кінці травня завершувалася його армійська служба. Але почалася ця клята війна...

Згорьована мати чи то вже виплакала всі сльози, чи вони стали їй нестерпно огидними, що раптом перестали з'являтися в її очах, тільки рука з великою хустиною продовжувала витирати вже майже сухі змарнілі щоки.

Мати, відчувалося, затиснула своє горе в кулак, і продовжувала розповідати про те, як довідалася в березні, що сина у складі його військової бригади направили на Донбас. Відтоді й телефонний зв'язок став рідкістю, а 7 травня він зовсім перервався. Мати і її дочка Юля, студентка столичного університету, по своїх каналах довідалися, що їхній Вадік перебуває в Маріуполі, потім і сам це підтвердив, де невдовзі і в оточення потрапив у «Азовсталі». Згодом знайомі родини Смоляків, та і сама мати, нібито впізнали в групі бійців, що виходили з оточення, пораненого Вадима. Рідні і горювали, й раділи, що живий. А тут і він сам прислав, невідомо яким чином, вісточку батьку Олександрю, що він справді живий, але в колоні, яку часто показували окупанти, – то не його розгледіли рідні й знайомі.

Неабияк занепокоїлася мати, коли у списку полонених, що поширився в соцмережі, не побачила прізвище сина. Та завдяки колишньому командирю Вадима, коли він

служив ще на Закарпатті, в соцмережі організоване спілкування батьків полонених з «Азовсталі». Вони повідомили своїм батькам, а ті надіслали вісточку й Смолякам, що бачать Вадима в концтаборі «Молодіжний» під Волновахою, коли їх виводять на прогулянку, але він в іншому баракі. Згодом мати Таня і сестричка Юля теж прочитали вісточку від Вадима, навіть з надією, що їх можуть обміняти на російських полонених, яких теж немало захоплено в полон. Тож і рідні полоненого бійця живуть тепер цією надією.

У відпустці після року служби

*Мама Таня і сестричка Юля
проводжають Вадима в армію*

До війни Тетяна Смоляк працювала в Броварах контролером на великому товарному складі. Тепер не має можливості добиратися туди на роботу. Але й сидіти вдома без діла, без зарплати, теж не може. Тож влаштувалася на роботу в товариство «Земля і воля». Зараз працює здебільшого в городній бригаді, де вирощують городину для внутрішніх потреб, передусім для чотирьох стаціонарних і дванадцяти пересувних їдалень. Забирають на роботу з-під двору, туди ж і назад привозять автобусом господарства. Зарплата є, і між людьми легше горе переносити.

Григорій Войток

У Осовці і Щаснівці оселилися біженці з Херсонщини

Родина **Малінецьких** до війни жила в селі Новоолександрівка, що за 25 кілометрів від адміністративної межі з Дніпропетровською областю. Глава сімейства, 42-річний **Віктор** рибалив на Каховському водосховищі, працював механізатором у фермера. Його дружина **Марина** доглядала діток (2008-го, 2012-го і 2013-го років народження), працювала в городній бригаді невеликого місцевого агропідприємства, підробляла кравчинею, вчилася на кулінара.

– Коли війна підступила до нашого села, вирішили тікати на Черкащину, де живе моя подруга дитинства, – розповідала багатодітна мати. – Не могли спокійно жити, дивлячись, як наші дівчатка Маргарита і Антоніна аж

колотилися від вибухів. Дещо спокійніше сприймав те страхіття старшенький синок Станіслав, навіть сестричок заспокоював. Плани з виїздом змінили наші родичі Карнаухови, вони вже покинули наше село і заїхали аж на Чернігівщину – в Щаснівку до тьоті Валі, свекрухи чоловікової рідної сестри Наталії. Потім і нам зателефонували, порадили їхати до них. Тьотя Валя не місцева, але давно живе в Щаснівці, куди її привіз чоловік Василь, помінявши велике місто на рідне йому село. На жаль, він недавно помер...

Розповідь перервали витівки дівчаток, які спритно забралися на стару, напівтрухлу вербу. Мати на-сварила їх і наказала старшому сину, щоб допоміг меншій сестричці Антоніні злізти з аварійного дерева. Старшенька Маргарита сама вже стрибнула на землю.

– Буває, гримаю на них за надто активні пустощі, але їй радію, що швидко ожили, позбулися переляку від вибухів і небезпечного переїзду сюди, – продовжила розповідати біженка. – Швидко прижитися на новому місці допомогли нашим діткам, та й нам з чоловіком, місцеві доброзичливі люди. У перші дні прихистили нас Галя Дубок і тьотя Валя, потім староста села Алла Костюк із своїм активом допомогла вселитися в будинок, де давно ніхто не живе, що в селі Осовець Щаснівського старостинського округу. На нього вказала Аллі Олександрівні добродушна тьотя Надя, вона ж першу допомогу надала нам домашніми речами.

Той будинок належав настоятелю храму в Новій Басані отцю Федору, котрий передчасно помер. На спадщину може претендувати єдиний племінник, але він живе за межами України й не заявляє ніяких претензій. Тож біженці з Херсонщини можуть мати тут постійне житло. Але щоб привести

За дівчатками – тільки дивись

будинок і подвір'я до ладу – роботи дуже багато. Навіть не всі зарослі ще вирубали, в будинку в трьох кімнатах навели порядок, а в одній потрібен капремонт. Подружжя Малінецьких привезло в Осовець і матір Марини, пенсіонерку-інваліда Олену Миколаївну, якій потрібна окрема кімната.

– Думаю, ми з усім справимося, адже жили в рідному селі в приватному будинку, мали своє господарство, – не падає духом багатодітна мати. – Добрі люди допомагають, маємо хороших сусідів Івана Опанасовича і Павла Дмитровича з дружиною Антоніною. Чоловік Віктор з перших днів нашого приїзду влаштувався на роботу в товаристві «Земля і воля», працює механізатором. Найбільше мене вразило те, що в цьому господарстві регулярно виплачують солідну щомісячну зарплату навіть під час війни, а ще всіх працівників годують гарячим обідом за дві гривні. А зайнятим на польових роботах організують триразове харчування (сніданок, обід і вечеря) за п'ять гривень. Чогось подібного я не чула на нашій Херсонщині.

З механізатором Віктором Малінецьким вдалося зустрітися на тракторному стані Озерянського відділку ТОВ «Земля і воля», він саме готувався до виїзду в поле вносити гербіциди. Працює на невеликому тракторі, але поглядає й на зеленого «Джон Діра», якого в своєму селі бачив одного разу здалеку, а тут таких «американців» більше сотні. Сподівається, що колись і йому доручать таку потужну техніку.

Розповів Віктор і про те, як на своєму старенькому «Жигулі» долав сотні кілометрів, проїжджав з великою родиною численні блокпости – укра-

Віктор має стабільну роботу

їнські і окупаційні. Пропускали лише тих біженців, які їхали на власному транспорті. До Віктора ніхто не прискіпувався, бо їхав з трьома дітками. З рідного села до Щаснівки добралися за добу. Перша радість саянула, коли глава сімейства довідався, що можна влаштуватися на постійну роботу, ще й із стабільною зарплатою, про яку вдома лише мріяв. А невдовзі й житло запропонували. Про повернення назад і не думають.

– Моя рідна сестра Наташа з чоловіком Олександром і двома дітками теж, чув від них, планують тут осісти, – хвалиться Віктор. – У Олександра, як і в мене, теж є стабільна робота в товаристві «Земля і воля», працює на тракторі-навантажувачі. Його дружину Наталію забрали на роботу в магазин. Тож вони уже напители в Осовці добротний будинок, господар якого надумав переїхати в Бобровицю до дочки, бо вже у літах, і з кожним роком все важче вести домашнє господарство. Якщо наші родичі придбають цей будинок, і нам буде краще – мати поруч рідних людей.

Біженці Малінецькі поцікавилися школою, в яку можуть прийняти на навчання їхніх діток. Обрали Озерянську повну середню, до якої підвозять учнів з Осовця і Щаснівки шкільним автобусом, що їздить повз їхню нову

Марина Малінецька з дітками

домівку. Всі троє діток встигли облюбувати чуже село, познайомилися і з місцевими учнями, розпитали їх про школу, згодні продовжити в ній свою шкільну науку.

Батьки і діти з острахом і багатьма сумнівами втікали від війни до чужих людей, але потрапили ніби до давніх друзів. Бо як на Херсонщині, так і на Чернігівщині – рідна земля, населена рідними, щиросердечними українцями.

Григорій Войток

«Не думала, що на 92-му році життя ще раз побачу окупантів»

Їй було всього 10 років, коли в село зайшли гітлерівці – чужі люди з далекої Німеччини, яких всі називали фашистами. Чи думала вона, вже у віці 91-го року, що знову побачить окупантів? Тільки ці прийшли не з Заходу, а з дикого азійського Сходу – значно страшніші, підступніші, цинічніші за німецьких «фашистів».

«Колись німців боялись, а тепер цих, – зітхає, тримаючись за ціпки, 91-річна Марія Засенок (у дівочтві Берташ) із села Клочків Седнівської громади.

У мальовничому Клочкові російські окупанти фактично не стояли. Географічно село розташоване обабіч основної траси, що веде на Чернігів, тому у військовому плані позиції окупантів не цікавили. Та й сил утримувати владу у всіх селах в російських загарбників явно не вистачало, адже до нас вони йшли на парад і не очікували серйозного опору. А коли ж отримали, як слід, по зубах, почали обстрілювати все, до чого долітали снаряди.

Такого безжального ставлення до цивільного населення ті, що пережили німецьку окупацію, не пам'ятають.

«Не знаю, скільки мені років було, але пригадую, назбігались діти, а німці гелгечуть по-своєму, ми ж не знали, про що вони гомоніли. Але лиха ніякого не робили і нікого не чіпали».

«Росіяни у нас тут проїздом були, – додає ясності її син Віктор. – Вузькоокі проїжджали, щоправда, нікого не трогали – походили, подивились і поїхали».

Марія Засенок

«Тут то так, а Чернігів молотили добре, добре розбили, – накочує сльозу бабуся. – Аби вбив хто отого гада старого, що всім тим командує...».

«Путіна?» – уточнюю.

«А я не знаю, як його. А він де сидить?»

«У бункері, – кажу, – заховався».

«Аби були зуби, то я б його зубами на шмаття порвала», – завершує 91-річна Марія Засенок.

Страх перед тим, що окупанти знову можуть повернутися, ще не зовсім розвіявся, тому селяни у своїх висловлюваннях досить обережні. Та й місцевих перевертнів вистачає – одні дорогу показували в обхід наших позицій, інші по дворах водили і вказували пальцями, де живе учасник АТО, а хто – щирий українець. Маємо надію, що з колаборантами держава розбереться, як і належить, а люди більше ніколи не побачать війни на нашій землі.

Віталій Назаренко

Від окупантів Добрянку врятували болота

Добрянська територіальна громада – одна з прикордонних громад Чернігівщини, розташована по сусідству з республікою Білорусь. Як відомо, основні сили окупаційних військ, які штурмували Чернігів, заходили через контрольний-пропускний пункт Сеньківка, що в Семенівській громаді, і перетинали Семенівську, Городнянську та частково Ріпкинську громади. Добрянку окупанти оминули, хоча й намагались прокласти шлях тутешніми селами. Втім, непрохідні болота, якими славиться чернігівське Полісся, вберегли добрянців від прямої окупації. Перебуваючи фактично у цілковитій ізоляції, місцева влада гуртом з підприємцями та аграріями налагодили випічку та доставку хліба прилеглим населеним пунктам, а голова громади разом із кількома сотнями мешканців виходили впритул до кордону, щоб зупинити ймовірне вторгнення з боку Білорусі.

Відрізані від світу

Голова Добрянської територіальної громади Світлана Бицько демонструє фото, на якому обіймає бійцівського стафордширського тер'єра. Каже, це – одна із її воєнних історій. Собаку жартома називає «переселенкою». Її залишили на кордоні господарі, втікаючи з Добрянки у Білорусь.

«Ми назвали собаку Шері. Тижнів зо три вона мешкала в адміністративній будівлі громади, всі її дуже полюбили, але згодом все ж ухвалили рішення віддати собаку новому господарю, оскільки тварина вимагала до себе занадто багато уваги, а часу в нас за справами катастрофічно не вистачало», – розповідає пані Світлана.

Війна для прикордонної Добрянки, як, власне, і для всієї України, почалась раптово.

«Крайній будинок населеного пункту нашої громади розташований біля пункту пропуску. Там живе бабуся, а далі – Білорусь. Коли до неї ходили соціальні працівники, то бачили скупчення військ прями-сінько у нас під боком. Втім, ніхто не думав, що все станеться саме так. Зранку ми прокинулись від вибухів. Це була приблизно п'ята година. Окупанти до нас не заходили, але стояли на околиці. Хоча ми бачили, як вони йшли, бачили, як горіли ліхтарі їхньої техніки, як вони готували їжу...» – пригадує Світлана Бицько.

Із врятованою переселенкою Шері

Чоловік пані Світлани – прикордонник. У той час він стояв на пункті пропуску, однак вибухів, як не дивно, там не чули.

«Ім вже донесли про вторгнення, коли обстріляли Сеньківку, – пояснює Світлана Бицько. – Спочатку їх відвели, а коли почалось масове вторгнення, наказали передислокуватись у Ріпки. Знаєте, мій чоловік як пішов того дня на зміну, так до часу, доки вигнали окупантів з Чернігівщини, я його й не бачила».

Звісно, як і будь-яка жінка, пані Світлана переживала за чоловіка, за своїх маленьких дітей, однак як голова громади не мала права опускати руки, а повинна була думати насамперед про людей. Вона не наживала п'ятами, як деякі депутати, а навпаки – взялась організувати побут, адже того ж таки дня Добрянку залишилась відрізаною від світу.

Силі духу цієї жінки позаздрив би кожен чоловік. Так, ризикуючи життям, разом із однодумцями вона організувала спонтанний похід на пункт перетину міжнародного кордону Піддобрянку. Спочатку сміливців було кілька десятків, але дійшли до пункту вже понад три сотні людей.

«Ми підвезли колонку, наш національний прапор, співали гімн, викрикували білорусам «Геть», «Ганьба». Ми не боялися, адже за нашими спинами була вся країна», – коментує ті події пані Світлана.

Щоб люди були з хлібом, відновили пекарню

«Як жилося в окупації?» – запитую її.

«Ви знаєте, зараз все набагато складніше. Зараз така гуманітарна війна, що мені просто соромно за країну. Люди за безкоштовною «гуманітаркою» втрачають розум. Тоді було страшно, але все зрозуміло, і всі були об'єднані, зараз це – жах, – відповідає голова громади. – Справжні гуманітарні війни. Тому морально було легше, як не дивно, під час бойових дій».

Війна – як лакмусовий папірець, показує, хто є хто, ділить світ на чорне та біле. Сьогодні можна упевнено сказати, що Світлана Бицько насамперед як

керівник, а потім вже як громадянка, пройшла випробування війною. У складний для всіх час вона залишалась на тому місці, де і мала бути. Кожен із нас, хто відчув на собі так чи інакше наслідки цієї війни, знає, наскільки цінним є хліб. У Добрянці хліб не випікали, його доставляли з Чернігова. Коли ж почались бойові дії, то зрозуміло, що ні про яку доставку хліба не могло бути й мови. Вирішили шукати вихід із становища. Зібравши аграріїв та підприємців, вирішили відновлювати стару пекарню, яка не працювала крайні 15 років.

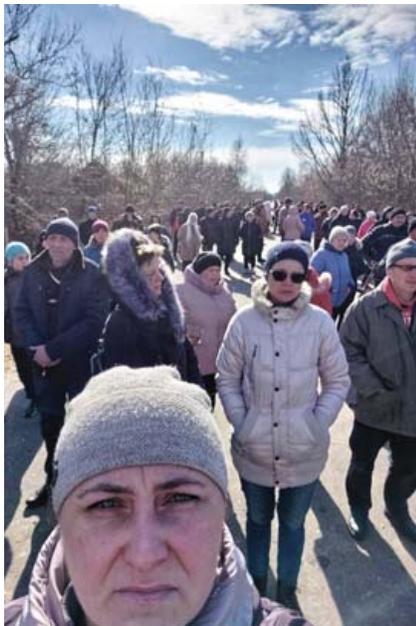
«Один місцевий аграрій дав пшеницю, інший надав млини. Таким чином ми відновили пекарню на час війни. Сутужно було з випічкою, адже дріжджі та олія – в дефіциті, та й білого борошна було обмаль, а без нього ніяк, там клітковина», – пригадує складнощі керівниця Добрянської громади.

Зрештою, все вдалося! Так, завдяки власній пекарні, організації та небайдужості громада була з хлібом.

«Звісно, я б хотіла, щоб наша громада була самодостатньою у цьому, але зараз, після того, як прогнали окупантів, така пекарня невігідна і неконкурентна у фінансовому плані. Але я згодна з тим, що у кожній громаді на випадок надзвичайних подій має бути власна переробка. З точки зору державності і самодостатності такі речі мають бути, от тільки чи потягнуть їх громади? – розмірковує Світлана Бицько. – Пригадую, у моєї покійної тітки завжди були запаси: люди, які пережили голод і війну, мають таку звичку вже на генетичному рівні, а в нас виходить так, що нині людям всі винні: держава винна, органи місцевого самоврядування винні, хтось завжди щось винен. Треба від цього відчувати людей, не перекладати обов'язки на когось, а розраховувати насамперед на себе».

Бізнесу цього року буде складно

Громада ж розраховує на сумлінних платників податків. У Добрянці з найбільших – це місцевий лісгосп, ліквідований за місяць до війни як юридична особа, та Папернянський кар'єр скляних пісків. А ще... аграрії.

*Голіруч
зустрічають окупантів*

«Багато аграріїв не засіяли свої поля. Пропонують землю в суборенду. У них проблеми з добривом, логістикою та пальним. Для нас їхні проблеми – це також наші проблеми, – каже пані Світлана. – А от з лісгоспом, дякувати Богу, поки що все нормально. Хоча «Добрянське лісове господарство» як юридична одиниця припинило своє існування, але з податками все залишилось практично як було до ліквідації. Поки що платять по совісті, і є надія на те, що все залишиться як було. Звісно, у лісгоспі, як і в усіх, проблеми з логістикою та пальним, але таке підприємство не може не працювати, особливо під час війни».

Як будь-який адекватний керівник переживає за те, чим буде жити підприємство, так само і пані Світлана переживає, за які кошти існуватиме громада. Тож робить усе, що у її силах, щоб відновити більш-менш нормальну роботу основних платників податків. І таки домоглася відновлення залізничної гілки для Папернянського кар'єру скляних пісків.

«Вони тривалий час не могли відновити роботу, бо не було логістики, а пісок важкий та великогабаритний. Двома лісовими дорогами, які в нас є, техніка взагалі не проїде, тож довелося попрацювати над логістикою – до підприємства дотягнуть залізницю, щоб можна було вивантажувати готовий пісок, – каже голова громади. – Але так, як було минулі роки, буде не скоро: видобувна галузь – це також паливо, а ціни на нього захмарні, тим паче, що воно в дефіциті. Все це лягає у собівартість. Тому зараз важко прогнозувати економіку».

Часи мужніх людей

Ця війна, повторимось, стала своєрідним чистилищем, чи то пак лакмусовим папірцем і перевіркою на людяність. Так, із громади повтікали деякі депутати, троє із чотирьох фельдшерів виїхали, фактично залишивши людей без елементарної медичної допомоги, але з'явились і ті, хто проявляв героїзм та мужність. До прикладу, волонтери Олександр Мальцев і Юрій Карп'як, які вивозили людей з-під обстрілів у Чернігові до відносно безпечної Добрянки. Ці хлопці перетинали ворожі блокпости, ризикували власним життям, щоб вивезти жінок та дітей. Безперечно, такі люди мають бути вшановані державою, тож Світлана Бицько зробила подання про нагородження їх орденами «За мужність».

«Це дійсно мужні люди, і вони заслуговують на нагороду», – резюмує керівниця прикордонної громади.

Сподіваємось, що нагорода не омине і Світлану Бицько, яка поведилась сміливіше за багатьох чоловіків.

Віталій Назаренко

Пункт пропуску Піддобрянки

Воююча громада: у Крутах керівник і старости взяли до рук зброю, щоб боронити рідний край

Через 102 роки після битви під Крутами нащадки російських окупантів знову спробували завоювати Україну. І якщо тоді їхній наступ на Київ пролягав залізницею, то цього разу колони російської військової техніки йшли відремонтованими дорогами. За іронією долі – знову через Крути, однак цього разу згуртовані українці добре віддячили окупантам за сторічну поразку, відправивши з Крут до росії два тентовані «КамаЗи», вщент набиті трупами росіян. Керівник Крутівської громади разом з усіма старостами з першого дня війни стали до лав територіальної оборони ЗСУ – захищали рідний край, збирали розвідувальну інформацію та координували спротив. Про те, як громада пережила окупацію і як збирається жити далі, – наша розмова з її керівником Олегом Бузуном.

– Олегу Віталійовичу, Вашу громаду без перебільшення можна назвати найбільш бойовою: зброю до рук взяв голова і четверо із п'яти старост. Це було свідоме рішення чи вас мобілізували?

– Для нас це було свідоме рішення – ми готувались до війни, проходили

Олег Бузун

навчання на полігоні як резервісти і, звісно ж, підписали контракт. Коли почалась війна, то вже о 10:00 я зібрав і провів виконком, де всі разом вирішили, що беремо до рук зброю і будемо захищати державу.

О 12 годині ми вже були у Ніжинському військкоматі, де всі отримали зброю і приступили до виконання бойових розпоряджень. Єдиний момент, що двох наших старост за віком не оформили до ЗСУ, а задіяли в роту охорони Ніжинського військкомат.

– Як позначилась окупація на селах громади?

– 25-го лютого ворожі танки вже були в Хорошому Озері. Це село, в якому вони зробили свою базу, звідки намагалися пройти на

Ніжин. Росіяни спершу не планували йти через нашу громаду, але об'єктивні обставини склалися так, що вони пішли через нас. Спочатку їх армада пройшла через Конотоп, але не змогла пройти до Глухівської траси через Батурин, де наші встигли підірвати міст. Тож вороги мусили обрати паралельний шлях через місто Бахмач, села Голінку, Гайворон, Плиски, Хороше Озеро і нарешті Крути. Загалом через адміністративний центр Крутівської громади пройшло загалом понад 700 одиниць різноманітної військової техніки москвитів. До Ніжина її не пустили, бо там дуже швидко зуміли створити потужні підрозділи територіальної оборони, яких згодом підтримали Збройні Сили України.

Під час наступу на Київ російські війська чотири дні стояли лише в одному нашому селі – Хорошому Озері. Перше, що вони зробили, – це грабували місцеві магазини і старостат. Забрали звідти всю офісну техніку, навіть старі мишки з клавіатурами. Влаштували грандіозну п'ятику. Також вони знищили кабелі й передатчики інтернету, які не відновлено й досі. А коли орки йшли у зворотному напрямку, нашу громаду врятувало те, що Збройні Сили підірвали міст вже у самих Крутах. Через це озвірілі після Бучі та Бородянки московські вирошки не змогли потрапити до наших сіл і пішли на Ічнянщину. Підрив цього моста врятував нас. Хтозна, що було б... Тому для мене є дивним той факт, що вже зараз поліція порушила кримінальне провадження і допитувала мене щодо підриву моста.

– Битва під Крутами через 102 роки: якою вона була?

– Наші Збройні Сили неподалік Крут завдали вогневого ураження військам окупанта за допомогою реактивної артилерії. Результатом прицільних артилерійських ударів стала безліч знищеної техніки ворога і близько двохсот загиблих росіян. Їхні тіла потім повезли у напрямку Сумщини два «КамАЗи», які бачили багато місцевих мешканців. Цю битву під Крутами ми виграли, я вважаю її символічною.

– От ви всі зі зброєю, йде війна, а як справи громади?

– Ми ні на день не полишали зв'язку з громадою. Перші чотири дні війни ми були на рубежах, виконували бойові завдання, але разом із тим на одному з блокпостів нам вдалося налагодити переїзд через залізничні колії і зробити таку собі «дорогу життя» до наших сіл. Адже через цей переїзд ми забезпечували хлібом нашу громаду у найважчий місяць війни. Зауважу, що всі села громади, окрім Хорошого Озера, були забезпечені хлібом. Звісно, використовуючи телефон, ми передавали жителям, щоб вони потерпіли, бо не мали впевненості в тому, що хліб потрапить до людей, та й доставити його в окуповане село не кожен візьметься. Наступного ранку після того, як із Хорошого Озера вийшли рашисти, ми вже були з хлібом. Наші старости не гаяли жодного дня – на їхні плечах була координація всієї гуманітарної допомоги. У нас було молоко, м'ясо, макарони, хліб. У те ж таки Хороше Озеро ми передали наш службовий автомобіль, а староста залучив ще й свій, відтак двома автомобілями ми забезпечували доставку хліба в село.

– На війні важлива підтримка населення. Чи відчували її росіяни, чи знайшлись серед селян громади зрадники і чи допомагали вам люди?

– Жодна людина з громади не пішла на співпрацю з окупантами. Навпаки! У мене та моїх старост телефон не затихав. Ми були всі в одному місці, і з Ніжина нам було набагато простіше координувати спротив. Дуже корисну річ відіграли жінки із громад, ми пізніше озвучимо прізвища тих, хто героїчно рахував до одиниць ворожу техніку. Через нашу громаду її пройшло як мінімум 700 одиниць. Все це ми знали: кількість, напрямки, всі ці їхні кружляння відслідковувались. Ми чітко і практично посекундно знали про кожне їхнє переміщення, доповідали про це командуванню ЗСУ, а Збройні Сили, відповідно, відпрацьовували артилерією по ворогах.

Хочу ще раз підкреслити, що бій під Крутами для нас є символічним, і цього разу ми перемогли завдяки нашій єдності та готовності захищати свою землю. Ми зараз не можемо розповісти про бойові позиції, звідки наші війська палили їхню техніку, але палили вони її дуже ефективно. Скубли їх дуже добре, і ми сподіваємось, що так буде далі і за межами Чернігівщини. У ворога в Україні тільки один кінець – «вантаж 200» – квиток в один бік!

– Як воно: поєднувати службу в теробороні і виконання функцій керівника органу місцевого самоврядування?

– У зв'язку з припиненням активних боїв на Чернігівщині, весь штат Крутівської сільської ради відряджено «для виконання функцій місцевого

Трофейна САУ, яку покинули росіяни у Хорошому Озері

самоврядування у своїй громаді». Так що тут немає нічого протизаконного. Щойно ми будемо потрібні, одразу ж повернемося. Опозиціонери закидали мені у перші дні війни: «Визначся! Або воюй, або керуй громадою!» А я відповідав: «У таких умовах голова громади, залишаючись при керівництві, просто зобов'язаний воювати! На нього ж дивляться всі інші, від нього чекають вказівок! Тут бути цивільним просто не вийде!». На другий тиждень війни я видав розпорядження, згідно з яким разом з одним цивільним заступником у мене мають бути і два військових. Згодом одного з цих військових заступників ми ввели до складу виконкому, і тепер він, наприклад, забезпечує будівництво фортифікаційних споруд, курує роботу тероборонівців з розгрібання завалів, а також організовує для них військові навчання. Це колишній АТОВець із бойовим досвідом. З ним усі села нашої громади міцнішають з кожним днем. На мій погляд, посада військового заступника голови тепер має бути у кожній громаді – такими є вимоги часу.

– А що з економікою? Чи заплановані зменшення виплат?

– Зменшення бюджетних і соціальних виплат точно не буде. Ми відновили роботу двох базових шкіл, дали можливість нашим дітям нормально навчатись. До речі, не багато за нашим прикладом громад відновлюють навчання. Однак я вважаю, що поки є така можливість, треба навчати дітей очно. Ми не зменшуємо обсяги фінансування педагогам, бо у нас можливість виплат є, апарату управління виплат також не зменшуємо, бо у нас мінімальний штат, тому заробітну плату людям платимо. Фінансово ж на цей рік ми почуваємось доволі впевнено, і в нас є надходження за крайній місяць – 900 тисяч гривень податків. Це, я вважаю, непогано. Громада живе і функціонує.

– Війна, як бачимо, не закінчилась, і ми знаємо, що нові законодавчі зміни дозволили залучати територіальну оборону для виконання бойових завдань в інших регіонах України. Готові відправитись на Донбас?

– Ми розуміємо, що наразі ми у відрядженні для виконання посадових обов'язків осіб місцевого самоврядування, оскільки в громаді вистачає наболілих питань, які треба вирішити, але буде потреба – підемо воювати далі. Ми склали присягу на вірність українському народові, якщо військове керівництво вирішить, що ми потрібні Україні на Донбасі, то відправимось туди. Громада без догляду і захисту не залишиться.

Віталій Назаренко

Григорій Ткаченко: «Ми все відбудуємо»

21 день... Саме стільки перебувало в окупації село Лукашівка, що під Черніговом. Здавалося б: що там три тижні, та для когось вони стали вічністю. Хтось втратив дім, хтось не витримав і наклав на себе руки, когось розстріляли. Депутату Чернігівської обласної ради, який відомий своєю патріотичною позицією, власнику фермерського господарства «Напорівське» Григорію Ткаченку вдалося врятуватись в останній момент. Він ні на мить не втрачав зв'язок з односельцями, а повернувшись на другий день після звільнення в Лукашівку, жахнувся побаченому. По всьому селу валялись трупи розстріляної худоби, розбиті ангари, хліви, новий зерносушильний комплекс, техніка... Григорій Михайлович до сьогодні не знає, скільки із півтори тисячі орендованих гектарів йому вдасться посіяти цього року, адже 80% полів – з мінами та снарядами. Втім, фермер не втрачає надії, планує все відродити та відбудувати, зберегти трудовий колектив.

«Коли орки зайшли в село, то почали розпитувати людей «а где Гріша»

Григорій Ткаченко

Родина Григорія Ткаченка готувалась до війни. Наше видання було свідком того, як патріотичний фермер не раз звертався до своїх європейських колег із закликами вплинути на внутрішню політику їхніх держав, аби «не проспати Путіна». Проспали... Путін і його армія принесли на нашу землю біду, смерть та руйнацію. З початком війни у родині Ткаченків ролі розподілили так: зять та син – на війну, інший зять – вивозить жінок і дітей. Сам же Григорій Михайлович разом із дружиною допомагали українським військовим обороняти Лукашівку: підвозили їжу, господарство допомагало з ремонтом техніки, фактично на їхніх плечах була частина забезпечення. Село впродовж

трьох днів утримувало 64 солдати з двома танками, одним ПТУРом та трьома БРДМ (броньована розвідувально-дозорна машина).

«Спочатку наші вели оборону з двох напрямків, а потім Лукашівку взяли у півкільце, – розповідає Григорій Михайлович. – Серед оборонців було двоє братів-росіян із РОА (Російська визвольна армія) 20-ти і 24-ох років. Один із них мені життя врятував, попередивши, що село їм не втримати і треба втікати. Самі ж хлопці загинули смертю героїв, до кінця утримуючи оборону. На місці їх загибелі ми поставили хрест, а їхній батько, який з 2014 року воює в Добровольчому Українському Корпусі, виготовив табличку. Для

мене ці люди є дійсно героями, – продовжує він. – Лукашівку можна було утримати, але коли нас взяли у напівкільце переважаючі сили супротивника, то це вже виявилось неможливим. Говорять таке, що в них був провідник із Іванівки. Не знаю, чи правда, але інформація у них була на мене і на мою родину дуже детальна. Першим ділом, коли орки зайшли в село, то почали розпитувати людей «а где Гріша». Знали, де я живу і де моє господарство. 9-го березня, на роковини Тараса Шевченка, Лукашівку окупували рашисти, ми з дружиною встигли вискочити буквально в останній момент».

Для окупантів це село мало стратегічне значення, адже звідси можна було контролювати відрізок траси Куликівка – Чернігів та обстрілювати Чернігів. 30-го березня окупанти залишили Лукашівку, але село й досі не оговталось, і оговтуватись буде довго, роками.

«Ось буквально вчора зять знайшов на подвір'ї розтяжку, – продовжує розповідь Григорій Ткаченко. – Частина із окупантів жила у нас в хаті. Жили, як свині. Повиривали все, повитягували техніку, одяг, все під чисту з хати винесли. Поїхали, покажу, що вони зробили з селом».

Свій штаб ординці розташували у церкві

Ми сідаємо в авто фермера і їдемо. Ось – зруйнована хата, а біля неї спалений російський танк. Ось – ще одна хата і також спалений танк. Ординці, як видно, взагалі не добирали місць, де ховати свою техніку та звідки вести обстріли. Більшість зруйнованих хат – це результат того, що танки та артилерію вони ставили впритул до них, а відтак у наших просто не було вибору.

«Я не можу назвати їх людьми, це – особини. І народили їх не матері, не жінки, а також істоти, – не добираючи слів говорить про російських солдат Григорій Ткаченко. – Це – орда!».

Проїжджаючи будинок культури, де патріотичний фермер із Лукашівки зустрів делегації французьких фермерів, пригадалося, як два роки тому він давав їм настанову: «Ви проспали Гітлера, проспите і Путіна».

«На жаль, я був правий, краще б я помилявся», – зітхає Григорій Михайлович.

Підїжджаємо до місцевого храму – Вознесенської церкви, між іншим – пам'ятки архітектури, в якій окупанти облаштували свій штаб. У церкві ординці зберігали боеприпаси, їли, спали, смажили шашлики із худоби фермерського господарства Григорія Ткаченка. Звідси вели обстріли. Наші ж, коли звільняли село, то влучили в боекомплект. Місцеві розповідають, що розривало впродовж трьох годин, навкруги розлітались частини окупантів. У той день тільки в одному місці їх загинуло більше сотні. Від церкви ж залишилась половина. «Нічого, – каже Григорій Михайлович, – ми відродимо і церкву, і село, і господарство».

Поля заміновані, посівна зірвана

Справи у ФГ «Напорівське» нічим не кращі, ніж, власне, у самої Лукашівки. Тільки п'ята частина із наявних земель, які орендує ФГ «Напорів-

Вознесенська церква

ське», безпечна для обробітку. Понад 1200 гектарів і досі не обстежені. На цих землях, скоріше за все, вже нічого не посіють, адже посівна має терміни і чекати саперів не буде.

«Дуже багато зруйновано, – говорить фермер. – Ми нарахували шкоди на 500 тисяч доларів. Це тільки прямої шкоди, а якщо рахувати непряму? Наприклад, корови 40 днів ходили недоєними, свою продуктивність вони зможуть відновити тільки через рік, коли народяться телят. Сьогодні поля не розміновані. Страшно везти туди людей, бо можна підірватись. Ми не знаємо, коли ми почнемо посівну і скільки засіємо».

Минулого року господарство скористалося програмою доступних кредитів від Уряду, закупивши техніку та збудувавши новий зерносушильний комплекс. Нині ж лівова частина техніки згоріла, сушарка після того, як по ній стріляли з танка, не підлягає відновленню. Але ж кредити треба гасити...

«Найбільш оптимістичний сценарій – це розмінувати на початку травня і зайти в поле, – каже Григорій Ткаченко. – Ми спромоглись взимку закупити посівмат і добрива. Трохи не вистачає, але ми б викрутились. Ще одна проблема велика – ці істоти викрали всю комп'ютерну техніку. А в паперовому варіанті документація пішла або в туалет, або розкидана по подвір'ю».

Спалили сівалку за 50 тисяч доларів

Вбили половину поголів'я ВРХ

Дуже сутужно з тваринництвом.

«150 голів, 50 відсотків поголів'я ВРХ знищено, – зітхає фермер. – До того ж знищено охолоджувач молока, частково знищено доїльну залу. Ми вже її відновили і починаємо роздоявати тварин, плануємо відновити тваринництво у повному обсязі. Колектив у нас молодий – найстаршій людині всього 42 роки, тому маємо зберегти тваринництво і робочі місця, бо з роботою навколо будуть великі проблеми».

З техніки механізатори вже дещо відновили. Деякі агрегати не підлягають відновленню, як-от, наприклад, кукурудзяна сушарка вартістю 50 тисяч доларів.

«Ці істоти нищили все, що можна було взяти – вони брали. Наразі зруйноване приміщення ангару, тваринницькі комплекси, картоплесховище. Збитки рахує спеціальна комісія, – каже власник постраждалого господарства. – Але у нас вже працює будівельна бригада, яка відновлює приміщення. Найдорожчий процес – це, звісно, відновлення зерносушильного комплексу, який пропрацював всього один сезон. Увесь комплекс нам обійшовся до війни у 120 тисяч євро. Будемо вирішувати проблеми поступово. Зараз головне – посіяти вчасно там, де це можливо, і зберегти трудовий колектив. Впевнений, що ми все відбудуємо і буде ще краще, ніж було», – резюмує Григорій Ткаченко.

Віталій Назаренко

Вижила під завалами власного дому

Район Нової Подусівки в Чернігові – один із тих, який дуже постраждав від «руського міра». Російські літаки навідувалися туди кожної ночі, а артилерія ворога накривала район безперестану. Ніч з 11 на 12 березня стала для пані Ірини другим днем народження. Тоді на мікрорайон рашисти скинули чотири авіабомби. Одна з них потрапила прямісінько в будинок Ірини Дубенець. Жінка чудом вижила.

Історія пані Ірини не може лишити байдужим нікого. Жінка має велику родину: чоловіка і трое дітей. Рік тому вони придбали в Чернігові будинок і планували своє життя. Та все змінилося 24 лютого, коли російські загарбники пішли війною на Україну. Родині довелося розлучитися, а Ірині пережити чи не найстрашніший день свого життя.

Дітей вивезли, сама лишилась

Дітей перевезли на Черкащину, до батьків чоловіка, буквально в перші години – як тільки дізналися про те, що росіяни підходять до Чернігова.

«Напередодні ми продумували план, що будемо робити, якщо почнеться війна. Я дітям позабавала в їхні телефонні книжки номери всіх рідних. Ми постійно обговорювали алгоритм їхніх дій, якщо війна застане їх у школі. Я навіть сказала їм зібрати тривожні валізки, але не всі послухали, – говорить Ірина. – Ми так вирішили, що в нас більше немає куди їхати – лише до чоловікових батьків на Черкащину. Ми вважали, що там буде безпечно. Так і зробили. 24 лютого, коли в Чернігові уже було чути стрілянину, чоловік забрав дітей і повіз до батьків. Я лишилася, бо чоловік – військовозобов'язаний, і він планував після повернення піти у військкомат. Тому вирішила його тут чекати. Та вийшло так, що він пішов на фронт прямо звідти».

Ірина Дубенець

Бомба впала поруч

Так Ірина лишилася сама в будинку без світла, газу і води. Жінку не лякали обстріли і постійні авіанальоти. Вона вірила, що все буде добре.

«Люди ховалися по підвалах. Я не ховалася в погріб, хоча чоловік постійно на цьому наполягав. Мені не було страшно, бо знала, що діти в безпечі. Переживала більше за чоловіка, ніж за себе, – розповідає Ірина. – Я родом із Семенівського району, і коли летіли літаки через них, мені брат дзвонив і казав: «Іра, до вас полетіли літаки». У нашому будинку був проміжний коридор без вікон. Там якраз дотримане правило двох стін. І я виходила туди і просто молилася».

Кожен раз при повітряних тривогах Ірина виходила у свій коридорчик. Та не того разу... Тієї ночі вона не пішла в коридор, а, закутавшись у ковдру, лежала в ліжку в дальній кімнаті. Це й врятувало її життя.

Автівка понівечена кулями і уламками

«Якби я була в той момент у коридорі, то навряд чи лишилася б живою, – згадує жінка. – Пам'ятаю, як прокинулась від того, що все довкола почало трястися, стали вилітати вікна і цегла посипалась мені на голову. Я закрила очі і думала, що це все, кінець».

Та через якісь секунди Ірина зрозуміла, що жива. Згадала, що обіцяла дітям перед їхнім від'їздом, що з нею все буде добре. І почала вибиратися з-під завалів.

«Коли зрозуміла, що жива, я вилізла з-під ковдри, намацала в темноті телефон (його жінка завжди тримала поруч, – Авт.) і почала вибиратися з-під завалів, – згадує ту ніч Ірина. – І як тільки я вибралась на вулицю, побачила, що почали сходитися сусіди. Бо ж, як виявилось, російський літак скинув на нас декілька авіабомб. Я не знаю, які бомби вони скидали, але коли я вийшла, у сусідів вже горів дах. Горіло у нас, горіло на вулиці Орлівській... Вітер розганяв вогонь, який перекидався з будинку на будинок. Ми намагалися викликати пожежників, але додзвонитися не могли, бо зв'язку не було. Води теж не було, щоб самим гасити. Так згоріло п'ять будинків».

Ще деякий час люди стояли на вулиці і оговтувалися від пережитого. Стояли і дивилися, як горить частина їхнього життя. Все те, заради чого працювали, все те, що наживали довгі роки – усе за декілька хвилин знищив російський літак. Чудом тієї ночі не постраждали люди. Та вони втратили все, що наживали ціле життя.

«Я ще деякий час постояла на вулиці, мобільного зв'язку не було, – згадує жінка. – Сусідка Надія Павлівна дала мені кеди, сусід Володимир Миколайович – куртку, бо ж я була боса і в якійсь легкій одежі. Потім вирішила піти до кумів, вони живуть неподалік. Так я тиждень у них прожила, а потім вирішила виїхати з Чернігова до дітей».

Про те, що їхнього будинку вже немає, Ірина сказала чоловіку лише через тиждень. Так само – родичам і дітям.

«Тоді ж дуже поганий зв'язок був, – згадує Ірина. – У нас був родинний чат у вайбері. Я його спеціально створила, додала всіх родичів, назвала «рідні». І кожного дня комусь намагалася відправити смс, що я жива і в мене все гаразд. Потім у тій групі вже писали, і всі знали, що в мене все гаразд. Я десь тиждень всім говорила і писала, що в мене все добре, хоча вже будинку не було і жила в кумів».

Усе добре, бо живі

Будинок Ірини родина рік тому придбала в кредит. Тепер жінка не знає, як бути далі, адже наразі з дітьми живе на орендованій квартирі, чоловік – на фронті. Та попри всі негаразди, Ірина говорить, що в неї все добре. Головне – що всі рідні живі. І безмежно вдячна всім небайдужим, хто допомагає її родині в цей складний час.

«Ми потроху з дітьми розбираємо завали, – говорить Ірина. – Потихеньку, своїми силами. Намагаємося знайти уцілілі дорогі нам речі. Дуже шкода книжок, у нас була чудова бібліотека. Болить душа і за піаніно. Загалом ми плануємо після війни відбудувувати дім, якщо ще зараз можна щось планувати. Розбираємо будинок, відкладаємо цілу цеглу. Поки ніхто нічого не обіцяє. Заяви написала на тимчасове житло».

Про відшкодування державою вартості втраченого житла жінка поки що не думає. Зараз її більше турбує, що буде з кредитом, який сім'ї потрібно виплачувати понад 10 років – за житло, якого вже немає.

Постраждала вся вулиця

Вулиця, на якій живе пані Ірина, дуже постраждала. Вибуховою хвилею майже у всіх будинках навколо повилітали вікна та двері. В деяких похилилися стіни. Від постійних артилерійських обстрілів паркани, стіни і дахи пронизані дірками від осколків снарядів. Сьогодні люди самотужки намагаються відновити свої будинки, якщо це можливо.

«З 11 на 12 березня ще одна з чотирьох бомб, які скидав російський літак, впала в нас за хатою, – згадує Артем, сусід Ірини. – Вибуховою хвилею побило вікна, двері і облицювання будинку, дах. У самому будинку по стінах пішли тріщини. Сарай зруйнований. Одна машина повністю згоріла, ще дві

добряче пошкодило. У ту ніч в будинку спали дідусь і тітка, а батьки спустилися у підвал. Дідусю пощастило, що був закутаний ковдрою, і скло, яке сипалося з вікон, не порізало його тіло.

Ми з дружиною в ту ніч були на сусідній вулиці в її батьків. Там бомба впала на подвір'я, і будинок теж добряче постраждав. Так за ніч мало не знищили повністю два батьківські будинки».

Після цього авіанальоту родина вирішила виїздити з міста. Повернувшись до Чернігова після завершення активних бойових дій, почали відбудовуватися власними силами.

«Подали заявку в «Дію», але нам сказали: коли закінчиться війна, заморозять гроші росії. Ось тоді, можливо, ми отримаємо компенсацію. Та коли то буде, а жити ж треба десь. Тож вирішили самостійно все відновлювати.

Днів десять розбирали завали, допомагали друзі. Дах перекрили, вікна замінили, обшивку побило. Всередині багато побитого, але там поки нічого не робили».

Друга сусідка Ірини пані Людмила все це пекло пережила від початку до кінця в Чернігові. Вони з синами не виїздили, а постійно жили у підвалі свого будинку. Каже, авіанальоти російської авіації і артобстріли на їхній вулиці були постійно.

Все, що лишилося від будинку Ірини

«Ні води, ні газу не було, – говорить Людмила. – Їжу варили на березовому соку. Газу не було, готували на вогнищі на вулиці. А так майже весь час були в підвалі. Холодно було, то я гріла воду, наливала в півторалітрові пластикові пляшки, і коли ми лягали спати, то клали їх між собою. Трохи зігрівало. Коли ми наважилися їхати, то вже підірвали міст, і я через річку не наважилася дітей вивозити. Так і сиділи тут».

Будинок пані Людмили теж добряче постраждав від вибухових хвиль і обстрілів. Проте за які кошти його відновлювати, жінка поки що навіть не уявляє. Адже через бойові дії вона втратила роботу, і жодних виплат держава не надає.

«Батьки 20 років будували цей дім, а тут усе розбито. Дах у дірках, все капає і тече. Вікна міняти треба. Всередині осколками побиті стіни і навіть меблі, – з розпачем говорить жінка. – Та якось будемо жити. Не знаю, правда, як, але будемо».

Уламки від авіабомби залишились у дворі

Марія Пучинець

Незламний Чернігів

Сергій Дзюба, Марія Пучинець, Віталій Назаренко, Григорій Войток (автори), Катерина Махлай (упорядник), Валентин Буряченко та Вадим Мисник (консультанти). Чернігів у вогні. «Зметем орду, відправимо до пекла!»: Журналісти газети «Чернігівщина» – про війну з російськими загарбниками і героїчну оборону Придесення. – Чернігів: Газета «Чернігівщина: новини і оголошення»; Міжнародна літературно-мистецька Академія України; Видавництво «Десна Поліграф», 2022.

Ця книга – справді унікальна, адже її автори та персонажі пережили нашестя лютої російської орди, мужньо боронили рідний край і зараз разом наближають Перемогу над ненависним ворогом. Попри всі шалені обстріли ракетами, артилерією і «Градами», жорстокі бомбардування (не-люди скидали з літаків на місто 500-кілограмові бомби), Чернігів героїчно вистояв, а підлі загарбники щезли, немов примари, – їх прогнали Збройні Сили України.

Кожен рядок вражаючої книги буквально написаний кров'ю, тому вона нікого не залишить байдужим. Причому її створено під час запеклої війни, незадовго після описаних подій. Згодом ці матеріали вивчатимуть науковці, їх читатимуть учні та студенти.

«Адже це – вже наша сучасна історія, не лакована, не вкрита якимось штучним і помпезним глянцем, не вигадана, а справжня, трагічна та героїчна водночас. Історія, котрою ми з вами можемо справедливо пишатися, – щиро переконаний легендарний водій ЗСУ Сергій Мартин («Зозо»). – Тому я – надзвичайно гордий, що мешкаю в місті-герої Чернігові».

Газету «Чернігівщина» читають на фронті, на передовій, в окопах. Бо в ній – уся правда про цю жорстоку, страшну війну з ненависними окупантами. Тому сміливе та цікаве видання чекають мешканці Придесення та наші бійці. Адже кожен номер газети – це потужний удар по ідеології рашизму! Важливо здобувати перемоги не лише на фронті, а й в інформаційній війні з ворогом.

Тож «Чернігівщина» – популярна не тільки на Придесенні, її читають по всій Україні, за кордоном, на всіх континентах, і не лише українці, а люди різних національностей. Матеріали з газети швидко та постійно з'являються на популярних порталах і в соціальних мережах. Обсяг зробленого – дійсно величезний. Тому з'явилася ідея видати книжку.

Це – спільний важливий проект редакції газети «Чернігівщина», ОК «Північ» Збройних Сил України, нашої Міжнародної літературно-мистецької Академії України. Академія об'єднує нині понад 170 відомих письменників, журналістів, перекладачів, науковців, митців, державних і громадських діячів із 70 країн. Це – люди, котрі щиро люблять Україну та популяризують у світі наші історію, культуру, літературу, мистецтво, народні традиції.

Власне, редактор газети «Чернігівщина» Сергій Дзюба і його дружина Тетяна – всесвітньо відомі письменники та журналісти, їхні книги виходять у багатьох державах, подружжя українців із Чернігова вшановане почесними світовими нагородами. Свого часу добродій Сергій уже створив дві книжки про українських миротворців «Замінований рай» і «Життя між кулями», котрі отримали значний резонанс. Це був спільний проект із Чернігівським медіа-центром Міністерства оборони України – С. Дзюбу консультували та всіляко допомагали журналісту чудові друзі – полковники ЗСУ Валентин Буряченко і Вадим Мисник.

Ось і тепер вони – поруч. Валентин і Вадим – герої оборони Чернігова, а Сергій Дзюба пережив ворожу блокаду та шалені обстріли в рідному місті. Зі зброєю в руках захищав Придесення і відважний, талановитий журналіст газети «Чернігівщина» Віталій Назаренко, один з авторів книжки. Та й Марія Пучинець і Григорій Войток, чії вражаючі матеріали увійшли до нової книги про українсько-російську війну «Чернігів у вогні. Зметем орду, відправимо до пекла!» – відомі автори, лауреати міжнародних і всеукраїнських премій. А головне: всі вони – свідки описаних трагічних та водночас героїчних подій.

Символічно, що ця важлива книга надрукована за сприяння видатного аграрія, генерального директора ТОВ «Земля і Воля», Героя України Леоніда Яковичина, який дуже багато доброго зробив і робить для Чернігівщини та України. Адже «Земля і Воля» – успішне аграрне підприємство, відоме не лише в нашій державі, а в усьому світі.

Одна з перших книг про нинішню повномасштабну війну складається з трьох розділів. Персонажі першого розділу – захисники Чернігівщини: бійці Збройних Сил України, волонтери та фахівці з фортифікації. Одразу ж увагу привертають розповіді про Героїв України Віктора Ніколюка, Леоніда Ходу та Олександра Слесаренка. Немало цікавого та хвилюючого – і в матеріалах про вже легендарну групу відчайдушних «Кліщів», названу так за позивним її керманіча – підполковника ЗСУ Андрія Требуха.

Дмитро Балабуха («Танкіст»), Руслан Ніконов («Док»), Микола Гоголь (Де Голь), Євген Деркач («Бармен»), Володимир Гльовкий («Мисливець») і сам Андрій Требух («Кліщ») займалися розвідкою, виконували щодня по 5-6 найскладніших бойових завдань у ворожому тилу, зокрема передавали зброю партизанам; під жахливими обстрілами вивозили до Києва наших поранених, доставляли в оточений Чернігів боеприпаси та медикаменти...

Вже в перший день повномасштабної війни «Кліщ» і три його бойових побратими («Бармен», «Боцман» та «Снайпер») вступили в запеклий бій із підрозділом рашистів у Рівнопіллі, проскочили ворожу колону між «Тигром» та БМП, добралися в ОК «Північ», повідомили координати загарбників і наші артилеристи одразу накрили та знищили орків і понад сто одиниць російської техніки. Саме завдяки таким самовідданим діям у перші дні ворожій навалі вистояв Чернігів!

Підполковник Андрій Требух воює з 2014 року. Його було поранено на Донбасі... Взагалі, бійців-відчайдухів «Кліщів» за безстрашність називають навіженими. Скажімо, Руслан Ніконов («Док») під самим носом у окупантів врятував, вивіз із Халявина на машинах «швидкої допомоги» наших медиків (бійця ЗСУ навіть оформили на роботу, а головний лікар видав йому білий халат).

«Док», «Танкіст», «Морпех» і «СМС» під лютими обстрілами, коли в Чернігові вже було зруйновано автомобільний міст, виконали дуже важливе бойове завдання – перетягнули на нашу територію баржу, якою можна було щоразу переправляти по п'ять тонн вантажів.

Книжка – глибока, дуже емоційна та прониклива. Адже кожна людина на цій божевільній війні по-своєму переживає смертельну небезпеку, втрату близьких, бойових побратимів. Скажімо, на запитання, чи він, чоловік, боєць, плакав на війні, Руслан Ніконов («Док») щиро відповів:

«Плакав. Було... Знаєте, мої близькі й усі, хто жив спочатку в нашому будинку, переїхали потім у село, де було безпечніше. Вони там оселилися в хатах – аж 20 людей. І я відпросився у командира, щоб привезти їм продукти. Вже довкола скрізь були рашисти – в Михайло-Коцюбинському, Шестовиці, Ягідному, Іванівці... Залишалася єдина дорога життя – через Анисів, котру вороги постійно обстрілювали. Я завантажив автівку щерть продуктами і поїхав буквально через поле.

По дорозі підібрав юних хлопця й дівчину, вони вже ледь ішли, несли дуже важку сумку й зовсім вибилися з сил. Навіть не знаю, як їх вдалося тоді запхати до машини! Якби щось таке треба було зробити в мирному житті, я б просто не зміг, це – нереально. Але дівчина згорнулася калачиком, хлопчина також утиснувся і так ми доїхали – під пекельними обстрілами. Боженька нас порятував!

Проте, коли я повертався назад, то натрапив там, у лісі, на труп молоді жінки, а трохи далі – на трупи ще двох жінок похилого віку... Розумієте, я ж раніше бачив наших загиблих бійців. Але то – чоловіки, воїни. А тут – просто беззахисні, мирні жінки, в яких влучили ворожі снаряди. І я не зміг стримати сліз...»

Життя 32-річного прилучанина Дмитра Балабухи поділилося навіть не навпіл, а натрое: війна – в'язниця – війна (розповідає журналіст Віталій На-

заренко). Влітку 2014-го року він стояв на порозі військомату, а в лютому 2015-го року, після навчання в «Десні», відправився воювати на Схід у складі легендарної 72-ї окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжів. За три роки пройшов шлях від командира танку до командира танкового взводу. У 2017-му році отримав важке поранення в голову і, пройшовши складний курс операційного лікування, збирався відправитись на реабілітацію. Втім, замість реабілітації в Польщі прокурори та судді відправили його на 8 років в тюрму. І хоча історія з судовим процесом над Дмитром Балабухою отримала всеукраїнський розголос і колосальну підтримку суспільства, та не врятувала офіцера-танкіста від ґратів. Втім, все змінилося буквально в один день, коли росія вторглася з широкомасштабним наступом в Україну. Дмитро Балабуха («Танкіст») – один із героїв оборони Чернігова, котрий разом із «Кліщами» обстежує та розмінує українські землі, звільнені від проклятих рашистів.

Цікаво, правда? Вражає і матеріал Марії Пучинець «Кухар на війні – головніше генерала» про відважну жінку Світлану Розинку. Я читав і просто відірватися не міг, настільки це яскраво та неординарно написано! До речі, чоловік та син пані Світлани – також військові. Коханий чоловік дуже важко захворів – онкологія, однак пройшов черговий курс хіміотерапії і повернувся служити, доки в Україні не настане мир.

Заступник начальника управління сил підтримки ОК «Північ» ЗСУ полковник Юрій Московченко («Митрич») керував бійцями, які в перший же день війни підірвали близько двадцяти мостів на Чернігівщині, а також – під час навали російської орди облаштували загорожі й замінували підступи до міста. І на наших мінах клятві орки підривалися й відправлялися до пекла. Юрій Дмитрович спав лиш по дві-три години на добу, постійно виконуючи важливі, ризиковані бойові завдання. Отримав бойову травму, але звитяжно воює з рашистами, наближаючи жадану Перемогу.

Запам'ятовуються начальник управління територіальної оборони ОК «Північ» ЗСУ Олексій Макарєнко («Макар»), двічі поранений на Донбасі, та його бойові побратими Олександр Єрмоленко («Морпех»), «полковник, який завжди посміхається», та незламний, самовідданий Андрій Бур'ян («Воїн»); Віталій Куравський («Історик»), котрий охороняв у Чернігові «дорогу життя» – автомобільний міст через Десну; відомі мандрівник-екстремал Олександр

Волощук і письменник та журналіст Дмитро Мамчур, які взяли до рук зброю і боронять Батьківщину; патріотичні українські бійці Руслан Линовичський («Рижий»), Іван Бенюх («Іванович»), Олексій та Василь Галати, котрі й зараз воюють на передовій; військовий медик Ілля Латоха («Лауреат»), який тепер невтомно допомагає людям у селах, визволених від окупантів; афганець – у минулому, а сьогодні командир окремої роти охорони Чернігівського РТЦК, полковник Сергій Шегада...

Вже сотні тисяч кілометрів проїздив Україною легендарний водій ЗСУ Сергій Мартин («Зозо»), з котрим по всій Україні вітаються за руку бійці та генерали. Добровольці підрозділу «Ветерани МВС України» Сергій Кутуков і Олександр Апекунов спіймали й озброєну банду мародерів, які викрадали зі стоянок автівки. Сергій Давиденко охороняв позицію «Клевер» – одну з найгарячіших точок оборони Чернігова, де сходяться чотири дороги. А бійці Сергія Каленіченка («Калини») стояли на блокпостах – на ділянці від другої міської лікарні до П'яти кутів.

Вражають проникливі спогади «Молода пара під завалами й досі стоїть перед очима» безстрашного водія Антона Набільського («Тохи»). Анатолій Кіян («Снайпер») на даху 17-поверхівки поблизу ЗАУ передавав координати для нашої артилерії, бився з рашистами в Рівнополлі та стояв на блокпосту на Масанах. А незамінний артилерист і логіст Дмитро Лазарев («Чорний») так зворушує своїм неймовірним коханням до дружини!

62-літній мешканець Анатолій Кобець впродовж усієї ворожої блокади зводив фортифікаційні споруди (укріплення, загорожі) у Чернігові та області. На роботу йшов щодня о шостій ранку, а повертався нерідко о другій-третьій ночі. Часто самовіддано трудився без обіду, під постійними ворожими обстрілами – на крані-маніпуляторі. Власне, невтомно працює й зараз – роботи у водія з 40-літнім стажем під час війни вистачає!

Дуже багато допомогли бійцям і жителям хоробрі волонтери – Тетяна Кузнецова-Молодчая (голова Чернігівської районної ради), Альона і Євгеній Боднарські, Олександр Підгорний та Наталія Дрозд...

Власне, багато цікавого розповіли й Валентин Буряченко («Редактор») і Вадим Мисник («Рятівник»), які самовіддано воювали з орками в АТО, а нині з першого дня повномасштабної війни захищають Україну. Під час ворожої навали під шаленими обстрілами вони, зокрема, вивозили поранених – наших

бійців і мешканців міста. А тепер втілюють важливий проект «Збройні Сили України підставляють плече», завдяки якому люди, що пережили окупацію, одержують безкоштовну медичну допомогу, велику психологічну підтримку, а на звільнених територіях військові знешкоджують міни й «розтяжки».

Взагалі ж, у цій книжці немає нічого випадкового, адже кожна розповідь про наших бійців, незалежно від того, полковник це чи рядовий, – унікальна та неповторна. У книжці – дуже багато болю та страждань, однак не менше – героїзму, віри, надії, людяності, благородства та добра. І нашим захисникам дійсно є про що розповісти!

Герої другого розділу – відважні медики Чернігівського військового госпіталю та нашої обласної лікарні, котрі в дуже складних умовах рятували поранених. Як відомо, в оточеному Чернігові невдовзі не стало світла, води, тепла, каналізації, мобільного зв'язку, Інтернету. Тисячі людей постраждали від несамовитих обстрілів. Однак наші медики – справжні герої, і низький їм уклін за самовідданість!

У третьому розділі – життя громад Придесення під час війни, зокрема на окупованих територіях. «Концтабір Ягідне» – саме так почали називати невелике, мальовниче село під Черніговом після звільнення його від російської окупації. Тут кати тримали у сирому підвалі понад 360 чоловік протягом 25 днів. Наймолодшому був один місяць, найстаршому – понад 90 років. Місця було настільки мало, що можна лише сидіти. Повітря майже не було. Спершу у людей були ліхтарики, але за кілька днів сіли батарейки, і вони залишились у повній темряві без будь-якого зв'язку з зовнішнім світом. Мертві лежали поряд із живими...

21 день – саме стільки перебувало в окупації село Лукашівка, котре під Черніговом. Здавалося б, що там три тижні, проте для когось вони стали вічністю. Хтось втратив дім, хтось не витримав і наклав на себе руки, когось розстріляли. Депутату Чернігівської облради, відомому своєю патріотичною позицією, власнику фермерського господарства «Напорівське» Григорію Ткаченку вдалося врятуватись в останній момент. Він ні на мить не втрачав зв'язок з односельцями, а повернувшись на другий день після звільнення в Лукашівку, просто жажнувся побаченому – по всьому селу валялися трупи розстріляної худоби, розбиті ангари, хліви, новий зерносушильний комплекс, техніка...

Перебував у селі Козацьке під наглядом автоматників, по суті, в полоні й керівник місцевого аграрного підприємства Сергій Чубовський...

Відчайдушна староста села Стара Басань Бобровицької ОТГ Лідія Єреп прийшла до окупантів із порадою здатися Збройним Силам України...

У Крутах керівник Олег Бузун і старости зі зброєю в руках боронили рідний край, займалися розвідкою та координували спротив. Відправили з Крутів до росії два тентовані «КамАЗи», вщент набиті трупами загарбників...

Ці та інші такі хвилюючі та безцінні розповіді очевидців, скрупульозно записані у Чернігові, Левковичах, Ягідному, Лукашівці, Іванівці, Довжику, Добрянці, Клочкові, Крутах, Старій Басані, Осовці, Щаснівці журналістами Марією Пучинець, Віталієм Назаренком та Григорієм Войтком приголомшують. Але увесь світ повинен знати правду про злочини російських «освободітелей», які навіть гірші за фашистів!

Звісно, до цієї книжки не потрапили ще багато відважних українських бійців, волонтерів, медиків та комунальників... – всіх захисників міста-героя Чернігова і Придесення. Згадані не всі села, котрі пережили окупацію. Однак неможливо охопити неосяжне... Втім, журналісти газети «Чернігівщина» та бійці Збройних Сил України продовжують своє співробітництво. Сподіваюся, буде й наступна книжка, вже після нашої Перемоги.

Проте хочу від усієї душі подякувати всім причетним до цього проекту, адже зроблено надзвичайно важливу справу! А працівники обласної газети «Чернігівщина» – теж, безперечно, справжні, мужні волонтери, подвижники, які, попри вкрай складні обставини, звитязно борються з лютим ворогом на інформаційному фронті.

**Василь Слапчук,
письменник, літературознавець,
ветеран війни в Афганістані,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка,
Почесний громадянин Луцька та Волині**

«Помолимося за всіх захисників!»

Народний поет України Сергій Дзюба та відомий композитор Петро Лойтра щойно створили нову проникливу пісню, яка особливо потрібна та важлива зараз. Бо це – пісня, яка дарує надію – на закінчення жакливої війни та страждань мільйонів людей, на відбудову наших зруйнованих міст і сіл. Це – щира, безмежна подяка українським бійцям, котрі героїчно захищають Вітчизну.

«Я створював цю, можливо, найважливішу пісню в своєму житті, коли Чернігів був оточений ворожими військами і почалися шалені обстріли, коли були зруйновані всі комунікації, й ми залишилися взагалі без світла, води, каналізації, опалення, телефонного зв'язку та Інтернету, – розповідає Сергій Дзюба. – Втім, я вірив у нашу Перемогу над окупантами, відчував душею, що рідний Чернігів вистоїть і ненависні рашисти заберуться геть із нашої землі».

Пісня – дуже душевна, щира, зворушлива та лірична. Слухаєш – і ніби хто цілющий подорожник приклав до зболених грудей. Сльози навертаються на очі, однак це – чисті, благословенні сльози віри і надії в майбутнє України.

Василь Слапчук,
лауреат Національної премії
України імені Тараса Шевченка

Закінчиться війна

Слова Сергія Дзюби

Музика Петра Лойтри

Це станеться – закінчиться війна,
І лютий ворог щезне, мов примара...
І буде тиша – ніжна, осяйна, –
Пречисті зорі гоїтимуть рани.

Обіймемося – є на світі ми, –
Зметем орду, відправимо до пекла...
І, попри все, залишимось людьми,
Яким у рабському ярмі – нестерпно!

Приспів:

*Ця дівчинка – свята, і лик її – суворий;
Та зболена душа всміхається мені...
На проклятій війні не виживають зорі,
А вічно молоді лиш люди на війні.*

Помолимося за всіх захисників –
Хай рушниками вистеляться долі.
Наш Бог – у вишиванці, Він прозрів:
Святий народ, що народив героїв!

Це станеться – закінчиться війна,
І буде вже не біль – любов на лицах.
І світ, котрий всміхнеться, як весна,
Врятуем ми – відважні українці!

ЗАКІНЧИТЬСЯ ВІЙНА

Слова Сергія Дзюби
Музика Петра Лойтри

Проникливо, не поспішаючи

Це ста-неть-ся - за-кін-чить-ся вій-на, І лю-тий во-рог щез-не, мов при-
 ма - ра... І бу-де ти - ша - ніж-на, о - сий - на, - Пре-
 чис - ті зо - рі го - ї-ти-муть ра - ни. О - бій - ме-мо-ся - є на сві-ті
 ми, - Зме - тем ор-ду, від-пра - ви-мо до пек - ла... І
 поп - ри все, за - ли - ши-мось людь - ми, Я-ким у раб-сько - му яр - мі - не-
 стерп - но! Ця дів - чин-ка - свя - та, і лик ї - ї - су - во - рий; Та

збо-ле-на ду-ша всі-ха-сть-ся ме-ні... На про-кля-тій вій-ні не ви-жи-ва-ють
 зо-рі, А віч-но мо-ло-ді лиш лю-ди на вій-ні. По-
 -ні.
 І бу-де ти-ша-ніж-на, о-сяй-на, Це
 ста-не-ть-ся ко-ли за-кін-че-ть-ся вій-на.

ЗМІСТ

Замість передмови

Сергій Дзюба. У блокадному Чернігові 3

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. Герої оборони Чернігова

Група «Кліщі» (ОК «Північ» ЗСУ)

Андрій Требух («Кліщ»)	13
Дмитро Балабуха («Танкіст»)	22
Руслан Ніконов («Док»)	32
Микола Гоголь («Де Голь»)	39
Євген Деркач («Бармен»)	47
Володимир Гльовкий («Мисливець»)	52

Герої України

Віктор Ніколюк, Леонід Хода, Олександр Слесаренко ... 58

ОК «Північ» Збройних Сил України

Олексій Макаренко («Макар»)	69
Олександр Єрмоленко («Морпех»)	76
Андрій Бур'ян («Воїн»)	84
Валентин Буряченко («Редактор») і Вадим Мисник («Рятівник»)	92
Сергій Давиденко (позиція «Клевер»)	107
Ілля Латоха («Лауреат»)	117
Сергій Мартин («Зозо»)	125
Віталій Куравський («Історик»)	132
Олександр Волощук	142
Світлана Розинко	150

Сергій Шегеда	160
Руслан Линовичський («Рижий»).....	167
Сергій Калініченко («Калина»)	175
Дмитро Лазарєв («Чорний»)	184
Дмитро Мамчур	192
Анатолій Кіян («Снайпер»)	198
Іван Бенюх («Іванович»)	203
Антон Набільський («Тоха»)	211
Олексій Галат, Василь Галат («Гурман»).....	220
Юрій Ларкін («Символ»)	225
Євген Косяненко («Пасіка»)	231
Анатолій Галенко («Муха»)	240
Микола Мамченко («Коґ»)	247

Добровольчий підрозділ «Ветерани МВС України»

Сергій Кутуков і Олександр Апекунов	253
---	-----

Фортифікація

Юрій Московченко (Митрич)	261
Анатолій Кобець	268

Волонтери

Тетяна Кузнецова-Молодчая	273
Альона та Євгеній Боднарські.....	282
Олександр Підгорний і Наталія Дрозд	288

РОЗДІЛ ДРУГИЙ. Відважні медики

Чернігівський військовий госпіталь	297
Андрій Жиденко	308
Тетяна Лукаш	316
Станіслав Коваленко.....	325
Олег Лузан	333
Геннадій Стукало, Оксана Уманець	339
В'ячеслав Приліпко	344

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ. Життя між кулями

Ягідне. Понівечені війною долі людей	350
25 днів пекла в ягіднянському «концтаборі»	359
ЗСУ «підставляють плече» мирним жителям.....	364
У Левковичах русня обкрадала місцеві сільгоспприємства.....	370
У Довжику окупанти лишили «сюрпризи»	378
Спогади жителів Іванівки про окупацію	386
Куликівка першою приймала переселенців	392
Якщо не хочеш, щоб тобі сіли на шию, не кланяйся низько	405
Староста села не ховалась від окупантів, а прийшла до них на переговори – щоб здалися ЗСУ	410
Година полону в рідному господарстві	415

З «Азовсталі» потрапив у полон	420
У Осовці і Щаснівці оселилися біженці з Херсонщини ...	423
«Не думала, що на 92-му році життя ще раз побачу окупантів»	428
Від окупантів Добрянку врятували болота	431
Воююча громада: у Крутах керівник і старости взяли до рук зброю, щоб боронити рідний край	437
Григорій Ткаченко: «Ми все відбудуємо»	442
Вижила під завалами власного дому	448

Відгук

Незламний Чернігів	455
--------------------------	-----

Замість післямови

Василь Слапчук. «Помолимося за всіх захисників!» ...	463
--	-----

Сергій Дзюба, Петро Лойтра.

Пісня «Закінчиться війна»	464
---------------------------------	-----

Літературно-художнє видання

Чернігів у вогні

«Зметем орду, відправимо до пекла!»

Журналісти газети «Чернігівщина» – про війну з російськими загарбниками і героїчну оборону Придесення

Спільний проект газети «Чернігівщина: новини і оголошення», ОК «Північ» Збройних Сил України і Міжнародної літературно-мистецької Академії України, яка об'єднує письменників, журналістів, перекладачів, науковців, державних та громадських діячів із 70 країн.

Редактор – Сергій Дзюба

Упорядник, літературний редактор – Катерина Махлай

Технічний редактор – Олег Єрмоленко

Комп'ютерна верстка, дизайн – Олександр Панюков

Комп'ютерний набір, коректура – Катерина Махлай
і працівники газети «Чернігівщина»

Фотоілюстрації Миколи Тищенка, Марії Пучинець, Віталія Назаренка, Вадима Мисника, з особистих архівів бійців і мешканців Чернігівщини

Газета «Чернігівщина: новини і оголошення»
Міжнародна літературно-мистецька Академія України
ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф» (м. Чернігів)

Підписано до друку 19 липня 2022. Формат 60x80/16
Папір офсетний Гарнітура Akrobat
Наклад 5000 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції. Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел. (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»